

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

YAHYA AKENGİN'İN ROMANLARINDA YAPI VE TEMA

ZEYNEP GÖZDE KOZLU

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

AĞUSTOS 2017

YAHYA AKENGİN'İN ROMANLARINDA YAPI VE TEMA

Zeynep Gözde KOZLU

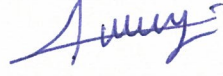
**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

AĞUSTOS 2017

Zeynep Gözde KOZLU tarafından hazırlanan “YAHYA AKENGİN’İN ROMANLARINDA YAPI VE TEMA” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

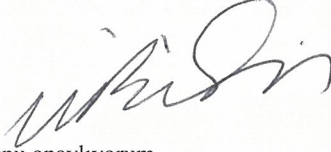
Danışman: Doç. Dr. Ayfer YILMAZ

Türk Dili ve Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

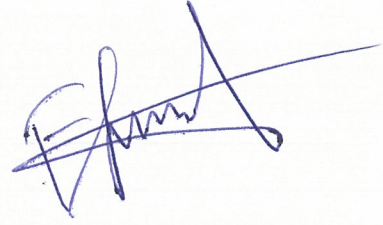
Başkan: Yrd. Doç. Dr. Ümmühan TOPÇU

Türk Dili ve Edebiyatı, Başkent Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Doç. Dr. Fatih SAKALLI

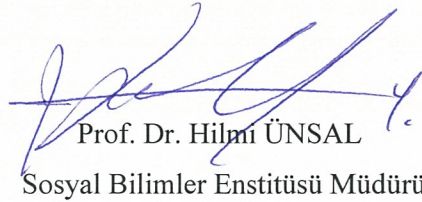

Türk Dili ve Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 07/08/2017

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Zeynep Gözde Kozlu

07.08.217

Canım Annem'e...

YAHYA AKENGİN'İN ROMANLARINDA YAPI VE TEMA
(Yüksek Lisans Tezi)

Zeynep Gözde KOZLU

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ağustos 2017

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, edebiyat dünyamızın farklı kalemlerinden Yahya Akengin'in romancı yönünü tanıtmaktır. Çalışmada, hâlen hayatta olan yazarın şimdiye kadar yayımlanmış yedi romanı yapı ve tema açısından tahlil edildi. "GİRİŞ" bölümünde, yazarın çağdaş Türk romanı içerisindeki konumunun anlaşılması için ana hatlarıyla 1980 sonrası Türk romanından söz edildi. İkinci bölümde, Yahya Akengin'in hayatı ve düşünce dünyasına yer verildi, eserleri tanıtıldı. Çalışmanın esası niteliğindeki üçüncü bölümde romanlar, yayın yıllarına göre sıralanarak "Yapı" ve "Tema" başlıkları altında ayrı ayrı incelendi. Dördüncü bölümde ise tekrara düşmemek adına tüm romanlar tek bir çatı altında toplanarak, "Dil ve Anlatım" yönünden ele alındı. Sonuç olarak, çalışma boyunca elde edilen verilerin ışığında Yahya Akengin'in romancılığı hakkında genel bir değerlendirme yapıldı. "KAYNAKÇA" bölümü ile çalışma tamamlandı.

Bilim Kodu : 30201
Anahtar Kelimeler : Yahya Akengin, roman, yapı, tema
Sayfa Adedi : 179
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ayfer YILMAZ

STRUCTURE AND THEME IN YAHYA AKENGİN'S NOVELS
(M. S. Thesis)

Zeynep Gözde KOZLU

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

August 2017

ABSTRACT

This study aims to shed light on the novel-writing skillset of Yahya Akengin, one of the extraordinary writers of the Turkish literature world. The study analyzes the structures and themes of seven published novels of the still-living writer. The “INTRODUCTION” part gives an overview of the post-1980 Turkish fiction to be able to better portray the position of the writer within the contemporary Turkish novel. The second part provides some background information on the life and mindset of Yahya Akengin, with an insight of his works. The third and main part of the study sorts his novels by years and separately analyzes them with respect to the titles, Structure and Theme. The fourth part gathers together all novels in order to avoid repetition and discusses them with regards to their “Language and Expression”. In conclusion, an overall evaluation is made on the novel-writing skillset of Yahya Akengin in the light of the data obtained throughout the study. The study is concluded with a list of References.

Science Code : 30201
Key Words : Yahya Akengin, novel, structure, theme
Page Number : 179
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Ayfer YILMAZ

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam esnasında tez konusu bulma ve karşılaştığım problemlerin çözümü hususunda, engin hoşgörüsüyle daima destek olan değerli tez danışmanım Doç. Dr. Ayfer YILMAZ'a, karşılaştığım güçlüklerde yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Abuzer KALYON'a, öneri ve yönlendirmeleriyle önemli katkılar sağlayan Doç. Dr. Fatih SAKALLI'ya, röportaj talebimi büyük bir nezaketle kabul edip, sorularıma vaktini ayıran yazar Yahya AKENGİN'e şükranlarımı sunarım. Tez süresince maddi ve manevi desteğini her zaman yanımda hissettiğim aileme ve finansal desteğinden dolayı TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	x
1. GİRİŞ.....	1
2. YAZAR HAKKINDA	7
2.1. Yahya Akengin'in Yaşamöyküsü.....	7
2.2. Yahya Akengin'in Edebî Hayatı	14
2.3. Yahya Akengin'in Düşünce Dünyası	18
2.4. Yayınlanmış Eserleri ve Aldığı Ödüller	25
3. ROMANLARIN YAPI VE TEMA AÇISINDAN İNCELENMESİ	27
3.1. Romanların Tanıtımı	27
3.2. Romanların Yapı ve Tema Açısından İncelenmesi	36
3.2.1. Özlem Yokuşları.....	36
3.2.1.1. Romanın Özeti	36
3.2.1.2. Yapı.....	38
3.2.1.2.1. Olay Örgüsü	38
3.2.1.2.2. Şahıs Kadrosu.....	40
3.2.1.2.3. Zaman.....	43
3.2.1.2.4. Mekân.....	44
3.2.1.3. Tema	46
3.2.2. Dönüş Acıları.....	51
3.2.2.1. Romanın Özeti	51
3.2.2.2. Yapı.....	56
3.2.2.2.1. Olay Örgüsü	56

Sayfa

3.2.2.2.2. Şahıs Kadrosu.....	57
3.2.2.2.3. Zaman.....	69
3.2.2.2.4. Mekân.....	70
3.2.2.3. Tema	72
3.2.3. Yaralı Dağlar	76
3.2.3.1. Romanın Özeti	76
3.2.3.2. Yapı.....	77
3.2.3.2.1. Olay Örgüsü	77
3.2.3.2.2. Şahıs Kadrosu.....	80
3.2.3.2.3. Zaman.....	91
3.2.3.2.4. Mekân.....	91
3.2.3.3. Tema	93
3.2.4. Oğuz Dede	97
3.2.4.1. Romanın Özeti	97
3.2.4.2. Yapı.....	99
3.2.4.2.1. Olay Örgüsü	99
3.2.4.2.2. Şahıs Kadrosu.....	100
3.2.4.2.3. Zaman.....	104
3.2.4.2.4. Mekân.....	105
3.2.4.3. Tema	106
3.2.5. Sarkaç	108
3.2.5.1. Romanın Özeti	108
3.2.5.2. Yapı.....	111
3.2.5.2.1. Olay Örgüsü	111
3.2.5.2.2. Şahıs Kadrosu.....	113
3.2.5.2.3. Zaman.....	120
3.2.5.2.4. Mekân.....	122

Sayfa

3.2.5.3. Tema	124
3.2.6. Aşka Verilmiş Muhtıra	127
3.2.6.1. Romanın Özeti	127
3.2.6.2. Yapı.....	130
3.2.6.2.1. Olay Örgüsü	130
3.2.6.2.2. Şahıs Kadrosu.....	131
3.2.6.2.3. Zaman.....	141
3.2.6.2.4. Mekân.....	142
3.2.6.3. Tema	144
3.2.7. Karınca Düşü	149
3.2.7.1. Romanın Özeti	149
3.2.7.2. Yapı.....	150
3.2.7.2.1. Olay Örgüsü	150
3.2.7.2.2. Şahıs Kadrosu.....	151
3.2.7.2.3. Zaman.....	155
3.2.7.2.4. Mekân.....	156
3.2.7.3. Tema	157
4. DİL VE ANLATIM	161
5. SONUÇ	170
KAYNAKLAR	173
EKLER.....	177
ÖZGEÇMİŞ	179

KISALTMALAR LİSTESİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
a.g.y.	Adı geçen yazı
A.V.M.	Aşka Verilmiş Muhtıra
bk.	Bakınız
D.A.	Dönüş Acıları
K.D.	Karınca Düşü
O.D.	Oğuz Dede
Ö.Y.	Özlem Yokuşları
Sç.	Sarkaç
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
vs.	ve saire
Y.D.	Yaralı Dağlar
Yay.	Yayınlar

1. GİRİŞ

Yahya Akengin, ilk romanını 1981 yılında vermiştir. Bu bakımdan, Yahya Akengin'in 1980 sonrası Türk romanının temsilcilerinden biri olduğunu söyleyebiliriz. Yazarın, temsilcisi olduğu dönem içerisindeki yerini anlamak için 1980 ve sonrası Türk romanını genel hatlarıyla değerlendirmemiz isabetli olacaktır:

“1980’de yapılan askerî müdahale sonrasında Türkiye’deki tüm toplumsal, siyasal ve ekonomik ortam değişmiştir. 1970’li yıllarda tüm ülkeyi sarsan çatışmacı ortam 1980’li yıllarda büyük ölçüde azalmıştır. Askerî müdahale sonrasında tüm siyasi faaliyetler engellenmiş, ülke göreceli bir barış ortamına kavuşmuştur. Bu tarihten itibaren politika yeniden şekillenmeye başlamış, siyasi kutuplar yerlerini daha merkezî akımlara bırakmıştır.

Bahsedilen süreçte yaşanan olaylar nedeniyle toplumun siyasetle arasının açıldığı, insanların siyaset yapmaktan çekindiği bir dönem başlamıştır. Dört yıl kadar süren askerî dikta ortamında siyasetle doğrudan ya da dolaylı ilgili birçok insan tutuklanmıştır. Günlük demokratik ihtiyaçların askıya alınması nedeniyle bireyler, politik faaliyetlere şüpheyle bakmaya başlamıştır. Gündelik yaşam deneyimlerinden politik tercihlere kadar birçok alanda yaşanan bu değişim edebiyatı da etkilemiştir.”¹

Sıkıyönetimin getirdiği apolitik düşünce ve yaşam tarzının yanı sıra, 12 Eylül’den sonraki nesillerin 1980 öncesinin birbirine zıt siyasi fikirlerine göre değil, birlik ve beraberlik içinde kalkınmayı hedefleyen değer ölçülerine göre yetişmeleri ve 1980’li yıllarda Marksizm’in kalesi olarak görülen Sovyet rejiminin çöküşe geçmesiyle, solun gerilemeye başlaması sonucunda romancılar, siyasi ve ideolojik yanı ağır basan anlatım tarzını terk ederek, yeni arayışlara yönelmişlerdir.² Böylece aşk, hidayet, bilimkurgu, polisiye, korku,... gibi roman türleri popülerlik kazanmıştır.

1980 ve sonrası popüler romancılıkta, cinselliğin ön plana çıktığı aşk romanlarında: Ahmet Altan, Selim İleri, Oktay Rifat, Hikmet Erhan Bener, Attilâ İlhan, Adalet Ağaoğlu, Duygu Asena; “İslami roman” veya “dini roman” gibi adlandırmalarla da anılan hidayet romanlarında: Hekimoğlu İsmail, Halit Ertuğrul, Emine Şenlikoğlu, Ahmet Günbay Yıldız, Şule Yüksel Şenler, Sadık Yalsızuçanlar; bilimkurgu romanlarında: Aşkın Güngör, Ali Nar, Zühtü Bayar, Gündüz Ögüt, Selma Mine; fantastik romanlarda: Saygın Ersin, Zafer

¹ Uğur, V. (2013). *1980 Sonrası Türkiye’de Popüler Roman*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yay., 47.

² Okur, E. (2002). “Çok Partili Demokrasi Dönemi Türk Romanı.” *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, (65/66/67), 76.

Sönmez, Sadık Yemni, Orkun Uçar; polisiye romanlarda: Ahmet Ümit, Osman Aysu, Celil Oker, Hakan Karahan, Emrah Serbes; korku romanlarında: Orhan Yıldırım, Erkut Deral, Çağan Dikenelli, Levent Aslan; Türk tarihini yüceltilmiş tipler üzerinden anlatan ve övünülecek bir geçmiş ortaya koyan popüler tarihî romanlarda: Kadir Mısırlı, Yavuz Bahadıroğlu, Ahmet Yılmaz Boyunağa, Kemal Arkun gibi yazarları ve daha nicelerini sayabiliriz.

“1960’lı yıllar Türk romanında farklı ideolojik anlayışların daha belirgin olarak yer almaya başladığı, özellikle 1960’lı yılların ortasından itibaren üniversitelerde ve tüm kamu kurumları ile sivil toplum örgütlerinde hâkim sol ve sosyalist düşüncenin karşısına farklı düşüncelerin de çıkması, bunun demokratik serbestlik içinde gittikçe çatışmalara dönmesi, grupların kendi içinde mesajlarını anlatmak için sanat ve edebiyatı kullanmaya çalışmaları, 1980’e kadar temposu artarak gelişen yaygın bir eğilim hâline gelmiştir.”³

12 Eylül Askerî Darbesi ile kimi yazarlar, yukarıda da belirtildiği üzere, siyaset dışı konulara yönelirken, kimi yazarlar ise romanlarında 1980 öncesi gelişmeleri işlemeye ve ideolojik görüşlerini yansıtmaya devam etmişlerdir. Bu ideolojik görüşlerin ana kutuplarını, sağ cephede ön plana çıkan ülkücü hareket ve sol kanadın sürdürdüğü toplumcu gerçekçi anlayış oluşturur.

“1920’lerden 1990’lara uzanan zaman dilimi içinde milliyetçi/Türkçü ideoloji, bir taraftan Ziya Gökalp’in Turanî çizgisinde gelişirken, bir taraftan da Selçuklu ve Osmanlı birikimlerinin üzerine kurulan Türk-İslam çizgisinde gelişmiştir. 1960’lardan sonra yeni bir ideolojik olgu ile karşılaşırız: Ülkücülük.”⁴

Yakın dönemde Ülkücü gençliğin fikirlerini işleyen, Türkiye’nin yakın geçmişindeki yaşananları Ülkücü cepheden anlatan veya dış Türklerin yaşayışlarını ve sorunlarını dile getiren romanlar yazılmıştır. Emine Işınsu, Sevinç Çokum, Mehmet Niyazi Özdemir, Hasan Kayıhan, Osman Çeviksoy, Özker Yaşın, Ahmet Haldun Terzioğlu,... gibi yazarları bu kategoriye dâhil edebiliriz. Yahya Akengin de romanlarında, Türk dünyasına yaptığı vurgularla ve Türklüğü yücelten yaklaşımlarıyla milliyetçi anlayışa yakın bir aydın ve romancı duruşu sergiler.

³ Yalçın, A. (2011). *Çağdaş Türk Romanı (1946-200)*. (Üçüncü baskı). Ankara: Akçağ Yay., 569.

⁴ Narlı, M. (2012). *Roman Ne Anlatır? (1920-2000)*. (Üçüncü baskı). Ankara: Akçağ Yay., 139.

Diğer kutupta ise, toplumcu gerçekçi anlayışı sürdürerek eserler vermeye devam eden yazarlar yer alır. Adalet Ağaoğlu, Burhan Günel, Mehmet Eroğlu, Füzûzan, Vedat Türkali,... gibi romancıları bu grup içinde sayabiliriz.

1980'den sonra, 12 Eylül dönemiyle ilgili romanlar da yazılmıştır. “Ayla Kutlu’nun *Hoşça Kal Umut*’u; Adalet Ağaoğlu’nun *Hayır*’ı; Oya Baydar’ın *Sıcak Külleri Kaldı*’sı gibi romanlar, darbenin sol tarafındaki izlerini yansıtırken; Nihat Genç’in *Dün Korkusu*; Hasan Kayihan’ın *Gurbet Ölümleri*; Remzi Çayır’ın *Kelepçemin Türküsü* gibi romanlar, darbenin sağdaki izlerini yansıtır.”⁵ Yahya Akengin’in *Dönüş Acıları* ve *Aşka Verilmiş Muhtıra* adlı romanları da 12 Eylül’ü öncesi ve sonrasıyla konu edinen eserlerdir.

1980 ve sonrası Türk romanında yeni eğilimler ve anlayışların oluştuğu görülür. Berna Moran, 1980’li yıllarda Türk romanının radikal bir değişime uğradığını söyler ve bunun yazınsal nedeni olarak Batı’da ve Amerika’da 1960’larda ortaya çıkan ve hızla yayılan postmodern roman anlayışının Türk edebiyatında güç kazanmaya başlamasına dikkat çeker. Moran’a göre, artık klasik gerçekçi roman yerini, kurmacayı gerçek kabul eden yeni bir roman anlayışına bırakır.⁶

“Gerçekçi yazar anlattığı şeylerin kurmaca bir dünyada geçtiğini unutturma ister okura. İster ki okur kendini gerçek dünyada hissetsin; ve bu amacını yerine getirmek için kullandığı teknik ve konvansiyonları gizlemeye çalışır, gizleyebildiği kadar. Postmodernist yazar ise romanın gerçek dünyayı yansıtmayan bir sözcükler dünyası olduğunu açıkça belli eder okura. Öyle ki romanın konusu roman kuramını incelemeye dönüşür: roman konvansiyonları, teknikleri, kurmaca dünya ile gerçek dünya arasındaki ilişki romanın temaları arasına girer.”⁷

1980 sonrası Türk romanında, giderek yaygınlaşan soyut ve postmodern roman tarzının başlıca temsilcileri olarak: Leyla Erbil, Orhan Pamuk, Nazlı Eray, Latife Tekin, Pınar Kür, İhsan Oktay Anar, Elif Şafak, Metin Kaçan, İskender Pala,... gibi isimler sayılabilir.

1980 ve sonrası dönemde, Türk romanı için konu çeşitliği ve zenginliğinin var olduğunu söylemek mümkündür. Yazarlar, 1980 öncesi roman konularını işlemeye devam

⁵ Narlı (2012). *a.g.e.*, 181-182.

⁶ Moran, B. (2012). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3*. (On beşinci baskı). İstanbul: İletişim Yay., 54.

⁷ Moran (2012). *a.g.e.*, 56-57.

etmelerinin yanı sıra kadın, sanat, köyden kente göç, kent bunalımı, yalnızlık, gurbet ve yurt dışındaki Türkler konularını da anlatan romanlar kaleme alırlar.⁸

Kadının bağımsızlaşan kimliği ve toplumsal rollerin yeniden şekillenmesiyle birlikte kadına dair meseleler romanlarda varlık göstermeye başlar. 1980 sonrasında sayılarında açık bir artış gözlenen kadın yazarlar, romanlarında Türk kadının sorunlarını dile getirirler ve kadın haklarına sahip çıkarlar. Adalet Ağaoğlu, Duygu Asena, Afet Muhteremoğlu, İnci Aral, Eréndiz Atasü, Selma Kaygusuz, Müge İplikçi, Alev Alatl, Ayfer Tunç,... gibi romancılar, eserlerinde kadının sözcüsü olurlar.

1980 sonrası romanında sanatçı olmanın getirdiği sorunlar, sanatçının toplumdaki yeri, sanat eserinin doğuşu gibi konular üzerinde de durulur. Orhan Pamuk'un *Benim Adım Kırmızı*, Zeynep Ankara'nın *Kanatsız Düşüşler*, Aysel Özakın'ın *Genç Kız ve Ölüm*, Tarık Dursun K.'nin *Bağışla Onları*, Mario Levi'nin *En Güzel Aşk Hikâyemiz* vb. romanlarını, sanat konusunda yazılmış romanlara örnek gösterebiliriz.

Son dönem romanlarında, köyden büyük kente giden ve sonrasında köy ve kent kültürü arasında bocalayan aile ve bireyler, kentleşme, gecekondu yaşantısı, yozlaşmış kent ahlâkı da işlenir. Latife Tekin'in *Berce Kristin Çöp Masalları* ve *Sevgili Arsız Ölüm*'ü, Orhan Pamuk'un *Kafamda Bir Tuhaflık* romanı bunlara örnektir.

Almanya'ya işçi olarak giden Türk insanının macerası, romanda 1970'li yıllardan itibaren gittikçe yaygınlaşan bir yer edinir. Yurt dışına götürülen çocukların dil sorunları, gurbetçi Türklerin günlük hayatlarında ve iş yaşamlarında karşılaştığı zorluklar, memleket özlemi birçok gurbeti bizzat yaşamış yazarlar tarafından anlatılır. Fethi Savaşçı, Aras Ören, Rıza Hekim, Günay Dal, Özdemir Başargan, Mustafa Akgün,... gibi yazarlar, gurbet konusunu işleyen isimler arasında yer alır.

Çağdaş Türk romanı anlatım teknikleri açısından da yenilikler barındırır. Batı romanının modern anlatım araçları olarak uyguladığı içmonolog, bilinçakımı, montaj, leitmotiv

⁸ 1980 sonrası Türk romanının konularını belirlerken Enver Okur'un makalesini esas aldık. Ayrıntılı bilgi için bk. Okur (2002). *a.g.m.*, 85-88.

teknikleri; anlatıcı perspektifinin sık sık değiştirilmesi veya *an*'ın işlendiği zaman kurgusu Türk yazarlarca da öğrenilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır.⁹

1990 ve 2000'li yıllar, haberleşme, teknoloji ve sosyal medya alanlarındaki gelişmelere bağlı olarak küreselleşmenin hız kazandığı yeni bir dünya düzeninin habercisi olur. Türk edebiyatı ve romanı da bu dinamizmden payına düşeni alarak, yeni mecralara doğru serüvenini sürdürecektir.

⁹Modern anlatım teknikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Aytaç, G. (1999). *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*. (İkinci baskı). Ankara: Gündoğan Yay., 45-53.

2. YAZAR HAKKINDA

2.1. Yahya Akengin'in Yaşamöyküsü

Yahya Akengin, 1946 yılında Bayburt'un Güçlü köyünde doğdu. Annesi Rukiye Hanım, babası Nureddin Bey'dir. Dört kız ve bir erkek olmak üzere beş kardeşi vardır.¹⁰

Memleketi Bayburt'un, Yahya Akengin için anlamı bambaşkadır. Bayburt, çocukluk günlerinin, samimiyetin ve maneviyatın sembolüdür. Akengin'in duygu dünyasının kökleri Bayburt'ta gömülüdür. Çocuk yaştan itibaren memleketinden ayrı yaşamak zorunda kalsa da bağlarını hiçbir zaman koparmamıştır. Sık sık yaptığı ziyaretlerle sıra özlemini gidermeye çalışmış, geçmiş zamanın sevinç ve hüznü dolu yolculuklarına çıkmıştır. Doğup büyüdüğü topraklara olan manevi borcunu ödeme duygusu, en büyük mutluluklarından biridir. Düzenlenmesine vesile olduğu sanatsal ve kültürel pek çok aktiviteyle Bayburt'a önemi yadsınamaz katkıları olmuştur.

"1995 yılında Bayburt'ta başlattığımız "Dede Korkut Kültür Şölenleri" dolayısıyla memleketime her yılın temmuz ayında gidiyor, şölen etkinlikleri programını da Valilik, daha sonra da Belediye Başkanlığı ile yönetiyorduk.

Bu vesile ile Bayburt Türk dünyasının kültür odaklarından biri olma yoluna girmişti. TÜRKSAV'ın da devrede olmasıyla her yıl Orta Asya'dan, Kafkaslardan, Balkanlardan davet ettiğimiz şair, yazar ve bilim adamlarının buluştuğu il olmuştur.

(...)

O şenliklere Türk dünyasından katılan kültür ve sanat adamları ile yıllar öncesinden başlamış olan dostluğumuz Bayburt'taki bir araya gelişlerde ortak sıra ziyaretinde buluşmak gibi yeni boyutlar kazanıyordu. Nebi Hazri'nin geldiği yıl kendisinin "Dede Korkut" piyesi de temsil edilmişti. Mesela Azerbaycanlı Abbas Abdullah Hocaloğlu bu vesile ile bir "Bayburt" şiiri yazmıştı... Kosova'dan Osman Baymak, Makedonya'dan Esat Bayram, Azerbaycan'da Akif Ahmetgil Bayburt'un Türk dünyasındaki elçileri gibi olmuşlardı.

Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Makedonya, Kosova basınında bu şölenler dolayısıyla katılanların değerli yazıları yer alıyordu. Bütün bunlardan silam ve şahsım adına duyduğum zevk benim ödülümdü."¹¹

¹⁰Hastaoğlu, B. (2010). *Yahya Akengin'in Hayatı, Şiirleri ve Sanatı Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 4.

¹¹ Akengin Y. (2013). *Bir Semaverlik Muhabbet*. (İkinci baskı). Ankara: Akçağ Yay., 217-218.

Yahya Akengin, o yıllarda henüz köyünde okul açılmadığı için ilkokulu annesinin köyü Bayrampaşa’da tamamladı. Bir yıl sonra, giriş sınavını kazanarak Erzurum Yavuz Selim Öğretmen okulunda okuma hakkını elde etti.¹²

Öğretmen okulunda geçirdiği seneler, öğretmenleri ve arkadaşları Yahya Akengin’in hayatında önemli bir yere sahiptir. Uzun yıllar sonra, okulunu ziyaret ettiğinde canlanan hatıralarını şu sözlerle aktarır:

“Bayburt’taki Dede Korkut Şenliklerine gidişlerden biriydi. Bir grup şair ve yazar arkadaşla bizi havaalanından alan arabayla yola çıkmıştık. Ilıca’ya gelince yine bakışlarımı “Yavuz Selim Öğretmen Lisesi”ydi. Benim için sılaydı. Arkadaşların da onayını alarak oraya yönelmemizi söyledim şoföre. Bizim sınıf ve yatakhanelerimizin bulunduğu binaların tamamı bir viraneye dönmüştü. Buruk bir zevk halindeki hüznlerle yürüyor, arkadaşlara da anlatıyordum.

Duvarları ayakta duran şu büyük bina yemekhanemizdi ama aynı zamanda kültür ve sanat mekânımızdı. Tiyatrolar, filmler, konserler hep orada yaşanırdı. Yaşanırdı diyorum, çünkü biz seyirci, dinleyici, izleyici olmanın ötesinde birçok ilki işte bu mekânda hücrelerimize sindirircesine yaşırdık.

(...)

Virane olmuş “Sıla”yı gezmeye devam ediyoruz. Daha ileride sağdaki şu bina kütüphanemizdi. Sadece duvarları kalmış, iç kısımdaki is bloklarından anlaşılıyordu ki bir yangın geçirmiş. Bir akşam beni bu kütüphanede kalınca bir edebiyat kitabı ile baş başa gören cebir öğretmeni nöbetçi Kemal Bey, ertesi gün sözlüye kaldırıp hazırlıksız yakalamış, sıfır vermiş, “Nasıl, bir okkalık edebiyat kitabını okumayı bilirsin...” diye de fırçalamıştı.”¹³

Öğretmen okulunun yanı sıra Erzurum şehri de Akengin için yaşanmışlıklarla, maneviyatla yüklüdür:

“(...) A. Gazi türbesinin bulunduğu tepenin biraz yükseğine doğru yürüdüm. Durdum, şehre dönerek dalıp gittim. Yaz olmasına rağmen soğuk bir rüzgâr esiyordu. Öğrencilik yıllarımın vatanı olan bu şehrin ışıklı manzarasından yeni geçmişe doğru bir iç yolculuğuna koyuldum. Türklerin sarı soluk hüznünlü ışıkları ile şehrin ışıkları uzaktan uzağa bir söyleşi içinde gibiydiler.

(...)

Şehre bir daha bakıyorum, rüzgârın uğultusu ve etkisiyle yeni oyunlar ve titreşimlerle beni çağırıyor sanki. Tepeden ağır adımlarla hafıflemiş ve arınmış bir ruh hali içinde taksinin beklediği yamaca yöneliyorum.”¹⁴

¹² Hastaoğlu (2010). a.g.t., 4-5.

¹³ Akengin (2013). a.g.e., 222-224.

¹⁴ Akengin (2013). a.g.e., 220-221.

Çok çalışkan ve zeki bir öğrenci olan Yahya Akengin, okul hayatında yüksek başarılar gösterdi. Erzurum Eğitim Enstitüsü Edebiyat bölümünü bitirdi ve 1996'da edebiyat lisansını tamamladı. Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliğine 1967'de Sultandağı Ortaokulunda başladı.

“Ankara’da, kurada elimle çektiğim Sultandağı Ortaokulu beni Bayburt’tan, Erzurum’dan alıp batıya savurmuş oluyordu. Ne var ki hiçbir atlata Sultandağı’nı bulamıyordum. Afyonkarahisar’ın ilçesiydi ve yeniydi.

Gecenin ortasında indiğim Sultandağı tren istasyonunda çevreye bakıyordum, hiçbir hayat belirtisi yok gibi. Girdiğim istasyon binasında, on dört numara gaz lambası ışığında, okkalı resmi şapkalı, uykusuzluktan göz kapakları şişmiş, patates burunlu orta yaşlı memur telefonla konuşuyor. Konuşması bitince “Ben buraya tayin oldum...” diye başladığım cümlemi tamamlatmadan, yüzüme de bakmadan, ilgisiz bir ses tonuyla “Dışarıda posta arabası gitmediyse yakala...” diyor.

Dışarı çıkıp karanlıkta sağı solu araştırırken tatar arabasının tekerlek sesini duyuyorum. Koşup durduruyorum, bavulumu ve yatak dengimi yüklüyorum. Arabacıya kendimi tanıtıyorum, konuşuyoruz... Tatar arabası tangır tungur ilerliyor. Fakat Sultandağı ortada yok. Kasaba epeyce ötedeymiş. Ama bir cılız ışık bile göremiyorum. Meğer elektriği yokmuş. Derken ay doğuyor, ben yine hüznümlere dalıyorum.”¹⁵

Meslek hayatının ilk dört yılını Sultandağı’nda geçiren Yahya Akengin, daha sonra Ankara Etlik Lisesi’ne tayin oldu.

“12 Mart Askeri Müdahalesinin sıkıyönetimli zamanlarıydı. Ankara’nın entelektüel çevreleri kültüre ve sanata sarılarak nefes açmaya çalışıyordu. Sıkıyönetim havasına karşı homurdanmalar kültür ve sanat çevrelerindeki atmosfere karışıyordu. Hisar Dergisi en iyi dönemini yaşıyordu. Derginin birinci dereceden sorumlusu olan Mehmet Çınarlı, yayın ilkelerinden ödün vermeden yolculuğun rotasını çiziyordu.”¹⁶

Ankara’ya yerleşmesiyle birlikte, Hisar ekolü atmosferini daha yakından yaşama şansı bulan Akengin, Hisarcıların genç şair ve yazarı olarak edebiyat faaliyetlerine devam etti.

1971 yılında Kız Sanat Okulu’nda Biçki Dikiş Öğretmenliği yapan Sabahat Hanım’la evlendi. Bu evlilikten Gültekin ve Çağatay adlarında iki oğlu oldu.¹⁷ Askerliğini 1975’te yedek subay olarak yaptı. Eşini ve bebek yaşlarındaki oğullarını bırakarak asker ocağına katılan yazar, özlem dolu bir askerlik geçirdi.

¹⁵ Akengin (2013). a.g.e., 16.

¹⁶ Akengin (2013). a.g.e., 29.

¹⁷ Hastaoğlu (2010). a.g.t., 6.

“Askerlik eğitimi günlerinde yazdığım şiir “Tekmil”¹⁸ adını taşıyordu. Bir yerinde şu satırlar vardır:

Yoklar yüreğimi bir özlemin eli
Belki en uzağıdır bu yıldızların,
Şimdi gelip seyrine durmuş,
Saçıma düşen beyazların...

Akşamları, tabur çeşmesinin yanı başındaki çimenlere uzanıp yıldızlara teknil verip, anılardan teknil alırken yine hüznler sarmalındaydım.”¹⁹

Askerlik döneminde ideolojik kutuplaşmalara da tanık olmuştur:

“Eğitim alanı dışındaki zamanlarda karşı görüşlülerin safları hemen ayrılırdı. Bir grup bir kışla duvarının dibinde sıralanıp Tercüman gazetesi, karşıt grupsa yine karşıdaki bir kışla duvarının önünde Cumhuriyet gazetesi okurken, birbirlerini süzer, nefret bakışları gönderirlerdi. Sol görüşlüler karşıtlarına “faşo”, sağ görüşlüler de onlara “komi” diye bazen laf atar, gerginlik sahneleri oluşturlardı.”²⁰

Askerlik dönüşü Gazi Eğitim Enstitüsü’nde göreve başladı. O yıllarda toplum hayatında varlığını iyiden iyiye hissettiren ideolojik kutuplaşma, Gazi Eğitim Enstitüsü’nde de yankı buldu. Sözünü hiçbir zaman sakınmayan Yahya Akengin de sağ ideolojiye yakın cesur söylemleriyle polemiklere dâhil oldu.

“(…) Türkiye genelinde öğretmen sürgünleri tam bir kıyıma dönüşmüştü. Böyle bir ortamda Tercüman gazetesinde “Süleyman Nazif’in Torunları” başlıklı bir yazı yayımladım. Mustafa Üstündağ’ın TÖBDER’e teslim ettiği Bakanlığın yapmakta olduğu sürgünleri konu ediniyordum. Sürgünle darmadağın edilen milliyetçi duruşlu öğretmenleri, İstanbul’un işgal edildiği sırada İngilizlerin “Kara Bir Gün” adlı makalesinden dolayı Malta’ya sürdükleri Süleyman Nazif’e benzetiyordum.

Yazı ağırdı. O gün Gazi Eğitim’e gittiğimde gazete masadaydı. Meslektaşlarım okumuşlardı. Birkaçı beni tebrik etti. Fakat bazıları sitem ediyorlardı: “Sen bu yazı ile bizi de sürdüreceksin...” diyorlardı. Ben de “Halen yerimde kalmış olmaktan rahatsızım... Kendimden şüphe etmeye başladım...” şeklinde bir espri yaptım.

Çok geçmedi sürgün kararnamelerimiz ciple, özel ulakla ev adreslerimize ulaştırıldı. Cebeci Ortaokuluna “depo” tayinim çıkmıştı. Fiili bir görev yoktu. Aydan aya maaşımızı alacaktık.

(...)

¹⁸ “Tekmil” şiiri, şairin *Çağ Sürgünü* adlı kitabında yer alır. bk. Akengin, Y. (1977). *Çağ Sürgünü*. Ankara: Hisar Yay., 20-21.

¹⁹ Akengin (2013). a.g.e., 14.

²⁰ Akengin (2013). a.g.e., 51.

Cebeci Ortaokulunda altı ay “depoda” kaldıktan sonra Keçiören’in arka mahallelerinden birindeki Osman Hamdi Bey Ortaokuluna verildim. Bir yıl önce Gazi Eğitim’den mezun ettiğimiz bir öğrencimiz, TÖBDER üyeliğinden dolayı ortaokulun müdürlüğüne getirilmişti. Ben şimdi onun emrinde çalışacaktım. Derslerime giriyor, başka hiçbir şeyle ilgilenmiyordum.

Bir gün öğrenci müdürüm bana haber gönderiyor: “Hocaya söyleyin bana hiç itibar etmiyor ama yeni bir sürgüne uğrayabilir... “Aldırmadım. Zamanımın çoğunu Hisar idaresinde geçiyordum. Ancak bu arada günün birinde bir grup genç, arka sokaklardan birinde yolumu kesiyorlar. Başlarındaki, belindeki tabancayı okşadıktan sonra “Sen faşistmisin...” diyor. “Değilim, ben sizin gibi gençler yetiştirdim, ne olduğumu onlardan sorup öğrenebilirsiniz...” diyorum. Tehdit edici laflar kullanarak uzaklaşıyorlar.

O yıllarda ailemiz Ankara’ya göç etmiş, bir ticarethane açmıştık. Birkaç ay sonra ticarethane bombalandı. Daha sonra, ticarethanede olduğum bir gün tam çıkış kapısına bomba görüntülü bir nesne asıldı. Karakola telefon ediyorum, ekip geliyor, sahte bomba olduğu tespit ediliyor.

Tam bir kuşatılmışlık içinde hissediyorum kendimi. Bazen içimden şu duygu geçiyor: Başka bir ülkede azınlık mensubu biri olsam, bundan daha hür olabilirdim...”²¹

1979 yılı Kasım ayında yapılan ara seçimlerde değişen iktidar, Yahya Akengin’e Gazi Eğitim Enstitüsüne dönme fırsatı sundu. Ancak zaman içerisinde öğretmenlik mesleğinden soğuyan Akengin, bu teklifi kabul etmedi. Edebiyat ve yazma konularında yoğunlaşmak istemekteydi. 1979’da Kültür Bakanlığı Başmüsavırlığına atandı. 1985’te TRT Ankara Radyosu Tiyatro ve Eğlence Yayınları Müdürlüğüne geçiş yaptı. TRT Televizyon Dairesi Başkanlığı uzmanlığı ve sonrasında TRT Yayın Değerlendirme Müdürlüğü görevlerinde bulundu. Aynı zamanda 1980-1985 yılları arasında Bakanlıklar arası Film ve Senaryoları Denetleme Kurulu Üyesi olarak görev aldı.

1978’de Hisar, Hareket, Töre ve Maveria dergilerinden bir grup arkadaşıyla birlikte Türkiye Yazarlar Birliği’ni kurdu. Akengin, derneğin amacının “ortak paydaları olan kalem sahiplerini bir örgüt çatısı altında buluşturmak” olduğunu belirtir ve bu ortak paydaları şu şekilde ifade eder:

“Marksist ideoloji edebiyatçıların karşısında bir etki gücü oluşturmak, kökeni kendi kültürümüz olan edebiyat ve yazı hayatına öncelik vermek ve elbette bir kapalı devre anlayışının ötesinde, dünya kültür ve edebiyatına da açık olmak... İlk önemli faaliyetlerimizden biri Mehmet Akif’i, ikamet ettiği ve İstiklâl Marşını

²¹ Akengin (2013). a.g.e., 38-39.

yazmış olduğu Mekân'da Tacettin Dergâhı'nda anmak oldu. Daha sonraki yıllarda da bu hep devam etti ve Türkiye gündeminde yer aldı.”²²

Zaman içerisinde dernek, din eksenli edebiyat ve yazı hayatı anlayışını öne çıkaran yaklaşımlarda bulunmaya başlayınca, Yahya Akengin durumdan rahatsız oldu. Ona göre, bu yapılan edebiyat dünyasında tutunabilmek adına “dini kullanmak” tı.

“Nihayet günün birinde açıkça konuştum: “Arkadaşlar, çok şükür ben de sizin kadar Müslümanım. Fakat edebiyatta başarı ölçüsünün dindarlık olduğu bir görüşü de benimseniyorum. Gelin bu ikisini özdeşleştirme tavrını bir kenara bırakalım. Dine hizmet için bir örgüt kurulabilir... Hatta öyle bir yolda sizinle birlikte ben de yer alabilirim. Ama şu anda yapılanların ağırlık noktası, bana bir din istismarı olarak görünüyor. Bir yazar dindarlığından dolayı değil, kaleminin gücünden dolayı yazardır...”²³

Dernek başkanı D. Mehmet Doğan ve diğer üyelerle yaşadığı fikir ayrılıkları nedeniyle 1985'te Yazarlar Birliği'nden ayrıldı.

1986 yılında Kurucular Kurulu'nu oluşturarak, Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Birliği (İLESAM)'ı kurmak için ilk başvuruyu yaptı.

“Kurucular Kurulu şöyleydi: Yahya Akengin, Coşkun Ertepinar, Mustafa Necati Sepetçioğlu, Reşat Genç, Dursun Yıldırım, Sadık Tural, Emine Işınsoy.

İlk Yönetim Kurulu ise Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenecekti. Bakanlar Kurulu'ndan çıkan listede iki yeni isme yer veriliyordu: Ahmet Sonel, Recep Bilginer. Ahmet Sonel, Yönetim Kurulu başkanıydı. Başkan yardımcılığına da ben getirilmişim.”²⁴

11 Ağustos 1986'da kurulan İLESAM'ın iki ana hedefi vardı: Birincisi ilim ve edebiyat eseri sahiplerinin telif haklarını korumak, diğeri ise sosyal ve kültürel etkinliklerde bulunmak.

“Esasen bu meslek birliği olayı fikir ve sanat hayatımızda bir ilkti. Bu alanda ki hiçbir dernek ve benzeri kuruluşa rakip de değildi. İlk defa yazarlık ve sanatkârlık kanun önünde bir meslek muamelesi görmüş oluyordu.”²⁵

²² Akengin (2013). a.g.e., 58.

²³ Akengin (2013). a.g.e., 60.

²⁴ Akengin (2013). a.g.e., 66.

²⁵ Akengin (2013). a.g.e., 67.

ODTÜ Edebiyat Fakültesi Dekanı Ahmet Edip Uysal'ın teklifi üzerine, seneler sonra yeniden öğrencilerle buluştu. Belli bir süre ODTÜ'de cumartesi günleri dersler verdi.

1995 yılında milletvekilliği seçimine aday olarak katılmak için İLESAM'dan istifa etti.²⁶

“Seçimi kazansam da kaybetsem de İLESAM yönetimine dönmemeye kararlıyım. Ancak başlatmış olduğum projelerin sürdürülmesi için bir üye olarak destek olma niyetini taşıyordum.

Ancak benim ayrılımdan sonra oluşturulan yeni Yönetim Kurulu, İLESAM'dan uzak tutulmamı sağlayacak şekilde oluşturulmuştu. Devam ettirilmesini arzuladığım projelerin ağırlığı Türk Dünyası ile ilgiliydi.”²⁷

1996'da şair, yazar ve akademisyenlerden oluşan kırk kişilik bir kadro ile Türk Dünyası Yazarlar ve Sanatçılar Vakfı (TÜRKSAV)'ı kurdu.

Kuruculuğunu ve başkanlığını üstlendiği Meslek Birliği ve Vakfın bünyesinde, Türk dünyasını bütünleştiren pek çok kültürel faaliyet düzenlendi. Ulusal ve uluslararası katılımlı şiir akşamları, festivalleri tertip edildi. Konferanslar, seminerler, kitap yayınları yapıldı. Birinci ve İkinci Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı gerçekleştirildi. Türk Dünyası Karma Sergileri geleneği başlatıldı. Türk Dünyasına Hizmet Ödülleri verildi. Cengiz Aytmatov, Bahtiyar Vahapzade, Nebi Hazri, Cengiz Dağcı, Osman Türkay gibi değerli edebiyatçılara ödülleri Türkiye'de düzenlenen törenlerle sunuldu.

Yahya Akengin, Türk Dünyası konulu etkinliklere ev sahipliği yapmanın yanı sıra misafir de oldu. Uluslararası Struga Şiir Akşamları Festivali'nde on kez ülkemizin temsilciliğini yaptı. 2013 yılında bu festivale onur konuğu olarak davet edildi. Irak Uluslararası Mirbet

²⁶ Yahya Akengin, 24 Aralık 1995 günü yapılan seçimlerde milletvekili olma hakkı elde edemez. Fakat sandıktan çıkan sonucu öğrendiği an, aklen ve vicdanen, aday gösterildiği ilk günkü kadar müsterihtir. Seçim boyunca yaşadıklarını ve gözlemlerini aktardığı *Siyasetnâme ya da Bir Seçim Hikâyesi* adlı kitabında bu zorlu sürecin bitiminde hissettiklerini şu sözlerle ifade eder: “İçim rahat... İnandığım gibi, fikir planında; dürüstçe, mertçe, haysiyetli bir seçim kampanyası yürüttüğümünden eminim. Karalama, dedikodu ve gıybet yer vermeden, eğilip bükülmeden, aldatma yöntemlerine tenezzül etmeden yapılan politikanın; görünürde kaybettiren neticesinin kazanç hanesine yazılması gerektiğine her zaman inanmışımdır. Bu meydana çıkanların, iki neticeden biriyle karşılaşacağını önceden içine sindirmesi, risklerine göğüs gerilmesi, işin tabiatında var olan bir gerçektir. Böyle bir bakış açısında ısrarlı ve samimi olunur, millete de anlatılabilirse; görünürdeki kaybetmeler, görünürde kazanmalara da dönüşebilir.

Şahsım açısından en önemli nokta da şu: Bundan sonra artık; “Ben hizmete talip oldum ve elimi taşın altına soktum...” diyebilme hakkına sahip olmanın bir vicdan rahatlığını hissedeceğim.” bk. Akengin Y. (1996). *Siyasetnâme ya da Bir Seçim Hikâyesi*. (Birinci baskı). Ankara: Bilgi-tek Yayıncılık, 86.

²⁷ Akengin (2013). a.g.e., 139-140.

Şiir Festivali, Tataristan Şiir Bayramı, Arnavutluk Korça Şiir Şölenleri, Belçika Liege Şiir Bienali'nde ülkemizi temsilen bulundu. Türk Dünyası coğrafyasını defalarca dolaştı.

Hâlen TÜRKSAY başkanıdır. Azerbaycan Asya Üniversitesi fahri doktora, Azerbaycan Yazarlar Birliği üyesi ve sürekli basın kartı sahibidir.

2.2. Yahya Akengin'in Edebî Hayatı

Yahya Akengin, müzik ve şiirle iç içe bir aile ortamında büyümüştür. Babası Nureddin Bey şahsına münhasır sesiyle ilahiler okuyan; Zihni'den, Celali'den dünyevi bazı şiirleri ve Karacaoğlan'ın, Emrah'ın aşk deyişlerini kendine özgü şekilde terennüm eden biridir. Dedesi Alişan Akengin'in ise Avni mahlasıyla yazdığı şiirleri vardır.

Dindar ve geleneklere bağlı bir çevre içinde yetişen Yahya Akengin, çocukluk yıllarında yazdığı şiirlerin ciddiye alınmamasından duyduğu endişeyi şu şekilde dile getirir:

“Yöremizdeki yaygın anlayışa göre şiir yazmak için rüya âleminde pir elinden bade içmiş olmak gerekiyordu. Pir elinden bade içen de erenlere karışmış olurdu. Yani evliya demekti. Bir evliyanın da öyle beşeri aşkı dillendirmesi düşünülemezdi.

Hâsılı ben o çevrede şiir yazmakta olduğumu açığa vuramazdım. En azından tiye alınma endişesi taşırdım. Belki de bu yüzden olacak, ortaokul son sınıfa kadar hep matematiğe meyletmişim.”²⁸

Akengin'in matematiğe veda edip, şiir ve edebiyat kapılarını aralaması ise katıldığı bir yarışma vesilesiyle gerçekleşir:

“Erzurum Yavuz Selim İlköğretim Okulu orta üçüncü sınıftayken bir şiir yarışması düzenleniyor ve ben de katılıyorum. Aradan aylar geçiyor bir ses yoktu. Yarışma unutulmuştu bile. Yılbaşı eğlence gecesindeydik. Erzurum Nene Hatun Kız Öğretmen Okulu öğrencileri de okulumuzun konuklarıydı. Türküler, skeçler, halaylarla devam eden programımızın bir yerinde Türkçe öğretmenimiz Hasan Bozalp sahneye çıkmış, o yarışmanın sonuçlarını açıklıyordu. Üçüncü olduğumu öğreniyorum. Öğretmenimizin şiirimi okuyor, sahneye çağırılıyorum. Bütün salon beni alkışlıyor. Tam bir rüya âlemindeyim. Hele misafir kız öğrencilerin alkışları beni benden alıp götürüyor. “Çal Çoban Çal” adlı o şiirimin bitiş kısmı hâlâ aklımdadır:

²⁸ Akengin (2013). a.g.e., 23.

Dağların başında vardır hatıraların
Kurtlar kuşlardır sır ortakların
Benim de vardır hatıralarım
Dağ başında değil ama köşe başlarındadır
Çal çoban çal...

İşte o rüya gecesinden sonra matematikle vedalaşıyor, şiir yolculuğunda karar kılıyorum.”²⁹

Öğrencilik yıllarında okul dergi ve gazetelerinde, mahalli gazetelerde, bazı amatör şairler antolojilerinde şiir denemeleri yayınlanır.

“Bir gün Divan Edebiyatı dersinde iken hocamız Sıtkı Dursunoğlu cebinden not defterini çıkararak “375” dedi. Ayağa kalktım. Hocam her zamanki vakur tavrıyla devam etti. “Sen şiir yazıyorsun...” Evet, anlamında sessiz bir duruş sergiledim. Hocam “375” demiş, adımı söylememişti. Gerçi bu O’nun genel tavrıydı ama biraz kırgınlaşmıştım. “Devrim Gazetesindeki şiirini okudum. O senin şiirin olamaz...” Bu defa iyiden iyiye içerlemiştim. Konuşmama fırsat vermeden açıkladı: “O ne öyle karamsarlık, ümitsizlik, hüznün... Bu yaşın şiiri bu olamaz...” Bu çerçevede bir şeyler daha söyledikten sonra not defterini cebine koydu, derse geçti. Hocam Sıtkı Dursunoğlu’ndan o gün en iyi dersi ben almıştım. Evet, hüzünden uzak kalamayacaktım, lirizmi şiirde önde tutacaktım ama yine de karamsarlığa yüz vermeyecektim.”³⁰

Yahya Akengin’in emeli, şiirlerini mahalli hayattan ulusal boyuta taşımaktır. Okul yıllarından beri takip ettiği üç dergi vardır: *Varlık*, *Türk Dili* ve *Hisar*. Bunların arasından en çok *Hisar*’ı³¹ benimser.

“Varlık Dergisi, zamanla sol ideoloji güdümlü bir edebiyat anlayışına hızla yelken açmaya başlamıştı. Türk Dil Kurumu’nun yayın organı Türk Dili Dergisi de benzer bir doğrultuya giriyordu. Türkçe üzerine oynanan oyunlar sonucu yapay bir dil olgusu ile karşı karşıya olduğumuzu düşünmeye başlamıştım. Şiirde “İkinci Yeni” akımı bu dergileri teslim almış gibiydi. “İkinci Yeni” akımının, Türkçenin ifade sınırlarını genişletmek gibi bir işlevi olduğunu da gördüğümü, bundan yararlanmaya çalıştığımı da itiraf etmeliyim.

²⁹ Akengin (2013). a.g.e., 24.

³⁰ Akengin (2013). a.g.e., 15.

³¹ “Ortaya koydukları yayın ilkeleriyle, Mart 1950 tarihinde çıkmaya başlayan *Hisar* Dergisi, bir zaman sonra belli bir sanat ve şiir anlayışının merkezini oluşturdu. Dergilerin çok kısa ömürlerle çıktığı bu yıllarda *Hisar*, Aralık 1980 tarihine kadar otuz yılı aşkın bir zaman zarfında yayın hayatında kalmayı başarır. Otuz yılı aşkın süre içinde *Hisar* Dergisi, yayınına iki kez ara verir. 1950 yılından 1957 yılına kadar çıkan dergi, 1957-1964 yılları arasında yayınına yedi yıl ara verir. Ancak, 1964-1980 yılları arasında daha profesyonel bir yapı ve daha geniş bir sanatçı kadrosuyla okuyucu karşısına çıkan *Hisar*, Aralık 1980’de ise yayın hayatından çekilir.” bk. Toz, H. (1998). “Geçmişten Günümüze Köprü: *Hisar* Dergisi ve *Hisarcılar*”. *Türk Yurdu*, (132), 64.

Hisar dergisi ise “Yaşayan Türkçe” anlayışını benimsiyor, geleneği ret ve inkâr etmeden yeniliği yakalamaktan yanaydı. Esasen “Garip” akımının öne sürdüğü “Serbest şiir” algılaması da sonuç olarak bir şiir enflasyonuna dönüşmüştü. Ben serbest şiiri temelde benimsemiştim. Ancak bunu başıboşluk şeklinde algılamıyordum. Divan Edebiyatını, Halk Edebiyatını bilerek bu vadide şiir yazacağına inanıyordum.

Bütün bu düşüncelerimin şans bulacağı yer olarak da Hisar Dergisi karşıma çıkıyordu.”³²

Öğrenciyken yazdığı şiirleri *Hisar Dergisi*’ne gönderir; ancak şiirler yayınlanma fırsatı bulmaz. Sultandağı’ndaki ilk görev yılının sonunda; Ankara’da düzenlenen “Folklor Araştırma Semineri” ne katılır. Ankara’da iken *Hisar Dergisi*’nin kapısını çalar, İlhan Geçer’le tanışır.

“İlhan Geçer’in Sosyal Sigortalar Kurumu’ndaki makam odasında uzun bir görüşme imkânı bulmuştum. Önüne koyduğum dosyadaki şiirleri tek tek okudu. Görüşlerini söyledi. Birçoğunu elledi ve gerekçelerini bildirdi. Birkaçını da beğenmişti ve 1968 yılının eylül sayısında *Hisar*’da ilk şiirim yayınlanmış oldu. Bu iş tamam diyordum, barajı aşmıştım.”³³

Hisar’da yayınlanan bu ilk şiiri “Gelinlik” ismini taşır.³⁴ Daha sonra aralıklı olarak şiirleri yayınlanmaya başlar. Yahya Akengin, artık *Hisar* ekolünün³⁵ genç şairi olarak tanınmaktadır. Şiir yolculuğunda, her türlü edebiyat akımına açık olmakla beraber hiçbir akıma kayıtsız şartsız bağlanmamak anlayışını kendine rehber edinir.

Hisar Dergisi’nde 1968 yılında başlayan yazı hayatı 1980’de son bulur. Dergide şiirlerinin yanı sıra nesirleri de vardır. *Hisar*’ın “Yeni Yayınlar” köşesini İlhan Geçer’den devralır ve yeni çıkan eserler hakkında değerlendirme yazıları yazar. Şiir ve yazıları ayrıca *Türk Edebiyatı*, *Doğuş Edebiyat*, *Milli Kültür*, *Boğaziçi* ve *Türk Dili* dergilerinde ve bazı günlük gazetelerde yayımlanır.³⁶ Kimi yazılarında Ekrem Gültekin imzasını da kullanmıştır.³⁷

³² Akengin (2013). a.g.e., 17.

³³ Akengin (2013). a.g.e., 18.

³⁴ Hastaoglu (2010). a.g.t., 7.

³⁵ Hıfzı Toz, *Hisar* ekolünün sanat anlayışını ve edebiyata katkılarını şu şekilde özetler: “(...) *Hisarcılar*, otuz yılı aşkın uzun bir yayın hayatıyla edebiyatımızda ve kültürümüzde ağırlıklı bir yer tutmuş, sanat anlayışlarıyla da Millî Edebiyat’tan 1950’lere kadar gelen ve zamanımıza uzanan bir köprü vazifesi görmüşlerdir. Millî Edebiyat’ın yeniden canlandırılmasını sağlayarak, millî tarihimizi, geleneklerimizi, kültürümüzü, üzerinde yaşadığımız Anadolu’yu ve dilimizi işleyip geliştirerek de Memleket edebiyatının bir devamı gibi görünmüşler, bugünkü Yeni Millî Edebiyat Akımı Şiiri’nin yapılanması ve oluşması görevini de üstlenmişlerdir.” bk. Toz (1998). a.g.m., 69.

³⁶ Yalçın, M. (Editör). (2001). *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi I*. İstanbul: Yapı Kredi Yay., 49.

Yahya Akengin, edebiyatın bütün türlerinin birbirinin tamamlayıcısı ve besleyicisi olduğu kanaatindedir. Sadece şiir yazarsa kendini tekrar etme tehlikesiyle karşılaşma kaygısı taşır. Bu nedenle tiyatro, roman, anı, eleştiri, deneme gibi diğer edebi türlerde de eserler verir. Son olarak hikâyeler yazmaya başlayan Akengin'in, *Bizim Külliye Dergisi*'nde "Ressamın Gün Batımı" ve "Mavi Mezar" başlıklı iki hikâyesi bulunmaktadır.³⁸

Ahmet Kabaklı, Yahya Akengin'in çok verimli bir şair ve yazar olduğunu belirtir. Eser üretme açısından Akengin'i, Beşir Ayvazoğlu ile karşılaştırıp, şu tespiti yapar:

"Yani Akengin'in bu tutumu az sonra inceleyeceğimiz Ayvazoğlu'nun tam zıttıdır. Onun çok az şiir verip, şiirin teorisi, düşüncesi ve "estetik" üzerine devamlı araştırmalar yapmasına karşılık bu, şiir kitabı, roman ve oyun yazıyor. Aynı tutumun Fazıl Hüsnü Dağlarca gibi çok yazan başka şairlerde de bulunduğunu söyleyelim."³⁹

İlknur Dönmez ise Yahya Akengin'in eserlerinde geleneksel halk kültürünün, canlı ve somut bir tabiatın, mistisizm, tarih ve aşk temalarının harmanlanmış bir şekilde karşımıza çıktığını dile getirir. Akengin'in şiirleri tek bir tema üzerine kurulu değildir. Farklı temalar birbiriyle kaynaşarak bir bütünlük teşkil eder.⁴⁰ Bu tespitin Akengin'in romanları için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Yahya Akengin, eserlerini genellikle akşam ve gece saatlerinde yazar. Çalışma atmosferini, "çalışırken radyom açık olur. Şarkı dinliyorumdur, türkü dinliyorumdur... Bunlar beni etkilemez; yazmama devam ederim hatta o anda dinlediğim müzik yazdıklarıma ilham olur" sözleriyle açıklar. Roman yazma sürecinde en zor ve uzun aşamanın karar vermek ve başlamak olduğunu belirtir. "Başladıktan sonra o roman akıp gider çünkü kafada hazırlığı yapmışımdır", der.⁴¹ Bir yerde, *Oğuz Dede* romanını yazma sürecini şu şekilde anlatır:

"Kafamda yeni bir roman tasarısı vardı. Yediden yetmişe herkese hitap etmesini düşündüğüm bir roman olacaktı. Hareket noktam şöyleydi: "Tom Amca'nın Kulübesi" şefkati, merhameti, sevgiyi yakalamış, evrensel kabul görmüş bir eserd.

³⁷ Işık, İ. (2004). *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi I*. (Genişletilmiş üçüncü baskı). Ankara: Elvan Yay., 86.

³⁸ 23 Mayıs 2017 tarihli görüşmeden alıntıdır.

³⁹ Kabaklı, A. (2008). "Yahya Akengin". *Türk Edebiyatı IV*. (On dördüncü baskı). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yay., 402.

⁴⁰ Dönmez, İ. (Eylül 2003). "Yahya Akengin'in Eserleri ve Dünyasına Bir Yolculuk". *Türk Edebiyatı*, (359), 38.

⁴¹ 23 Mayıs 2017 tarihli görüşmeden alıntıdır.

Orada herkesin, her yaş insanının alabileceği etkiler vardı. Fakat eser yine de Hristiyanlık kültürünün bir ürünüydü.

Kendi kültür iklimimizden yola çıkarak yazılan bu eserler de olmalıydı. Belki büyük bir iddia idi ama böyle bir ürün vermeye kararlıydım. Bu düşüncelerle meşgul bulunduğum bir zamanda Erzurum Atatürk Üniversitesinden bir davet aldım. Profesör Saim Sakaoğlu ve Profesör Rıfat Yıldız'ın Bayburt'ta yapmayı planladıkları “Bayburt Sempozyumu”na bir bildiri ile katılmam istenmişti. Büyük bir heyecan duydum. Düşündüğüm romanımın iklimini, sılamda yakalayabilirdim.

Artık her adımda o romanı aradığım için, Erzurum'dan sonraki Kop Dağı dönemeçlerini dolanan otobüs penceresinden bile romanın çizgilerini derler gibi olmuştum.

(...)

Bu topraklar Oğuz yurduydı, Dede Korkut'tan fısıltılar yayar gibiydi. O halde “Tom Amca”nın yerine bir “Oğuz Dede” neden olmasın ki? Romanın ismi çıkmıştı ortaya... Artık şehirde, kasabalarda, köylerde dolaşırken Oğuz Dede'yi hep yanımda hissediyorum. Yazılı not tutma alışkanlığım pek yoktu. Lakin kafam “Oğuz Dede” notlarıyla dolmaya başlamıştı. Çocukluğumda seferberlik hatıralarını ve nasihatlerini dinlemiş olduğum bilge ihtiyarlar gözümde canlanmaya başlamıştı.

(...)

Tatil için gittiğimiz Antalya Lara'daki TRT Tatil Sitesinde “Oğuz Dede”yi yazmaya başlamıştım. Geceleri el ayak çekildikten sonra balkondaki lambanın ışığında sivrisineklerle boğuşa boğuşa, harıl harıl yazıyordum. Tatil bitmiş, “Oğuz Dede” de tamamlanmıştı.”⁴²

2.3. Yahya Akengin'in Düşünce Dünyası

Yahya Akengin, Rus ve Ermeni saldırılarında şehit düşmüş dedelerinin hatıraları ile büyümüştür. Seferberlik yıllarının kan ve gözyaşı yüklü hikâyelerini, o dönemin canlı tanıklarından dinlemiştir. Ondaki vatan ve millet sevgisi, temelini, dinlediği bu hikâyelerden alır. Millî-manevi yaşamışlıklarla ve değerlere yürekten bağlıdır. Millî Mücadele'yi mucize olarak algılar, bu kutlu mücadelenin “Vatan Millet Sakarya” tekerlemesine indirgenmesini içine sindiremez.

Milliyetçi bir duruşu özümser; fakat siyasi parti veya ırkçılık eksenli değil, fikir ve kültür merkezli bir milliyetçilik anlayışını tercih eder. İslâm'ı, millî birlik ve bütünlüğün gözbebeği olarak görür. Yaşanılan coğrafyayı vatan hâline getiren, toplumu ortak paydada buluşturan sevinçler, acılar, dinî ve kültürel kabuller, Akengin'in düşünce dünyasının vazgeçilmez unsurlarıdır.

⁴² Akengin (2013). a.g.e., 95-97.

Yazarın sanat ve edebiyata bakış açısından da aynı tavrı sürdürdüğünü söylemek mümkündür. “Sol” çizgideki edebiyat anlayışını tanımaya, anlamaya çalışmakla beraber, kendi düşünceleriyle bağdaştıramaz:

“Toplumcu gerçekçilik iddiasıyla sürdürülen solcu edebiyatla pek de barışık değildim. Ama toplumun acı gerçeklerinin içinden geliyorduk. Toplum katmanları arasındaki uçurumu görüyorduk. Sömürü çarkının farkındaydık. Kapitalizmin yanında yer almak için hiçbir sebebimiz yoktu. Bu durumda benim gibilerin de solcu edebiyat akımları içinde olmamız gerekirdi. Yaklaşmaya anlamaya da çalışıyordum. Fakat olmuyordu. Bir doku uyumsuzluğu olduğunu seziyordum.

(...)

İzlemeye çalıştığım solcu edebiyat eserlerinde toplumun acı gerçeklerinin sergilenmesi etkileyiciydi. Onlara bu yönüyle karşı çıkmak doğru olamazdı. Ancak onların, toplumun manevi değerlerine karşı çıkmak doğru olamazdı. Ancak onların, toplumun manevi değerlerine karşı tutumları ile de bağdaşamazdım. Sosyal sorumluluk, milli sorumluluk ve manevi sorumluluk duyguları neden iç içe olmasındı?”⁴³

Yahya Akengin, sanat ve edebiyata bir tez, bir sorumluluk yüklemenin yanı sıra estetiği hiçbir zaman göz ardı etmez hatta bir şiir veya romanın öncelikli işlevinin okuyucuda güzellik duygusu uyandırma olduğunu savunur. Ona göre evrenseli yakalamanın sırrı, insan gerçeğini estetik değerlerle bütünleştirmekte saklıdır:

“Ben de biliyor ve inanıyordum ki kültürlerin, dolayısıyla edebiyatların ana kaynağı dindi. Mesela dünyaca ünlü şair, yazar ve düşünür T.S. Eliot Avrupa kültürünün ana kaynağının Hristiyanlık olduğunu söylüyordu. Ama T.S. Eliot’un eserlerine baktığımızda edebiyatın göz kamaştırıcı değerlerini bulmak mümkün olabilirdi. Eliot ne vaaz veriyor, ne de nutuk çekiyordu. İnsan gerçeğini, insan ruhunu yakalıyordu. Ama bu insan gerçeği ve ruhu, elbette Hristiyan topluma aitti. Estetik değerlerinden dolayı da geçişkenliğe sahipti ve evrensellik boyutuna da ulaşabiliyordu. Dostoyevski de öyleydi.”⁴⁴

Edebiyat akımlarını yakından takip eder. Ancak tek bir akımın temsilcisi olmaktansa, eserlerinde hepsinden izler taşımayı tercih eder:

“Evet, edebiyat akımlarını yeterince izlemiştim. Klasizm, romantizm, natüralizm, lirizm, sembolizm, sürrealizm, kübizm, Dadaizm... Bu akımlarla ilgili bilgiler ve örnekler, bir çeşit kafa karışıklığına da yol açmıyor değildi.

⁴³ Akengin (2013). a.g.e., 19-20.

⁴⁴ Akengin (2013). a.g.e., 60.

Ama hepsinden bir takım izler ve izlenimler de kalıyordu. Zamanla bir sonuca varmışım ve şöyle düşünmüştüm kendi kendime: İlle de bir akımın bağılısı, izleyicisi olmak şart değildi. Bir şair ve yazar bunların hepsinden de etkiler taşıyan eserler verebilirdi. Böyle bir yaklaşım, kafa karışıklığını bir senteze dönüştürebiliyordu.”⁴⁵

Yazar, edebiyatı sınımlanacak bir liman olarak görür. Bu limanda fikirleri olduğu kadar hayal dünyasının iniş ve çıkışları; aşklar, emeller, kaygılar, ütopyalar... kısacası insanın deruni cephesine dair olanlar da vardır. Edebiyata yaklaşımı daima iyimserdir. Ona göre edebiyat, olumsuzluklardan da güzellikler üreten bir sanat alanıdır. Bununla birlikte şiir ve romanlarını kuşatan hüznün, okuyucunun dikkatini çeker. Hüzünleri “soylu” ve “soysuz” olmak üzere ikiye ayıran yazar, “soylu hüznün”lerin peşindedir:

“(...) Hazan beni hep etkilemiştir. Daha sonraları bundan kaynaklanan hüznülere “soylu hüznün” demişimdir. Peki, “soysuz hüznün” var mıydı? Bana göre elbette vardı. Derin bir arka plan kültüründen beslenen şarkılar ve türkülerdeki hüznün soyluydu, tefekkür boyutları olardı. Ama o sıralarda çılgık çılgılığa ortalığı kaplayan, kahvelerden, minibüslerden taşan arabesk şarkılardaki hüznün beni tırmalıyordu... İşte orada olansa yaz hüznündü.”⁴⁶

Yahya Akengin için Bayburt ve Erzurum’un ayrı bir önemi vardır. Bu iki şehri, “duygu ve düşünce köklerinin toprakları” olarak tanımlar.⁴⁷ Ankara’nın beton ağırlıklı havasından hoşlanmaz. Büyük şehirdeki insan ilişkilerinin taşra şehir ve kasabalarına kıyasla soğuk bir havası olduğunu düşünür. Sohbet ve gönül adamı olan Akengin, Ankara’nın toplumsallıktan bireyselliğe çağıran atmosferinde içten içe bunalımlar yaşar. Birebir dostlukların, sıcak ilişkilerin yüzleri güldürdüğü taşra içtenliğini özler. Roman ve şiirlerinde bu ruh hâlinin yansımalarını görmek mümkündür. İstanbul ise gidip görmeden evvel gurbetçilerin taşıdığı efsanelerle yer edinir hayal dünyasında. Zamanla tarih dersleri, romanlar, şarkılar ve şiirlerle beslenip zenginleşir bu hayal. İstanbul, onun için hem hayal ikliminin soylu ve süslü prensesi hem de ihtişamıyla insanı yutup yok edecek kadar tehlikeli bir ateş çemberidir.

⁴⁵ Akengin (2013). a.g.e., 62-63.

⁴⁶ Akengin (2013). a.g.e., 55.

⁴⁷ Akengin (2013). a.g.e., 61.

Yahya Akengin'e göre, "köy inziva, kasaba can sıkıntısı, şehir mahşer"dir. Edebiyat üçüne de ihtiyaç duyar.⁴⁸ Edebiyat şehirlerde cereyan eder:

"Derelerin büyük ırmaklara vücut vermesi gibi, kır hayatı, yayla düzeni gibi toplum yaşantıları da şehirde oluşan edebiyatın beslenme kaynaklarındandır. Göçler şehri değiştirmeye başlayınca edebiyatta da yansımalar bulur. Ondan dolayıdır ki her yazar ve şair yaşadığı dönemin yansıtıcısıdır. O bakımdan her devrin edebiyat verimleri aynı zamanda o dönemin kronolojik olmayan tarihin bir parçasıdır, sosyolojik olguların yankısıdır, dönem psikolojisinin izleridir."⁴⁹

Yazar, edebiyat eserlerinin bir kültür birikiminden beslendiği ölçüde değer kazandığı görüşündedir. Bu anlamda edebiyat ve tarih ilişkisine vurgu yapar. Tarihin şair ve yazarlara işlenmesi gereken zengin hazineler sunduğunu belirtir. Edebiyat ise tarihi anlamlı kılar, tarih ırmağının aktığı yatağı gözümüzde canlandırır. "Tarihten beslenmeyen yazarın eseri çoraklaşır, edebiyattan nasipsiz tarihçilik ise yavanlaşır."⁵⁰

Yazar, aynı zamanda söz konusu iki disiplin arasındaki ayrımı da şu ifadelerle ortaya koyar: "(...) Ne var ki edebiyat ürünlerinin görevinin tarihi anlatmak değil, yansıtmak olduğunu da unutmamak gerekiyor. Anlatma ile yansıtmamanın hem yol ayrımını hem yol kesişmesini tayin edici unsur ise estetik öğeler olmalıdır. Estetik öğelerden biri de dil ve anlatım zevki olsa gerek."⁵¹ "Tarih kitapları bizi bilgilendirmek için yazılır, edebi eserler ise yazılanları bize yaşatır."⁵²

Yahya Akengin, edebiyat ürünlerinin, estetiğin ve felsefenin en güçlü taşıyıcısı olduğunu ifade eder. Türkiye'de edebiyat olgusunun varlığını devam ettirmesinin inanç, akıl ve estetik senteziyle mümkün olabileceğine inanır. Doğu sadece gönlü -duyguları-, Batı ise sadece akli kuşanarak yarım ve aksak kalmaktadır. Türk edebiyatı, Doğu-Batı ikileminde gelgitler çizmek yerine kendisine yeni ve zengin bir sentez alanı üretme şansını değerlendirmelidir. Akengin, aynı birleştirici tavrını, edebiyatın "gelenek"- "yenilik" ve "yerlilik"- "evrensellik" polemiklerinde de sürdürür. Yazara göre, sadece geleneğe yaslanarak varlık gösteren edebiyat birbirinin kopyası ürünler vermekten öteye geçemez. Geleneğe yenilik halkaları eklenmelidir. Bununla birlikte, bu yenilik halkaları geçmişin ve geleneğin birikimlerinden beslenmeyi ihmal etmeyen bir anlayışın ürünü olmalıdır.

⁴⁸ Akengin Y. (2015). *Gece Yarısı Yazıları*. (Birinci baskı). Ankara: Akçağ Yay., 20.

⁴⁹ Akengin (2015). a.g.e., 21.

⁵⁰ Akengin (2015). a.g.e., 81.

⁵¹ Akengin (2015). a.g.e., 42.

⁵² Akengin (2015). a.g.e., 81.

“Bir Söylencedir Edebiyat” başlıklı yazısında konuya atıfta bulunan yazar, bu hususta mitolojinin ya da Türkçe karşılığı ile söylencenin değerine vurgu yapar. Efsaneleri, destanları, masalları hiç durmadan yuvarlanan, yuvarlandıkça yeni katmanlar edinerek büyüyen bir kartopuna benzetir. “Oldukları yerde saymazlar, her dönemin edebiyatçıları onları yeni elbiseler giydirecek görücüye-okuyucuya çıkarırlar” sözleriyle geleneksel olanın çağdaş edebiyatçılar için ilham kaynağına dönüştüğüne dikkat çeker.⁵³

Edebiyatın menşei ve gelişimine dair değerlendirmede bulunduğu “Gelişmiş Yerli Olmak” yazısında ise düşüncelerini “ağaç” metaforu üzerinden dile getirir: “Ağaç kendi bahçesinde sabit durur ama dünyanın bütün bulutlarından gıdalanır. Dallarını komşu bahçelere salar fakat kökleri yerli yerinde durur. Yeryüzünün bahçelerine şavkını salan ay ve yıldızlardan ışık alır, yerküreyi ısıtan güneşten nasiplenir. Lakin hep kendi bahçesinde, kendi kökleri üzerindedir.”⁵⁴ Yerli ve millî değerleri estetikle işleyerek evrensele ulaşan bir edebiyat anlayışını destekleyen Yahya Akengin, adaşı Yahya Kemal’in “Kökü mâzide olan âtiyim” nitelemesine “Kökü kendi bahçesinde, dalları ve yaprakları bütün kâinata uzanan” ağaç benzetmesini ilâve eder.⁵⁵

Yahya Akengin, siyasete uzak duran bir sanatçı değildir. Siyasi çizgisini açıkça dile getirir, hatta siyasi kabullerini edebiyata taşımakta bir sakınca görmez. Ona göre, “edebiyatın siyasetin doğrultusunda etkileyici bir işlev görmesi yadırganamaz. Hayata, tarihe, olaylara, tabiata ve insanlara bakış açılarını zenginleştiren edebiyata, siyasetin her zaman ihtiyacı vardır.”⁵⁶

“Sağ” ve “milliyetçi” cepheye yakın olan Akengin, eserlerinde ve röportajlarında da millî değerlere sahip çıkar.

“Yahya Akengin’in en belirgin niteliklerinden biri de milli kültür anlayışıdır. Şiirlerinde milli duyguları, milli kültürle bütünleştirerek işler. Romanlarında ise sosyal, siyasi ve ahlâki bakımdan kültür milliyetçisidir. Tiyatrolarında da aynı yaklaşımı görmek mümkündür.”⁵⁷

⁵³ Akengin (2015). a.g.e., 107.

⁵⁴ Akengin (2015). a.g.e., 98.

⁵⁵ Akengin (2015). a.g.e., 100.

⁵⁶ Akengin (2015). a.g.e., 94.

⁵⁷ Dönmez (Eylül 2003). a.g.m., 40.

Yahya Akengin, romanlarında Türk Dünyasını yüceltici bir yaklaşım sergiler. Yüzünü Batı'ya çeviren Türkiye'nin, Türk dünyası gerçeğine karşı takındığı mesafeli duruşu eleştirir. Kardeş ülkeler (Azerbaycan, Kırgızistan, Tataristan, Özbekistan vd.) ile kurulacak güçlü bağların, Türkiye'nin uluslararası statüsünü daha da perçinleyeceği inancındadır. Türk Dünyası ile bağların güçlendirilmesinde kültür ve edebiyatı etkili yollardan biri olarak öne sürer. Türk Dünyasının edebiyat ve kültür alanlarında sahip olduğu ortak mirası korumak ve zenginleştirmek için verilen mücadelede Yahya Akengin'in imzasını görmek mümkündür.

Yedi romanı ile Türk roman vadisinde kendisine yer edinen Yahya Akengin, “roman bir çırpıda okunan roman olmalı” düşüncesine sahiptir.⁵⁸ “Dört yüz sayfada anlatılabilecek bir konuyu, bir olayı neden iki yüz sayfaya sığdırmayalım?” sorusundan hareketle, romanda az sözle çok şey söylemenin, özü yakalamanın peşine düşer. “Usta ressam, az sayıda fırça dokunuşları ile zengin bir hayat sahnesini canlandırabilirler. Romanın yazarlığına biraz da böyle bakılabilir.”⁵⁹

“Artık günümüzde kerpiç, tuğla romanlarının çok da yeri olmadığını düşünürüm. Neden? Günümüz okuyucusu bir koşuşturma, bir telaş içerisinde. Uzun zamanını bir romana vererek okuma şansına ve sabrına sahip değildir. Bölük pörçük, çok uzun zamana yayarak okursa da insicamı kaybeder.”⁶⁰

“Zamanı sınırlı, sabrı yetersiz okuyucu faktörünü de yazarın hesaba katması gerekir. Televizyon dizilerine ve magazin programlarına karşı; başladığı bir romanın kaldığı yerdeki ukde, okuyucuyu romanın sayfalarına çağırarak derecede çekici olmak durumundadır”⁶¹ sözleriyle, günümüz romancısına yeni sorumluluklar yüklendiğine dikkat çeken Yahya Akengin, geçmişin roman ve yazarlarının yaklaşımları ile şimdiye ait olanların farkını şu satırlarla ortaya koyar:

“Dolaylı veya dolaysız bir yöntemle, okuyucularına bilgi verme, onları görmedikleri, bilmedikleri diyarlara, tabiat unsurlarına doğru yolculuğa çıkarma, başka iletişim araçlarının olmadığı dönemlerde, okuyucusunu bazı bakir alanlarla tanıştırmak gibi, hem ilgi çekiciliği hem de şanslılığı vardı, geçen yüzyılların ve yakın geçmişin roman yazarlarının. Bunun yanı sıra, günümüzdeki fikir

⁵⁸ 23 Mayıs 2017 tarihli görüşmeden alıntıdır.

⁵⁹ Akengin Y. (2009d). “Romana Günümüz Penceresinden Bir Bakış Denemesi”. *Sarkaç*. (Üçüncü baskı). Ankara: Akçağ Yay., 10.

⁶⁰ 23 Mayıs 2017 tarihli görüşmeden alıntıdır.

⁶¹ Akengin (2009d). a.g.m., 10.

tartışmalarının, açık oturumların, sosyal ve psikolojik analizlerin yaptığı görevleri de onlar üstlenebiliyordu. Hele de uzun uzun tasvirler yoluyla okuyucunun muhayyilesinde egzotik çağrışımlar uyandırmaları, romanların ve romancıların bir imtiyazı mertebesindeydi. Sözün burasında hemen sorabiliriz: Dört bir yanından görsellik bombardımanına tutulmuş olan günümüz okuyucusu için, roman yazarının o “imtiyaz” alanı bir önem taşıyabilir mi? Biraz daha ileri giderek, bir romancının o klasik unsurlardan arınma yolunu tutması, eserin hayrına olur demek mümkün görünüyor.”⁶²

Yazar, bir röportajında günümüz popüler roman anlayışına dair ise şu değerlendirmelerde bulunur:

“Roman popülerleştikçe magazinleşir, “Ben de okudum” demek için alınmak istenen romanlar mı, yoksa objektif edebiyat uzmanlarının süzgecinden geçerek tanıtılmış, salık verilmiş, okuyarlarda etki uyandırmış roman mı? Önce bu soruların cevabı aranmalı. Reklam ve propagandaların, hatta sistemli organizasyonların ürünü olan roman ve romancılar sorunu ile karşı karşıyayız. Bunun yanı sıra, her şeye rağmen, eğer yanlış ve kasıtlı yönlendirme mekanizmasının elinden kurtarılabilirse, Türkiye’de umut verici bir okuyucu birikimi olduğunu söylemek isterim. Türkiye’de iyi romanlar yazılıyor.”⁶³

Yahya Akengin, kendisini en çok etkileyen Türk roman yazarının Yakup Kadri Karaosmanoğlu olduğunu söyler. “Onun çağdaşı romancıların hepsini de beğenirim, okurum ama Yakup Kadri’nin farklı bir yeri vardır.” Akengin’in kendisi, duygu ve düşünce dünyasına yakın hissettiği diğer romancılar Peyami Safa ve Ahmet Hamdi Tanpınar’dır. Tarık Buğra’nın ismini de severek okuduğu yazarlar arasında zikreder.⁶⁴ Bununla birlikte özgün bir üslubun peşinde olduğunu belirtir.

Akengin’e göre “bir romanı okuyan bir dil ve estetik ziyafeti yaşamalıdır.”⁶⁵ Roman ancak akıcı, kıvrak dili, zevkli üslubu ile bir değer kazanabilir.

“Tutuk, kekeme bir Türkçe, tarihi birikimden nasipsiz, yeniliği doğru algılayamamış dili zevki ile dil ustalığını birbirinden ayırt etme noktasına erişemeyen roman yazarının üslubu, okuyucuyu bir yerden tıkanma haline getirip, elindeki kitabı kenara savurtabilir. Unutulmamalı ki insanı okuyan durumuna getiren yazardır, eseridir. Billur gibi akıp giden bir dere suyunun seyrinden

⁶² Akengin (2009d). a.g.m., 8.

⁶³ Yardım, M.N. (2003, Eylül). “Şair Yahya Akengin’le Konuşma: “Divan Edebiyatı Yeni Meş’aleler Tutuşturacaktır”. *Türk Edebiyatı*, (359), 32.

⁶⁴ 23 Mayıs 2017 tarihli görüşmeden alıntıdır.

⁶⁵ 23 Mayıs 2017 tarihli görüşmeden alıntıdır.

vazgeçmek için, bulunması gerekir. Dili bulunan roman kafayı da bulandırır. İnsanlarsa kafaları ve gönülleri bulansın diye okumazlar.”⁶⁶

Özlem Yokuşları ve *Oğuz Dede* romanlarıyla çocuk okurlara da göz kırpan Yahya Akengin’in, çocuk edebiyatı hakkındaki görüşleri genel kanaat ile pek örtüşmez. Yazar, bugün çocuk edebiyatı denilince akla gelen pek çok eserin, aslında yazılırken sadece çocuklara hitap etmek gibi bir amacının olmadığını savunur ve çocuk edebiyatı edebiyatın bir kategorisi olarak tanımlamayı doğru bulmaz. Ona göre edebî eser, çocuk veya yetişkin, herkese hitap edebildiği ölçüde değerlidir. Bu iddiasını da *Oğuz Dede* romanı ile ortaya koyar: “Yediden yetmişe herkesin okuyabileceği bir roman yazdım”, der.⁶⁷

Eserlerinde Türkçeyi güzel kullanmaya gayret eden ve “yaşayan Türkçe” yi esas alan Yahya Akengin’in Türkçe’nin 2000’li yıllarda geldiği nokta hakkındaki görüşleri ise şunlardır:

“Dil kargaşası boyut değiştirerek sürüyor. Yabancı dille eğitim öğretim gören kuşaklar, önce o yabancı dilin mantığıyla düşünüp, sonra bunları Türkçeye tercüme etme durumuna düşüyorlar. Dolayısıyla dilimizin kendine özgü hususiyetlerini, tarihi birikimleri devre dışı kalma tehlikesini yaşıyor. Ayrıca medya dili ile edebiyat dili birbirine karışma noktasına geldi. Köşe yazarlarının üslubu, edebiyata ilgi duyan gençler için model oluşturmaya başladı. Köşe yazarı dedimse, vaktiyle edebiyatçılıktan gelmiş olanları ayırmak gerekiyor. Mesela Peyami Safa, Kadircan Kafalı, Ahmet Kabaklı, Refi Cevat Ulunay, Çetin Altan gibi, edebi kişiliklerini köşe yazarlığına taşımış olanları ayrı tutmak gerekiyor. Fakat bugün o niteliklerde köşe yazarlığı saf dışı bırakılma noktasında. Öte yandan televizyonların öne çıktığı ve etkili olduğu günümüzde edebiyata yöneltmek isteyenler talihsiz örneklerin çoğaldığını görmekteyiz. Dilde sığlaşmak, düşüncede sığlaşmayı getiriyor. (...) Yazarlar ve şairler kendilerini bu kargaşa ortamına uyum sağlama durumuna düşerlerse konu büsbütün çatallaşır. Yine de dilin korunmasını ve gelişmesini edebi türlerden bekleme ümidimizi koruyucu örnekler tesellimiz olmaktadır.”⁶⁸

2.4. Yayınlanmış Eserleri ve Aldığı Ödüller

Şiir Kitapları: *İstesem* (1969), *Akşamla Gelen* (1973), *Çağ Sürgünü* (1977), *Saatler ve Çehreler* (1982), *Ötelerden* (1986), *Kimsele Anlatmadım* (1988), *Sözümüz Var* (1994), *Eylül Kuşatması* (2001), *Hasat* (2004), *Kırk Yıldan Şiirler* (2009).

⁶⁶ Akengin (2009d). a.g.m., 9.

⁶⁷ 23 Mayıs 2017 tarihli görüşmeden alıntıdır.

⁶⁸ Yardım (2003). a.g.y., 33-34.

Tiyatro Eserleri: *Eski Çarıklar*, *Aile Bağları*, *Enver Paşa ve Büyük Ümitler* (2001), *Son Köylü*, *Kulübe*, *Sağlık Olsun* (2009).

Radyo Oyunları: *Ceylan Vurmak*, *Terasların Öbür Yüzü*, *Plevne Günleri*, *Nene Hatun*, *Şirket Koltuğu*.

Anı Kitapları: *Siyasetname ya da Bir Seçim Hikâyesi* (1996), *Bir Semaverlik Muhabbet* (2010).

Senaryo: *Hücumdadır Mezar Taşları* (2009).

Deneme/Eleştiri Kitabı: *Gece Yarısı Yazıları* (2015).

Romanları: *Özlem Yokuşları* (1981), *Dönüş Acıları* (1983), *Yaralı Dağlar* (1987), *Oğuz Dede* (1990), *Sarkaç* (2000), *Aşka Verilmiş Muhtıra* (2004), *Karınca Düşü* (2016).

Yahya Akengin, edebiyatın çeşitli dallarında kaleme aldığı eserler ve Türk Dünyasına yaptığı önemli katkılarla, değişik kurum ve kuruluşlar tarafından 15 kadar ödüle layık görülmüştür. Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu “Sanat Ödülü” (*Oğuz Dede* romanı ile), Türkiye Milli Kültür Vakfı’nın “Türk Kültürüne Hizmet Özel Ödülü”, Balkan Aydınlar ve Yazarlar Birliği’nin “Balkan Kültürüne Hizmet Yüksek Ödülü”, *Bussines Man Dergisi*’nin “Türk Dünyasına Hizmet Ödülü”, *Tercüman Gazetesi*’nin Atatürk’ün doğumunun 100. Yılı dolayısıyla düzenlediği yarışmada kazandığı “Türk Dili İnceleme Ödülü”, Hicretin 1400. Yılı Şiir Ödülü, Kültür Bakanlığı Tiyatro Eseri Yazma Ödülü, İstanbul Tuzla Belediyesi 700. Yıl Roman Ödülü (*Sarkaç* romanı ile), Kültür Bakanlığı Senaryo Ödülü bunlardan bazılarıdır.

Yahya Akengin’in eserleri Makedonca, Arnavutça, İngilizce, Azerbaycan Türkçesi, Sırpça gibi yabancı dillere de çevrilerek, o dillerin okuyucusuyla buluşma şansı elde etmiştir.

3. ROMANLARIN YAPI VE TEMA AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.1. Romanların Tanıtımı

Yahya Akengin, ilk baskısı 1981 yılında çıkan *Özlem Yokuşları* kitabı ile roman dünyasına merhaba der. Şimdiye kadar beş baskı yapan romanın baskı yerleri ve tarihleri aşağıda listelenmiştir:

1. Baskı: Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981
2. Baskı: MEB Yayınları, Ankara, 1991
3. Baskı: MEB Yayınları, Ankara, 1992
4. Baskı: Berikan Yayınevi, Ankara, 2001
5. Baskı: Akçağ Yayınları, Ankara, 2009⁶⁹

Özlem Yokuşları, Yahya Akengin'in uzun yıllar gönül verdiği öğretmenlik mesleğindeki birikimlerini, yazar kimliğiyle buluşturduğu romanıdır. Akengin, kitabın başındaki "Birkaç Söz" başlıklı yazısında romanın konusu ve yazılış amacına dair şu satırlara yer verir:

"Bu küçük roman, bir çocuk ruhunda filizlenen öğrenme duygusunun nasıl büyüdüğünü anlatır. Okul sıralarından geçmiş herkesin sonraları "örnek insan" diye anabileceği arkadaşları olmuştur. "Özlem Yokuşları"nın kahramanı Mustafa da benim daima sevgi ve saygı ile andığım bir okul arkadaşımıdır. Şimdi de dostluğuyla övündüğüm bir ilim adamıdır. Mustafa'nın hikâyesini, duygularını ve düşüncelerini, yılların akışı içerisinde anlatmaya çalıştım. Yazarken bir düşüncem de şu oldu: Bu romanı ilkokul son sınıftan liseye kadar her öğrenci okuyup anlayabilmeli. Ayrıca sayfalarına göz gezdiren yetişkinlerin de ilgisini çekebilmeli. Bunu başarabildimse, mutluluğum çocukların sevinçleri gibi derin olacaktır. Bu romanı yazmakla istiyorum ki, bütün Türk çocuklarının ruhunda, iyiye ve güzele doğru mücadele duygusu, Mustafa'da olduğu gibi erken başlasın."⁷⁰

Roman konusunu gerçek bir hayat hikâyesinden almıştır. Cazim Gürbüz, romana ilham olan "gerçek" Mustafa hakkında şunları söyler:

"Romanın sonuna doğru, doçentlik tezinin "kaynak suları" olduğunu okuyunca, ben işi çözdüm, bu bizim Mustafa Özdemir Ağabey dedim. Atatürk Üniversitesi Fen

⁶⁹ Bu çalışmada, romanın 2009 yılında Akçağ Yayınlarından çıkan üçüncü baskısı kullanılmıştır.

⁷⁰ Akengin Y. (2009a). *Özlem Yokuşları*. Ankara: Akçağ Yay., 7-8.

Fakültesi Kimya Bölümü'ne asistanlığını kazanıp Ankara'dan Erzurum'a gelmişti. Mütevazılığı sebebiyle “Köylü Mustafa” derlerdi arkadaşlarımız ona. Tam da Akengin'in anlattığı gibiydi: Temiz, dürüst, dindar, milliyetçi, okumayı seven ve çalışkan.”⁷¹

Romanın başlığındaki “Özlem Yokuşları” ifadesi, içerikle birlikte düşünüldüğünde çeşitli anlamlar kazanır. “Özlem”, hem eğitimini tamamlama uğruna küçük yaşta ailesinden, köyünden ayrı düşen Mustafa'nın gurbet özlemini, hem de küçük çocuğun bilgiye daima hasret ve istekli ruh hâlini anlatır. “Yokuş” ise zorluğun, mücadelenin ve sabrın sembolüdür.

Ele aldığı konu itibarıyla “pedagojik roman” tasnifi ile okuyucunun takdirine sunulan eser, yazarın mezkûr takdim yazısı da dâhil olmak üzere toplam doksan bir sayfadan oluşur.

İkinci roman *Dönüş Acıları*, 1983 yılında okuyucu ile buluşur. Şimdiye kadar dört baskı yapan romanın baskı yerleri ve tarihleri aşağıda listelenmiştir:

1. Baskı: Birlik Yayınları, Ankara, 1983
2. Baskı: Akçağ Yayınları, Ankara, 1987
3. Baskı: Berikan Yayınevi, Ankara, 2001
4. Baskı: Akçağ Yayınları, Ankara, 2009⁷²

“12 Eylül öncesini anlatan eserlerin başında Yahya Akengin'in “Dönüş Acıları” romanı olsa gerekir. Binbir güçlükle öğrenim yapan köy ve kasaba çocuklarının serüvenini ele alan, anarşinin okulda ve öğrenciler arasında yıkıntılarını işleyen kitapta, yazar, anlatılan çevrelerin hiçbirinin yanında yer almıyor; kişiler bulundukları şartlar içinde değil, geçmişleriyle, psikolojileriyle değerlendiriliyor.”⁷³

Konusunu Türkiye'nin yakın siyasi tarihinden alan roman, ideolojik ve politik fikir ayrılıkları sebebiyle kanlı hesaplaşmalar içine giren bir neslin hikâyesini anlatır. “Kabuğunu kırmak, okumak, gelişmek, yurduna, ulusuna ve ailesine yararlı kimseler olmak idealiyle, okumaya koşan köy ve kasaba çocuklarının 60-70'li yılların o amansız

⁷¹Gülbüz C. (Mart, 2010). Yahya Akengin'in Romanları Üzerine. *Bayburt Postası*. Web: <http://www.bayburtpostasi.com.tr/yahya-akenginin-romanlari-ustune-makale,2357.html> adresinden 14 Mayıs 2017'de alınmıştır.

⁷² Bu çalışmada, romanın 2009 yılında Akçağ Yayınlarından çıkan dördüncü baskısı kullanılmıştır.

⁷³ Özdemir A. (Eylül 2003). “Geniş Zamanların, Çoğulların Şairi Yahya Akengin”. *Türk Edebiyatı*, (359), 35.

şartları içindeki savruluşları, kopuşları, dönüşleri var bu eserde. Yani kısacası “mahvedilen o nesil” den bir avuç çocuk.”⁷⁴

“*Dönüş Acıları*’nda olaylar sağlam bir mantık çizgisi takip eder; tabiidir. Köyden kasabaya, orada İstanbul’a uzanışların ve hareketli bir üslûpla bize yansıtılan gelişmelerin gerisinde, fakiri ve zenginiyle, milliyetçisi ve komünistiyle Türk insanının karakteri ve kaderi, dikkatle işlenen bir ‘fon’dur. Bu bakımdan *Dönüş Acıları* biraz *Kıralık Konak*, biraz *Sodom ve Gomore*, biraz da *Yaban*’dır.”⁷⁵

Yahya Akengin, roman okuyucunun beğenisine çıkmadan evvel Hüseyin Özbay’la yaptığı bir röportajda *Dönüş Acıları*’nı yazma amacını şu sözlerle ifade eder:

“Bu romanı yazmak benim için bir vicdan görevi olmuştur diyebilirim. Lise ve yüksekokullardaki hocalığım beni daima gençlik meseleleriyle iç içe yaşatmıştır. Üstelik bu hocalık yıllarımda ben de öğrencilerim gibi gençliğimi yaşamaktaydım. O bakımdan, onların iç ve dış dünyalarındaki fırtınalar beni hemen etkileyebiliyordu. Özellikle, Eylül 1980 öncesinin karabulutları altında kararmış bir dünyanın ruhlardaki akislerini romanlaştırmak istedim. Konuya bir nesil meselesi olarak yaklaştım. Kısaca söylemek gerekirse bu roman; bir gençliğin, bir neslin dramını ve dramı hazırlayan şartların derinlikteki uzantılarını anlatıyor. Umutsuzluğu ön plana çıkarmayıp bir leitmotiv olarak işleyen bir roman. Umduğum sonucu almak kısmet olursa o zaman bu roman üzerinde söylenecek çok söz olacağını sanıyorum.”⁷⁶

“*Dönüş Acıları*” başlığında, romanın içeriği ile ilişkili olarak sembolik bir anlam saklıdır. Üniversite bitirmiş, eğitilmiş gençler olmak hayalleriyle kasabadan ayrılan Fahri, İhsan ve Ömer’in acı tecrübeler ve yarım kalan emellerle baba ocağına dönüşlerinin ifadesidir bu iki kelime.

Romanın muhtevasını toplumsal, politik ve bireysel temalar oluşturur. Tarihe ve musikiye dair unsurlar ise, muhtevayı zenginleştiren ikincil kaynaklar olarak romanda varlık gösterir.

Dönüş Acıları’nda kurgu ve gerçek iç içedir. Okuyucu, roman kahramanlarının maceralarına tanıklık ederken, aynı zamanda, 1970’li yıllar Türkiye’sinde bir yolculuğa çıkar. Fakat ne yazık ki, dönemin şartlarından ötürü bu yolculuk keyifli olmaktan çok, menfi duygularla yüklüdür.

⁷⁴ Gürbüz (Mart 2010). a.g.y.

⁷⁵ Yalçın N. (Aralık 1985). “*Dönüş Acıları* Romanının Düşündürdükleri”. *Türk Dili*, (408), 425.

⁷⁶ Özbay, H. (1983). “Yahya Akengin’in Görüşleri”. *Türk Edebiyatı*, (120), 47.

Eser toplum iki yüz altmış dört sayfadır. Kapak resminde, karanlıktan aydınlığa doğru yürümekte olan, aydınlık kısma çok yaklaşmış ama henüz ulaşamamış arkası dönük bir genç vardır. Gencin yolunun üstünde, ışık huzmeleriyle birlikte havada asılı duran, sayfaları açık kitaplar bulunur. Bu resim ile romanda işlenen konulara gönderme yapılır. Anlatılanlar, sırasıyla “Liseliler”, “Bulutlar”, “Yangınlar Ortası”, “Sıla Gurbeti” şeklinde dört alt başlığa ayrılmış, her bölüm kendi içerisinde numaralandırılmıştır.

Yazarın üçüncü romanı *Yaralı Dağlar*’dır.⁷⁷ Şimdiye kadar üç baskı yapan romanın baskı yerleri ve tarihleri aşağıda listelenmiştir:

1. Baskı: Akçağ Yayınları, Ankara, 1987
2. Baskı: Berikan Yayınevi, Ankara, 2001
3. Baskı: Akçağ Yayınları, Ankara, 2009⁷⁸

Hemen her insan, hayatının bir noktasında her şeyden uzaklaşma, inzivaya çekilme arzusu hisseder. Kalabalıklardan ve şehrin gürültüsünden tabiata sığınmak ister. Bu bir deniz kenarı olabilir, bir orman kuytusunu ya da bir dağ başı... İşte *Yaralı Dağlar*, böyle bir düşü gerçeğeştiren Şeref Bey’in hikâyesini konu edinir. Şeref Bey, emekli olduğu günün hemen ertesinde, sadece bir valiz dolusu eşyayla evini terk eder. Nerede noktalayacağını bilmediği bir yolculuğa çıkar. Issız bir dağ başındaki bir kulübede yaşamaya başlar. Yıllarca çevresinde bulamadığı sevgi ve şefkati tabiatta bulmaya çalışır.⁷⁹

Bireysel hassasiyetlerin ve düşüncelerin işlendiği bu romanda geçmiş, hayaller, aşk, özlem ve yarım kalmış yaşanmışlıkların verdiği hüznün ön plana çıkar. Yazar, olay akışının ahengini bozmadan, Şeref Bey’in ruh ve düşünce dünyasına dair betimlemelere sıklıkla yer verir.

Toplam yüz otuz beş sayfa olan eserde anlatılanlar, birden yediye kadar rakamlarla bölümlere ayrılmıştır. Kitabın kapağında mavi gökyüzüne göz kırpan bir dağ fotoğrafı yer

⁷⁷Yazar, *Yaralı Dağlar*’ı öncelikle bir tiyatro olarak yazdığını, bu tiyatro eserinin *Kulübe* adıyla yayımlandığını söyler: “*Kulübe*’yi tiyatro olarak yazdım, Devlet Tiyatrolarında sahnelenme şansı tanınmadı. Tam o sırada Kültür Bakanlığı’nın bir roman yarışması vardı. Bu yarışmaya katılmak istiyordum. *Kulübe*’yi “*Yaralı Dağlar*” adıyla romanlaştırarak yarışmaya gönderdim. Roman, Kültür Bakanlığı’ndan ödül aldı.” 23 Mayıs 2017 tarihli görüşmeden alıntıdır.

⁷⁸ Bu çalışmada, romanın 2009 yılında Akçağ Yayınlarından çıkan üçüncü baskısı kullanılmıştır.

⁷⁹ Dönmez (Eylül 2003). a.g.m., 38.

alır. Dağ, romanın ana örgesidir.⁸⁰ Şeref Bey'in, hayallerinin peşine düşmesinde radyoda denk geldiği “Dağlar” türküsü tetikleyici olmuştur. Yine Şeref Bey'in kulübesine ev sahipliği yapan şehrin uzağındaki bir dağ başıdır. Başlıktaki “Yaralı Dağlar” ifadesi de hem bu motifin anlamsal değerine hem de romana hâkim olan melankolik havasına dikkat çeker.

Yaralı Dağlar romanı yayımlandığı yıl Kültür Bakanlığı'nın düzenlemiş olduğu roman yarışmasında üçüncü seçilmiştir; fakat mansiyon ödülüne layık görülmemiştir. Yazar böyle bir değerlendirmeyi haklı bulmadığı için ödülü almayı reddetmiştir.

Dördüncü sırada *Oğuz Dede* romanı yer alır. Şimdiye kadar altı baskı yapan romanın baskı yerleri ve tarihleri aşağıda listelenmiştir:

1. Baskı: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990
2. Baskı: Akçağ Yayınları, Ankara, 1996
3. Baskı: Berikan Yayınevi, Ankara, 2001
4. Baskı: Akçağ Yayınları, Ankara, 2009
5. Baskı: Akçağ Yayınları, Ankara, 2012
6. Baskı: Akçağ Yayınları, Ankara, 2012⁸¹

Oğuz Dede romanında da, *Özlem Yokuşları*'nda olduğu gibi eğitim teması ön plana çıkar. “Akengin, *Oğuz Dede* romanına pedagojik nitelemesi yapmamış, ama bence bu roman da o sıfatı fazlasıyla hak ediyor. Roman, usandırmayan akıcı diyaloglarla sürüyor ve sürüklüyor insanı. İnsan denen karmaşık-çetin bilmeceyi çözen bir Anadolu bilgisi, ereni çıkıyor karşımıza.”⁸²

Romanın kahramanı Oğuz Dede, saflığın, sevginin ve karşılıksız iyiliğin temsilcisidir. Toplumun ihtiyaç duyduğu bilge kişiyi yansıtır. “Eserin ismi neden Oğuz Dede?” sorusunun cevabı yine romanın içinde saklıdır. Yazar, Oğuz Dede gibi yardımsever ve yüce gönüllü kişilerin, geçmişte de “alperen” adıyla var olduğunu ve bunlara “Saf Oğuz” dendiği romanda uzun uzadıya anlatır.

⁸⁰ “Ana örge (leitmotive, kılavuz motif, ana motif, gong ifade), romanın belirli yerlerinde ana düşünceyi ya da yan iletileri yansıtmak üzere tekrar edilen simgesel değerdeki kelime, ifade, cümle mısra gibi dil unsurlarıdır.” bk. Çetin, N. (2013). *Roman Çözümleme Yöntemi*. (On üçüncü baskı). Ankara: Öncü Kitap, 123.

⁸¹ Bu çalışmada, romanın 2012 yılında Akçağ Yayınlarından çıkan altıncı baskısı kullanılmıştır.

⁸² Gürbüz (Mart 2010). a.g.y.

Oğuz Dede romanı toplam yüz on sekiz sayfadan ibarettir. Anlatılanlar sırasıyla “Kasaba”, “Dört Arkadaş”, “Evde”, “Odun Taşırken”, “Çare Peşinde”, “Çember Daralıyor”, “Ödev”, “Oğuz Dede Anlatıyor”, “Dönüş”, “Mahmut Düşünmeye Başlıyor”, “Yetimlik Günleri”, “Çobanlıktan Kunduracı Çıraklığına”, “Orhan Duyurmak İstiyor”, “Şükrü Bey’le Tanışıyorum”, “Yaradılanı Severiz” ve “Günler Geçip Giderken” şeklinde on altı alt başlığa ayrılmıştır.

Yahya Akengin, *Oğuz Dede* romanıyla 1992 yılında Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu “Sanat Ödülü”ne layık görülmüştür.

Sarkaç, Yahya Akengin’in beşinci romanı olarak yerini alır. Şimdiye kadar üç baskı yapan romanın baskı yerleri ve tarihleri aşağıda listelenmiştir:

1. Baskı: Türdav Yayınları, İstanbul, 2000
2. Baskı: Berikan Yayınevi, Ankara, 2001
3. Baskı: Akçağ Yayınları, Ankara, 2009⁸³

“Roman, Erzurum kökenli bir anne ile Üsküp kökenli bir babanın kızı psikolog Süheyla’nın “hatıra defteri” dir. Süheyla’nın annesi lise mezunu bir ev kadını, babası birikimli ve bilinçli bir tarihçi, eşi ise “monşerleşme” sürecinde bir hariciye memurudur. Roman, Süheyla’nın gözünden, özellikle bu üç kişinin birbiriyle örtüşmeyen dünyalarını tasvir eder. Ancak merkezi figür Süheyla, hep belli bir ağırlığa sahiptir.”⁸⁴

Sarkaç, daha çok bireysel temaların varlık gösterdiği bir romandır. Tabiat sevgisi, maneviyatın önemi ve gücü, yabancılaşma, yalnızlık vb. romanda işlenen başlıca konulardır.

Yazar, bu eserinde psikoloji ve felsefe gibi farklı alanlardan beslenmiştir. Romanın kurgusunda olay akışından ziyade Süheyla Hanım’ın düşünce ve ruh dünyasına dair psikolojik tasvirler ön plana çıkar. Esere “Sarkaç” başlığının seçilmesinde ise sembolik bir anlam ve derinlik vardır:

“Bedenin yapısı çamurdandı. Bu çamur öyle homojen bir madde değildi. Dünyanın en güzel toprağından, en kötüsüne kadar bütün toprak cinslerinin karışımıydı.

Sarkaç, eskiler istikametinde yol aldıkça, bedenin bileşkesindeki en cıvık, en yapışkan ve bataklık ürünü toprak damarının egemenliği öne çıkar. Bu noktada

⁸³ Bu çalışmada, romanın 2009 yılında Akçağ Yayınlarından çıkan üçüncü baskısı kullanılmıştır.

⁸⁴ Elibol, S. (Eylül 2003). “Tezli Roman ve Yahya Akengin’in *Sarkaç*’ı”. *Türk Edebiyatı*, (359), 37.

süfli duyguların tutsağı olan insanın aşağılık derecesine bakarak, şeytan şükredermiş, “Çok şükür ben bu kadar düşmedim...” diye. Sarkaç artılar istikametinde yol alıp da öbür uç noktaya geldiğinde, kokusu bile ruhu ferahlatan toprak türünün egemenliği öne çıkarmış. İnsanın kazandığı bu yücelik derecesine bakan melekler gıpta ederlermiş: “Keşke biz de böyle bir mertebeye erişebilseydik...” diye.”⁸⁵

Kitabın kapak sayfasında, muhteva ile ilişkili olarak bir iş makinesinin kepçesinde duran, canlılığını yitirmemiş bir çiçek resmedilmiştir. Burada iş makinesiyle, kentsel planlama adı altında şehirlerin beton yığınlarıyla doldurulmasına işaret edilir. Romanın muhtevasında da şehirleşmenin çevre tahribatına dönüşmesine yönelik ciddi eleştiriler vardır. Çiçek motifi ise insanoğlunun maddiyat uğruna acımasızca katlettiği tabiatın temsilciliğini yapar. Temsil ve işaret ettikleri açısından iş makinesi Safnaz Hanım’ın, çiçek de Davut Bey’in sembolüdür.

Sarkaç romanı, toplam yüz iki sayfadır. Kitabın başında Yahya Akengin’in 2000 yılında *Türk Yurdu* dergisinde yayımlanan “Romana Günümüz Penceresinden Bir Bakış Denemesi” başlıklı makalesi yer alır.⁸⁶ Okuyucu bu yazıda, yazarın roman anlayışının bir özetini bulabilir.

Yahya Akengin, *Sarkaç* romanıyla İstanbul Tuzla Belediyesi 700. Yıl Roman Ödülünü kazanmıştır.

Altıncı sırada *Aşka Verilmiş Muhtıra* romanı vardır. Şimdiye kadar üç baskı yapan romanın baskı yerleri ve tarihleri aşağıda listelenmiştir:

1. Baskı: Asil Yayınları, Ankara, 2004
2. Baskı: Bilgeoğuz Yayınevi, İstanbul, 2007
3. Baskı: Akçağ Yayınları, Ankara, 2009⁸⁷

Aşka Verilmiş Muhtıra da, *Dönüş Acıları* gibi, Türkiye’nin yakın siyasi tarihine eğilen bir romandır. Otuz yılı aşkın uzun bir süreyi anlatan roman, 12 Mart Muhtırası günlerini, 1980 Askeri Darbesini ve 2000’li yılların başlarındaki Türkiye’yi ele alır. Siyasi ve ideolojik görüş ayrılıklarının, darbe yönetimlerinin birey ve toplum hayatında yol açtığı

⁸⁵ Akengin (2009d). a.g.e., 89-90.

⁸⁶ Akengin (2009d). a.g.e., 7-11.

⁸⁷ Bu çalışmada, romanın 2009 yılında Akçağ Yayınlarından çıkan üçüncü baskısı kullanılmıştır.

huzursuzlukları, korkuları konu edinir. Romanda bireysel ve toplumsal temalar, gerçek ile kurgu iç içedir.

Bir Ankara romanı olan *Aşka Verilmiş Muhtıra*'da, toplumda 12 Eylül öncesi baş gösteren kutuplaşma ve çatışma ortamının nabızı başkentten tutulur. Silah, bomba ve postal seslerine, bir aşk hikâyesinin hüznü ve özlem yüklü şarkıları karışır. 12 Mart Muhtırası, demokrasiyi sekteye uğratmakla kalmaz; bireylerin hayatlarında geri dönülmez kararlara ve değişimlere yol açar. Selim ve Seher aşkı için bir zamanlar ulaşılması birkaç adım ötede görünen mutlu evlilik hayalleri, o günden sonra imkânsızlık bataklığında yok olur. Muhtıra, ülke siyasetine yönelik hükümleriyle tutuklamalar ve işkencelere dayanaklık ederken, diğer yandan Seher-Selim aşkı için ayrılık hükmünü verir.

Roman toplam yüz yetmiş sayfadır. Anlatılanlar sırasıyla “Ankara’ya Hazır Olmak”, “Farklı Dünyalara Doğru”, “Geç Gelen Mektup”, “Kuşatma”, “Sol Damdan Sağ Dama”, “Eylül Dönemeci”, “Şemsiye”, “İki Bine Doğru” ve “Tanıklarla Konferans” şeklinde dokuz alt başlığa ayrılmış, her bölüm kendi içerisinde numaralandırılmıştır. Başlıkta yer alan “Aşka Verilmiş Muhtıra” ifadesi ve kapak resminde ayrılığı, hapishaneyi, korkuyu çağrıştıran dikenli tel motifinin kullanılması eserin içeriğini tamamlayıcı unsurlar olarak dikkat çeker.

Yazarın yedinci romanı ise *Karınca Düşü*'dür. Romanın ilk ve tek baskısı 2016 yılında Akçağ Yayınları'ndan çıkmıştır.

Karınca Düşü, ütöpik bir romandır. Yazar, bu eserinde bir aydın duyarlılığıyla, güncel bir toplumsal meseleyi konu edinir. Ülkenin kanayan yarası ayrılıkçı teröre çözüm olacak bir düş kurgular. Bu düş, genç vatan evlatlarının yerine terörle canla başla mücadele edecek bir “Gönüllü Babalar Ordusu” kurulmasıdır. Romanın başkişisi Fazıl Bey, ülkeyi şehir şehir dolaşıp şehit babaları ile görüşerek, onları bu kutlu orduya katılmaya davet eder.

Yahya Akengin, Fazıl Bey'i emeli uğruna uzun bir yolculuğa çıkarırken, coğrafyanın vatan olduğu bilinciyle her yerin insan, doğa, tarih ve edebiyat zenginliklerini de aktarır. Okur, roman boyunca, hem somut âleme hem düş dünyasına konu olur.

Fazıl Bey, ütopyasının adını neden “Karınca Düşü” koyduğunu şu sözlerle açıklar: “Hani sen de bilirsin total karıncanın hikâyesini... Yola çıkmış, soranlara hacca gidiyorum diyormuş... “Bu bücür hâlinle, bu total bacağınla mı?” diye küçümseyenlere,

“Gidemezsem yolunda ölürüm ya...” diyormuş. Karıncanın ütopyası olur da insanın olmaz mı...”⁸⁸ Hikâyedeki karınca misali, düşünüyü gerçekleştirmek için mücadelesini yılmadan sürdüren Fazıl Bey ve yoldaşları, romanın sonunda illegal örgüt kurmak suçuyla tutuklanarak yargılanırlar. “Karınca Düşü” böylece sona erer; ancak “Gönüllü Babalar” ın her biri ferdi için vatan ve millet aşkı bâki kalacaktır.

Yahya Akengin, *Karınca Düşü* ile şehitlerimizin aziz hatıralarını bir kere daha yâd etmiştir. Anlatılanların sırasıyla “Karasu Boyları”, “Yıldızların Altı”, “Sivas Elllerinde Sazımız”, “Ankara Koridorları”, “Her Şey Akıyordu”, “Ve Aşk Bitmiş Miydi?”, “Toroslarda Yıldızlar”, “Sadık Yârim”, “Göklerin Yerlerle Fısıldaşması”, “Albay Çoban”, “Cesetlerden Arta Kalan”, “Evlere Şenlik Çığır Açıcılar”, “Obalar Kurulmuş”, “Aile Meselesi”, “Bing Beng”, “Ve Notlar”, “İçlenmeler”, “Darbe”, “Karınca Düşü” ve “Fazıl Bey’in Defterinden” şeklinde alt başlıklara ayrıldığı roman, toplam yüz elli iki sayfadır.

⁸⁸ Akengin Y. (2016). *Karınca Düşü*. (Birinci baskı). Ankara: Akçağ Yay., 13.

3.2. Romanların Yapı ve Tema Açısından İncelenmesi

3.2.1. Özlem Yokuşları

*“Ne bir şikâyetim ne de yılgınlığım oldu,
Bahtımın peşinde bitmeyen yolculuklardan
Kuşanıp tümen tümen üstüme geldi
Eksilmedi çileler, bıkmadım yorgunluktan.”⁸⁹*

3.2.1.1. Romanın Özeti

Mustafa, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin, Mertekli Köyü'nde yaşayan bir çocuktur. On bir yaşındadır. Okul çağında olmasına rağmen günlerini çobanlık yaparak geçirir. Bir gün koyunlarıyla beraber köye dönerken kemençe sesleri duyar. Merakla kalabalığın olduğu yere doğru yürümeye başlar. Bu şenlik havasının sebebi köye öğretmen gelmesidir. Mustafa, köye okul açılacağını duyunca çok mutlu olur çünkü içinde büyük bir okuma aşkı vardır. O gün köylüler öğretmenin yanına gidip çocuklarını okula kaydettirir. Ancak Mustafa'nın babası onu okula yazdırmaz. Oğlunun okuduktan sonra terbiyesiz, içkici, inançsız biri olacağından korktuğu için okumasını istemez. Mustafa yalvarıp yakarır ama babasını ikna edemez. O yıl bir yandan çobanlık yaparken diğer yandan da okula giden arkadaşlarından kendi çabasıyla bir şeyler öğrenmeye gayret eder.

Bir sonraki ders yılında arkadaşlarının hepsi okula başlarken Mustafa yine okula gidemez. Buna rağmen içindeki okuma arzusu hiç sönmez. Eline geçen kitap, gazete ne varsa hepsini büyük bir şevkle okumaya devam eder. O yıl yine dersler biter ve öğrenciler karnelerini alırlar. Mustafa'nın arkadaşı Halil'in karnesi düşük notlarla doludur ve sınıfta kalır. Bunun üzerine Halil babasından dayak yer.

Mustafa, İstanbul'a giderek bir yandan çalışıp bir yandan okumak niyetindedir. Bir gün bu fikrini Halil'e söyler. Okuldan soğuyan Halil'e, İstanbul'da çalışma fikri cazip gelir. İki arkadaş yolculuk için gereken parayı denkleştirdikten sonra kimseye haber vermeden İstanbul'a giderler. Orada, köyden yıllar evvel İstanbul'a çalışmaya giden Temel ağabeylerinin yanında kalırlar. Temel Usta, çalıştığı inşaatta çocuklara da iş ayarlar. Günler hızla geçer. Mustafa boş vakitlerinde bol bol kitap okur.

⁸⁹ Akengin Y. (2014). “Yeniden”. *Kırk Yılda Şiirler*. (İkinci baskı). Ankara: Akçağ Yay., 94-95.

Sonbaharda, okulların açılması yaklaşırken Mustafa yakınlarındaki bir okulun müdürü ile görüşür. Ona okula kaydolmak, bir sınava tabi tutulduktan sonra derslere beşinci sınıftan başlamak istediğini söyler. Müdür, kesin konuşmasa da gerekli belgelerle birlikte okulların açılmasına bir hafta kala tekrar gelmesini söyler. Mustafa, sevinç ve ümit içinde beklemeye başlar. Ancak bütün planları suya düşer. Çünkü babaları, Mustafa ve Halil'i köye götürmek için gelmişlerdir. Ertesi gün köye dönerler. O yıl Halil kaldığı sınıftan okumaya, Mustafa ise çobanlık yapmaya devam eder.

Mustafa, kış aylarında Kur'an okumak için camiye gider. Bir gün cami hocasından okula gitmesi konusunda babasıyla konuşmasını rica eder. Hoca efendinin hatırını kıramayan baba, çocuğunu okula göndermeye razı olur. Mustafa sevinç içinde köyün öğretmeni İsmail Bey'in yanına giderek, okula beşinci sınıftan devam etmek için sınav olmak istediğini söyler. Bunun üzerine öğretmen ona bir sınav uygular ve sınavda üstün bir başarı gösteren Mustafa, doğrudan beşinci sınıfa geçer.

Dört ay sonra ilkokuldan mezun olan Mustafa'yı öğretmeni, babasından gizli, ortaokul sınavlarına götürür. Mustafa, Erzurum'daki Öğretmen Okulu'nu birincilikle kazanır. İsmail Öğretmen, Mustafa'yı okula yazdırır ve köye döndüğünde köy halkına ve babasına Mustafa'nın başarısını anlatır. Babası, oğlunu okula göndermemekle hata ettiğini anlar ve onunla gurur duymaya başlar.

Mustafa okulda zekâsı, çalışkanlığı ve örnek davranışlarıyla herkesin sevgisini kazanır. Okulu beş yılda dereceyle bitirdikten sonra Ankara Yüksek Öğretmen Okulu Kimya Fakültesi'ni kazanır. Son sınıftayken can sıkıcı olaylar başlar. Gençler arasında gerginlikler, çatışmalar yaşanır. Mustafa, bu huzursuzluk ortamının bir an evvel bitmesi temenni ederken onu kendi tarafına çekemeyen bazı kimseler tarafından tehdit edilir. Bu kimseler, Mustafa'nın asistanlık sınavına girmesini engellerler. Mustafa mezun olunca asistanlık için başka üniversitelere başvurur ve başarılı olur.

Mustafa kimyada bir buluş sahibi olup bilime katkı sağlamak için hiç durmadan çalışır. Doktorasını bitirdikten sonra bir yıl süreyle İngiltere'deki bir üniversitede araştırmalar yapar. Türkiye'ye döndükten sonra doçent doktor olarak üniversitede dersler vermeye başlar. Yakın zamanda profesörlük unvanını almayı beklemektedir.

3.2.1.2. Yapı

3.2.1.2.1. Olay Örgüsü⁹⁰

Özlem Yokuşları romanı Mustafa'nın hikâyesini anlatır. Olay örgüsünü oluşturan metin parçalarının temelinde Mustafa ile onun ilişki kurduğu kişiler vardır. Mustafa merkezli ilişkiler ağı, çatışma ve karşılaşmalardan oluşmaktadır.

Olay örgüsünün ilk halkasını Mustafa ve babası arasındaki zihniyet çatışması meydana getirir. Mustafa, köye okul açıldığını duyunca çok sevinir. Okuma aşkıyla yanıp tutuşmaktadır. Mustafa'ya göre vatanına ve milletine faydalı olmanın, 'örnek insan' mertebesine ulaşmanın tek yolu bilgidir. Babası ise okuyan insanın, öz değerlerine yabancılaştığına, görgüsünü ve saygısını yitirdiğine inanır. Bu nedenle oğlunu okula göndermek istemez. Bu anlamda Mustafa ve babası arasında bir zihniyet çatışması yaşanır. Babası geleneksel ve muhafazakâr bir zihniyeti, Mustafa ise öğrenmeye ve yeni kazanımlar elde etmeye açık zihniyeti temsil eder.

Romanda ön plana çıkan ikinci çatışma Mustafa ve arkadaşı Halil arasındaki hayata bakış ve ahlaki değer farklılıklarından kaynaklanır. İki arkadaş ailelerinden gizli İstanbul'a gitme düşüncesiyle planlar yapmaya başlar. Mustafa'nın amacı, İstanbul'da bir okula kaydolmak ve hem çalışıp hem de okumaktır. Halil ise bunun tam zıddı bir düşünceye sahiptir. Babasının ve ağabeyinin baskısıyla okula giden Halil, İstanbul'u bir kaçış yeri olarak görür. İsteği, kolay yoldan, bir an evvel çok para kazanmak ve köye dönüp herkesin kendine imrenerek baktığını görmektir. Nitekim Mustafa İstanbul'daki boş vakitlerini sürekli kitap okuyarak değerlendirirken, Halil avarelik etmenin peşindedir.

Temel ağabeylerinin yanında inşaatta çalışmaya başlayan Mustafa ve Halil, bir gün, yıkanmak için bir su birikintisinin içine girerler. Su çamurludur. Her ikisi de baştan aşağıya çamura bulanır. Kirli ve eskimiş kıyafetleri, çamur içindeki saçlarıyla dinlenmek için bir yamaca otururlar ve bir müddet sonra uyuyakalırlar. Yamaçtan gelip geçenler, onların bu perişan hallerini görünce dilenci sanıp para atarlar. Mustafa ve Halil uyandıklarında yerde birikmiş kuruşlukları görünce epey şaşırırlar. Halil paraları alıp

⁹⁰ Yahya Akengin'in romanlarını "Olay Örgüsü" başlığı altında incelerken Şerif Aktaş'ın *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili* kitabından hareketle, olayları meydana getiren çatışma ve karşılaşmaları esas aldık. Olay ve olay örgüsü hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Aktaş (2013). *a.g.e.*, 41-43.

harcamak isteyince, Mustafa arkadaşına çok kızar. Dilenci olmadıklarını, alın teriyle çalışıp para kazanabildiklerini söyler. Mustafa'ya göre bu paraları harcamak ahlaksızlıktır. Halil çıkarlarına göre davranmak istese de Mustafa'nın tepkisi karşısında sesini çıkaramaz.

Yazar, her iki olay halkasında da Mustafa'nın ahlaki açıdan düzgünlüğünü ortaya koyar. Halil, parayı ve lüksü bilgidan üstün tutar. Çıkarı için doğrudan sapmayı göze alır. Mustafa ise her zaman dürüst ve çalışkan olmaya, hangi zorluklarla karşılaşır karşılaşıp doğru bildiğinden ayrılmamaya gayret eder.

Romanın son bölümünde, 1960'lı yıllarda Türkiye'de yaşanan toplumsal gerginliklere değinilir. Mustafa o yıllarda Ankara'daki Yüksek Öğretmen Okulu'nda öğrenimine devam etmektedir. Üçüncü çatışma, okuldaki dersleri boykot ederek eğitim-öğretim faaliyetlerini durdurmak isteyen kişilerle Mustafa arasında doğar. Protestocu gençler, ülkede hak ve özgürlük olmadığını söyleyip devlet aleyhinde gösteriler düzenlerler. Karşıt düşüncedeki grupla aralarında taşlı, sopalı hatta silahların çekildiği kavgalar yaşanır. Mustafa memleketin bu haline çok üzölür. Bu kardeş kavgasının bitmesini, anlaşmazlıkların sadece fikir düzeyinde kalmasını temenni eder. Bir gün okulun yemekhanesinde arkadaşlarına sesini duyurma fırsatı bulur. Okulda olay çıkaranların yanlış yolda olduklarını söyler. Herkesi sağduyuya ve vatanın refahı için okuyup ilim üretmeye davet eder. Mustafa'nın bu sözlerini duyan boykotçu gençler, onu kendileri için bir 'tehlike' olarak görmeye başlarlar. Mustafa'yı silah zoruyla kaçırap tehdit ederler. Tüm tehditlere rağmen Mustafa lafını esirgemez. Onları yine bulundukları karanlıktan aydınlığa çekmeye çalışır. Mustafa'nın haklılığı yıllar sonra ortaya çıkar. Mustafa'yı kaçıran gençlerden biri, yıllar sonra onu bulup af diler. Mustafa'nın sözlerine kulak vererek hatasından döndüğünü, yüreğini ve insanlığını bulduğunu söyler.

Mustafa, çobanlıktan kimya doçentliğine uzanan yolda pek çok kişiden iyilik görmüştür. Köy öğretmeni, Temel Usta, köydeki cami hocası çeşitli vesilelerle Mustafa'ya yardımcı olurlar. Mustafa'nın bu kişilerle kurduğu ilişkiler, olay örgüsündeki karşılaşmaları oluşturur.

3.2.1.2.2. Şahıs Kadrosu⁹¹

Ana Karakterler

Mustafa

Romanın başkişisidir. Mertekli köyünde doğup büyümüştür. On bir yaşındadır. Okula gitmek yerine köyde çobanlık yaparak babasına yardımcı olur. Okuma ve yazmayı kendi çabasıyla öğrenmiştir. En büyük emeli okula gitmek, bilgili ve örnek insan olma yolunda kendini yetiştirmektir. Mustafa çok çalışkan, kararlı ve azimli bir çocuktur. Karşılaştığı tüm zorluklara rağmen aklına koyduğunu gerçekleştirmeyi başarır. Daima doğru ve güzel değerler edinmeye gayret eder. Temiz kalpli, dürüst, ahlaklı, zeki ve olgundur. Yüreği vatan ve millet sevgisi ile doludur. Hiçbir vakit öz kültürünü, baba evinde gördüğü terbiyeyi küçümsemez. Tevazu ve hoşgörü sahibidir.

Romanda Mustafa'nın fiziksel özelliklerine dair fazla bilgi bulunmaz. Sadece yaşına göre iri yapılı bir çocuk olduğundan söz edilir. Kitap okurken çok eğik durduğu için sırtı kamburlaşmıştır. Okul arkadaşları kamburuyla dalga geçtikleri için Mustafa kamburundan kurtulmaya karar verir ve her gün düzenli olarak egzersiz yaparak istediği sonuca ulaşır.

Yazarın ifadesine göre, Mustafa karakteri kendisinin bizzat tanıdığı birinden ilhamla kaleme alınmıştır. Buna göre Mustafa karakterinin gerçek hayatta karşılık bulduğunu söylemek mümkündür.

Mustafa'nın Babası

Mustafa'nın okuma arzusunun ilk ve en büyük engeli olarak 'baba' figürü ortaya çıkar. Köy kültürü ile büyüyüp yetişen baba, muhafazakâr ve gelenekçi bir düşünce yapısına sahiptir. Oğlunun da aynı terbiye içinde büyümesini ister. İnatçı ve otoriter bir tavrı vardır. Mustafa'nın okuma gayreti ve ısrarını görmesine rağmen onu okula göndermeme kararından vazgeçmez.

Romanda, Cumhuriyet dönemi aydını ile halk arasındaki kopukluk ve zihniyet çatışması "baba" karakteri üzerinden işlenir. Babanın aydın kesime karşı bakışı olumsuz ve

⁹¹Yahya Akengin'in romanlarındaki kişileri incelerken Şerif Aktaş'ın *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili* ve Nurullah Çetin'in *Roman Çözümleme Yöntemi* kitaplarından yararlanarak, ancak metnin gerektirdiği bir tahlil örneği uygulamaya çalıştık.

önyargılıdır. Okumuş kesimin Anadolu kültüründen uzaklaştığına, alafrangalaştığına inanır. Başka bir deyişle, kutuplarını ‘Batılı yaşam tarzı-Mahalli değerler’ şeklinde belirlemenin mümkün olduğu bu çatışmada Mustafa’nın babası, geleneğin ve Anadolu insanın temsilcisidir.

Halil

Mustafa’nın köyden arkadaşıdır. On yaşındadır. Köyde okul açılınca babası Halil’i okula yazdırır. Ancak onun okumaya pek niyeti yoktur. İlk yıl gösteriş olsun diye okula gitmeye heves eder. İkinci sınıfa geçtiğinde ise, fırsat buldukça derslerden kaçmaya başlar. Babasının ve ağabeyinin azarlarından kurtulmak için Mustafa ile İstanbul’a gitmeye karar verir. İsteği çok zengin olup köydekilere caka satmaktır.

Halil, aslında Mustafa gibi saf, kalbi temiz bir köy çocuğudur. Bununla birlikte Mustafa kadar olgun ve mantıklı düşünemez. Çocuksu ve havai yaratılışlıdır. Çıkarı için zaman zaman yanlışlar yapsa da içinde bir kötülük yoktur. Romanda Halil’in yanlışları, Mustafa’nın karakter ve ahlak güzelliğini vurgulama işlevi görür. Köydeyken okula gitmediği için Mustafa’yı küçümseyen Halil, İstanbul’da arkadaşının okuma tutkusunun ne denli kuvvetli olduğunu anlar. Mustafa’nın bilgisine hayran kalır ve kendine örnek olarak büyük bir şevkle okula gitmeye karar verir.

Temel Usta

Yıllar önce Mertekli köyünden İstanbul’a iş bulmak için göç etmiştir. Eşini, sevdiklerini köyde bırakmıştır. İstanbul’da bir inşaatta çalışır.

Temel Usta çok vefalı, dürüst ve iyi bir insandır. Kaçarak İstanbul’a Mustafa ve Halil’e sahip çıkar, onları koruyup kollar. Köylerinden ilk defa ayrı kalan bu iki tecrübesiz çocuğa adeta babalık yapar. Romanda Anadolu insanının yardımseverliği ve yüce gönüllüğü Temel Usta karakteriyle hayat bulur.

Cami Hocası

Köy imamları, Anadolu kültüründe sözlerine itimat edilen, hürmet gösterilen kimselerdir. Romanda da bu motife yer verilir. Babasının Mustafa’yı okula göndermesi için ikna eden

kişi cami hocasıdır. Hoca efendi, okumanın ve ilim öğrenmenin şart ve büyük sevap olduğunu vurgulayarak İslam'ın eğitime bakış açısını ortaya koyar.

Protestocu Gençler

Mustafa, Ankara Yüksek Öğretmen Okulu'nda son sınıf öğrencisiyken siyasi propagandalar yaparak derslerin işlenmesini engelleyen kişiler türemeye başlar. Kimlikleri, neye hizmet ettikleri ya da kaç kişi oldukları belli değildir. Bu gençler, ülkede adalet ve özgürlük olmadığını söyleyerek düzeni eleştirirler. Topluma eşitlik ve hür düşünme ortamı getireceklerini iddia ederler. Ancak söyledikleri ile yaptıkları birbiriyle örtüşmez. Farklı düşüncelere tahammülleri yoktur. Zorbalık ve baskı ile insanları sindirmeye, kendi taraflarına çekmeye çalışırlar. Amaçları kaos yaratmaktır. Bu nedenle, arkadaşlarını sağduyuya ve uzlaşmaya çağıran Mustafa'ya nefret duyarlar.

Öğretmenler

İsmail Öğretmen

Roman, İsmail öğretmenin Mertekli köyüne gelişi ile başlar. Köyde bayram havası yaşanır; çünkü öğretmenin köylüler gözünde değeri ve önemi büyüktür. İsmail öğretmen okul çağındaki çocukları kaydedip hemen ertesi günü derslere başlar. Yaklaşık iki sene sonra Mustafa okula yazılma isteği ile kendisine gelir. Çocuğun yaşı ilerlediği için onu sınava tabi tutup derslere beşinci sınıftan başlatır. Mustafa'nın çok zeki ve çalışkan bir çocuk olduğunu fark eden İsmail Öğretmen, eğitimine devam etmesi için maddi manevi çok yardımcı olur. Mustafa'ya rehberlik eder. Romanda dürüstlüğü duyarlılığı ile ön plana çıkan İsmail Öğretmen'in, Mustafa'nın bir ilim adamı olarak yetişmesinde emeği çoktur.

Çamönü Köyünün Öğretmeni

Mustafa, gazetede okuduğu 'kültür' kelimesinin anlamını öğrenmek amacıyla Çamönü köyündeki öğretmenin bilgisine başvurur. Öğretmen, soru sormak için akşam vakti köyünden kalkıp gelen çocuğu görünce hem şaşıır hem de onun bu öğrenme azmi karşısında duygulanır. Mustafa'nın çok zeki bir çocuk olduğunu hemen anlar. Sorduđu bütün soruları hoşgörölü ve sabırla tek tek cevaplar. O gece Mustafa'yı kendi evinde misafir eder ve uğurlarken kitap hediye eder.

Öğretmen Okulu'ndaki Öğretmenler

Mustafa, ilkokuldan mezun olduktan sonra birincilikle kazandığı okulun öğretmenleridir. Hepsinin Mustafa üzerindeki emekleri büyüktür. Aralarında ön plana çıkanlar, beden eğitimi öğretmeni ile fen ve tabiat bilgisi dersi öğretmenidir. Beden eğitimi öğretmeni Yılmaz Bey, uyarı ve nasihatleriyle Mustafa'nın sırtındaki eğriliğin düzelmesine yardımcı olur. Fen ve tabiat bilgisi öğretmeni Nadir Bey ise, Mustafa'nın sigara içtiğini öğrenince babacan bir tavırla onu ikaz eder. Mustafa o günden sonra bir daha asla sigara içmez.

Okuldaki bütün öğretmenleri, Mustafa'yı çok sever ve takdir ederler. Ders yılı sonunda, örnek davranışları ve çalışkanlığından dolayı babasına Mustafa'dan övgüyle söz ederler.

Yardımcı Kişiler

Romanda sadece isim olarak geçen ya da verilen kısa görevlerle var olan, olay örgüsünde fazla bir işlevi bulunmayan kişiler de mevcuttur. Rahmi, Numan, Çamönü köyünün delisi Deli Keleş, Mertekli köyünün zenginlerinden Salih Efendi metinde sadece isim olarak geçen kişilerdir.

Halil'in babası, ısrarla oğlunun okumasını ister. Bu yönüyle Mustafa'nın babasının tam aksi bir baba profili çizer.

Mustafa'nın annesi ise romandaki tek kadın olarak dikkat çeker. Olan biten karşısında pasif bir roldedir. Oğlunun okula gidememesine çok üzülse de kocasının kararına karşı gelemmez. Erkek egemen anlayış dolayısıyla ikinci planda kalan Anadolu kadını yansıtır.

3.2.1.2.3. Zaman⁹²

Nesnel Zaman

Romanda olaylar Mertekli köyüne bir öğretmenin gelmesi ve okul açılması ile başlar. Mustafa on bir yaşındadır. İki yıl okula gidemez. İstanbul'a kaçtığında on üç yaşındadır.

⁹² Yahya Akengin'in romanlarını "Zaman" başlığı altında incelerken Nurullah Çetin'in *Roman Çözümleme Yöntemi* kitabından hareketle, zaman unsurlarını "Nesnel Zaman", "Vaka Zamanı" ve "Anlatma Zamanı" olmak üzere üç ayrı kavram üzerinden değerlendirdik. Zaman hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Çetin (2013). *a.g.e.*, 126-132.

Aynı yıl ilkokula kaydolur ve okulu dört ayda bitirir. Sonraki süreçte eğitimini aşama aşama sürdürür ve romanın bitiminde Mustafa'nın profesörlüğünü almaya hazırlanan bir kimya doçenti olduğunu öğreniriz. Buna göre nesnel zaman yaklaşık otuz yılı kapsar.

Olayların hangi yıllarda geçtiğine dair herhangi bir bilgi yoktur. Ancak birtakım ifadelerden yola çıkarak nesnel zaman çerçevesini çizmek mümkündür. Romanda Mustafa'nın Ankara'daki Yüksek Öğretmen Okulu'nda okuduğundan söz edilir. İsmi anılan okul 1959 yılında açılmıştır. 1968'de başlayan siyasi olaylardan büyük oranda etkilenmiş ve 1979 yılında son mezunlarını vermiştir. Mustafa, ülkede gerginlikler baş gösterdiğinde kimya fakültesi son sınıf öğrencisidir. Yirmi iki, yirmi üç yaşlarındadır. Bu bilgilerden hareketle, romandaki olayların nesnel zamanını geniş bir çerçeve ile 1950-1980 yılları arası oluşturur, denilebilir.

Vaka Zamanı

Özlem Yokuşları romanında yaklaşık otuz yılı kapsayan nesnel zamanın hepsi bire bir ayrıntısıyla verilmez. Bazı atlamalar ve özetlemelerle sürecin sadece belli kısımları kronolojik zaman akışı içerisinde anlatılır.

Anlatma Zamanı

Yahya Akengin kitabın önsözünde romanın kahramanı Mustafa'nın sevgi ve saygıyla andığı bir okul arkadaşı, şimdi ise dostluğu ile övündüğü bir ilim adamı olduğunu belirtir. Buradan da anlaşılacağı üzere, *Özlem Yokuşları* olaylar olup bittikten sonra ilerleyen zamanda yazılmış bir romandır. Ancak olayların oluşu ile kaleme alınışı arasında ne kadarlık bir sürecin geçtiği belli değildir.

3.2.1.2.4. Mekân⁹³

Açık Mekân

Romanda açık mekân olarak Mustafa'nın köyü ön plana çıkar. Doğu Karadeniz bölgesinde bulunan Mertekli köyü, yöre halkının kültürünü ve köy yaşantısını yansıtmaları açısından önemlidir:

⁹³Yahya Akengin'in romanlarını "Mekân" başlığı altında incelerken Nurullah Çetin'in *Roman Çözümleme Yöntemi* kitabından hareketle, olaylara sahne olan mekânları "Açık Mekân" ve "Kapalı Mekân" olmak üzere iki grup hâlinde değerlendirdik. Mekân hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Çetin (2013). *a.g.e.*, 133-142.

“Bu köylerden birisinde akşam yaklaşırken kemençe sesleri yankılanmaya başladı. Mevsim sonbahardı. Çocuklar derelerde güttükleri hayvanları otlatarak köye doğru ilerliyorlardı. Kemençe seslerini duyunca önlerindeki koyunları ve keçileri biraz hızlı sürmeye başladılar.

Merak ediyorlardı. Çünkü ya düğünlerde, ya da askere giden veya gelen olduğu günlerde çalınırdı kemençeler. Hâlbuki düğün olmadığını biliyorlardı. Askere gideni akşamüzeri yolculamak olamazdı. Köylerinden askerde olan üç kişi de yaz aylarında izine gelmişler, babalarının işlerine yardım etmişler, daha yakında dönmüşlerdi.

Düğün veya askerden dönen olacağı zaman, köyün çocukları günlerce aralarında bunu konuşur, kendilerine göre bazı hazırlıklar yaparlardı.”⁹⁴

Doğu Karadeniz’in coğrafi unsurları ve tabiat güzelliği de romanda kendisini gösterir:

“Doğu Karadeniz Bölgemizin köylerini göreniniz varsa bilir:

Bir yandan gür yeşillik, bir yandan ulaşım zorlukları, çile ile güzelliği bir araya getirmiştir. Genellikle evler birbirinden uzaktadır. Herkes evini tarlasının yanına kurmuştur. Tarlalar da öyle geniş değildir. Bahçeden biraz büyükcedirler. Ama toprak verimlidir. Yılda en az iki defa ürün alınır.”⁹⁵

“Önce kasabaya, sonra Trabzon’a, oradan da Erzurum’a gidilirdi. Zigana Geçidi ve Kop Dağı’ndan geçen yollarda, tabiatın her mevsim ayrı bir güzelliği vardır. Zigana’da çamların dibinden süzülerek çıkan suların şırıltısı, Kop Dağı’nın ağaçsız yamaçlarındaki sarıçiçeklerin yıldız yıldız parıltısı, görülmeye değer manzaralardır.”⁹⁶

Bunların dışında İstanbul, Trabzon, Erzurum, Ankara gibi şehirler de açık mekân olarak olayların akışında yer alır.

Kapalı Mekân

En çok kullanılan kapalı mekân okullardır. Mertekli köyünde müstakil bir okul binası yoktur. Köye öğretmen gelince, Salih Efendi’nin misafir adası okul haline getirilir. Romanın ilerleyen kısımlarında ise Erzurum’daki Öğretmen Okulu⁹⁷ ve Ankara’daki Yüksek Öğretmen Okulu’nun ismi geçer. Bu mekânlara dair tasvirlerle yer verilmez.

⁹⁴ Akengin (2009a). a.g.e., 9-10.

⁹⁵ Akengin (2009a). a.g.e., 9.

⁹⁶ Akengin (2009a). a.g.e., 60.

⁹⁷ Erzurum’daki Öğretmen Okulu, otobiyografik unsur olarak romanda yer alır. Yahya Akengin, ilkokulu bitirdikten sonra Erzurum Yavuz Selim İlköğretmen Okulu’nda okumuştur.

Romanda dikkat çeken diğer bir kapalı mekân, Temel Usta'nın odasıdır. Burası, Temel Usta'nın çalıştığı inşaatın zemin katında derme çatma döşenmiş bir odadır. Yazar, İstanbul'daki hayat ile Anadolu'nun kırsal kesimlerinde yaşanan hayat şartları arasındaki farkı bu oda üzerinden ortaya koyar: “Temel Usta düğmeyi çevirip ışığı yaktı. Mustafa ile Halil'in yüzleri değişti. Elektrik ışığından büyülenmiş gibi oldular. Elektrik ışığında aydınlanan bir yerde ilk defa akşam ediyorlardı.”⁹⁸

3.2.1.3. Tema⁹⁹

Eğitim

Özlem Yokuşları romanının ana teması, Mustafa ismindeki bir köy çocuğunun okuma hevesi ve okumak için verdiği mücadeledir.

Mustafa'nın babası oğlunu okula göndermek istemez. Bu duruma çok üzülen Mustafa, büyük bir azim ve kararlılık göstererek kendi çabasıyla bilginin, öğrenmenin peşinden koşar:

“Köyde okul başlamış, Mustafa gidememişti. Okulun yakınlarından içini çekerek geçtiği çok oldu. Köyde okuma yazma hevesi herkesi sarmaya başladı. Köyün bakkalından bir defter bir kalem alan herkes, bilenlerin yanına giderek okuma yazma öğrenmeye çalışıyordu.

Mustafa hem okuma yazmasını geliştirmeye, hem de okula gidenlerin kitaplarından yararlanarak bilgiler edinmeye başladı. O kış öyle geçti.

Okullar tatil olunca köyün çocukları yine koyun kuzu gütmeye başladılar. Ama artık çıkınlarında defter kalem ve kitap da taşır oldular. Mustafa da aynı şeyi yapıyordu. İlkokulun her sınıfına ait kitapların yanı sıra, bulduğu eski gazeteleri de okuyordu.”¹⁰⁰

Mustafa'daki öğrenme isteği o kadar güçlüdür ki bir gün gazetede okuduğu ‘kültür’ kelimesinin anlamını sormak için akşam karanlığında karşı köye gitmeyi göze alır. Köy

⁹⁸ Akengin (2009a). a.g.e., 34.

⁹⁹ Yahya Akengin'in romanlarındaki temaları incelerken Şerif Aktaş'ın *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili* kitabını esas aldık. Tema hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Aktaş (2013). a.g.e., 69.

¹⁰⁰ Akengin (2009a). a.g.e., 16.

yolu uzun ve ıssızdır. Mustafa yolda türlü badireler atlatır. Eli yüzü kan ter içinde kalsa da yolundan dönmez. Köyün öğretmenine ulaşmayı ve sorusunu sormayı başarır.

Mustafa, karşılaştığı bütün zorluklara rağmen eğitimini başarıyla tamamlar. Ankara Yüksek Öğretmen Okulu'nun kimya fakültesinden mezun olur. İlme büyük bir aşkla bağlı olan Mustafa, ara vermeden çalışmalarını sürdürür. Artık bir üniversitede profesörlüğünü bekleyen bir kimya doçenti olmuştur.

Ahlâk

Romanında dürüstlük, çalışkanlık, saygılı ve adaletli olma, ağırbaşlılık, vatana ve milli kültüre sadakat, özveri gibi kavramlar üzerinde durulur. Mustafa bu değerlerle yetişmiş bir çocuktur. Yaşadığı tüm sıkıntılara rağmen, mücadelesi ve tavrı daima iyi ve doğru olandan yanadır.

Yüksek Öğretmen Okulu'nda yaptığı konuşma ile arkadaşlarını da akliselim davranmaya davet eder:

“Sevgili arkadaşlarım, günlerden, hatta aylardan beri tedirginiz. Samimi arkadaşlıklar, düşmanlıklara dönüşmeye başladı. Sebeplerini hepiniz biliyorsunuz. Durum artık kardeş kavgası halini alıyor. Bu hareketlerin başlangıcında ileri sürülen ve haklı görülen öğrenci istekleri vardır. Daha iyi okuma imkânları elde edebilmek için bu yola girildi. Ama şimdi neyi görüyoruz, arkadaşlarım? Sanki artık hiç okumamanın yolları aranıyor; bildirileri okuyoruz, konuşmalar dinliyoruz; bakıyoruz ki biz öğrenciler, kendimizden başka her şeyi kurtarma çabasına girmişiz... (...) Şunu unutmayalım arkadaşlar; akşam öğrenci olarak yatıp, sabah öğretmen olarak kalkılmaz. Hastaneye el koymakla doktor olunmaz. İnşaata hâkim olmak, mühendis olmak değildir. Adalet adalet diye bağırıp durmak hâkimlik değildir. Laboratuvarlarda emir vermekle ilim yapılmaz. Bunları söylemekle ne demek istediğimi anladığınıza inanıyorum. Ben şu andan itibaren derslerime çalışmak ve mezun olmaktan daha büyük gaye tanımıyorum. Hepinizi yeniden düşünmeye ve aklı başında hareket etmeye davet ediyorum. Çocuk değiliz artık. Sorumluluklar yüklenmenin eşliğinde bulunuyoruz.”¹⁰¹

Milli Birlik ve Beraberlik Anlayışı

Yahya Akengin, milli duyguları önemseyen, milli birlik ve beraberlik anlayışında olan yazarlarımızdan biridir. Kitabın önsözündeki “çocuklarımıza ve gençlerimize okumaları

¹⁰¹ Akengin (2009a). a.g.e., 77-78.

için sunulan kitapların her satırının, milli kültür ve milli terbiye süzgecinden geçmiş olması önemlidir”¹⁰² ifadesiyle öz değerlerimize sahip çıkmamız ve gelecek nesillere aktarmamız gerektiğini vurgular.

Vatan Sevgisi

Romanda işlenen temalardan biri de vatan sevgisidir. Mustafa, okumak için çok mücadeleler verir, pek çok imkânsızlıklarla başa çıkmaya çalışır. Ancak bu zorlu süreçte, hiçbir zaman vatanına ve milletine isyan etmeyi aklına getirmez. Aksine koşulsuz bir sevgi ile vatanına bağlıdır:

“Ben bütün mahrumiyetleri yaşayarak geldim. Ama aklımdan devlete karşı olmak geçmedi. Araştıracak olursak hepimizin ailesinden kim bilir kaç kişi devlet ve vatan uğrunda canlarını vermişlerdir. Niçin verdiler?

Biz hür vatan sahip olalım diye. Hem siz ne diye hep kendi meselelerinizden yola çıkarak vatan sevgisini millet sevgisini yok etmeye çalışıyorsunuz?

İnsan sevgileri yaşatarak da her düşüncüyü ölçemez mi?”¹⁰³

Mustafa, doktorasını tamamladıktan sonra alanıyla ilgili bilimsel çalışmalar yapmak üzere İngiltere’ye gider. Oradayken yaşadığı vatan özlemi bambaşkadır: “Ben küçük yaşta köyümden ayrılıp, annemden ve babamdan uzak günler yaşamıştım. O günler bana, benim çocuk kalbime dokunmuştu ama ağır gelmemişti. Ama vatandan uzak olmanın üzüntüsünü, çocuk olmayan kalbim zor taşıyor.”¹⁰⁴

Din Duygusu

Romanda, İslami unsurlara da yer verilir. İslam’ın okumayı, eğitimi teşvik ediciliği üzerinde durulur. Köydeki cami hocası, bir hadisi örnek göstererek, Mustafa’ya bilginin İslam dini açısından değerini anlatır:

“İnsanları iyi yola sevk edenler bilgi sahibi kişilerdir. Vatanımızı düşman işgalinden kurtarmak için ilk davrananlar da bilgili insanlardır.

Evet, düşmanlarımız gibi düşünen sözde okumuş kişiler de bulunuyordu. Ama onların öyle olması bir şeyi değiştirmezdi. Onlar da işte birkaç kötü örnekten ibaretti.

¹⁰² Akengin (2009a). a.g.e., 8.

¹⁰³ Akengin (2009a). a.g.e., 87.

¹⁰⁴ Akengin (2009a). a.g.e., 88.

Cahillikten ne umulur ki evlat? Peygamberimiz buyurmuş ki, “Cahil cennette komşum olsa, ben cehennemi tercih ederim.”¹⁰⁵

Yazar, İslam’ın Anadolu insanı nazarındaki kutsallığı ve nüfuzuna da dikkat çeker. Mustafa’nın okumasına şiddetle karşı çıkan babası, hoca efendi ile konuştuğuktan sonra oğlunu okula göndermeye razı olur.

Sıla Özlemi

Mustafa’nın baba ocağından ilk ayrılışı, Halil’le birlikte gizlice İstanbul’a gittikleri zaman olur. Trabzon’da vapura bindiklerinde ikisinin de çocuk kalplerini bir memleket özlemi sarar.

Mustafa’nın eğitim hayatı çoğunlukla gurbette geçer. İlkokulu bitirdikten sonra Erzurum’daki Öğretmen Okulu’nda, sonrasında ise Ankara’daki Yüksek Öğretmen Okulu’nda yatılı okur. Köyünden, anne ve babasından uzun zaman ayrı kalır. Sıla hasretini türkülerle ve şiirlerle anlatır: “Ezgiler, onu köyüne götürür gibi oldu. Hele şu bahar mevsiminde köyü ne kadar güzelleşirdi. Etrafa çamların güzel kokuları yayılır. Kuşlar cıvıl cıvıl öterlerdi. Derelerden şırıl şırıl sular akardı. Çiçekler yamaçları süslerdi.”¹⁰⁶

Halk-Aydın Çatışması

Mustafa’nın babası, okuyanların inançlarını, örf ve adetlerini unuttuklarına, baba evinde aldıkları terbiyeyi küçümsediklerine inanır. Bu nedenle oğlunun okula gitmesine şiddetle karşı çıkar. Onu böyle düşünmeye sevk eden, bir tren yolculuğunda yaşadıklarıdır:

“Dur anlatayım oğlum, dinle... Bir sene gurbetten dönüyordum ben, trenle geliyordum. İki tane de kravatlı, saçları taralı genç vardı yanımda. Aynı kompartımanda idik. Yol boyunca konuşmuyorlardı bizimle. Bir yandan da şişeleri çıkartıp ara sıra içki içiyorlardı. İçkinin kokusu tuttu içeriyi. Bizim gurbetçi arkadaşlardan biri camı açtı. Onlar da açtırmak istemediler. Ama biz açtık. Az sonra da bizim gurbetçi arkadaşlarla biraz ekmek peynir yiyelim dedik, onlar da burayı kirletmeyin dediler. Çıkarmadık sesimizi.

Mustafa merakla sordu:

--Siz de yemediniz mi?

¹⁰⁵ Akengin (2009a). a.g.e., 48.

¹⁰⁶ Akengin (2009a). a.g.e., 70.

--Yedik, yedik ama onlar bizi düşük görüyorlardı. Kendileri trenin lokantasında yiyip geliyorlar, bize de küçümseyerek bakıyorlar. Niye? Çünkü okumuşlar.

Mustafa:

--Ben de okuyacağım ama... Diyerek konuşmak istedi, babası yine sözünü kesti:

--Dur hele dur. Daha bitmedi anlatacaklarım. Az sonra onlara dedim ki: “Siz şöyle, şu tarafa geçin de ben şu sıranın üzerinde namaz kılayım.” Ne dediler bana bilir misin? “Burası cami değil” dediler. Ben de bu sefer onlara bir kötü söz ettim. Ama hak etmiştiler. Dönüp bana “Yobaz... Moruk...” demesinler mi?

--Dayanamadım. Girdik birbirimize. Tekme tokat vur ha vur... Tren memurları geldiler. Bizi ayırdılar. İlk istasyonda bizi karakola teslim ettiler...

Mustafa hem üzüldü, hem heyecanlandı:

--Ben polis olsam onları cezalandırırdım, dedi. Babası konuşmasına devam etti:

--Karakol amiri, efendiden bir adamdı. Kızdı onlara. Öpün bu amcanın elini de barışın dedi. Onlar da, demesinler mi?

--“ Biz babamızın elini bile öpmeyiz, bu moruğun elini mi öpeceğiz?”

--Baktım karakol bizi mahkemeye gönderecek. Cebimdeki param, yeniden bir bilet almaya ancak yeterdi. Bir de mahkeme için orada bekleyecek halim yoktu. Dedim ben davacı değilim. Vazgeçtim dedim bu davadan.

Mustafa atıldı:

--Keşke vazgeçmeseydin baba, hâkimler gösterirdi onlara terbiyesizliğin ne demek olduğunu.

Babası, öfkeli bir sesle cevap verdi:

--Hem davadan vazgeçtim, hem de o gün bugün, yeni açılan mekteplerde okuyanlara güven kalmadı.”¹⁰⁷

Yazar, burada gelenek ve göreneklerinden uzaklaşan, topluma yabancı, kendi insanını hor gören aydın tipini eleştirir. Yahya Akengin’e göre ideal aydın bilgili, dindar, büyük hatırı bilen, özünü yok saymayandır.

¹⁰⁷ Akengin (2009a). a.g.e., 14-15.

3.2.2. Dönüş Acıları

*“Akşamın kıyısında, şehirde bir yolcu,
Genç ve bezgin adımlarla yürüyor,
Bir ucu sılada kalbinin, ümitlerde öbür ucu,
Terminal köşesinde uyur, sabaha dersi var...”¹⁰⁸*

3.2.2.1. Romanın Özeti

Dönüş Acıları, okuma mücadelesi içindeki birkaç gencin ülkede baş gösteren siyasi ve toplumsal gerginlikler neticesinde yaşadıkları acıların, yarım kalan emellerinin romanıdır.¹⁰⁹

Ömer, İhsan, Fahri ve Şahin ortaokulu bitirdikten sonra şehirde birlikte bir ev kiralayarak liseye devam etme planları yaparlar. Fahri'nin babası Ali Efendi, odunculuk yaparak ailesinin geçimini sağlar. Oğlunun okuması için her türlü zahmete katlanmaya gönülden razıdır. Şahin, babasının vefatından sonra annesi ve kardeşleriyle yaşam savaşını sürdürür. Emine Hanım, Şahin'in liseye gidebilmesi için evlerinin yanındaki arsayı gözden çıkarmıştır. İhsan, diğer üç arkadaşının yaşadığı kasabaya uzak sayılabilecek bir köyde oturur. Köy ahalisinden bazı kimselerin ve ağabeyinin karşı çıkışlarına rağmen, şehirde okumak için babasının rızasını alır ve okulların açılacağı günü sabırsızlıkla beklemeye başlar. Bu dört arkadaştan en mahzunu Ömer'dir. Lisede okumak için babası Hamdi Efendi'yi bir türlü ikna edemeyen Ömer, arkadaşlarına verdiği sözü yerine getiremeyeceği için mahcup olur. Başka bir mahcubiyeti ise arkadaşlıktan öte hisler beslediği Selda'ya karşı yaşar. Selda, kasabanın zenginlerinden avukat Mahmut Bey'in biricik kızıdır. Ortaokulda Ömer'in sınıf arkadaşı olmuştur. Selda'nın eğitimine lisede devam edeceğini duyan Ömer, kendisinin de ne yapıp edip okuması gerektiğini düşünür. Hamdi Efendi sahibi olduğu kumaş dükkânında oğlunu da yanında çalıştırarak onu baba mesleğine hazırlama niyetindedir. Okumayı zaman kaybı olarak görür, Ömer'in bir an evvel esnaflığa atılmasını ister. Çok dil dökmesine rağmen babasını kararından döndürmeyi başaramayan

¹⁰⁸ Akengin (2014). “Birileri Var”. *a.g.e.*, 58-59.

¹⁰⁹ Nevzat Yalçın, romanın konusunu şu cümlelerle özetler: “Neyi Anlatıyor Yahya Akengin? Orta öğrenim çağında dört gencin; Ömer, Fahri, İhsan ve Şahin'in oluşturduğu dördü bir sacayağının ortaokuldan sonra kasabadaki liseye kaydolmak ve bir oda tutarak üç yıllık süreyi beraber tamamlamak için içlerinde yeşeren ümitleri; liseden sonra İstanbul'da fırtınalı geçen üniversite yıllarını ve dört gencin farklı kaderlerle ‘acı dönüş’lerini... Alında bu, o çağdaki on binlerce gencin ortak kaygısıdır. ‘Dönüş’lerin acılık veya tatlılığını hazırlayan faktörler de çocukluk yıllarına uzanır. Ana baba, akraba ve eş dostun oluşturduğu ‘milieu-çevre’, bunun vazgeçilmez temelidir.” bk. Yalçın (Aralık 1985). *a.g.m.*, 424.

Ömer, son çare olarak derdini annesine açar ve annesinin devreye girmesiyle şehre gidiş iznini alır.

İhsan, Fahri, Şahin ve Ömer şehirde ev tutup liseye kayıt yaptırırlar. Her birinin farklı bir emeli vardır. İhsan ziraat mühendisi, Fahri avukat, Şahin doktor; Ömer ise ticaret okuyup üniversite mezunu bir tüccar olma hayalleri kurar. Dört arkadaş, ana baba ocağından uzak olmanın getirdiği gurbetlikte birbirlerine yârenlik ederek okula gidip gelirler.

Aradan iki ay geçer. Çetin kış şartlarının kapıyı çaldığı günlerin birinde, Şahin eve dönmez. Arkadaşları onu çok merak ederler. Ertesi gün Fahri, okuldan izin alıp kasabaya, Şahin'i bulmaya gider. Soğuk, kar ve fırtınanın bir ölüm kapanı hâline dönüştürdüğü yolculuk esnasında Fahri'nin çocuk bedeni daha fazla dayanamaz ve donma tehlikesi geçirir. Kasabaya baygın bir şekilde ulaştırılır. Nihayet canı pahasına da olsa Şahin'i bulmayı başarır. Şahin, ablası Nermin'in komşuları Sami tarafından kaçırıldığını haber alması üzerine çılgına dönmüş ve bir hışım, soluğu kasabada almıştır. Ablasının kaçırılmasını, ailenin şeref ve namusuna sürülen bir leke olarak görür. Sami'yi öldürmeye yemin etmiştir. Annesinin telkinlerine inanmış gibi görünse de bu yapılanın bedelini ödetmekten vazgeçmez. Emine Hanım, oğlunun elinden bir kaza çıkarmaması için Nermin ve Sami'nin İstanbul'da olduğu yalanını söyler. İstanbul faktörü de Şahin'i yıldıramaz. Fahri ile kasabadan şehre döndükleri gün, doğruca İstanbul'a yola koyulur.

Şahin'in gidişiyle üç arkadaş kalan İhsan, Ömer ve Fahri, arkadaşlarının bir an evvel selâmetle dönmesi ümidiyle okullarına devam ederler. Dört kafadar olarak çıktıkları bu yolda, Şahin'den ayrı düşmenin üzüntüsünü yaşarlarken, beklenmedik bir anda aralarına bir misafir katılır: Ömer'in sınıf arkadaşı Tayfur. Tayfur, üvey annesinin kötü muamelesinden dolayı evi terk ederek, arkadaşlarının yanında kalmaya başlar. Ders yılı bitimine bir ay kala, babası Rüstem Usta gurbetçi işçi olarak çalıştığı Almanya'dan izne gelir ve Tayfur'u tekrar evlerine götürür. Analığı Şaziye'nin, küçük çocuğa olan haset ve düşmanlığı bitmemiştir. Çevirdiği entrika ile Tayfur'a iftira atar, onu hırsızlıkla suçlar. Rüstem Usta, karısının da oğlunun da ne mayadan olduğunu iyi bildiği için, Tayfur'un hırsızlık yapabileceğine ihtimal vermez. Tayfur'un daha fazla zarar görmesini engellemek amacıyla okullar yaz tatiline girince onu da yanına alarak Almanya'ya döner.

Tayfur'un evden ayrılışının ardından yine baş başa kalan üç arkadaş, Şahin'in İstanbul maceralarını mektuplar aracılığıyla öğrenir. Şahin, dramatik ama bir o kadar da komik olan kovalamacasının sonunda adam yaralamaktan hapse düşer ve sonrasında izini kaybettirir. Yaz tatilinde kasabaya dönen Ömer, Fahri ve İhsan aileleriyle hasret giderirler.

Yeni ders yılı yeni sürprizlerle gelir ama bu sürprizler hiç de güzel ve iç açıcı değildir. Okula yeni gelen felsefe öğretmeni Sait Özgürcügil, derste anlattıklarıyla, konuşmalarıyla, hâl ve hareketleriyle kısa sürede bazı öğrencilerin zihinlerini bulandırmayı, okulda kutuplaşma yaratmayı başarır. “Darvin, Freud, libido, sosyoekonomi, emekçi sınıfı” gibi laflarla öğrencilerin kutsal gördüğü tüm değerleri hırpalamaya çalışır. Öğrencilerin bir kısmını kendi tarafına çeker. Fahri de Sait Bey'in rüzgârına kapılanlar arasına katılır ve Ömer'le İhsan'dan günden güne uzaklaşır. Lise yılları bitmek üzereyken, dört yapraklı yoncanın ikinci yaprağı da bu şekilde kopup gitmiş olur.

Aradan seneler geçer. Üniversiteye giriş imtihanlarının sonucuna göre İhsan, İstanbul'da tarih bölümünü; Ömer, Ankara'da İktisadî Ticari İlimler Akademisi'ni; Fahri, İstanbul'da Teknik Üniversite'yi kazanmıştır. Şahin ise okuma hayallerini çoktan terk etmiş, çeşitli işlerde çalıştıktan sonra bir bakkal dükkânı açmıştır. Ömer ve İhsan arkadaşlıklarını mektuplar aracılığıyla sürdürürler. Bu arada Ömer'in mektuplaştığı tek kişi İhsan değildir. Ortaokulda gönlünü kaptırdığı, bir an bile aklından çıkmayan Selda ile de mektuplar yoluyla haberleşir. Selda, İstanbul'da dayısının yanında kalmaktadır. Güzel Sanatlar Akademisi'nde okumakta ve aynı zamanda Üsküdar Musiki Cemiyeti'ne devam etmektedir. İki gencin, kavuşma gününü hasretle bekleyen sevdalı kalpleri ayrı şehirlerde birbirini için atar.

İhsan ve Ömer, üniversite son sınıftadırlar. Üniversite yıllarında patlak veren ve gitgide yurdun geneline yayılan öğrenci olaylarından kendilerini uzak tutmayı başaran iki arkadaş, eğitimlerini tamamlayarak kasabalarına diploma ile dönecekleri günleri iple çekmektedirler. Lakin üniversite bahçelerinde, koridorlarında cirit atan kin ve düşmanlıkların anaforu, okulu bitirmelerine birkaç ay kalmışken onları da yakalar.

İhsan parasızlık yüzünden zor günler geçirdiği bir dönemde iş ararken tesadüf eseri Şahin'le karşılaşır. Şahin, dükkânından alışveriş yapan üniversiteli gençlerle yaptığı sohbetler ve gazetelerin politika sayfalarında okuduğu köşe yazıları vasıtasıyla ülkede olup

bitenleri ilgiyle takip etmiştir. Zaman içerisinde samimi olduğu bazı gençlerin getirdiği kitapları da okumuş, bu gençlerin gittiği özel toplantı ve seminerlere katılmaya başlamıştır. Tüm bunlar kendisini, adı sanı belirsiz, gizli bir sol örgütün üyeliğine kadar götürmüştür. Şahin artık bu örgütün ateşli bir savunucusu ve sempatizanıdır. İhsan'ı da örgüte dâhil etmek için her türlü cömertlikte bulunur. Borçlarını kapatması için şartsız teklifsiz paralar verir. Bir müddet sonra arkadaşını tuzağına düşürmeye başarır. İhsan da örgüt üyeliğine kabul edilir hatta örgütün seminer konuşmacılığı görevi kendisine verilir. Dinleyici olarak katıldığı bir seminer esnasında “bayrak” ve “Kur'an” a hakaret edilmesiyle, bu örgütün vatan ve millet aleyhine çok tehlikeli bir oluşum olduğunun bilincine varan İhsan, yaptıklarına pişman olur. Örgütten ayrılmak ister. Ancak örgüt bunu bir ihanet olarak görür. İhsan'ı ölümle tehdit ederler. Can güvenliği kalmayan genç delikanlı, okula da devam edemez. Gidecek hiçbir yeri yoktur. Arkadaşlarının aracılığı sayesinde İsa Bey adlı yardımsever bir ihtiyarın evine sığınır. İsa Bey ona tanıdıklarının yanında geçici bir iş de ayarlar. İhsan biraz olsun rahata erdiğini düşündüğü sırada örgütün İsa Bey'i öğrendiğini haber alır. Birkaç saat sonra İsa Bey'in evi bombalanır. Hayırsever ihtiyarın başına bu belâların açılmasına sebep kendisini gören İhsan, çareyi İsa Bey ile birlikte köyüne dönmekte bulur. Ortalık sakinleşene kadar, sinsi bir mikrop gibi tüm memlekete yayılan olayların sirayet etmediği ender yerlerden biri olan köyde kalmaya karar verirler.

Lise yıllarında felsefe öğretmenin etkisiyle anarşizme yönelen Fahri, üniversitede de “hak, özgürlük, eşitlik” adına boykotlar yapan, toplumsal çatışmayı körükleyenlerle aynı safta yer almaya devam eder. Fahri'nin bu hâlleri tüm kasabaya yayılır, babasının kulağına kadar gider. Bunun üzerine Oduncu Ali oğluna sitem dolu mektuplar yazar. Yanlış yolda olduğunu söyler, hatasından dönmesi için yalvarıp yakarır. Fahri, mektupları okuduktan sonra yaptıklarıyla kendisine ve ülkesine zarar verdiğinin farkına varır. İçinde bulunduğu gruptan uzaklaşır. Karşıt gruptaki öğrencilerden biriyle konuşma fırsatı bulur ve pişmanlığını dile getirir. Bu gençler, Fahri'yi aralarına alırlar ve kendisini koruyacaklarına dair söz verirler. Artık eski grubu için Fahri bir haindir ve en kısa zamanda ihanetinin bedelini ödemelidir. İlk fırsatta saldırıya uğrayacağını bilen Fahri, fakülteye gitmeyi bırakır. Ortadan kaybolur. Niyeti yol parasını biriktirerek kasabaya dönmektir. Bir ardiyede odun kırma işi bulduğu günlerde, Şahin tarafından yeri tespit edilir. Şahin, eski dostuna sahte bir sıcakkanlılıkla yaklaşır, onu örgüte yeniden kazandırmak için ikna etmeye çalışır. Fahri kararında kesindir, örgütle hiçbir bağlantısı kalmamıştır. Bu cevabı

duyan Şahin, yanında getirdiği tabancayla Fahri'ye ateş eder. Bir zamanlar uğruna donma tehlikesi geçirdiği arkadaşının kurşunları, Fahri'nin sadece bedenine değil ruhuna, geçmişin güzel ve masum günlerine de isabet etmiştir. Fahri, bu saldırıdan yaralı kurtulur. İyileşir iyileşmez kasabaya döner. Aksayan bacağı, daima o gecenin hatırlatıcısı olacaktır.

İstanbul'daki üniversitelerde vuku bulan olayların benzerleri Ankara'da da sahneye konmaktadır. İktisadî ve Ticari İlimler Akademisi'nin bulunduğu Beşevler semtinde sık sık tekrarlanan protesto gösterileri çoğunlukla taşlı, sopalı, bıçaklı kavgalarla, silah ve bomba sesleriyle son bulur. Ömer ve Selda Akademi'nin kantininde buluşup gelecek hayatlarına dair konuşurlarken, “bugünün kâbusları” sohbetlerine engel olur. Dışarıda günlük kıyametlerden biri daha kopmaktadır. Karşıt grupların birbirine ateş açmasıyla birlikte ortalık karışır. İki taraftan da ağır yaralılar vardır. Bu çatışmaya sebebiyet verenin, gruplardan biri tarafından bayrağın yırtılması ve yakılması olduğu sonradan ortaya çıkar. Dışarıdaki olaylar fakülte koridorlarına da taşınır. Bir profesör, bayrağın yırtılıp yakılmasını tam bir kayıtsızlıkla, basit bir provokasyon olarak değerlendirince, Ömer daha fazla kendini tutamaz ve hocanın toplumsal değerlere gösterilen saygıyı tamamen fetişizmle ilişkilendirdiği ders notlarını polise gösterir. O günden sonra da nefret dolu bakışların, tehditlerin ve saldırıların hedefi haline gelir. Tek çaresi kasabaya dönmektir. Evine dönmeden evvel İstanbul'a giderek Selda'yı ziyaret eder.

Ömer ile Selda'nın Ankara'da yarım kalan konuşmalarının konusu, Hamdi Efendi'den gelen mektuptur. Selda'nın Musiki Cemiyeti'ne devam ettiği kasabada duyulmuş, bire bin katılarak yayılan dedikodular Hamdi Efendi'nin sabrını taşırmıştır. Mektubunda “şarkıcı, türkücü, tiyatrocu gelin istemem” diyerek resti çeker. Ömer, babasının mektubundan Selda'ya söz eder. Yalandan da olsa cemiyetten ve korodan ayrıldığı şeklinde bir haber yaymasını ister. Genç kız bunu kabul eder. Böylece, ufak kriz aşılmış olur. Ancak esas sorun birkaç saat sonra patlak verir. Ömer, Selda'nın tuttuğu günlüğü merakına yenik düşerek okumaya başlar. Sayfalar arasında Hazım ismi dikkatini çeker. Hazım adındaki gencin de Selda'nın yüreğinde yer etmiş olduğunu anlar. Sevdasındaki ahenk bozulmuştur artık. Ömer, gözyaşlarını içine akıtarak Selda'ya veda eder ve onulmaz kalp kırıklıklarıyla kasabanın yolunu tutar.

İhsan, Fahri ve Ömer yıllar önce pembe hayallerle ayrıldıkları kasabalarına her biri ayrı bir bozguna uğrayarak dönerler. Okulları yarım kalmış, meslek sahibi olma emelleri ertelenmiştir. Kasabada bir araya gelen üç arkadaş, kader ortaklığının sözden çok sükût kaplı limanına sığınır. Aradan geçen yedi yıl, hepsinden çok şeyler almıştır. Liseye başlarken dört arkadaş olarak çektiydikleri fotoğraftaki Şahin, bir daha hayatlarında olmayacaktır. Hamdi Efendi'nin duvarında asılı fotoğrafı çerçeveleyen umutlar ve masum düşünceler, uzak âlemlerde kalmış hatıralardan ibarettir. Üç genç, yaşadıkları talihsizliklerin gözlerine yüklediği keder bulutlarıyla sessizce fotoğrafa bakarlar. Şehre gidip lise yıllarında oturdukları evi ziyaret ederler. Mahallenin her köşesi hatırlarla dolu sokaklarını dolaşırken rastladıkları bir tanıdıktan Tayfur'un da şehir de olduğunu öğrenirler ve onu görmeye giderlerken bir tesadüf onları sokağın başında buluşturur. Tayfur, Almanya'dan, eylemciler arasına katılıp yasadışı işler yapan üvey kardeşi Hasan'ı hapisten kurtarmak için dönmüştür. Eski dostlar, bir kahvede oturup konuşurlar. Hepsinin temennisi kötü günlerin bir daha yaşanmamak üzere bir an önce bitip gitmesidir.

3.2.2.2. Yapı

3.2.2.2.1. Olay Örgüsü

Romanın olay örgüsü İhsan, Ömer, Fahri ve Şahin adlı gençlere ait dört ayrı hikâyenin, çerçeve bir hikâye etrafında birleştirilmesiyle meydana gelmiştir. Buna göre, olay örgüsünün dört temel birimden oluştuğunu söylemek mümkündür. Çerçeve hikâye ise bu gençlerin kasaba ve lise yıllarına uzanan arkadaşlık bağlarına ve toplumsal karmaşa ortamına dayanır.

Romandaki ana çatışma, ideolojik farklılıklar üzerine kuruludur. Özellikle üniversite gençliği arasında ortaya çıkan görüş ayrılıkları, silahların kullanıldığı tehlikeli bir çatışma hâline dönüşür. Eylemsiz, kavgasız tek bir gün bile geçmez. “Sağ”-“sol” çatışması şeklinde adlandırılan bu kutuplaşmada nice insan genç yaşında hayatını kaybeder. Böyle bir dönemde İstanbul'da okuyan İhsan, Fahri ve Ankara'da öğrenci olan Ömer, okullarının bitmesine birkaç ay kala kendilerini çatışmanın içinde bulurlar. Şahin'in hikâyesi ise ilk olarak tesadüfen karşılaştığı İhsan'ı, sonra ise uzun bir takip neticesinde karşısına çıktığı Fahri'yi olayların içine çekme işleviyle kurgulanmıştır.

Bu dört gencin her biri ayrı şekilde cereyan eden okuma maceraları, kimi zaman birbirleriyle kesişerek kimi zaman da mektuplar aracılığıyla bağlarını sürdürür ve romanın sonunda Şahin hariç olmak üzere üç arkadaş, olay örgüsünün başlangıcı, diğer bir ifadeyle çerçevesini oluşturan kasabada buluşur. Artık ümitlerle dolu genç hayatların yerini hayal kırıklıkları ve acıların kuşattığı yaralı gönüller almıştır.

3.2.2.2.2. Şahıs Kadrosu

Ana Karakterler

İhsan

Romanın başkişilerinden biridir. Köyde doğar, büyür. Ortaokulu bir arkadaşıyla kasabada ev tutarak okumuştur. Ömer, Fahri ve Şahin'in aklına şehirde bir ev kiralayarak liseyi okuma fikrini yerleştiren de kendisidir. Eğitimini tamamlayıp ziraat mühendisi diplomasıyla köyüne dönmenin hayallerini kurar. Köy sakinlerinden kimisinin okuyan kesimi kınayan, küçük gören tavır ve laflarını boşa çıkarma, onlara karşı zafer kazanma arzusuyla yanıp tutuşur.

Üniversite sınavlarında aldığı puan, tarih bölümüne yetecek kadardır. İstanbul'da üniversite son sınıf öğrencisiyken, eski dostu Şahin'le karşılaşması hayatının akışını tamamen değiştirir. Kısa bir süre sonra yasadışı bir sol örgütün üyeleri arasına girer. Aslında İhsan'ın fikirleri hiçbir zaman sol görüşün savunduğu değerlerle örtüşmez. Sadece çıkarları uğruna örgütü destekler gibi görünür. Fakat katıldığı bir seminerde millî ve dinî inançlarına yapılan hakaretlere tanık olunca tuttuğu yolun ne kadar yanlış olduğunu anlar. Göstermelik de olsa, örgütün içinde yer almaktan büyük hicap duyar. İhsan, Şahin gibi aklını kiraya verip, yetiştirdiği değerlere sırt çevirmez. Kutsal kabul ettiklerinin yıpranması karşısında sessiz kalamaz. Örgütten ayrılmak için Şahin'le konuşur. O zaman örgütün iç yüzünün iğrençliğini tüm gerçekliğiyle görür. Örgüt, yardımcı olma adı altında verdiği paralarla aslında kendisini ipoteklemiştir. İhsan'ın ayrılma talebi üzerine onu ya borçlarını ödemesi ya da ölümle tehdit ederler. Borcunu ödeyecek durumda olmayan İhsan ise çareyi kaçmakta bulur. Fakülteye de devam edemez. İsa Bey'in evine sığınır. Örgüt orada da izini bulunca, İsa Bey'i de alarak köyüne döner.

Saçlarına yaşadığı korku ve sıkıntıların düşürdüğü aklar, genç yüzünde bir ihtiyarınki kadar derin çizgiler, bakışlarında keder yüklü bulutlarla İhsan, artık yirmili yaşlarında bir delikanlıdan ziyade olgun bir adam gibi görünmektedir. Yine de yaşadığı tüm acılara rağmen güzel günlerin geleceğine dair umutlarını hâlâ kalbinde taşır.

Ömer

İhsan'ın yakın arkadaşıdır. Çocukluk yıllarından gelen dostlukları üniversite zamanlarına kadar uzanır. Ömer, tüm kasabanın tanıdığı manifaturacı Hamdi Efendi'nin oğludur. Ortaokulu bitirdikten sonra dükkânda babasına yardımcı olmaya başlar ama asıl gönlünde yatan liseye gidebilmektir. Bunun için zor da olsa babasını razı etmeyi başarır. Ömer çok zeki, çalışkan ve akıllı başında bir çocuktur. İstediklerini elde etmek için çaba sarf etmekten hiç vazgeçmez. Kendini geliştirmek, okuyup üniversite diplomasına sahip olmak onun en büyük arzusudur. Gönlünde bir bu okuma aşkı bir de Selda'ya duyduğu aşk vardır. Fakat her ikisinin de sonunda Ömer'in elinde kalan koca bir sıfırdır. Ticaret bölümünde okuduğu okulunu bitiremeden baba ocağına dönmek zorunda kalır. Babasına ve annesine verdiği sözleri tutamadığı için mahcuptur. Selda ise iyileşmesi imkânsız bir yara olarak daima kalbinde kalacaktır.

Hamdi Efendi

Ömer'in babasıdır. Kasaba sakinleri tarafından tanınan bir esnaftır. Çocukken tanık olduğu savaş ve muhacirlik yıllarının gözyaşı ve acılarıyla büyümüştür. O dönem çektiği yokluk ve açlık, Hamdi Efendi'nin tüm benliğine işlemiştir. Ömer'in okuma isteğine karşı çıkmasının başlıca sebebi de budur. Hamdi Efendi'ye göre para kazanmak, okumaktan çok daha önemli ve önceliklidir. Oğlunun okumakla vakit kaybetmeden ticarete atılmasını, baba mesleğini devam ettirmesini ister.

Hamdi Efendi, işine büyük bir tutkuyla bağlıdır. Onun dünyası renk renk, desen desen kumaşlardan ibarettir. İşini büyük bir titizlik ve özveri ile yapar.

Ömer'in Annesi

Hamdi Efendi'nin otoriter tavırlarına karşılık şefkati ve ana yüreği ile Ömer'in derdine derman olur. Liseye gitme konusunda oğluna destek çıkar ve kocasının inadını kırar. Bu

anlamda, Ömer'in hayat hikâyesinin farklı bir mecrada akmaya başlamasında tetikleyici bir rol üstlenir.

Fahri

Lisedeyken felsefe öğretmeni Sait Özgürcügil'in konuşmalarından etkilenen Fahri, gün geçtikçe İhsan ve Ömer'e yabancılaşır. Hâl ve hareketleri, arkadaş çevresi tamamen değiştirmiştir. Lise bittikten sonra İstanbul'da Teknik Üniversite'yi kazanır. Hakkında anarşistlere katıldığına dair söylentiler yayılır. Ne İhsan ne de Ömer'le bir irtibatı vardır. Yaz tatillerinde kasabaya da hiç gitmemiştir. Yıllar sonra Fahri'nin izini bulan kişi, Şahin olur. Arkadaşının örgütten ayrıldığı haberini alan Şahin, onu yeniden kendi tarafına çekebilmek için ikna etmeye çalışır. Fakat Fahri babasının sitem dolu mektuplarından sonra örgütle bağıni kesmeye kesin karar vermiştir. Şahin'in tüm ısrarlarına rağmen kararından caymaz. Bunun bedelini ise bir gece uğradığı saldırıda vücuduna saplanan kurşunlarla öder. Tetiğe basanın Şahin olması, kurşundan daha ağır yaralar açar. Aksayan ayağı ve genç yaşta çöken omuzları ile kasabaya dönen bambaşka bir Fahri'dir artık.

Ali Efendi

Fahri'nin babasıdır. Odun taşıyarak ailesini geçindirir. “Sırtında odun taşıyan” adam olarak emek ve mihnetin romanda en belirgin temsilcisidir.¹¹⁰ Oğlunun okuması için her cefaya katlanmaya razıdır. Fahri'nin yumuşak karnı babasıdır. Örgüt, babasının da emekçi sınıfında yer aldığı, onun ve onun gibi ezilen tüm emekçilerin haklarını savunmak gerektiği söylemleriyle Fahri'yi sempatizanları arasına dâhil etmiştir. Fahri'nin örgütten ayrılışı da yine babasının etkisiyle olmuştur. Oduncu Ali, mektubunda Fahri'ye yanlışından dönmesi için âdeta yalvarır:

“El içinde gezemez oldum. Çarşıdan geçerken herkesin bakışları sırtımdaki odun yükünden daha çok eziyor beni. Ne olur yavrum, istersen hiç okuma, evimize dön. Burada bir babanın oğlunun anarşist olması ölümden daha acıdır oğlum... Ne çabuk unuttun buraların hâlini... Annen komşuların içine çıkamaz, yüzlerine bakamaz oldu. Kardeşlerin akranları içinde suçlu gibi gezerler. Böyle olmaktansa okumayıp hamal olmanı daha çok isterdim. Omuzlarımin sızısı ciğerlerime geçmiştir. Eğer seni zorlayan varsa dön gel oğlum.

Gazeteler her gün ölü, yaralı dolu... Su testisi su yolunda kırılırmış... Hem bizi hem kendini düşün. Üstelik oğlum sen, devlet aleyhine çalışanlarla berabermişsin. İster misin bana hain evlat, hayırsız oğul babası dedirtmek ister misin ha?

¹¹⁰ Yalçın (Aralık 1985). a.g.m., 424.

İstemiyorsan ya gel, ya kendini temize çıkart aslanım, ümidim, ciğerparem, Fahrım benim...”¹¹¹

Bu satırları defalarca okuyan Fahri, babasına hak verir ve saplandığı bataktan kurtulma kararı alır.

Selda

Ömer’in âşık olduğu kızdır. Bu aşk, çocuk yaşlarda kasabada başlar. Romanda Selda çoğunlukla Ömer’in gözünden aktarılır. Ömer’e göre Selda kasabanın en güzel kızıdır. Yıldızlar gibi parıltılı, cazibeli ve ulaşılmazdır. Selda eğitime İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi’nde devam eder. Aynı anda Üsküdar Musiki Cemiyeti’nde kursa giderek musikiye olan ilgisini ve yeteneğini günden güne geliştirir. Udîdir. Sesi de güzeldir. Koroya kabul edilmiştir.

Selda, Ömer’in aşk dolu mektuplarına aynı şekilde karşılık verir. İki genç, aşklarını yıllarca uzaktan uzağa, mektuplarla sürdürürler. Fakat günün birinde Musiki Cemiyeti’nin lokalinde kulağına çarpan davudî ses, Selda’nın aklını ve duygularını alt üst eder. Bu sesin sahibini Ömer olarak tasavvur etmeye başlar. Bu düşünceye tam kendisini alıstırmışken kursa yeni kaydolun Hazım isimindeki genç “o sesin sahibi benim” dercesine Selda’nın kafasını meşgul eder. Genç kızın günlüğüne döktüğü şu satırlar, kalbindeki ikilemin ifadeleridir:

“Dede’nin Zincir Bestelerinden kurtulamıyorum. İki beste, iki zincir gibi geliyor bana. Bazen birbirinin devamı, bazen ayrı, bazen de birbirinin aynı oluyor. Ömer’le Hazım gibi...

İki yanından tutsak edilen benim...

Kendimi Boğaz’ın ortasında bir gemide, bir kolundan zincirle Anadolu yakasına, diğerinden de Rumeli yakasına çekilen esir gibi hissediyorum. İstirap içindeyim.”¹¹²

Selda, romana duygusallık ve yumuşaklık kazandıran bir karakterdir. “Ömer’in ortaokul çağından beri Selda’ya olan tutkusu olmasa, eser, duygu yönü zayıf kalmış sert bir hikâye olabilirdi.”¹¹³

¹¹¹ Akengin Y. (2009b). *Dönüş Acıları*. (Dördüncü baskı). Ankara: Akçağ Yay., 200-201.

¹¹² Akengin (2009b). a.g.e., 148-149.

Mahmut Bey

Selda'nın babasıdır. Kasabanın sayılı zenginlerinden olup, eğitimli, görgülü, bilgili bir adamdır. Avukatlık yapar. Bir zaman sonra siyasete atılmaya karar verir. Partisinin milletvekili listesinde ikinci sıradan aday gösterilir. Çevresi tarafından çok sevilir, hürmet görür. Lakin siyasetin inceliklerine uygun hareket etmediği için o yılki seçimlerde kazanan taraf olamaz. Çıkan sonuca hiç üzülmez çünkü tutamayacağı vaatlerde bulunup güvenleri boşa çıkarmanın vebalini taşımaktansa vicdan rahatlığı içinde kaybetmeyi tercih eder. Mahmut Bey dürüst ve ilkeli bir insandır. Çıkarları için doğru bildiğinden şaşmaz. Bu anlamda örnek bir siyaset adamı imajı çizer. Sonraki seçimlerde milletvekili olamaya hak kazanır. Mecliste de inandığı değerler uğruna savaşını korkmadan, yılmadan sürdürür. Sait Özgürcügil'e zıt milletvekili duruşuna sahiptir.

Şehrinaz Hanım

Selda'nın yengesidir. İstanbul'daki eğitimi süresince dayısının evinde kalan Selda'ya hem arkadaşlık hem de sırdaşlık eder. Hoş sohbeti, güler yüzü, müşfik tavırları ile kısa sürede Selda'nın sevgisini kazanır. O da Selda gibi ut çalar; güzel sesiyle türküler, şarkılar söyler. Selda'nın enstrüman öğrenmesine, İstanbul türkülerine aşina olmasına, Musiki Cemiyeti'ne kaydolmasına rehberlik eden Şehrinaz Hanım'dır.

Hazım

Üsküdar Musiki Cemiyeti'ne devam eden kursiyerlerden biridir. Koro solistidir. Ağırbaşlı, konuşması ve davranışlarıyla çevresinde hayranlık uyandıran bir gençtir. Selda, Hazım'ı gördüğü ilk günden beri bir türlü aklından çıkaramaz. Selda'nın duygularının Hazım'da karşılığı olup olmadığı ise meçhul kalır. Hazım, sol örgüte mensup konservatuvarlı bir gençle girdiği tartışma sonrasında saldırıya uğrayarak öldürülür.

Şahin

Liseye başlayalı iki ay kadar bir zaman olmuştur ki kardeşinden aldığı mektupla apar topar kasabaya döner. Ablasının kaçırılmasını namus ve şeref meselesi olarak görür. Ailesine bu lekeyi sürenleri bulup cezasını ödetmeyi kafasına koyar. Şahin'in arkadaşlarından,

¹¹³ Yalçın (Aralık 1985). a.g.m. 425.

okullarından ve hayallerinden kopuşu da bu şekilde başlar. Hasta annesinin vefat haberini aldıktan sonra çocukluktan beri kurduğu doktor olma hayalleri tamamen anlamını yitirir.

Şahin öfkeli ve takıntılı bir gençtir. Fevri çıkışları vardır. Bu mizacı kendisini birtakım yanlışlara götürür. Yasadışı işlere bulaşır. Okumak, içinde bir ukde olarak kalmıştır. İstanbul'un kenar mahallelerinin birinde açtığı bakkal dükkânına gelip giden üniversiteli gençlerle ahbab olamaya çalışır. Amacı kendisinin cahil ve sıradan bir esnaf olmadığını ispat etmek ve o gençler tarafından itibar görmektir. Ülke gündemini yakından takip eder. Samimiyeti ilerlettiği iki gencin sahte dostluklarına aldanarak onlardan gelen her şeyi sorgusuz sualsiz kabul eder. Bu gençlerin aşıladığı fikirler kafasında gittikçe yer etmeye başlar. Sonunda sol örgütün en gözü kara elemanlarından biri olur. Şahin aklının iplerini salmış, geçmiş ve sevdikleriyle bütün bağlarını koparmıştır. Öyle ki bir zamanlar aynı evi ve sofrayı paylaştığı eski dostu Fahri'yi bile öldürmeyi kalbi hiç sızlamadan göze alır.

Emine Hanım

Şahin'in annesidir. Eşinin ölümünden sonra üç çocuğuyla hayat mücadelesi vermeye başlar. Akıllı, doğru laflar konuşan bir kadındır. Şahin'in okuması için elinden geleni yapar. Evlerinin yakınındaki arsayı bile gözden çıkarır. Sakin ve dengeyi gözetken bir yapısı vardır. Lakin oğlunun öfkesini frenlemeyi bir türlü başaramaz. Evde baba figürü olmayışından kaynaklanan otorite boşluğunu dolduracak kadar sert mizaçlı bir anne değildir. Yaşadığı sıkıntılar, hastalanmasına neden olur. Özellikle kış aylarında günlerce hasta yatağından kalkamaz. Şahin'in okulu bıraktığını, adam yaralamak suçuyla hapse girdiğini duyunca kederinden hastalığına yenik düşerek vefat eder.

Dursun ve Yılmaz

İhsan'ın üniversiteden arkadaşlarıdır. Kendi hayatlarını da tehlikeye atarak, zor zamanında İhsan'a evlerinin kapısını açarlar. Onu İsa Bey ile tanıştırmak için sığınacak bir yer bulmasına yardımcı olurlar.

Mehmet Ağa

İhsan'ın babasıdır. Hamdi Efendi gibi çocukken savaş günlerinin zorluklarını görmüş geçirmiş nesildendir. Rus işgaline karşı cephede savaşa katılan babasını kaybettiğinde henüz on yaşındadır. O andan itibaren evin reisi olur, küçük kardeşlerinin ve anasının

bakımını üstlenir. Hayat galesi ile geçen yılların ardından kendi yuvasını kurar. Çocuklarını şehit dedelerinin hatıralarıyla, seferberlik hikâyelerinin ruhuyla yetiştirir. İhsan'ın öz değerlerine bağlı bir çocuk olmasının temelinde babasından aldığı bu ruh vardır.

Abdi

İhsan'ın köyündeki köylülerden biridir. Yerli yersiz konuşmaları, iğneleyici lafları vardır. Bilginin değerini bilmez. İhsan ve arkadaşlarının okula gitme isteğini küçümser sözler söyler. Cahildir ama cahilliğini kabul etmek yerine çevresine kendisini önemsetmeye çalışır. İnsanların ilgisini üzerinde toplamayı huy edinmiştir. Tek kıymet verdiği paradır. Okuyan kesime karşı nedensiz bir hırsı vardır. Bir konuşma esnasında köyün öğretmenini akıyla yenemeyeceğini anlayınca türlü densizliklere başvurur.

Hemşire Leyla

İhsan'ın yaralı olarak kaldırıldığı hastane koğuşunda gördüğü ve görür görmez âşık olduğu genç hemşiredir. Güler yüzlü, kumral saçlı, buğday tenlidir. Sesinden yayılan yaşama sevinci, bakışlarındaki şefkat ve parıltı İhsan'ı yeniden hayata bağlar. Romanda Leyla, bağımsız bir karakter olmaktan ziyade İhsan için ifade ettiği anlam ve değer ile varlık gösterir. İhsan'a göre Leyla, kara bulutlar ardından ansızın beliren bir gökkuşağı gibidir. Güzellik, aydınlık ve masumiyet adına ne kadar duygu varsa hepsi Leyla ile eşdeğerdir.

Sait Özgürcügil

Liseye yeni atanan felsefe öğretmenidir. Derslerde felsefeye dair konular işlemesi gerekirken alakasız ve öğrencilerin zihnini bulandırıcı konuşmalar yapar. "İnanç"ların birer safsatadan ibaret olduğunu söyler. Darwin'in teorisini, insan davranışlarının altında yatan itici gücün libido olduğunu savunur. Bilim adı altında öğrencilerin ahlak yapısını ve dokunulmaz gördüğü tüm değerleri zedeleyici laflar eder. Öğretmenlik mesleğine yakışmayacak tavırlar içindedir. Bu hareketlerinin ardında, üniversite öğrencisiyken kendisine örnek aldığı bir profesörün telkinleri vardır:

"Herkesten farklı düşündüğünü daima hissettireceksin... Tepki uyandıracaksın... Bu toplumun bağınaz yapısı mutlaka değişeceğine göre, sen bunun öncüsü arasına katılacaksın ve bu değişmeyi istediğimiz doğrultuda yönlendirenlerden olacaksın... Yüzlerce yıllık sabit fikirler, inançlar vardır; bunlar granitten örülü köhne surlara benzer. O surları eritecek olan zamana destek vereceksin. Yani zamanın akışını

yönlendireceksin... İnsanları, zayıf noktalarını keşfederek kazanacaksın. Bu aktif tavrını sürdürürken, ilerde bir lider, bir kahraman olmayı hayal edeceksin. Diğer öğretmen arkadaşlarını yanına çekmeye çalışırken, direnenleri “geri kafalı” diye tahrik edeceksin. Hiç kimse senin bir lider veya kahraman olmak peşinde koştuğunu sezmemeli. Öğrencilerin koruyucusu kesileceksin, disiplin kurallarını çiğnemiş öğrenciyi haklı bulacaksın, ondan yana olacaksın. Bütün bunları yaparken; ilim, çağdaşlık ve demokratik anlayış adına hareket ettiğini ısrarla telkin edeceksin...”¹¹⁴

Sait Bey, karakteri, vicdanı ve akli hür bir birey gibi değil, hocasının sözlerini uygulamaya programlanmış bir robot gibi davranır. Köşeye sıkıştığı yerde ise saldırganlığa başvurur. Birkaç yıl sonra öğretmenliği bırakıp siyasete yönelir ve milletvekili seçilir. Meclis kürsüsünde de topluma nifak tohumları saçmaktan, kavga çıkarmaktan geri kalmaz.

Rıza Öğretmen

Lisenin tarih öğretmenidir. Şehrin yerlisi, saygı duyulan bir aileden gelir. Millî Mücadele’de üç amcası şehit olmuş, babası cepheden yaralı dönmüştür. Rıza Bey’in tarihe olan ilgisi ve sevgisi babasının anlattığı seferberlik hikâyeleri ile ortaya çıkmıştır. İdeali olarak gördüğü tarih öğretmenliğini elde ettikten sonra kendisini öğrencilerine adamayı en büyük mutluluk bilmiştir. Fedakârlığı, şefkati ve babacan tavırlarıyla hem öğrenciler hem de okuldaki öğretmenler tarafından çok sevilir. Darda kalanın yardımcısı, derdi olanın sırdaşıdır. Bir öğretmenden öte, lisenin can damarıdır. Eski öğrencisi ve yeni meslektaşı Sait Özgürcügil’in fikirlerine şiddetle karşı çıkar. Vatan, bayrak, tarih ve din şuurunu hafızalardan, kalplerden söküp atmak isteyenlere karşı canla başla mücadele eder.

Profesör Bahri Bey ve Doçent Raci Bey

Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi’nde okuyan Ömer’in hocalarıdır. Rıza Öğretmen ve Sait Özgürcügil’in yaşadığı çatışmanın bir benzeri de bu iki üniversite hocası arasında görülür. Profesör Bahri Bey’in söylemleri, Ömer’e felsefe öğretmeni Sait Bey’i hatırlatır. Doçent Raci Bey ise profesörün sözlerini doğru bulmaz ve millî-manevi değerlere sahip çıkar.

¹¹⁴ Akengin (2009b). a.g.e., 94-95.

Tayfur

Ömer'in lisedeki sınıf arkadaşısıdır. Çalışkan, zeki, uysal bir çocuktur. Annesini çok küçükken kaybetmiştir. Babası Almanya'da çalıştığı için analığı ve üvey kardeşleriyle yaşamak zorunda kalır. Ancak üvey annesinin kötü muamelelerine daha fazla dayanamayarak evi terk eder ve Ömer'lerin yanında kalmaya başlar. Derslerine düşkünlüğü ve terbiyesi ile arkadaşlarına da örnek olur. Tayfur romanda sabrın, iyiliğin ve yüce gönüllülüğün timsalidir. Üvey annesi tarafından uğradığı haksızlıkları, atılan iftiraları babasının hatırına sineye çeker. Analığının şer ve fesatlıklarının ne derece tehlikeli boyutlara ulaşabileceğini bildiği için birinci sınıfın sonunda çok sevdiği okulunu bırakarak babasıyla birlikte Almanya'ya çalışmaya gider. Okuma hayalleri yarım kalsa da insanlığında ve iyi kalpliliğinde hiçbir eksilme olmaz. Yıllar sonra, öz çocuklarının ahlaksızlıklarıyla başa çıkamaz hale gelen üvey annesine yardım etmek için elinden gelen çabayı gösterir.

Rüstem Usta

Tayfur'un babasıdır. Uzun yıllardır vatanına, evine hasret kalarak Almanya'da ekmek parasını kazanmak için gece gündüz çalışır. Yılda bir kere izne gelir. Çocuklarından uzak kalmanın özlemi, baba yüreğinde sızlayıp duran bir yaradır. Bu sızının biraz olsun dinmesi için çocuklarına rahat bir hayat yaşatmayı kendine en önemli vazife edinir. Kazandığını eşine ve çocuklarına gönderir. Gurbetin zorluklarına; Almanya'da Türk, Türkiye'de Alman gibi görülmeye alışmıştır. Nevzat Yalçın, Almanya'daki Türk'ün, aslında felaketli hâl ve kaderinin, romanda "gurbetçi" Rüstem vasıtasıyla yansıtıldığını belirtir:

"Tarih hocası Rıza Bey'e söylenen şu sözler, veciz bir ibret levhasıdır: "Ecdadımız bir zamanlar efendileri oldukları diyarlara şimdi torunlarının hizmetçi olarak gittiklerini bilselerdi, kendilerinin şefkat götördükleri o yerlerde bugün bizimkilerin hor görülüp ikinci sınıf insan muamelesine uğradıklarını görselerdi..."

İşçi Rüstem'in cevabı aynı ölçüde dokunaklıdır: "Reddederlerdi bizleri, red!" "Memleketin cefası, gurbetin sefasından iyidir."¹¹⁵

Okumuş yazmış bir adam olmasa da mesafelerin eğittiği olgun bir mizacı, görmüş geçirmişliği vardır. Karısı Şaziye'nin hasetliğinin ve Tayfur'a beslediği düşmanlığın farkındadır. Fakat iki çocuğunun annesi olan bu kadını boşamayı, zaten babalarına hasret büyüyen çocuklarını yuvasız bırakmayı göze alamaz. Şaziye'nin paraya olan

¹¹⁵ Yalçın (Aralık 1985). a.g.m., 425.

düşkünlüğünü de bildiği için marklarla, altınlarla gönlünü hoş eder. Oğlunun Şaziye'den daha fazla zarar görmesini engellemek adına çareyi Tayfur'u da Almanya'ya götürmekte bulur.

Şaziye

Tayfur'un üvey annesidir. Kalabalık ve yoksul bir ailenin büyük kızı olarak dünyaya gelir. Çocukluktan beri geçimsiz ve inatçıdır. Çekememezlik, sinsilik ve kıskançlık gibi duygularla büyür. "Hasetlik, Şaziye'nin çocukluktan beri taşıdığı bir duygudur. Köyde, çocukluğunda ve genç kızlığında mahrum olduğu her şey, içinde işleyen bir gizli yaradır. Bu yüzden Şaziye, dünyanın hazinelerine de sahip olsa, açgözlülüğü üstünden atacak gibi değildir. Hasetlik ve açgözlülük... Şaziye bunlarla yaşamaktadır."¹¹⁶

Rüstem'in dul ve çocuklu bir adam olduğunu bilir ama şehre gitmenin, rahat yaşamanın hayaliyle onunla evlenmeyi gönülden ister. İki çocuğu olur. Kendi çocukları doğunca, üvey oğlu Tayfur'u evde fazlalık olarak görmeye başlar. Er ya da geç, Tayfur'u başından savmak amacıyla türlü kurnazlıklar yapar. Tayfur'un varlığını kendi çocuklarının geleceği için bir tehdit olarak algılar; çünkü Rüstem'in parasını çocuklarından başka kimseyle paylaşmak istemez. Ayrıca Tayfur'un zeki, çalışkan ve etrafınca sevilen bir çocuk olmasını da kıskanır. Tayfur, kendi çocuklarından üstün duruma gelmemelidir. Üvey oğlundan kurtulmak için hırsızlık yaptığı iftirasını bile atar. Sonunda onu Almanya'ya göndermeyi başarır. Her ne kadar Tayfur hiçbir zaman kendisine ah etmese de yaptığı kötülüklerin cezası, öz çocuklarının taşkınlıkları şeklinde karşısına çıkar. Bunun üzerine Şaziye Tayfur'dan yalvar yakar af diler.

Hasan ve Ayşe

Şaziye ile Rüstem'in çocuklarıdır. Kötü kalpli bir annenin elinde büyümeleri, her ikisinin huylarında da etkilerini gösterir. Hasan lisede okurken eylemcilerin arasına katılır ve bir banka soygununda yakalanıp hapse düşer. Ayşe de annesinin sözünü hiç saymaz olmuştur. Hasan'ın arkadaşlarıyla gece yaralarına kadar gezer. Hakkında bir genç kız için hiç hoş olmayan söylentiler dolaşır.

¹¹⁶ Akengin (2009b). a.g.e., 69.

İsa Bey

Romanda İsa Bey'in anlatıldığı kısım başlı başına bir hikâye teşkil eder. Tek oğlu Lütfi'nin genç yaşta ölümü İsa Bey'i derinden sarsar. Oğlunun ölümünde kendi hatalarının da payı olduğunu düşünür. Keder ve vicdan azabı, hassas kalpli ihtiyarı içten içe yiyip bitirir.

İsa Bey, zengin bir adamdır. Babasından kalma otellere yeni mülkler ve şirketler eklemiştir. Bununla birlikte, hayatta sahip olduğu en kıymetli varlık oğlu Lütfi'dir. Onun uğruna tüm servetini gözden çıkarmaya hazırdır. Fakat ne yazık ki oğlunun hazin akıbetine engel olamaz. Aksakallı, ak saçlı, nur yüzlü bir ihtiyar olan İsa Bey, yetmiş yaşındadır. Ömrünün geri kalanında, imkânlarını Lütfi yaşlarındaki gençlerin okuması, vatana millete hayırlı fertler olarak yetişmesi amacıyla kullanmaya karar verir. Ufak bir üniversite yurdu şekline getirdiği üç katlı ahşap evinde çalışkan, dürüst, nitelikli gençleri ücretsiz olarak barındırır. Onların başarıyla mutlu olur, dertleriyle dertlenir. Ailelerinden uzak gençlere âdeta babalık yapar. Bu yolla Lütfi'nin yokluğunda teselli bulmaya çalışır.

İhsan ile yolları kesiştiği zaman, genç delikanlı hayatının belki de en zor dönemini geçirmektedir. Ölüm tehditleri ile karşı karşıyadır. İsa Bey, onun iyilik meleğidir. Tecrübeleri sayesinde İhsan'ın içindeki cevheri çabucak keşfeder ve evinde kalmasına müsaade verir. Kısa süre sonra bu ev sahibi-misafir ilişkisi, bir baba-oğul bağına dönüşür. İsa Bey, İhsan'a yaptığı iyilikler sebebiyle örgütün açık hedefi hâline gelir.

Lütfi

İsa Bey'in oğludur. Üniversite yıllarında, Anadolu'nun bir kırsalından İstanbul'a gitmiş olmanın acemiliği içinde yanlış arkadaş çevresinin kurbanı olur. Uyuşturucu illetine yakalanır. Tedavi görmek için okuluna ara vererek baba evine döner. Fakat iyileşme sürecindeyken geçirdiği bir sinir krizi sonucu, o an denk geldiği yangının alevleri arasına atılır. Geriye gözlü yaşlı, kalbi yaralı bir anne-baba bırakarak genç yaşında hayata veda eder.

Deli Durmuş

İsa Bey'in idadiden sınıf arkadaşıdır. İçine kapanık, garip bir adamdır. Kimseyle ilgilenmez, kolay kolay konuşmaz. Sabahtan akşama kadar sokaklarda dolaşıp yerden kâğıt toplar.

Deli Durmuş, İsa Bey'in yardımlarının ilham kaynağıdır. İsa Bey, Lütfi'nin ölümünden sonra geceleri uykusunda gördüğü kâbusları, günün birinde Deli Durmuş'a anlatır. Onun sözlerinden sonra İstanbul'a yerleşme ve maddi durumu kötü üniversiteli gençlere kol kanat germe fikriyle harekete geçer.

Aradan seneler geçer; İsa Bey, Deli Durmuş'un vefat haberini alır. Hayattayken yazdığı defterde iç dünyasının sırları vardır:

“Sokaklardan topladığım kâğıtları çiğnenmekten kurtarmakla neyi hatırlatmak istediğimin hiç kimse farkında olmadı, olacağı da yok. Ben yine bana yeten bu gizli teselliye devam ediyorum ve edeceğim.

İnsanı bu kâğıtlarda görüyorum ve her gün bir yüzünü okuyorum. Onları çiğneyenler, kendilerini çiğnediklerinin hiç farkında olmadılar. Bu kâğıtlar ya boştur, ya yazılı, ya beyazdır, ya da kirli ve çamurlu. Boş olanlar, rüzgârın önünde, bir şeye yaramamış olmanın hafifliğiyle boşuna savrulan insanlardır. Yazılı olanlar, anlaşılmayıp kıymeti bilinmeyen ve kaldırım rüzgârlarına terk edilmiş insanları temsil ederler.

Topladığım kâğıtlar, kıymetlerle kıymetsizliklerin aynı kaldırımlarda buluşup aynı rüzgârlarda hırpalanma kaderini söylerler bana.

Hepimiz dünyaya birer beyaz kâğıt olarak geliyoruz. Kimimiz hiç yazılmadan çamurlara düşüyor, kimimiz kötü yazılarla donanıyor, kimimiz de iyi yazılmış olmakla birlikte çamura ve rüzgâra sürüklenmekten kurtulamıyoruz. Üstelik paramparça edilip, zilletin her türlüşünden pay almak üzere salıveriliyoruz. Hep böyle düşünerek onları sokaklardan toplayıp durdum.”¹¹⁷

Yardımcı Kişiler

Kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip romanda, Selda'nın annesi ve dayısı, Şahin'in küçük kardeşi Murat, Fahri'nin annesi ve kardeşleri, Sait Özgürcügil'in duygularına karşılık bulamadığı gençlik aşkı Aygöl, İhsan'ın köyündeki öğretmenler ve okumasına karşı çıkan ağabeyi, köy sakinleri, İsa Bey'in karısı Havva Hanım, üniversite öğrencileri, örgüt sempatisanı gençler kurguya dâhil olan diğer kişilerdir.

Nevzat Yalçın, yazarın bu romanında değişik tipler yaratma peşinde olduğunu belirtir ve romandaki karakter çeşitliliğine şu sözlerle dikkat çeker:

“Ruhu ve kafası cılız kalmış dangalak Abdi, filozof tavırlı Deli Durmuş, babacan tarih hocası Rıza Bey, saldırgan prototip komünist öğretmen Sait Özgürcügil,

¹¹⁷ Akengin (2009b). a.g.e., 218.

avukat Mahmut Bey, Şahin'in ansızın köye gitmesiyle dörtlü sacayağında boşalan yerini alan Tayfur'un babası Almanya'da işçi Rüstem, Üsküdar Musiki Cemiyeti üyesi sanatkâr Hâzım, hayırsever İsa Bey, solcu profesör Bahri, milliyetçi doçent Raci ve İsa Bey'in oğlu Lütfi'yi içine alan bir karakterler yelpazesi. Rengârenk ve aydınlık..."¹¹⁸

3.2.2.2.3. Zaman

Nesnel Zaman

Dönüş Acıları romanında nesnel zamanın yedi yıl olduğu doğrudan şu satırlarla ifade edilmiştir: "Yedi yıl öncenin sonbaharında dört arkadaş olarak, eskimiş bir kamyonun üzerinde, toz bulutları arasında pembe rüyalar görerek geçtikleri yolda şimdi üç arkadaş, pırıl pırıl mercedes otobüs içerisinde asfalt yola takılan gözlerindeki acılarla gidiyorlar..."¹¹⁹

Romanda, akıp giden yıllarla birlikte değişen şartlara, mekânlara ve hayatlara da değinilmiştir. Zaman mefhumunun değiştirici ve dönüştürücü yönüne vurgu yapılmıştır:

"Lise yıllarında kaldıkları mahalle de tanınmaz hale gelmişti. Mahalle kahvesinin yerinde, şehirdeki olayların kaynaklarından biri olduğu söylenen bir dernek vardı; bahçesindeki akasyaların altı boştu. İçerden ne şarkı yükseliyordu ne türkü. Demli çay müşterilerine benzer simalar önünden bile geçmiyordu.

Kalmış oldukları asırlık ahşap evin yerinde de bir beton yığını yükselmişti, duvarlarında sloganlar vardı. Mahalleden çarşıya açılan yeni caddede birkaç tanıdığa rastladılar. Ayaküstü birkaç laf edip uzaklaşıyorlardı. Herkes birbirine şüpheyle, endişeyle bakıyor, üç beş kişinin bir arada görünmesi dikkatleri çekmeye yetiyordu."¹²⁰

Dönüş Acıları'nı bir dönem romanı olarak nitelendirmek mümkündür. 1970-1980 yılları arasında Türkiye'de ivme kazanan öğrenci olaylarının, kurgusal düzlemde yazıya döküldüğü eser, o dönem gençliğinin yaşadığı korkulara, acılara ve gelecek kaygılarına ışık tutar.¹²¹

¹¹⁸ Yalçın (Aralık 1985). a.g.m., 424.

¹¹⁹ Akengin (2009b). a.g.e., 258-259.

¹²⁰ Akengin (2009b). a.g.e., 261.

¹²¹ Erik Jan Zürcher, 1970'lerin ikinci yarısında Türkiye'nin siyasal ve sosyal tablosunu şu şekilde çizer: "1970'lerin sonlarında siyasal şiddet büyük bir sorun haline geldi. Solda aşırı uçtan bazı gençlik grupları ve sağda Bozkurtlarla dinci radikaller, sokaklara ve üniversite kampüslerine hâkim olmak uğruna savaşıyorlardı. (...)

Siyasal Şiddet kurbanlarının sayısı hızla artıyordu: 1977'de 230 civarında olan kurban sayısı (bunların 39'u, İstanbul Taksim Meydanı'ndaki 1 Mayıs gösterisinde ateş açan silahlı meçhul kişilerin kurbanıydı), iki yıl

Vaka Zamanı

Romanın nesnel zamanı, yazarın zaman unsuru üzerindeki tasarrufu neticesinde bazı atlamalar yoluyla daraltılmıştır. Örneğin; İhsan, Fahri ve Ömer'in lise yıllarından kısmen söz edilir. Üç arkadaşın lisedeki her günü, her saati romanda yer almaz. Aynı şekilde, bu üç gencin üniversite zamanları da bütünüyle anlatılmaz. Zamanda birkaç yıllık bir atlama olur ve liseden üniversite son sınıf günlerine geçiş yapılır. Olayların akışında genel olarak kronolojik düzen gözetilmiştir. Bununla birlikte, kimi yerlerde yapılan geriye dönüşlerle bu zaman zinciri kırılır. Özellikle Şahin ve İhsan'ın hikâyelerinde olaylar sondan başlatılarak, geline nokta kadarki yaşananlar geri dönüşlerle okuyucuya aktarılır. Böylece kurgusal açıdan zaman unsuruna girift bir yapı kazandırılır.

Geriye dönüşler iki işlevde kullanılmıştır. Bunlardan ilki, tarihte bir yolculuk yaparak, tarihî gerçekleri romanın “şimdi”si ile bütünleştirmektir. İkinci işlevi ise, roman kişilerinin geçmiş yaşantılarına dönerek onların karakteristik ve psikolojik özelliklerini daha belirgin kılmaktır.

Anlatma Zamanı

Romanın kurgusu, 1970-1980 yılları arasında Türkiye’de yaşanan olaylar üzerine kuruludur; ancak konu edilen zaman ile romanın yazılma zamanı eş değildir. Olaylar olup bittikten yıllar sonra, 2000’li yıllarda roman kaleme alınmıştır.

3.2.2.2.4. Mekân

Açık Mekân

Eserde mekân olarak kullanılan ilk yerler Ömer, Fahri ve Şahin'in yaşadıkları kasaba ile İhsan'ın kasabaya birkaç saat uzaklıktaki köyüdür. Buralar, ilerleyen zamanlarda gurbet diyarlara gidecek dört arkadaşın ana baba ocaklarıdır. Çocukluk yıllarının masumiyeti, kaygısızlığı ve neşesi bu mekânlarda saklıdır.

Liseye kaydolunca, dört arkadaşın bir sonraki durakları şehir olur. Şehir ile kasaba arasında seksen kilometrelik bir yol vardır. Geçitleri, dönemeçleri ve asfalt olmayan

sonra 1200 ila 1500’e fırladı.” bk. Zürcher, E.J. (2010). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. (Çeviren Yasemin Saner). (Yirmi beşinci baskı). İstanbul: İletişim Yay., 380.

yapısıyla bu yol, yolculara türlü zorluklar yaşatır. Bilhassa kış aylarında kasaba ile şehir arasında yolculuk yapmak ölümle dans etmek gibidir:

“Şehirle kasaba arasındaki yol, kış aylarında sayılı geçitlerden biri olurdu. Hele Canyon Deresi, bu mevsimde avını bekleyen aç kurt gibiydi. Çoğu gün otobüsler işlemez, yola çıkmış olanlar da çetin dönemeçlerden birinde kara saplanır kalırdı.

Bu yolculuklarda donarak hayatını kaybedenlerin hikâyeleri, şehirden kasabaya, kasabadan köylere uzar giderdi...”¹²²

Romanın başlarında ölüm kapını olarak bahsedilen bu yola, romanın sonunda tekrar yer verilir. Aradan geçen yedi yılda, yola asfalt dökülmüş ve Canyon Deresi denilen vadinin iki yakasındaki tepeyi birleştirecek bir asma köprü döşenmiştir. Fakat şiddet dönemlerinin topluma ve ülkeye verdiği zarar burada da kendisini gösterir:

“O zaman kendilerini daldıkları rüyalarından uyandırmış olan Canyon Deresi’ne geldiklerinde, otobüs durdu. Havaya uçurulan asma köprünün enkazı çevresinde, motorları sızılırlar çıkararak dereyi geçmeye çalışan arabalar sıraya dizilmişlerdi. Fahri, arkadaşlarına bir şeyler söylemek için yutkunup durdu ama söyleyemedi.

İçinde tuttu o an düşündüklerini, “Canyon Deresi’ne asma köprü yapılmış işte... Yapılmıyor diye bizi isyan ettirenler, şimdi onu havaya uçurmuşlar...”

Köprünün enkazındaki sloganlar sırtıp duruyordu. Şehirlerin duvarlarındaki hastalıklar buralara kadar yayılmıştı... “Üstelik yalnız ciltte kalmayıp gövdeyi de çökertmiş” diyordu, içinden Ömer de...”¹²³

Romanda kasaba, köy ve şehre dair tasvirler oldukça azdır. Bu mekânların isimleri de belirsiz bırakılmıştır. Coğrafi konum olarak sadece, kasabanın İstanbul’a bin kilometre uzaklıkta olduğu bilgisi yer almaktadır.

Ömer, Fahri ve İhsan’ın üniversite yıllarında ise iki şehir ön plana çıkar: İstanbul ve Ankara.

İstanbul’da olayların geçtiği yerler Taksim, Levent, Fatih, Sirkeci, Üsküdar gibi semtlerdir. Ankara’da ise Beşevler semti ile Gazi Eğitim’e uzanan bulvar, olaylara sahne olan mekânlardır.

¹²² Akengin (2009b). a.g.e., 32.

¹²³ Akengin (2009b). a.g.e., 259.

İstanbul ve Ankara tasvirlerinde dönemin karamsar atmosferinin izleri dikkat çeker. Mekân unsuru, toplumun ruh hâlini yansıtmaya açısında simgesel bir değere sahiptir:

“Duvarlardaki iri iri yazılar, sulu sepken yağışla kavga eder gibiydiler. Silinip silinip yeniden yazılan bu sloganlara bakarak insan, duvarlarda mantar hastalığı olduğu düşüncesine kapılabilirdi. Yahut da şehrin duvarları uyuza yakalanmış sanılabilirdi. Kaşıkça önce ferahlatan sonra azan bir cilt hastalığı... Artık her semtte, her mahallede duvarlar bu illete yakalanmıştı. Mantar veya uyuz... İnsanın ciğerlerinde, ya da hassa bir organındaki hastalığın ciltte belirtiler yapması gibiydi duvarların görünüşü.

Cemiyetin ciğerleri mi bozulmuştu? Duvarlar onun cildiymiş işte... Ankaralıları nefes alamaz hale getiren hava kirliliğinden daha büyük tehlikeleri haykırıyordu duvarlar. Ciltteki belirtiler, derinlerdeki bir hastalığın çığırkan habercisinden başka bir şey değildi.”¹²⁴

Kapalı Mekân

Hamdi Efendi'nin kumaş kokuları ve bindir çeşit renklerle dolu dükkânı; İhsanların odaları gaz lambası ile aydınlanan köy evi; Ömer ve arkadaşlarının lisede okurken kiraladıkları, şehrin kenar mahallerinden birindeki yüzyıllık ahşap ev; İsa Bey'in zengin kütüphanesiyle minik bir üniversite ortamı sağladığı apart tarzındaki üç katlı evi; Şahin'in örgütün gizli çalışmaları için de kullanılan bakkal dükkânı “Halk Bakkaliyesi”; Selda'nın devam ettiği Üsküdar Musiki Cemiyeti; Ömer'in okuduğu İktisadi Ticari İlimler Akademisi; Fahri'nin öğrenim gördüğü Teknik Üniversite ve o dönemde yumruk yumruğa kavgaların yaşandığı TBMM, romandaki belli başlı kapalı mekânlardır.

3.2.2.3. Tema

İdeolojik ve Toplumsal Çatışma

Romanın başlıca teması, ideolojik görüş ayrılıklarından doğan toplumsal huzursuzluk ve çatışma ortamıdır. Romanın başkişileri İhsan, Ömer ve Fahri daha lise yıllarında iken felsefe öğretmenleri Sait Bey'in empoze ettiği fikirler dolayısıyla okuldaki birliğin, düzenin bozulmasına tanıklık ederler. Bu ayrışma kendi arkadaşlıklarına da yansımıştır. Fahri, emel birliği yaptığı dostlarına yabancılaşmaya başlar.

¹²⁴ Akengin (2009b). a.g.e., 185.

Liselerde bile varlığını hissettiren bu tehlikeli gerginlik üniversite bahçelerinde, koridorlarında, kantinlerinde de kol gezmektedir. Üniversiteyi İstanbul ve Ankara gibi iki büyük şehirde okuyan Ömer, İhsan ve Fahri ister istemez toplumsal ayrışmanın bir tarafı olurlar. Sol görüşün yükselmesiyle birlikte ortaya çıkan kitlesel hareketler gitgide düşünce çizgisinden saparak şiddet ve ölüm getiren bir eğilim kazanır. Yazar romanında eşitlik, işçi hakları, komünizm sloganları atan sol görüş taraftarları ve onları vatan hainliği ile suçlayan cephe arasındaki kanlı hesaplaşmalara yer vererek özellikle o dönemdeki genç neslin uğradığı kutuplaşmanın ne derece vahim boyutlara ulaştığını gösterir.

Başkaldırı

1960'tan sonra hız kazanan sanayi ve şehirleşme hareketleri toplumsal dinamikleri değiştirmeye başlar. Kalabalıklaşan işçi sınıfı, onların destekçileri aydın kesim ve üniversite gençliğinden oluşan sosyalist kitlenin mevcut sisteme eleştirileri zaman içerisinde bir başkaldırı hareketine evrilir. *Dönüş Acıları* romanı bu başkaldırı dalgasının zirveye ulaştığı günlerde üniversite öğrencisi olan üç gencin yaşadıkları travmaları konu edinir.

Şehirlerin duvarlarında yazılı sloganlar, hemen her gün düzenlenen yürüyüşler, protesto gösterileri, boykotlar romanda sıklıkla ifade edilir. Taksim Meydanı'ndaki 1 Mayıs kutlamalarında yaşananlar ise bu başkaldırının en büyük tezahürüdür. Yazar, ülkede yaşanan kaos ortamının toplum ve birey cephelerindeki etkilerini şu cümlelerle anlatır:

“Taksim Alanı'ndan sıçrayan kanlar, bütün takvimlerin yapraklarındaki “Bahar Bayramı” ibarelerinin üstüne yapıştı. Ardından gelen Hıdrellez de bu kan lekelerini silemedi:

O gün İstanbul'un ürkek bakışlı, tedirgin yürüyüşlü insanları, altı gün önce Taksim'deki kanlı olaylarda ölen ve yaralananların sayılarının halen tam olarak tespit edilemediğinden bahseden gazetelere korkuyla bakıyorlardı.

Yollar, bayırlar, dereler tekin değil artık, mecbur kalmadıkça evlerden çıkılmıyor, ortalık kararmadan çarşılar boşalıyor. Vitrinler kendilerini gizleme, karanlığa sığınma yarışında... Geceler boyunca duyulan patlamalar, nice uykuları haram etmekte, rüyaları kâbusa çevirmekte. Evlerin içinde, odalarda bile rahat, korkusuz adım atamayan nice insanlar var. Pencere önünde ayakta durmak tehlikeli, perdeyi biraz aralamak, cesaret işi. Kapı zilin çalınmasıyla birlikte yürekler hoplamada. Televizyon haberlerini sofrada dinlemek, lokmaların boğazlarda düğümlenmesi demekti.

Taksim Alanı'ndaki "kanlı bahar" olayından beri birçok fakülte ve yüksekokullarda dersler yapılmıyor.

Sarp dağların ulaşılmaz doruklarında bile barınamayıp, kaç nesildir sözü unutulmuş bulunan eşkıyalık; şimdi bütün toplumun günlük hayatında nefes alıp veriyor. Şimdi eşkıyayı en iyi barındıran, şehirlerdi. Şehir medeniyet demekti; medeniyet eşkıya ile kucak kucağa şimdi. Düşüncelerinin vardığı en ürkütücü netice de bu idi:

"Medeniyet" eşkıya ile kol kola..."¹²⁵

Eğitim

Romanda işlenen diğeri bir tema ise okumak, üniversite diplomasına sahip olabilmek için verilen mücadeledir. Ortaokulu bitiren Ömer, Fahri, İhsan ve Şahin liseye devam edebilmek gayesiyle türlü sorunları aşmak zorunda kalırlar. Ömer, okumasına rıza göstermeyen babasını ikna etme çabası gösterir. Fahri, yoksullukla baş etmek zorundadır. İhsan, köy ahalisinin okuyanı kötü gören zihniyetine karşı savaş verir. Şahin ise babasız bir evin erkek çocuğu olarak omuzlarında ağır sorumluluklar taşır. Tüm bu güçlükler, dört arkadaşı emellerini gerçekleştirme yolundan alıkoyamaz. Onlar için en büyük lütuf eğitimlerine lisede devam edebilmektir. Her biri ailelerinin yanlarına okumuş, meslek edinmiş, kendilerini yetiştirmiş kimseler olarak dönme arzusundadır.

Aşk

Romanda Selda ile Ömer arasında çocuk yaşlarda filizlenen aşk, üniversite yıllarına kadar mektuplarla devam eder. Ömer, ortaokul günlerinden beri Selda'ya çok âşıktır. Kalbinde ve aklında Selda'dan başka bir kadının hayali barınamaz. Fakat ilk zamanlar, Ömer'in mektuplarıyla yüreği küt küt atan Selda'nın duyguları, Hazım'ı tanıdıktan sonra değışmeye başlar. Ömer'de Hazım'ı, Hazım'da Ömer'i arar. Aşk, genç kız için bir bocalama halini almıştır. Selda'nın Hazım'a olan ilgisini tesadüf sonucu öğrenen Ömer ise yaşadığı şokla, duygularını kalbine gömer ve Selda'yı terk eder. Çünkü bu aşk güven duygusunu ve masumiyetini kaybetmiştir. Sonuç olarak evlilik ve mutluluk hayalleriyle süslü aşklarının ardından geriye ayrılık acısı ve incinen bir gurur kalır.

Aşk teması, İhsan'ın Leyla Hemşire'ye hissettiğı duygular üzerinden ikinci kez ele alınır. Bu aşk ise başlamadan ertelenmeye mahkûm olur. İhsan ilk görüşte yüreğine kor gibi

¹²⁵ Akengin (2009b). a.g.e., 205-206.

düşen aşkını Leyla'ya biraz olsun belli etse de genç kız bu aşkı zamana bırakmayı tercih eder. Leyla'dan uzakta, İhsan için aşk artık özlem demektir:

“Şu gökkuşağını, daha iç içe daha kaynaşık renklerle, gülen gözbebeklerinde taşıyan hemşire Leyla, şimdi Kafdağı'nın ötesinde kalmış bir güzelden farksızdı. Aşkın değişmez tabiatında vardı bu.

Uzağına düşülen sevgili, insanüstü varlık olur. Göz göze iken ince kıvılcımlar yayan aşk, araya ümitsiz mesafelerin girmesiyle alevler saçmaya başlar, zamanla da bir volkan olup çıkardı.”¹²⁶

Yarım Kalan Hayaller

Romanın başlangıcında, gelecek güzel günlerin hayalleriyle örülü dünyalar, romanın bitiminde hayatın gerçekleri karşısında yenilgiye uğramışlardır. Kasabadan şehre, oradan da İstanbul ve Ankara'ya uzanan yolculuklarında, dört arkadaşın da kendine göre beklentileri ve umutları vardır. Ancak hepsinin hikâyesi hüsrarla sonuçlanır. Ömer, Fahri ve İhsan okulu tamamlayamadan evlerine geri dönerler. Hem kendilerinin hem de ailelerinin emeklerini boşa çıkarmanın ezikliği ve hüznü içinde, kötü günlerin bitmesini beklerler. Şahin ise doktor olmanın, hayatlar kurtarmanın hayallerini kurarken, kaderin cilvesi onu can almayı göze alabilecek kadar acımasız biri yapar. Roman kişilerinin yaşadıkları bu talihsizlikler, bireyin hayat karşısındaki çaresizliğini gözler önüne serer.

¹²⁶ Akengin (2009b). a.g.e., 255.

3.2.3. Yaralı Dağlar

*“Her mevsimin en hası iner dağlara,
Azgın rüzgârların kuzulaştığı vadilerde...
Saraylara meydan okur bir kulübe”¹²⁷*

3.2.3.1. Romanın Özeti

Şeref Bey, evli ve iki çocuk sahibi bir felsefe öğretmenidir. Emekliye ayrıldığı gün karısından “moruk” sözünü duyunca, evliliğinde sayısını unuttuğu nice hayal kırıklıklarından biriyle daha karşı karşıya kalır. Kalbi kırık otururken radyoda denk geldiği “Dağlar” türküsü Şeref Bey’i geçmişine, huzura ve iç dünyasına çağırır. Ertesi gün elinde valizleri evi terk ederek nerede noktalayacağını bilmediği bir yolculuğa çıkar.

Şeref Bey’in ilk durağı doğup büyüdüğü, gençlik yıllarını geçirdiği Söğütlü Köyü olur. Çayırılı Vadisi’ndeki dokuz köyden biri olan bu köy, artık Çayırılı barajının suları altında yokluğa karışmıştır. Motorsuz bir kayık tutarak suların üstünde köyü dolaşır ve iç âleminde sürüp giden konuşmaların, hesaplaşmaların eşliğinde gezintisini tamamlar.

İkinci durak, Merdivenli Kayalar bayırıdır. Buranın Şeref Bey’in dünyasında anlamı çok büyüktür. Üniversitede okurken tanışıp aşkla bağlandığı sevgilisi Münire’nin hatırası ve hayali ile dolu bu yer, Şeref Bey için sığınılacak bir limandır. Kayalıkların dibinde kurduğu kulübesinde tek başına yaşamaya başlayan Şeref Bey, yıllardır aradığı iç huzuru ve mutluluğu bulur. Evliliğinin boğucu esaretinden, büyük şehrin insanı yoran ve yıpratıcı hengâmesinden azat olduğunu hisseder. Hayatının bu aşamasında sadece hassas ruhunun ihtiyacı olan dinginlik ve tabiatın güzellikleri vardır.

Şeref Bey, inzivaya çekildiği kulübesinde, kitapları ve plakları ile günlerini geçirirken Sinan isimindeki bir gazeteci onun hikâyesini, gönül dünyasındaki zenginliği keşfeder. Çalıştığı gazetede haber yapar. Artık bütün memleket Şeref Bey ve kulübesinden haberdardır. Sinan bununla da yetinmez. Merdivenli Kayalar bayırında, Şeref Bey’in kulübesi etrafında küçük bir köy kurma projesi tasarlar. Bu tasavvurunu Şeref Bey’le paylaşır. Şeref Bey’in, Sinan’a inancı ve güveni tamdır. Delikanlının teklifine olumlu yanıt

¹²⁷ Akengin (2014). “Dağların Daveti”. *a.g.e.*, 13-14.

verir. Tabiatın renkleri ve samimi dostluklar üzerine inşa edilecek olan bu yeni köyün sakinlerini ikisi seçeceklerdir.

Köy projesinin duyulmasıyla beraber, Şeref Bey'in yıllar boyu saklı tuttuğu benliği, duyguları ve iç dünyası açığa çıkar, savunmasız kalır. Münire haricinde bütün tanıdıkları Şeref Bey'in kulübesini ziyaret etmeye başlar. Geçmiş, kaderi ve günahlarıyla teker teker hesaplaşmaya başlayan Şeref Bey için bu macera bir hayat sorgulamasına dönüşür.

3.2.3.2. Yapı

3.2.3.2.1. Olay Örgüsü

Yaralı Dağlar, Şeref Bey ile onun yaşantısı ve iç dünyası üzerine kurgulanmış bir romandır. Olayların merkezinde Şeref Bey vardır. Romanın olay örgüsünü iki kısımda incelemek mümkündür. İlk kısımda Şeref Bey'in geçmiş yaşantısına ait çatışma ve karşılaşmalar yer alırken, ikinci kısımda romanın “şimdi”sinde etrafındaki kişilerle kurduğu ilişkiler ön plana çıkar.

Şeref Bey ve ailesinin geçmiş yaşantısındaki en büyük çatışma, Kuşçu Murat ile aralarındaki anlaşmazlıktır. Köydeki su meselesi yüzünden çıkan çatışmada Kuşçu Murat, zorbalıkla, Hasan Efendi'ye tarlasını sulaması için hakkı olan suyu vermez. Bunun nedeni ise oğlu Remzi serserilik peşindeyken, Şeref'in üniversite okumasını hazmedemeyişi ve ailenin canını yakmak istemesidir. Yaşanan kavga neticesinde Şeref'in kardeşi hapse girer ve aile çareyi köyden taşınmakta bulur.

Kuşçu Murat güce dayalı kötülüğün temsilcisidir. Şeref Bey ve ailesi ise karşısındakine güç yetiremediği için hakkını savunamayan ve mağdur olan kesimi temsil eder. Bu çatışma yıllar sonra Şeref Bey'in, Kuşçu Murat'ın mezarını ziyaret etmesiyle ve sonrasında Remzi'nin kendisini görmeye gelmesiyle bir hesaplaşmaya dönüşür. Şeref Bey, Kuşçu Murat'ı bağışlamaz ve Allah'ın adaletine havale eder. Hep babasının şımartması ve yönlendirmesiyle birtakım saldırganlıklara kalkıştığını bildiği için Remzi'yi affeder ve geçmişin bu sayfası Şeref Bey için kapanmış olur.

Geçmişteki ikinci çatışma, Şeref Bey'in bir zamanlar asistanlık yaptığı üniversitedeki asistan arkadaşları ve hocası ile arasındaki fikir uyuşmazlığından doğar. Arkadaşları,

hocanın etrafında pervane olup düşüncelerini onun çizdiği sınırlar içinde tutmayı kabullenirken, Şeref bağımsız kişilikten yanadır. İcazetli bir şahsiyet olmayı içine sindiremez. Hocasıyla arasında temel görüşler ve inançlar açısından büyük farklılıklar olmasa da her sözünün emir, her çalışmasının şaheser telakki edilmesine alışkın olan Profesör Memduh Bey, Şeref'in bu tavırlarını hoş karşılamaz. Yaşanan gerginlik neticesinde, Şeref için asistanlık hayatı bitmiş olur. Bu çatışma da yıllar sonra Şeref Bey'in karşısına bir hesaplaşma olarak çıkar. Şeref Bey, kulübesine gelen eski asistan arkadaşı - Profesör- Rasim Bey'le yüzleşerek, o yıllarda uğradığı haksızlığı ve dışlamayı arkadaşının yüzüne vurur.

Geçmişin üçüncü çatışması ise, Şeref Bey'in Genç Felsefeciler Cemiyeti'ni kurduğu yıllarda arkadaşı Mahmut ile aralarında yaşanan ahlaki değer çatışmasıdır. Burada Şeref Bey yardımseverlik, dostluk, fedakârlık, güven gibi iyi ve yüce değerlerin temsilcisi iken Mahmut, arkadaşının iyi niyetini suistimal ederek türlü hile ve yalanlarla çıkarının peşine düşen taraftır. Önceleri işsiz, maddi sıkıntılarla boğuşan bir adam olan Mahmut, cemiyetin temsilcisi seçilir. Ardından cemiyet adına açılan kitabevi sayesinde çok paralar kazanır ve kendini ev sahibi bile yapar. Bu durum cemiyet üyeleri tarafından duyulunca, Mahmut'u başkanlığa getirmek uğruna büyük çabalar sarf eden Şeref Bey, konuyu arkadaşına açmaya karar verir. Ancak Mahmut, yaptığı yolsuzlukların üstünü kapatmayı başarır. Sonunda yalnız kalan ve haklıyken haksız konuma düşen Şeref Bey olmuştur.

Romanın “şimdi” kısmında ilk olarak Şeref Bey'in eşi Bahriye Hanım ile arasındaki zihniyet ve karakter çatışması dikkat çeker. Bahriye Hanım, Şeref Bey'in ince ve hassas ruhunu anlamayacak kadar hayatı sathi yaşayan; ömrü altın, para, lira sayıklamalarıyla geçen bir kadındır. Şeref Bey, maneviyatın ve gönül zenginliğinin arayışındadır. Karısı ise tam tersine dünyayı sadece maddiyattan ibaret görür. Bu sebeple karı koca arasında münakaşa eksik olmaz. Çatışma öyle bir boyuta gelmiştir ki Şeref Bey, karısının yüzünü görmek, sesini duymak istemeyecek kadar ondan nefret eder hâle gelir.

Şeref Bey'in âşık olduğu ve uzun seneler önce ayrılrsa bile hiçbir vakit unutamadığı kadın Münire'dir. Şeref Bey aradığı huzuru ve mutluluğu Münire'nin hayalinde bulur. Bu açıdan Bahriye Hanım ve Münire arasında da bir çatışma vardır. “Gerçek”-“hayal” çatışması olarak adlandırmanın mümkün olduğu bu çatışmada, Bahriye Hanım Şeref Bey için

hayatın gerçeklerini, Münire ise ulaşmak istenen hayali simgeler. Gerçeklerin karşısında yıllarca suskun kalan ve mutsuz bir yaşam süren Şeref Bey, radyoda çalan “Dağlar” türküsünü duyunca ilk defa kendisi için harekete geçer ve türküyü Münire’nin sesinden dinlediği kayalıklarda yaşamaya başlar. Şeref Bey için bu bir nevi gerçeklerden kaçış ve iç dünyaya, hayallere sığınma hâlidir.

İkinci çatışma, romanın başında Şeref Bey ve eski dostu Asım Bey arasında görülür. Asım Bey de Bahriye Hanım gibi mal, mülk ve paradan başkasına kıymet vermeyen, kafa yormayan biridir. Bu nedenle Asım Bey dünyaya materyalist gözle bakarken, Şeref Bey romantik ve santimental bir tutum sergiler.

Üçüncü çatışma ise romanın son bölümünde Şeref Bey’in Yertut Emlak Şirketi’nin ortakları ile yaşadığı değer farklılıkları çatışmasıdır. Şeref Bey, büyük şehrin heybetinden ve kalabalığından kaçarak tabiatın sükûnetine sığınmıştır. Sinan’la beraber, gerçekleştirmeyi düşündükleri köy projesi vasıtasıyla doğal güzelliklerin ve samimi dostlukların gölgesinde mutlu ve huzurlu bir ömür tahayyül ederler. Emlakçılar ise o muhteşem doğa parçasını sadece bir sermaye olarak görüp beton yığınları ile doldurma planları yaparlar. Fakat çok yüksek meblağlar teklif etseler de Şeref Bey araziye bu tabiat katliamcılarının zalim ellerine bırakmaz ve onları kulübesinden kovalar. Çünkü tek amaçları paralarına para katmak olan iki ortağın aksine Şeref Bey için maddiyat hiçbir zaman önemli olmamıştır.

Bunların haricinde, olay örgüsündeki bir diğer metin halkası, Şeref Bey’in yıllar önce gizlice ilişki yaşadığı Seher ile karşılaşmasıdır. Şeref Bey, evliliğinde “mutlu muyum?” sorusunu kendisine yasakladıktan sonra düştüğü boşlukta bir teselli arama ihtiyacı içinde Seher’e sarılır. Bu ilişkide sadece bedeni zevkler vardır. Zamanla yaptığı hatanın farkına vararak, ruhunun daha fazla kirlenmesine müsaade etmek istemeyen Şeref Bey, Seher girdabından kurtulur. Seher’in araziden pay alma talebiyle karşısına dikilmesi üzerine Şeref Bey eski günahı ve vicdan azabıyla yüzleşmek zorunda kalır. Bu hesaplaşma, onun manevi dünyası için büyük bir bozgun olur.

Romanda, Oktay-Suzan-Sinan arasındaki ilişkiler ağı da mühim bir yer tutar. Suzan, önceleri Oktay ile nişanlıdır. Şeref Bey’in gazetede haber olmasıyla beraber Oktay, kibar ve âşık nişanlı maskesini çıkararak gerçek yüzünü gösterir. Çıkarıcı, paragöz, kaba, yalancı

ve ikiyüzlü biri olan Oktay, Suzan'ın masumiyetini ve ince ruhunu hak etmiyordur. Sinan ise Oktay'ın aksine güvenilir ve beyefendi bir gençtir. Hayatı maddiyattan ibaret görmez; sevgiye, anlayışa ve samimiyete önem verir. Suzan'ın hassas ve kırılgan yapısını taşıyabilecek yaradılıştta bir erkektir. Neticede Suzan ve Sinan birbirine âşık olur ve evlenme kararı alırlar.

3.2.3.2.2. Şahıs Kadrosu

Ana Karakterler

Şeref Mavigün

Yaralı Dağlar romanının ana kişisidir. Felsefe öğretmenidir. Bu meslekteki uzun yıllarının ardından, elli beş yaşında emekli olur. Emekliye ayrıldığı gün karısıyla ettiği kavga üzerine valizini toplayıp tek başına evden ayrılır.

“Şeref Bey’de içle dış, olması gerekenle mevcut olan devamlı çatışma hâlinededir. O, bir gönül adamı olarak doğmuştur; yüce değerleri kendisine bağlanan ümitlerin aydınlığında ilk gençlik yıllarını idrak etmiştir. Ama gönülden bağlandığı Münire ile değil, “Para mabut bankalar mabet” cümlesiyle her türlü değeri özetlenebilen Bahriye ile evlenmiştir.”¹²⁸

Şeref Bey, evliliğinde hiç mutlu değildir. Evliliğini zindana benzetir. Karısına, kızlarının hatırı için tahammül etmektedir. Zaten karısıyla sırf evlenmiş olmak için evlenmiştir. Şeref Bey için, ömrünün ilk ve son sevgilisi Münire’dir. Üniversite yıllarında tanıştığı ve büyük bir aşkla bağlandığı Münire ile ayrılmak zorunda kalmışlardır. Lakin Şeref Bey, Münire’yi hiçbir vakit unutamaz. Aklında, gönlünde, hayalinde hep o vardır. Münire ile geçirdiği güzel günleri ve ona olan aşkını, özlemine bir deftere yazar. Münire’nin mektuplarını özenle saklar. Bunlar, ayrılık acısıyla ve sevgilisinin hasretiyle yanıp tutuşan Şeref Bey’in tek tesellileridir. “Dağlar” türküsünün de Şeref Bey’in gönlünde ayrı bir yeri vardır. Bu türkü, ona Münire’nin ipek sesini, güzelliğini hatırlatır.

Son derece hassas, duygusal, ince ruhlu biridir. Hayatı boyunca kimseyi kırmamaya dikkat etmiştir. Bunun karşılığında ise üzülen hep kendisi olur. Hayattan umduğunu bulamamıştır. Yaşadığı çıkmazdan kurtulmanın yolunu kitaplara, anılara ve hayallere sığınmakta bulur. İnsanların ikiyüzlülüğünden, bencilliklerinden usanmıştır. Merdümgirizdir. Modern

¹²⁸Aktaş, Ş. (1988). “Yahya Akengin’in Yaralı Dağlar’ı”. *Türk Edebiyatı*, (177), 71.

zamanın, tabiatı ve insanları çiğneyip yutan vahşi çarklarına kapılmamak için direnen bir ıssız adamdır. Pek çok kişinin gösteremeyeceği cesareti gösterip, kuş uçmaz kervan geçmez bir yerde tek başına bir kulübede yaşamaya başlar. İnsanların “deli” yakıştırmalarını duymazdan gelir. Çünkü orada huzuru bulur. Bu kulübe onun gönül dünyasıdır. Bilgi ve kültür açısından oldukça donanımlı olan Şeref Bey’in zengin bir düşünce dünyası vardır. Yaşam, kader, ölüm, kıyamet kavramları üzerine kafa yorar. Geçmişe, şimdiki zamana ve geleceğe dair sorgulamalar yapar. Kendisini “kafası felsefe kırıntılarıyla meşgul, ömür denen bilmecenin karelerini doldurarak çözüme yaklaşmış biri olarak”¹²⁹ tarif eder. Müzik ve edebiyata da ilgisi vardır. İnzivaya çekildiği kulübesine plaklarını ve pikabını, bir bavul dolusu kitap götürür. Gençlik yıllarında bir hikâye kitabı yayınlanmış ama hak ettiği değeri göremeyince edebiyat dünyaya küsmüştür. Yazmayı bırakmanın pişmanlığını yaşar.

Şeref Bey, Çayırılı Vadisi’ndeki dokuz köyden biri olan Söğütlü Köyü’nde doğar, büyür. Üniversiteyi okumak için İstanbul’a gider. Anadolu kültürüyle yetişmiştir. Geleneksel değerlere bağlıdır. Karısından nefret etme noktasına kadar gelse bile, aile mefhumuna verdiği önemden dolayı boşanma yoluna gitmez. Çocuklarına iyi bir baba olmaya çalışır. Özellikle kızı Suzan’a karşı ayrı bir hassasiyeti vardır. Suzan’ı mizaç olarak kendisine benzetir. Kızının da kendisi gibi hayat karşısında incinmesinden korkar.

Romanda, Şeref Bey’in fikirlerine ve duygularına dair derinlemesine tahliller ön plandadır. Fiziksel özellikleri hakkında ise bilgiler kısıtlıdır. Elli beş yaşında, dinç görünüşlü, toplu yapılı; kır saçlı bir adamdır. Yaşadığı tüm hayal kırıklıklarına rağmen Münire’nin ve çocuklarının, özellikle kızı Suzan’ın, sevgisiyle hayattan kopmamış; kendi kabuğuna çekilerek gönül dünyasında yaşamayı tercih etmiştir.

Münire¹³⁰

¹²⁹ Akengin Y. (2009c). *Yaralı Dağlar*. (Üçüncü baskı). Ankara: Akçağ Yay., 20.

¹³⁰ Yazar, Münire karakterini yazarken Yakup Kadri’nin *Hep O Şarkı* romanındaki Münire’den esinlendiğini söyler. *Hep O Şarkı*’daki vuslata eremeyen Münire-Cemil aşkı, *Yaralı Dağlar*’daki Münire-Şeref aşkına ilham olur. *Hep O Şarkı*, Yahya Akengin’in çok etkilendiği romanlardan biridir. Yazar, yaşadığı etkilenmeyi *Bir Semaverlik Muhabbet* kitabındaki şu sözlerle anlatır: “Yine Karaosmanoğlu’nun *Hep O Şarkı* romanının talihsiz güzeli Münire’nin gizlice ağlayış ve iç çekişlerini çağrıştıran soylu kızları, okul arkadaşlarım kızların dalgın çehrelerinde keşfetmeye çalışıyordum.

Hiç unutmam, Erzurum’da Doğu Sineması’nın yeni bir film afişini gördüğümde yüreğim hoplamıştı. Filmin adı “Hep O Şarkı”ydı. Afişin başka hiçbir yerine bakmadan bilet alıp dalmıştım sinemaya. Tam bir hayal

Şeref Bey'in âşık olduğu kadındır. Münire de Şeref'i çok sever. Münire, şehir hayatının, incelmış zevkin ve imkânın genç kızıdır. Köyden büyük şehre gelen Şeref'e, yeni bir sosyal çevre sunar.¹³¹ Fakat ailesi, genç delikanlıyı kızlarına layık bulmaz ve Münire bir mektupla sevdiği adama veda etmek zorunda kalır. Aradan uzun yıllar geçer. Münire'nin üniversite bittikten sonra ne yaptığına; evlenip evlenmediğine ya da Şeref Bey'i unutup unutamadığına dair bir bilgi yoktur. Şeref Bey ise Münire'yi kalbinden çıkaramamıştır.

“Zaten hiçbir zaman onu unutmasına fırsat vermemişti Bahriye. Hayal ve iyimserlik duygularıyla bezenen bir liman olup kalmıştı Münire. Şeref bey hep sığınırды o limana. Bir efsaneydi, bir seraptı, bir rüyaydı ama düşünülebildiğine göre her zaman vardı Münire. Bir aşk olmanın ötesine uzanmış yeni yeni boyutlar kazanmıştı yarım ömürlük yıllarla. Şeref Bey, ona çok şey borçluydu. Eğer her şeye rağmen çökmemiş, yıkılmamış, bedeni de duyguları gibi yarım kalmışsa, bu biraz da Münire'nin gerçekliğine inanmış olmasındandı. Karısıyla arasında beliren uçurumlar bir yana, içinde yaşadığı toplumda bulunduğu çevrelerde karşılaştığı nice olumsuz tiplerden sonra kadınlardan nefret etmediyse, gönlüne Münire'nin nakşettiği hayaldendi.”¹³²

Üniversitenin konservatuar bölümünde okuyan Münire'nin çok güzel, ipek gibi bir sesi vardır. Romanda Münire'nin en canlı tasvir edildiği yer, Merdivenli Kayalar bayırında “Dağlar” türküsünü söylediği sahnedir:

“Şeref bir güz çiçeğini koparıp verdi. Münire arada bir tatlı, yumuşak, içli ezgiler mırıldandı. Denize merdiven gibi uzanan kayalara çıktılar. Hafiften bir rüzgar esiyordu. Münire önce oturduğu yerden bir şarkı söylemeye başladı., sonra kalktı, yukarıya tırmanarak devam etti. Şeref oturduğu yerden onu hayran hayran süzüyordu. Münire kayaların son basamağında, bir sahnede konser verir gibi coştı. İnceden rüzgârın savurduğu saçları göğün maviliğine karışan bir nazlı bulut parçasını andırıyordu. Bayır yönüne döndü ve “Dağlar”ı söylemeye başladı...

Dumanlı başları göklere ermiş

Yedi renk üstüne hareli dağlar..

Dünyada bunun üstüne bir başka güzellik olamazdı. Bu yüz, bu bakışlar, bu ses, tabiatı bile kıskandıracak ölçüde eşsizdi. Lise edebiyat kitaplarındaki herkesin ezberlediği “Annabel Lee” şiirini hatırladı Şeref. “Şu anda bizi olsa olsa melekler kıskanabilir..” dedi içinden.”¹³³

kırıklığı ile karşı karşıyaydım. O romanla isminden başka hiçbir ilgisi olmayan bir Yeşilçam senaryosuymuş...” bk. Akengin (2013). a.g.e., 22.

¹³¹ Aktaş (1988). a.g.m., 71.

¹³² Akengin (2009c). a.g.e., 14-15.

¹³³ Akengin (2009c). a.g.e., 64.

Şeref, kayaların tepesinde türküsünü söylerken “insanüstü bir varlığa dönüşen o hülyalı kız”¹³⁴ ile aşkı ve mutluluğu iliklerine kadar tatmıştır.

Bahriye Hanım

Şeref Bey’in karısıdır. Ananevî değerlerini kaybetmiş, bulduğu maddi imkânı her türlü değerden üstün tutan, hayata yalnızca menfaat ilişkisiyle bağlı bir kadın tipidir.¹³⁵

Çok konuşan, patavatsız, anlayış fukarası bir kadındır. Kendini bilmez tavırları yüzünden evlilikleri boyunca karı-koca arasında hırgür eksik olmaz. Bir an bile hatalı olduğunu düşünmez; aksine her yaptığında tek doğru kendisini görür. Hiçbir zaman kocasının ruh halini, kırılgan yapısını anlamaya çalışmak gibi bir çabası olmamıştır. Sığ bir kadındır. Şeref Bey’le paylaşımları yok denecek kadar azdır.

Bahriye Hanım için hayatta en önemli şey para ve zenginliktir. Paranın kokusunu aldığı zaman söylemeyeceği yalan yoktur. Dedikoduya, entrikaya meraklıdır. Hatta araları açılan kızıyla damadını barıştırmak için aklınca büyü yapmayı bile dener ancak sonunda komik duruma düşen yine kendisi olur.

Çevresindeki insanları avcunun içine almaya çalışır. Her şeyin kendi isteği gibi olmalıdır. Bu süreçte etrafındaki insanların mutsuz olması veya zarar görmesi umurunda değildir. Çıkarıcı ve ikiyüzlüdür.

Şeref Bey’le Bahriye Hanım arasında, yılların getirdiği yorgunlukla beraber, sevgi ve saygıya dair hiçbir şey kalmamıştır. Bahriye Hanım’ın emekli olduğu gün Şeref Bey’e bir “hayırlı olsun” demeyi çok görmesi, üstüne üstlük kocasına “moruk” demesi zaten pamuk ipliğine bağlı evliliklerini bitirme noktasına gelir. Şeref Bey, evini terk eder.

Bahriye Hanım, kocasının kendisine kırıldığının farkına bile varmaz. Tek derdi, emekli ikramiyesini Şeref Bey’in elinden almaktır. En sonunda kocasının neyi var neyi yoksa kendi üstüne geçirmek maksadıyla onun akıl sağlığını yitirdiğine dair bir dilekçe dahi imzalar.

¹³⁴ Akengin (2009c). a.g.e., 15.

¹³⁵ Aktaş (1988). a.g.m., 71.

Suzan

Şeref Bey’le Bahriye Hanım’ın küçük kızıdır. Resim öğretmenidir. Suzan, karakter ve huy olarak babasına benzer. Babası gibi sanata düşkün, hisli, narin bir kızıdır. Anne ve babasının nice kavgalarına şahit olmuştur. Her seferinde arayı bulmak, iki tarafı da sakinleştirmek için çaba harcar. Onların arasındaki dengeleyici unsur gibidir.

Suzan, babasını çok sever. Şeref Bey’in hem sırdaşı hem de dert ortağıdır. Şeref Bey, kendisini bir tek kızının anladığını bilir ve kimseye anlatamadıklarını onunla paylaşır.

Suzan nişanlıdır. Evlilik hazırlıkları yapar. Ancak babasının dağ başındaki bir kulübede yaşadığı haberi gazetelere düşünce nişanlısı Oktay’la ayrılırlar. Suzan, Oktay’ın gerçek yüzünü, ne kadar karakersiz bir insan olduğunu görmüş olur ve tüm ısrarlarına rağmen bir daha ona dönmez. Bu sırada karşısına Sinan çıkar. Genç kız, Sinan’ın güven verici, olgun hallerinden etkilenir. Bu etkilenme zamanla aşka dönüşür ve Sinan’la nişanlanırlar.

Nilgün

Şeref Bey’le Bahriye Hanım’ın büyük kızıdır. Evlidir. Kendi ailesini, düzenini kurmuştur.

Nilgün, annesine çekmiştir. Bahriye Hanım’ın huylarını taşır. Şeref Bey, Nilgün’ü karısının okul görmüş hali olarak tanımlar ve keşke Suzan gibi yüce duygularla donanmış bir ruha sahip olsaydı diye hayıflanır. Nilgün’ün babasını kulübede bir kere bile ziyaret etmeyişi dikkat çekicidir. Genç kadın bu süreçte, annesinin de huzur kaçırın hareketlerinin etkisiyle kocasıyla ayrılma noktasına gelir. Şeref Bey, bu duruma kendisinin sebebiyet verdiğini düşünerek çok üzülür. Neyse ki boşanma olmayacağını duyunca vicdanen rahatlar.

Oktay

Suzan’ın nişanlısıdır. Yakışıklı ve ağzı laf yapan bir gençtir. Muhasebecilikten mezundur. Suzan’a aslında çalışanı olduğu müşavirlik bürosunun sahibi olduğu yalanını söylemiştir. Türlü kurnazlıklarla, açık vermeden yalanını sürdürür. Paragöz ve sinsidir. Amacı yakında emekli olacağını bildiği Şeref Bey’in ikramiyesini ele geçirip kendine bir muhasebe bürosu açmaktır. Bunun için de zaafalarını keşfettiği Bahriye Hanım’ı

kullanmaya çalışır. Suzan ise tüm bunlardan habersiz bir şekilde, Oktay'ın kibar, cömert, mültefit nişanlı maskesini görmektedir. Ancak Şeref Bey'in evi terk edip kayıplara karışmasının ve kulübede yaşadığı haberinin gazeteye düşmesinin ardından Oktay, esas karakterini ortaya koyar. Zaten zor bir durumda kalan Suzan'ı aşağılar ve terk eder. Nişanın bozulduğunu gören Bahriye Hanım'ın define yalanını duyunca Suzan'a geri dönmek istese de başaramaz. Genç kız artık ondan nefret etmektedir. İstediklerini elde edemeyen Oktay, haddini daha da aşarak, her çirkinliği yapabilecek hale gelir.

Sinan

İstanbul'da bir gazetede çalışır. Şehirden uzaklaşmak, tabiatla baş başa kalıp düşünmek ihtiyacıyla çıktığı bir gezinti esnasında Şeref Bey ve kulübesine rastlar. Şeref Bey'in anlattıklarını gazetede haber yapar. Onu, "çağımızın Robenson'u" olarak tüm memlekete tanıtır. Sinan ve Şeref Bey'in tanışıklıkları kısa sürede dostluğa dönüşür. Temiz yüzlü, güvenilir, samimi, kültürlü bir gençtir.

Merdivenli Kayalar bayırında, Şeref Bey'in kulübesinin etrafına yepyeni bir köy kurma fikrinin mimarı Sinan'dır. Bunun için elindekini avcundaki ortaya koyarak, Şeref Bey'in kulübe kurduğu arsayı satın alır ve tapusunu da Şeref Bey üzerine devreder. Daha sonra gazetede bir yazı dizisi başlatarak kuracakları köyün tanıtımını yapar. Sinan bu işten en ufak bir kâr etmeyi düşünmez. Onun tek isteği, İstanbul'a gelince ayrı düştüğü anne ve babasını, alışıktı oldukları köy hayatından koparmadan yakınına getirmektir. Kurmayı planladıkları köy için gereken bütün işlemleri büyük bir beceriyle yerine getirir. Kendisine inancı tam olan Şeref Bey'in yüzünü kara çıkarmaz.

Sinan, Suzan'dan ilk görüşte çok etkilenir. Suzan'ın kendini iyi yetiştirmiş bir kız olduğunu hemen fark eder. Ancak onu Oktay'la nişanlı zannettiği için duygularını açığa vurmaz. Genç kızın nişanlısından nefretle söz ettiğini duyunca, hakkında yanlış olduğunu anlar ve bu yüce gönüllü kıza aşkla bağlanır.

Kuşçu Murat

Şeref Bey'in, doğup büyüdüğü Söğütlü Köyü'nü kayıkla gezerken anımsadığı kişilerden biridir. Yıllar önce vefat etmiştir. Mezarı, Söğütlü Köyü'nü sular altında bırakan baraj gölünün karşısındaki tepededir. Şeref Bey, mezarı görünce aklına tatsız hatıralar gelir.

Kuşçu Murat köyün zenginlerindendir. Binbir türlü yalan ve oyunlarla köydeki herkese üstünlük kurmuştur. Köyde her yaz yaşanan su kavgalarının ateşleyicisi Kuşçu Murat'tır. En yukarıdaki bendin suyu kendi çayırından çıktığı için zamanla suyun tamamını sahiplenmiştir. Kimin tarlasına ne zaman, kaç gün su verileceğine o karar verir. Kendisine itiraz edenlere karşı, oğlu Remzi'yi silahlandırarak korku salmaya başlar. Köydekiler onun bu -aslında haksız hukuksuz- hâkimiyetini kabullenmek zorunda kalırlar.

Kuşçu Murat kötü yürekli, acımasız, pek çok masumun hakkını yemiş günahkâr bir adamdır. Oğlu Remzi okumadığı için, Şeref'in üniversiteye gitmesini kıskanır ve içten içe bilenir. Yoktan yere babasıyla su kavgasına tutuşur. Bu kavga sonucunda Şeref'in kardeşi Fikret hapse girer.

Şeref Bey, yaptığı kötülüklerden dolayı Kuşçu Murat'ı hiç affetmeyecektir. Mezarı başında söylediği sözler ona olan sitemini ve nefretini yansıtır:

“Demek fakir fukaranın tarlasını susuz bırakarak, bu uğurda insanları birbirine düşürüp düşman ederek, ömür boyunca bekçiliğini yapıp, hem kendi tarlalarına akıtmaya çalışarak saçlarını ağarttığın sulara yine de hasret gittin Kuşçu Murat...

Şimdi bu tepeden, bütün vadiyi doldurup taşan ve dağlara doğru tırmanan sulara bakarken, eminim ki ruhun azap çekiyordur. Bir avuç topraktan ibarettin, bir deniz bir deniz dolusu su yetmiyor, açlığından açık gitmiş olduğunu tahmin ettiğim gözlerini doyurmaya. Ama işte bir avuç toprağa yenik düşüp pes etmişsin.

Hani tabancaların, küreklerin? Hani ihtirasların uğruna bir serseri mayın gibi kullandığın sevgili oğlun? Hak ettiğin ve kabul olunacağını bilsem, yine de seni affeder ve ruhuna bir Fatiha okurdum. Ama yüreğim buna kani olamıyor. Bağışlamak ne kadar güzel ve kutsalsa onu senin gibiler için kullanmak da o derece bir insanlık suçudur. Çünkü yeni “Kuşçu Murat”ların oluşmasını hoş görmek sonucuna yol açar. Oysa senin gibilerin nesli tükenmeli bu dünyada Kuşçu Murat... Onun için seni bağışlamıyorum, yapacak bir şeyim olmadığı için seni artık içinde bulunduğu dünyanın adaletine ve onun Hâkimine havale ediyorum... Yoo, buraya benden önce gelen, yüreği yanık ziyaretçilerin gibi, taşlarını tekmeleme veya parçalama işini ben yapmayacağım. Eğer bir iyilik sayılırsa, bu kadarı da benden sana olsun...”¹³⁶

Remzi

Kuşçu Murat'ın oğludur. Babası, okula gönderdiği yıllarda, köydekilere oğlundan “kaymakam” diye söz edip böbürlenir. Remzi'nin ise okumaya hiç niyeti yoktur. Okulu

¹³⁶ Akengin (2009c). a.g.e., 37-38.

bırakır. Sonrasında ise şımarık, kavgacı, saldırgan biri olur. Serseri mayın gibidir. Aslında saldırganlığı cesaretinden değil korkaklığından ve babasının kışkırtmalarındandır. Köydeki herkes Remzi'nin belaya bulaşmaktaki gözü pekliğini bildiği için ondan sakınır.

Köyün iflah olmaz bıçkın delikanlısı Remzi, yıllar sonra Şeref Bey'in karşısına çıkar. Ondan köy projesinde bir evlik arsa da kendisine vermesini ister.

Seneler evvelki su kavgasında, Şeref'i sevdiği kızın ailesine kötölemek için babasının zoruyla felçli numarasını yapmış ve kendisini vuranın Şeref olduğu yalanını söylemiştir. Remzi, Şeref Bey'in karşısında eğilip büzülerek suçunu itiraf eder. Şeref Bey de geçmişi bir kenara bırakarak, kinini unuttur hatta babasının güdümündeki zavallı adama acır. Bununla birlikte, kurmak istediği huzur ve mutluluk köyünde Remzi'ye yer yoktur.

Asım Bey

Şeref Bey'in eski dostlarından biridir. Biyoloji öğretmenidir. Bir ara Şeref Bey'le aynı lisede öğretmenlik yapmışlardır. Asım Bey, iyi niyetli fakat biraz çenesi düşük biridir. Lafı döndürüp dolaştırıp para ve mal konularına getirir. Asım Bey'in dünyası maddiyattan ibarettir.

Şeref Bey'in “yeni köy” tasarısını gazeteden okuyan Asım Bey, bir değil birkaç evlik yer kapma düşüncesiyle eski dostunu ziyarete gider. Asım Bey'in tamahkârlığını bilen Şeref Bey, onun buraya sakin bir hayat geçirme niyetiyle değil bir tüccar gözüyle baktığının farkındadır. Bu nedenle Asım Bey'in tüm teklif ve taleplerini geri çevirir.

Fikret

Şeref Bey'in erkek kardeşidir. Kuşçu Murat'la aralarında su yüzünden çıkan kavgada Remzi'yi vurur. Uzun zaman hapis yatar.

Hacer

Şeref Bey'in kız kardeşidir. Büyük şehrin bitmek bilmez meşguliyetleri ve Bahriye Hanım'ın geçimsizliği sebebiyle Şeref Bey zamanla kardeşlerinden uzak düşer.

Hacer ve Fikret, ağabeylerinin hayali köyünden birer arsa istemek üzere Şeref Bey'i görmeye giderler. Şeref Bey içinden “karımın ayırdıklarını bu kulübe bir araya getirir belki”¹³⁷ diyerek, kardeşlerini yanına almayı düşünür.

Zehra

Şeref Bey'in amcasının kızıdır. Annesi, Zehra'yı gelini olarak görmek ister. Ancak Şeref'in kızda gönlü yoktur ve annesinin bu emeline şiddetle karşı çıkar. Zehra'ya ümit vermemek için elinden geleni yapsa da Zehra onunla evlenmek hayaline kapılmıştır. Şeref ve ailesi köyden taşınırken, Zehra yaşlı gözlerle “beni böyle bırakıp gidiyorsun, inşallah sen de muradına eremezsin...”¹³⁸ diye beddua eder. Şeref Bey, Zehra'nın bu bedduasını hep hatırlar. Mesnetsiz de olsa, Münire'ye kavuşamamasında ve Bahriye Hanım gibi bir kadınla evlilikte karar kılmasında bu bedduanın bir payı olabileceği zehabına kapılır.

Fevzi Çavuş

Şeref Bey'in dedesidir. Doksan üç gazisidir. Şeref Bey, deyim yerindeyse “canlı bir tarih” olan dedesinin, harp zamanında Vid Köprüsü'nde yaşadıklarını hikâyeleştirir ve bu uzun hikâyeyi kendi imkânlarıyla bir kitapçık hâlinde yayınlar.

Çoban Selim

Şeref Bey'in Merdivenli Kayalar bayırının ıssızlığında edindiği dostu ve yardımcısıdır. Ona köyden yiyecek içecek getirir. Ara sıra da sohbetiyle Şeref Bey'e eşlik eder. Kavalından çıkan yanık ezgilerle insanların kalplerine dokunur. Karısı kendisini ve henüz on bir yaşındaki kızını terk ederek, bir zurnacıyla kaçar. Selim, karısını çok sevmektedir. Bu olay, hem yüreğini yakar hem de gururunu incitir.

Seher

Yirmi yıl önce Şeref Bey'le gayriahlaki bir ilişkileri olmuştur. Şeref Bey'in evliliğinde mutlu olma ümidini yitirmesinden sonra düştüğü bunalım ve boşlukta, onu kendisine çeken bir girdap gibidir. Şeref Bey, “ruhundaki doyumsuzluğun boşluğunu, bedenin ihtiraslarına

¹³⁷ Akengin (2009c). a.g.e., 108.

¹³⁸ Akengin (2009c). a.g.e., 60.

teslim olarak unutmaya çalışan bir insanın vicdan azaplarıyla dolu günlerini yaşamıştı(r) bu kadınla.”¹³⁹

Seher, kurulacak köyde arsa istemek için Şeref Bey’in karşısına çıkar. İstedikini yapmazsa yaşadıkları her şeyi gazetelere anlatmakla tehdit eder. Şeref Bey, şehirden bir daire alacağı vaadiyle, bir günah karşısına dikilen Seher’i etrafından uzaklaştırır.

Seher, Şeref Bey için büyük bir bozgun olur. En saf ve güzel değerlerle donatacağını sandığı köyü kirlenmeye başlamıştır.

Rasim Bey

Şeref Bey’in üniversitede asistanlığa başladığı yıllardaki arkadaşıdır. İkisi de Memduh Hoca’nın asistanlığını yapmışlardır. Rasim ve diğer asistanlar, Memduh Hoca’ya tam bir teslimiyet ve dalkavuklukla yaklaşırken, Şeref daha bağımsız davranmayı tercih etmiştir. Rasim ve arkadaşları, bunu hocaya duyururlar ve Şeref ile hocanın arası açılır. Şeref Bey, asistanlığı bırakıp lise öğretmenliğine başlar; Rasim Bey ise bir üniversitede profesör olmuştur.

Emekli olduğunda Şeref Bey’in köyündeki evlerden birine yerleşmek niyetiyle eski arkadaşının kapısını çalar. Bunun üzerine Şeref Bey, “Memduh Hoca’nın kuşatıcı, koruyucu kanatları altında bir arada bulunmayı başaramayan biz, acaba şu zavallı kulübenin etrafında tutunabilir miyiz?”¹⁴⁰ diye sorarak, geçmişte kendisine yapılan haksızlığı hatırlatır.

Mahmut

Şeref Bey’in yirmi beş yıl önce yaşadığı buruk bir tecrübedeki baş aktörlerden biridir. Ona göre Mahmut tavizsiz, duruş sahibi bir dava adamıdır. Şeref Bey, çok güvendiği Mahmut’u hem -sosyal olmaktan uzak kişiliğine rağmen- “Genç Felsefeciler Cemiyeti” nin başkanlığı konumuna taşımış, hem de maddi sıkıntılarına destek olmuştur. Ancak, kısa bir zaman sonra arkadaşı hakkında ne kadar yanıldığını acı da olsa anlar. Mahmut, kendine duyulan itimadı kötüye kullanarak cemiyet üzerinden büyük paralar kazanır ve bu paraları kişisel

¹³⁹ Akengin (2009c). a.g.e., 117.

¹⁴⁰ Akengin (2009c). a.g.e., 107.

çıkarları için harcamaya başlar. Kurnaz, yalancı ve ikiyüzlü bir adamdır. Şaibeli durumların üstünü kutsal dava değerleri masallarıyla örterek işin içinden çıkmayı başarır. Zor zamanlarında maddi-manevi yanında olan Şeref Bey'i de cemiyetten uzaklaştırır ve bir daha da arayıp sormaz.

N. Kamil

Edebiyat eleştirmenidir. Bir gazetede yazılar yazar. Şeref Bey'in hikâyesi ve köy projesi haberleri gazetede çıkınca, daima popülerlik peşinde koşan N. Kamil de onun gençliğinde dedesi için yazdığı hikâye kitabı hakkında bir tanıtım yazısı hazırlar. Övgü dolu yazısıyla Şeref Bey'i edebiyat âlemine takdim eder. Ancak kimse için sebepsiz yere kalem oynatmayan bu ünlü yazarın esas amacı, Şeref Bey'i kendisine borçlu hissettirerek evlerden birini satın almaktadır.

Emlakçılar

Yertut Emlak Şirketi'nin ortaklarıdır. Şeref Bey'in her bir köşesini, gönül sıcaklığı ve tabiatın renkleriyle bezeyerek kuracağı köyün arazisine göz dikerler. Akıllarınca büyük teklifler sunup, Şeref Bey'in araziye kendilerine satması için ikna etmeyi denerler. Planları, bir doğa harikası olan bu yeri sıra sıra apartmanlarla doldurup, beton yığınına çevirmektir. Bu işten çok para kazanmayı tahayyül ederler. Şeref Bey'i kandıramayacaklarını anlayınca, ona “deli” yakıştırmaları yaparak mal varlığı üzerindeki tasarruf hakkını elinden almaya çalışırlar.

Doktor

Romanın sonlarında ortaya çıkar. Bahriye Hanım'ın, kocasının akıl sağlığını yitirdiğine dair savcılığa dilekçe vermesinin ardından Şeref Bey'le görüşmek ister. Orta yaşın üstünde, fötr şapkalı bir beydir. Şeref Bey'e bir hasta gibi değil, dostça yaklaşır. Tavırları insana güven telkin eder. Akla yakın konuşmaları ve tatlı diliyle Şeref Bey'i evine dönmesi için ikna eder.

Yardımcı Kişiler

Şeref'in asistanlığını yaptığı hocası Memduh Bey, Çoban Selim'in kızı Fatma, Şeref Bey'in Çayırlı Barajı'nda yaptığı gezinti sırasında kayığı kullanan delikanlı, Remzi'nin

tırpanla yaraladığı Rahim, Nilgün'ün kocası, Şeref Bey'in annesi ve babası romandaki yardımcı kişiler olarak karşımıza çıkar.

3.2.3.2.3. Zaman

Nesnel Zaman

Yaralı Dağlar romanında olaylar, Şeref Bey'in evi terk etmesiyle başlar. Hayata bir mola verip kendi içsel yolculuğuna çıkan Şeref Bey'in ilk durağı geçmişi, ikinci durağı ise aşkının hatırasıdır. Bir ömür boyu, âşık olduğu kadının hayaline sığınmak isteğiyle, orada kurduğu bir kulübe de yaşamaya başlayan Şeref Bey'in bu yolculuğunun ve yaşantısının ne kadar sürdüğüne dair kesin bir bilgi yoktur. Kulübede kış için hazırlık yapması ve Suzan'a yakında okulların açılacağını hatırlatmasından anlaşılacağı üzere mevsim sonbahardır.

Vaka Zamanı

Romanda birkaç hafta sürdüğünü tahmin edebildiğimiz nesnel zamanın birebir her anı anlatılmaz. Yazar bu romanında da olayları birtakım kesintilerle aktarma yoluna gider. Örneğin Şeref Bey'in Söğütlü Köyü'nden döndükten sonra Merdivenli Kayalar bayırına nasıl gittiği okuyucuyla paylaşılmaz. Okuyucuya sadece Şeref Bey'in orada yapmış olduğu kulübede bir süredir yaşadığı bilgisi verilir.

Olayların hatırlamalar ve özellikle geriye dönüşlerle genişletildiği görülür. Romanda geçmiş ile şimdi iç içedir. Şeref Bey'in baraj suları altına kalan köyünde kayıkla yaptığı tur esnasında anımsadıkları 'geçmiş planında', ailesi ve etrafındaki insanlarla kurduğu ilişkiler ise 'şimdi planında' anlatılır.

Anlatma Zamanı

Yaralı Dağlar romanında genellikle geçmiş zaman kipi kullanıldığı görülür. Bu da okuyucuda, olayların önceki bir tarihte olup bittiği ve sonradan yazıya döküldüğü izlenimini uyandırmaktır.

3.2.3.2.4. Mekân

Açık Mekân

Romanda ön plana çıkan iki açık mekân vardır. Bunlardan biri Şeref Bey'in büyüdüğü köy olan Söğütlü Köyü'nün bulunduğu Çayırılı Vadisi; diğeri ise Münire'nin ipek sesiyle “Dağlar” türküsünü söylediği Merdivenli Kayalar bayırındır. Her ikisinin de Şeref Bey için bir mekân olmaktan öte anlamı vardır. “Biri çocukluğunun, ilk gençliğinin, diğeri de aşkının, ayrılığının ve hem fanilik hem sonsuzluk duygusunun biraz acı biraz tatlı meyvelerinin iklimi” olmakla ön plana çıkar.¹⁴¹

Yazar, mekân-insan ilişkisine romanında Şeref Bey ve söz konusu iki mekân üzerinden şöyle değinir:

“Mekânlar, barındırdıkları insanların sevinci ya da üzüntüleriyle nefes alıyorlardı. Bir ev, birilerinin kahkahasını veya iniltisini kuşanır. Birilerinin çektiği özlemi çeker. Cansız bilinen duvarlar, kapılar, pencereler, birlikte oldukları insanın ruh halinden nasiplenir, can kazanırlar. Kıyıları böyle, ırmak boyları böyle, dağ başları böyleydi. İnsanla birlikte soluk alır, soluk verirlerdi. Bazen yüreği, bazen cismi yaralı mekânlar bile vardı. Duvardaki bir çivi izi, deniz kıyısındaki bir yar göçüğü, dağın yamacındaki bir heyelan, insana kendisinin bir yaralı yanını hatırlatmakla kalmaz, duygudaş olabilirdi.

Beklenen sevgilinin ayak seslerini yansıtan merdivenler, gelişini müjdeleyen kapı vurulması, merdivenlere de kapıya da bir kimlik aşısı yapıyordu. Birinin yolunu gözleyenle birlikte bir bakış kesilen pencere, insanın iç macerasına tanıklık etmekle kalmıyor, ümitlerine, tutkularına, iç burkulmalarına ortak oluyordu.

Şeref Bey'in kulübesi de, onu barındıran bayır ve omuz veren Merdivenli Kayalar da böyleydi. Denizler, ırmaklar, kayalar ve dağlar bazen gülücükler dağıtır, ümitler yansıtır, bazen de iniler veya yaralı olduklarını anlatan imdat işaretleri verirlerdi. Çayırılı Vadisi'ndeki tepeler de böyleydi, böyle bakıyorlardı Şeref Bey'e geçmiş zamanlardan...”¹⁴²

Romanda hem Çayırılı Vadisi hem de Merdivenli Kayalar bayırı canlı tasvirlerle anlatılır. Çayırılı Vadisi'nin tasviri şu şekildedir:

“Çayırılı Vadisi, dokuz köyün yerleşim alanıydı. Vadinin iki yakasında karşılıklı iki köyün birbirine uzaklığı üç kilometre kadardır. Bu köylerin kasabaya en uzağı otuz yedi, en yakını otuz kilometre mesafedeydi. Kasaba yönünden geldiğinde karşılıklı beş köyü geçtikten sonra orta yerde bir burunla başlayıp ilerdeki sıradağlarla birleşen Kemer Dağı, vadiyi ikiye ayırıp çatallaştırıyordu. Bir yanından çayırılı Deresi, öbür yanından Kaynar Deresi akardı. Çayırılı'nın suyu gür, Kaynar'ınki ona göre daha az ve durgundu. İlk kaynağında bel kalınlığını bulmayan su, yatağında ilerledikçe kenarlardan eklenen sızıntılarla iki üç misli artar ve üç

¹⁴¹ Akengin (2009c). a.g.e., 19.

¹⁴² Akengin (2009c). a.g.e., 56-57.

köyün düzlükteki arazisini suları. Şeref Bey işte bu Kaynar kesimindeki Söğütlü Köyü'ndendi.”¹⁴³

Merdivenli Kayalar bayırı ise Sinan'ın gazeteye yazdığı ilk haber yazısında, “yeni bir dünya şeklinde”¹⁴⁴ nitelendirilen bir tabiat harikasıdır. İsmi merdiven basamakları şeklindeki kayalıklardan alan bu bayır, yazar tarafından yine özenle betimlenmiştir: “Tepedeki taşların arasından ince, nazlı bir kaynak suyu sızıyordu. Uzaklarda birkaç köy vardı. Bayır sağ aşağı yine tatlı bir meyille iniyor, bir yarımada şeklinde denize sokuluyordu.”¹⁴⁵

Kapalı Mekân

Kapalı mekân olarak Şeref Bey'in Merdivenli Kayalar bayırında kurduğu kulübe dikkat çeker. Kulübenin iç ve dış görünüşüne dair pek bilgi yoksa da derme çatma bir yer olduğunu söylemek mümkündür. İçinde Şeref Bey'in hayatını idame ettirmesine yetecek kadar eşyaya ek olarak sadece çok sevdiği pikabı, plaklar ve kitapları vardır.

Şeref Bey'in kulübesi, maddi bir mekân olmaktan ziyade gönül dünyasını yansıtmaları açısından manevi ve simgesel bir değere sahiptir. Bu kulübede, Şeref Bey'in düşünceleri, hassasiyetleri, geçmişi, acıları, sevinçleri, aşkı vb. varlığını sürdürür. Kısacası kulübe, Şeref Bey'in benliğinin ve ruhunun bir parçasıdır. O güne kadar herkesten gizli tuttuğu iç dünyası, kulübe üzerinden somuta ve dışa dökülür.

3.2.3.3. Tema

Bireyin İç Dünyasına Sığınması

Ana tema, hayattan umduğunu bulamamış bireyin yaşadığı ‘gerçek’-‘hayal’ çatışmasında gerçeklerden kaçıp hayale ve iç dünyasına sığınmasıdır. Şeref Bey, şehrin uzağında, denize nazır kulübesinde maneviyatıyla baş başa kalır.

Romanın özü, Şeref Bey'in şu cümlelerinde saklıdır: “Çoğumuzun içinde böyle bir kulübesi vardır. Hayat boyunca oraya sığındığımız olur. Ben şimdi onu içimden çıkarıp bu

¹⁴³ Akengin (2009c). a.g.e., 18.

¹⁴⁴ Akengin (2009c). a.g.e., 53.

¹⁴⁵ Akengin (2009c). a.g.e., 47.

yamaca kurdum...”¹⁴⁶ Böylece Şeref Bey, iç dünyasını kimsenin dokunamadığı mahfazasından çıkarıp açığa vurur.

Büyük Şehirden Tabiata Kaçış

Şeref Bey, büyük şehrin gürültüsünden, heybetinden, dev apartmanların oluşturduğu beton yığınınan usanmıştır. Merdivenli Kayalar bayırındaki kulübesinde, tabiatın huzur verici dinginliği içinde yaşamaya başlar. Denizinin mavisıyla, çimenlerinin yeşiliyle el değmemiş bir doğa harikası olan bu yer, Şeref Bey’in yorgun ruhu için sığınacak bir limandır.

Aşk

Aşk teması, Şeref Bey ile Münire arasındaki duygular dolayısıyla romana dâhil olur. Şeref Bey, Münire ile aşkı ruhunun derinliklerine kadar tadar. Kalbinde ve hayalinde Münire’den başka bir kadına yer yoktur. Bu aşkın gerçekliği ve sonsuzluğu “ay” metaforu ile anlatılır: “Ay her şeyiyle Münire’yi çağırırdı... Ay bir kara bulutun ardında kalmıştı. Fakat hep vardı. Karısı en yakın ufkunu tutan bir bulut olmuştu. Bulutun ardındaki Münire’nin daha güçlü olması, daha inanılır bir gerçeğe dönüşmesi bundandı.”¹⁴⁷

Yalnızlık

Şeref Bey, Münire’den ayrıldıktan sonra âdeta yaşama sevincini kaybeder. Kalabalıklar içinde bile yalnızlaşır. İnsanlardan uzaklaşma ve kendi kabuğuna çekilme hâli Şeref Bey’e güç verir, yeni bakış açıları kazandırır:

“Yalnızlığın, insanların ruh hallerinde meydana getirdiği, üstü örtülü, yeni ve değişik bakış açıları vardı. Şeref Bey’inki gibi bilerek, isteyerek, şuurlu olarak seçilen yalnızlık da olsa, bu böyleydi. Bazı kayıtlardan kurtulmak, beynini saran düşünceler yumağından topluma bir mesaj vermek, insanları kendi yeni dünyasının atmosferine çekmek, yalnız adamın bir ihtiyacı ve meselesi oluyordu. İnzivaya çekilen mistiklerin, insanlığı kafalarında ve gönüllerinde yeniden şekillendirilip hayata artık o gözle bakmaları da bundandı belki. Aşk ehlinin âleme rüsva olma kaygısından kurtulması da böyle bir şey olmalıydı.

Şeref Bey, iki aya yaklaşan bu kulübe günlerinde kâinatı ve sonsuzluğu kucaklayan, hayal sınırlarının bütün sınırlarını aşan, düşünüp var sayılabilen her şeyi kuşatan,

¹⁴⁶ Akengin (2009c). a.g.e., 52.

¹⁴⁷ Akengin (2009c). a.g.e., 17.

ötelere ötesi olan Büyük Yaratıcı Kudreti düşündükçe sarsıntılar geçirdi. Ama her sarsılmanın ardından bir toparlanma duygusunu da yaşadı.”¹⁴⁸

Kader, Ölüm, Kıyamet Kavramları

Felsefe öğretmeni olan Şeref Bey, sürekli bir sorgulama ve tefekkür hâlinindedir. Hayat, kader, ölüm, kıyamet kavramları üzerine kafa yorar. “Gönül kulübesi”nde inzivaya çekildiği zaman da zihni bu meselelerle meşguldür. Bir gün kızı Suzan’a, dağ başındaki bir kulübede yaşayan ve geçimlerini yoldan gelip geçen otobüs yolcularının verdiği sadakalarla sağlayan kör bir adamla küçük kızının hikâyesini anlatır. Hikâyenin ardından Şeref Bey’in düşünceleri şu şekilde sıralanır:

“Ama kız büyüyecekti, gelinlik çağına gelecekti. Düşünürdüm hep, o zaman dünyaya nasıl bir gözle bakacak? Mesela çeyizini kim yapacak? Dünürü olacak mı, olursa kim karşılayacak? Kaderini nasıl yorumlayacaktı? Adam ben, o kız da sen olabilirdin mesela... Bazı şeyleri tayin etmek bizim dışımızda bir olay. Her insanın hayat macerasında kendimizi görmek, kendimizi zaman zaman onun yerine koymak düşüncesi benim yakamı kolay kolay bırakmamıştır. Böyle olunca insan zorlukları daha iyi göğüslüyor. Düşündüklerim beni şöyle bir sonuca götürür: Çözümü, “çok şükür sonunda öleceğiz” demekte bulurum. Ölüme bir rüyadan uyanış olarak bakıyorum ve rahatlıyorum.

(...)

Benim şahsen, “şu kıyamet artık kopsa ve bu dünya son bulsa” dediğim anlar olmuştur. Neden kıyamet, bilir misin? Çünkü insanın yalnız kendi ölümü yetersiz kalıyor. Geride sevdikleri vardır, yükümlü olduğu kimseleri vardır. İnsan böyle bir dileği içinden geçirirken onların kaderinden kopmama arzusunu belirtir.”¹⁴⁹

Tarihî Unsurlar

Romanda tarihteki 93 Harbi’ne de yer verilir. Şeref Bey, gençlik yıllarında yazdığı ve kitap halinde yayınladığı hikâyesinde dedesinin Vid Köprüsü’nde yaşadıklarını ve Bulgarların esir düşenlere nasıl insanlık dışı davrandıklarını anlatır. Tarihî gerçeklikler üzerinden medeniyet kavramı sorgulanır:

“Plevne savunması kırılıp, Gazi Osman Paşa ordusuyla teslim olduktan sonra, savaşta ölenlerin cesetleri bir araya toplattırılır. Bulgarlar tarafından İngilizlere satılır. Satın aldıkları bir gemi dolusu cesedi Bristol limanına boşaltan İngilizler, oradan tarlalara gübre olarak dağıtırlar.

¹⁴⁸ Akengin (2009c). a.g.e., 57.

¹⁴⁹ Akengin (2009c). a.g.e., 86-87.

Sibirya yolundaki esirlerin, kafilenden geride kalanların, karlar arasında can çekişenlerini yiyen kurtlarla vahşi kuşların yaptıkları da, o bir gemi dolusu cesedi Bristol limanına gübre diye sevk edenlerin yaptıklarının aynısıydı. İlerleyen, gelişen çağın, insanı kanatlandırdığını söyleyen medeniyet dünyasının doğudaki temsilcisi Rusya, batıdaki temsilcisi de İngiltere sayılabilir. Fakat her ikisinin de, Sibirya yolunda ilerleyen esir kfilesinden arda kalanlara saldıran kurtlardan, vahşi kuşlardan farkı ne idi?”¹⁵⁰

¹⁵⁰ Akengin (2009c). a.g.e., 41.

3.2.4. Oğuz Dede

*“Çınlayan gönül kuşlarımsınız yavrular
Gelin bir fidan da biz dikelim
Büyüsün, sizlerce büyüsün
Toplanın çocuklar, toplanın yavrular
Büyüsün de sizden esmeyen rüzgârları kahretsin...”¹⁵¹*

3.2.4.1. Romanın Özeti

Mahmut henüz on yaşlarında bir çocuktur. Babası, Almanya’da gurbetçi işçidir. Mahmut, yılın on bir ayını babasından uzak, annesi ve kız kardeşleri ile geçirir. Evin tek erkek çocuğu olduğu için aşırı derecede şımarık yetiştirilmiştir. Yaşının gerektirdiğinden fazla paralar harcar, büyüklerine karşı taşkınlık yapar. O yıl okulu da asmaya başlar ve kahvede kumar oynama alışkanlığına tutulur. Kasabanın diğer çocukları Sıtkı ve Naci de Mahmut’un oyun arkadaşlarıdır.

Oğlunun günlerdir okula gitmediğini ve kumar oynadığını haber alan Fatma Hanım, çareyi Oğuz Dede’nin dükkânına gitmekte bulur. Olan biteni büyük bir üzüntü içinde Oğuz Dede’ye anlatır ve ondan yardım diler. Oğuz Dede görmüş geçirmiş, bilge bir ihtiyardır. Başı dara düşüp kapısına gelen herkese yardım eder. Fatma Hanım’ı da geri çevirmez ve Mahmut’u kumar batağından kurtarmak için hemen harekete geçer. İlk iş Sıtkı ile Naci’nin babalarıyla konuşur ve onları durumdan haberdar eder. Sıtkı’nın babası, oğlunun kumar oynadığını duyunca çok öfkelenir ve kahvehaneyi basar. Sıtkı’yı döver; Mahmut ve Naci’yi ise azarlar. Lakin çocuklar, bunun neticesinde yanlışlarından dönmek şöyle dursun, daha da hırçınlaşırlar ve olanlardan Oğuz Dede’yi mesul tutarak dükkânı taşlarla alaşağı ederler. Kaçmaya çalışırken bekçilere yakalanıp karakola götürülürler. Karakolda Oğuz Dede, çocuklardan şikâyetçi olmaz ve aksine onları dayakla hizaya getirmeye çalışan velilerine sitem eder.

Ertesi gün, Mahmut’un okuduğu ortaokulun müdürü, müdür yardımcısı ve tarih öğretmeniyle görüşüp meseleyi onlara anlatır. Konuşmasının sonunda, Mahmut’la iletişim kurabilmek için bir planı olduğunu ve kendileriyle işbirliği yapmak istediğini söyler. Üç eğitimci de bu planı çok uygun görürler ve işbirliği teklifini seve seve kabul ederler. Plana göre, tarih öğretmeni Tahsil Bey, Mahmut’a bir ödev verir. Ödevin içeriği, Kurtuluş Savaşı

¹⁵¹ Akengin Y. (1969). “Çocuklar”. *İstesin*. Ankara: Ayyıldız Matbaası., 20-21.

yıllarını ve savaştan sonraki sıkıntıları görmüş yaşamış yaşlı bir adamla görüşüp onun anlattıklarını defterine yazmasıdır. Mahmut, ödevini on beş gün içerisinde tamamlamak zorundadır. Bu ödevi yapabilmesi için mahallesinde görüşebileceği tek kişi Oğuz Dede'dir.

İhtiyar, Mahmut'un yanına uğramasını beklerken kahvehanenin sahibi Hasan, sinirle dükkâna gelir ve Oğuz Dede'ye bağırmaya başlar. Dükkânı polislerce kapatılmıştır. Hasan, bunun sorumlusu Oğuz Dede'yi görür. Oğuz Dede ise dükkânını basan ve kendisiyle hoş olmayan üslupla konuşan bu adamın karşısında soğukkanlılığını korur. Hasan'ı sakinleştirerek, küçük yaştaki çocuklara kumar oynatmanın doğru olmadığını tatlı dille anlatır. Hasan, ihtiyarın bu tavrı karşısında çok şaşırılmıştır ve öfkesi giderek yatışır. Oğuz Dede'ye hak vermeye başlar. Konuşmasının sonunda Oğuz Dede, Hasan'a kendi dükkânında çalışmasını teklif eder. Böylelikle çocuklarına helal ekmek götürebileceğini söyler. Hasan, onun bu yüce gönüllülüğü ve iyilikseverliği karşısında hayran kalır ve teklifi memnuniyetle kabul eder.

Birkaç gün sonra Oğuz Dede ve Hasan dükkânda çalışırken içeriye Mahmut girer ve ödevi için yaşlı adamdan yardım ister. Oğuz Dede, Mahmut'a ulaşabilmenin gizli mutluluğuyla hayat hikâyesini anlatmaya başlar. Hikâyesine çocukluk yıllarından başlar. O yıllarda memleketin dört bir yanı düşman işgali altındadır. Eli silah tutan bütün erkekler cephededir. Oğuz'un babası da cephede şehit düşmüştür. Halk kıtlık ve sefalet içinde hayat sürdürmeye çalışır. Oğuz, annesi ve kız kardeşi ile kalmış, evin tüm sorumluluğu küçük yaşta omuzlarına yüklenmiştir. Her türlü zorluğa rağmen mücadeleyi bırakmamış ve kendini yetiştirmeyi bilmiştir. Zanaat öğrenmiş, kunduracılık mesleği altın bileziği olmuştur. Çalışkanlığı, dürüstlüğü ve iyi kalpliliği sayesinde ailesini kimselere muhtaç etmeden geçindirmiştir. Oğuz Dede hikâyesinin sonunda, kasabaya gelen Şükrü Öğretmen'den öğrendiği bilgi ve erdemleri de anlatarak sohbetini bitirir. Mahmut ve Hasan, Oğuz Dede'nin yaşadıklarından çok etkilenirler.

Mahmut artık bambaşka bir çocuk olmuştur. Değişimi ve örnek davranışlarıyla herkesin takdirini toplar. Annesi ve kardeşleri artık onunla guru duymaktadırlar. Mahmut'taki değişimi gören Sıtkı da kendisine onu örnek alır ve kötü alışkanlıklarını terk eder. Bir sonraki yıl ortaokula başlamanın hayalini kurar. Naci ise çevresinde olup biten her şeye gözlerini kapamıştır. Tek isteği İstanbul'a giderek arzu ettiği özgür hayata kavuşmaktadır. Planını yapar ve İstanbul'a kaçar. Bir süre sonra kasabaya Naci'nin haberleri gelir. Ancak bu haberler hiç iyi değildir. Naci, İstanbul'da kötü bir arkadaş çevresi edinmiş, ahlakı epey

bozulmuştur. Babası, oğlunun haline daha fazla dayanamaz ve İstanbul'a gitmeye karar verir. Oğuz Dede de ihtiyarlığına aldırış etmeden Naci'ye yardım eli uzatmak için babasıyla beraber yola koyulmaya hazırlanır.

3.2.4.2. Yapı

3.2.4.2.1. Olay Örgüsü

Romanın kurgusu “iyilik” ve “kötülük” kavramları arasındaki çatışma üzerine kuruludur. Oğuz Dede iyiliği, güzel ve doğru olanı temsil ederken Sıtkı, Naci, Mahmut ile kahveci Hasan kötü ve yanlış taraftadırlar. Sonuçta üstün gelen Oğuz Dede ve onun temsil ettiği değerler olur. Oğuz Dede, yardımseverliği, hoşgörüsü ve insan eğitiminde kullandığı yumuşak üslubu sayesinde Mahmut, Hasan ve Sıtkı'nın kötü alışkanlıklarını bırakmalarını sağlar. Bu gençleri ahlaklı bireyler olarak topluma kazandırmayı başarır.

Mahmut'un anne ve babası arasında yaşanan fikir çatışması da romandaki olay örgüsünü oluşturan halkalardan biridir. Fatma Hanım, kız ve erkek evlatları arasında eşitlikçi bir düşünceye sahipken, kocası Halil Usta oğlunu kızlarından üstün tutar ve her şeyi Mahmut'a hak görür. Fatma Hanım'ın oğlanı çok şımartmaması yönündeki uyarılarına kulak asmaz. Fatma Hanım evlat terbiyesinde daha otoriter ve uyarıcı bir baba figürü olması gerektiğini savunurken, Halil Usta oğlunun her istediğini yaparak onu iyi yetiştirdiği yanılışına düşer.

Yazar, olay örgüsünü Oğuz Dede'nin geçmiş yaşamı ve hatıraları ile zenginleşip genişletir. Söz konusu bölümler, Oğuz Dede'nin ağzından aktarılır. Savaş dönemi çocuklarından olan Oğuz Dede'nin her türlü yokluğa, acıya ve sıkıntıya rağmen dimdik ayakta kalıp hayat mücadelesine devam etmesi ve sonunda güzel bir meslek edinerek helal yoldan geçimini sağlanması şeklinde özetlenebilecek bu hikâye, Mahmut ve Hasan'a ders verme işlevi ile romanın kurgusunda kullanılmıştır.

3.2.4.2.2. Şahıs Kadrosu

Ana Karakterler

Oğuz Dede

Esere ismini veren Oğuz Dede, insanları iyiye ve doğruya yönlendiren bilgeliği ve yaşam öyküsüyle romanın ana kişisidir. Kunduracılık yapar. Kasabada herkes tarafından sevilen, hürmet gören, nur yüzlü, hoş sohbet bir ihtiyardır. Görmüş geçirmiş biridir. Çocukluk yılları, Milli Mücadele döneminde yokluk ve sıkıntı içinde geçmiştir. Babası cephede şehit düştükten sonra annesinin ve kız kardeşinin geçim derdi genç yaşta omuzlarına yüklenmiştir. Dürüstlüğü ve çalışkanlığı sayesinde her türlü zorluğun üstesinden gelerek, ailesini kimseye muhtaç etmemiştir. Yardımseverdir. İyilik yapmak, başı dara düşenin yardımına koşmak Oğuz Dede için en büyük mutluluk sebebidir. Hoşgörülü ve merhametlidir. Karşısındakinden zarar görse bile yumuşak üslubundan, yardım elini uzatmaktan vazgeçmez. Tatlı dili ve güler yüzü ile yanlış yollara sapan Mahmut ve arkadaşlarını düştükleri bataktan kurtarmayı başarır.

Mahmut

Kasaba sakinlerinden Fatma Hanım ve Halil Usta'nın oğludur. Ortaokula yeni geçmiştir. Evin tek erkek çocuğu olduğu için babası bir dediğini iki etmez. Çok şımarık yetiştirilen Mahmut, baba terbiyesi eksikliğinden dolayı birtakım yanlışlıklar içine düşer. Okula gitmek, ders çalışmak ona göre boş uğraştır. Babasının açacağı mağaza ile nice okumuş insandan daha çok para kazanma hayalleri kurar.

Mahmut, yokluk nedir bilmez. O yaştaki bir çocuğun ihtiyacından katbekat fazla harçlığı vardır. Bu parayı istediği gibi harcamakta özgürdür. Babasının koruyucu kanatları altında olduğundan annesine hesap verme gereği duymaz. Annesine ve özellikle kız kardeşlerine karşı taşkınlık yapar. Zaman zaman, ablası Refika'yı bile dövdüğü olur.

Annesinin tüm uyarılarına rağmen bildiğini okumaya devam eden Mahmut, kötü alışkanlıklar edinmeye başlar. Okula uğramaz, vaktini kahvenin birinde kumar oynamakla geçirir. Babasının gurbette binbir zorlukla kazandığı parayı kumarda çarçur eder. Mahmut'a göre annesinin sözünü dinlemek, okula gidip tahsil, terbiye görmek arkadaşlarının yanında küçük düşmek demektir. Doğru ile yanlışın, iyi ile kötünün

ayrımını yapamaz. Bu anlamda Oğuz Dede ona kılavuzluk ederek, içindeki iyi çocuğu ortaya çıkaracaktır.

Halil Usta

Mahmut'un babasıdır. Yılın on bir ayını Almanya'da çalışmakla geçirir. Ailesini geçindirmek, rahat ettirmek için gurbet kahrını çeker. Mahmut'tan başka iki kızı daha vardır. Çocuklarının hepsini çok sever; ancak erkek evlat olduğu için Mahmut'a ayrı bir düşkünlüğü vardır. “Bir erkek çocuğu rahat, serbest büyürse ne zararı olur ha? Ama kız çocuğu öyle değil, ne kadar baskı altında büyürse o kadar iyidir”¹⁵² diyerek oğlunun bütün haylazlıklarına göz yumar. Kendisinin çocuk yaşta çektiği sıkıntıları ve yoksullukları oğlunun yaşamaması için gurbet elde canla başla çalışır. Mahmut'a parasızlık çektirmemesi için karısını sıkı sıkıya tembihler. Karısı, oğlanı bu kadar şımartmaması için kendisini uyarır. Fakat Halil Usta, çocuklarından uzakta geçen günlerini hatırlayınca başka türlü davranmaya yüreği el vermez. Bunun aslında Mahmut için bir kötülük olduğunun farkında değildir.

Fatma Hanım

Mahmut'un annesidir. Kocasının yokluğunda üç çocuğunu büyötmeye çalışan sabırlı, akli başında, töresine ve evine bağılı bir kadındır. Fatma Hanım, Mahmut'un erkek evlat olma bahanesiyle kız kardeşlerini ezmesine müsaade etmez. Kocasının Mahmut'u kızlarından üstün tutan tavrı karşısında, çocukları arasında dengeli ve adaletli olmayı yeğler. Mahmut'un şımarıklıklarının ileride ciddi sorunlara yol açabileceğinden korkarak kocasını oğlunun başında durması için ikna etmeye çalışır. Neticede korktuğı başına gelir. Oğlunun kumar batağına bulaştığını duyunca, derdine çare olması için Oğuz Dede'nin kapısını çalar. “Düşlerimi süsleyen oğlumu bana sen kazandırırısın ancak”¹⁵³ diyerek Mahmut'u Oğuz Dede'nin güvenli ellerine teslim eder.

Refika

Mahmut'un ablasıdır. Ortaokulda son senesidir. Babası, artık büyüyüp serpildiğini, genç kız olduğunu söyleyerek kızını okula göndermeye pek sıcak bakmaz. Ancak Refika'nın okumayı çok istemesi, gurbette yüreğine dert olmasın diye, ses çıkarmaz. Mahmut,

¹⁵² Akengin Y. (2012). *Oğuz Dede*. (Altıncı baskı). Ankara: Akçağ Yay., 17.

¹⁵³ Akengin (2012). a.g.e., 33.

Refika'dan büyük olmasına rağmen erkek olduğundan dolayı babası onu Refika'nın ağabeyi olarak görür. "Aman ha, öyle açılıp saçılmasına, şununla bununla konuşmasına izin verme"¹⁵⁴ diyerek ablasının üstünde baskı kurması için Mahmut'a izin verir. Bununla beraber, Refika çok akıllı başında, terbiyeli bir kızdır ve esas göz kulak olunması gereken kendisi değil, kardeşi Mahmut'tur.

Elif

Mahmut'un küçük kız kardeşidir. İlkokul dördüncü sınıfta okumaktadır. Evin en küçüğü olduğu için olaylar karşısında daha hassas ve kırılgandır. Yaşına göre olgun, akıllı, uslu bir çocuk olan Elif, annesini hiç üzmez. Hatta Fatma Hanım'ın canı sıkkın olduğu zamanlarda ablası ile birlikte ona destek olur.

Orhan

Mahmut'un arkadaşısıdır. Kasabanın diğer çocukları Naci ve Sıtkı'nın aksine terbiyeli, büyük sözü dinleyen, çalışkan bir çocuktur. Bu nedenle önceleri Mahmut, Naci ve Sıtkı tarafından küçük görülüp dışlansa da daha sonradan Mahmut, aslında doğru tarafta olanın Orhan olduğunu anlar. Orhan Mahmut'u iyiye ve güzele yönlendiren bir arkadaşır.

Naci

Mahmut'un arkadaşısıdır. Okumak istemediği için okula yazılmamıştır. Günlerini serserilikle geçirir. Mahmut'un aklını çelerek, onu da okuldan uzaklaştırır. Birlikte kumar oynarlar. Yine bir gün kahvede oyun oynarlarken babasına yakalanınca, temiz bir dayak yer. Ancak dayak Naci'nin düzelmesi için bir çözüm olmaz aksine daha çok hırslanır ve yanlışa saplanır. Babasının azar ve baskısından kurtulmak için İstanbul'a kaçma planları yapar. Oğuz Dede, Mahmut'u hatasından döndürdükten sonra Naci'ye de ulaşmaya çalışır. Naci, o esnada İstanbul'a kaçmıştır. Orada, kasabadan tanıdığı arkadaşı Bekir'i bulmuştur. Sigara içmeye, uygunsuz yerlerde dolaşmaya başlamıştır. Artık kasabada Naci hakkında anlatılanlar hiç hoş değildir.

Alahtar Osman Efendi

¹⁵⁴ Akengin (2012). a.g.e., 15.

Naci'nin babasıdır. Zahire halinde köylülerden her çeşit hububat alıp satar. Oğlunun kahvede kumar oynadığını öğrenince hem çok öfkelenir hem de üzüntüsünden kahrolur. İstanbul'a kaçan Naci'nin kötü haberlerini duyan Osman Efendi ceza ile terbiye olmayacağını anlar. Oğluna yardım eli uzatmak, onu karanlıktan aydınlığa çekmek amacıyla Oğuz Dede ile İstanbul'a gitmeye karar verirler.

Sıtkı

Mahmut'un arkadaşıdır. Sıtkı da Mahmut ve Naci gibi kumar illetine bulaşmıştır. Aslında okumaya hevesi vardır ama babasının kazancı sadece geçinmelerine yettiği için okula gidememiştir. Sıtkı, Naci kadar dik başlı bir çocuk değildir. Zamanla Oğuz Dede'nin ilgisi, yardımı ve gönül alıcı sözlerinin etkisiyle Mahmut gibi doğru yolu bulur.

Hamal Yakup

Sıtkı'nın babasıdır. Hamallık yaparak ailesini geçindirir. Ne Halil Usta ne de Alaftar Osman Efendi kadar çok kazanır. Bununla birlikte evlatlarının durumu bakımından ikisiyle de aynı kaderi paylaşır. Oğlunu, gözünün önünde tutmak için yanında çalıştırmaya başlar. Oğuz Dede'nin de yol göstericiliği sayesinde, sonunda Sıtkı'yı kötü alışkanlığından koparmayı başarır.

Bekir

Naci'nin kendine örnek aldığı geçtir. Üç yıl evvel, Naci yaşlarındayken İstanbul'a gitmiştir. Yazın kasabayı ziyarete geldiğinde elbiseleri, kunduraları, saç, kravat ile herkese hava atmış, artık şehirli olduğunu göstermeye çalışmıştır. Naci de Bekir'in bu hallerine özenir, onun gibi olmak ister. Ancak kasabada kimse Bekir için iyi konuşmaz. Onun büyük şehrin bozulmuş ahlakından nasibini aldığını herkes bilir. Babası, Bekir'in utancından el içinde rahat gezemez olmuştur. Buna rağmen tüm konuşulanlara kulak tıkayan Naci, İstanbul'a kaçarak Bekir'le arkadaşlık etmeye başlar.

Hasan

Kasabanın kenar mahallelerinin birinde kahvesi vardır. Kahvede çocuklara kumar oynatır. Mahmut, Naci ve Sıtkı da bu kahveye gidip paralı oyunlar oynarlar. Bu duyulunca kendisine tepki gösterenlere karşı Hasan umursamaz davranır. Bu işte kendisinin bir suçu olmadığına inanır. "Anasının babasının terbiye edemediği çocukları ben mi terbiye

edeceğim”¹⁵⁵ diyerek konuyu kestirip atar. Haram kazanmayı kendine zül görmez. Emniyet görevlileri tarafından kahvesi kapanınca, bir hışımla olan bitenden sorumlu tuttuğu Oğuz Dede’nin dükkânına gider. Öfkeyle bağırıp çağırmaya başlayan Hasan, Oğuz Dede’nin hoşgörülü ve sakin tavırları karşısında büyük bir şaşkınlığa uğrar. Oğuz Dede ona yanlısını güzellikle anlatır. Dükkânında yardımcısı olarak çalışmayı ve helal yoldan para kazanmayı teklif eder. Aslında içinde kötülük bulunmayan Hasan için bu teklif düzgün bir hayatın başlangıcı olur. Çocuklarının rızkını dürüst yolla kazanmaya başlar.

Şükrü Bey

Oğuz Dede’nin gençlik yıllarında tanıştığı eski bir dostudur. O yıllarda kasabaya yeni açılan ortaokula tarih öğretmeni olarak atanmıştır. Güler yüzlü, cana yakın, hoş sohbet biridir. Genç yaşına rağmen kasabadaki büyük küçük herkesin saygısını kazanmıştır. Derya gibi bilgisi vardır. Oğuz Dede, Şükrü Bey’den çok şeyler öğrenmiştir. Bugünün Oğuz Dede’si olmasını Şükrü Bey’le paylaştıklarına borçludur. Bu nedenle onu hep sevgi ve minnetle anar.

Yardımcı Kişiler

Kasabadaki ortaokulun müdürü, müdür yardımcısı ve tarih öğretmeni Tahsin Bey romandaki yardımcı kişilerdir. Üçü de Mahmut’un doğru yolu bulması için Oğuz Dede ile işbirliği yapar.

Bekir’in babası, Oğuz Dede’nin kızı, oğlu ve Mahmut’a anlattığı hayat hikâyesinde adı geçen kişiler de romandaki yardımcı kişiler arasında yer alır.

3.2.4.2.3. Zaman

Nesnel Zaman

Oğuz Dede romanının kurgusal yapısında zaman unsuruna dair belirsizlik dikkat çeker. Romanın ilk bölümlerindeki kasaba tasviri ve çocukların bağlara gezmeye gitmesinden yola çıkarak olayların yaz sonuna doğru başladığını söylemek mümkündür. Okulların henüz açılmamış olması da bu tespiti destekler niteliktedir. Olayların bitiş tarihine dair ise

¹⁵⁵ Akengin (2012). a.g.e., 17.

herhangi bir ipucu yoktur. Bu nedenle nesnel zamanın ne kadarlık bir süreyi kapsadığı kesin olarak belirlenemez. Bununla birlikte olaylar, kronolojik akış gözetilerek verilmiştir.

Romanda ana olay kurgusunun yanı sıra bir de Oğuz Dede'nin geçmiş yıllarını anlattığı bir hikâye kısmı vardır. Hikâye kısmı romana zaman unsuru üzerinden geriye dönüş tekniğiyle eklenir. Hikâyenin nesnel zamanı ise Milli Mücadele'nin en çetin yıllarından başlayarak, o zamanlar çocuk yaşta olan Oğuz Dede'nin askerliğini tamamlayan genç bir delikanlı oluşuna kadar uzanır.

Vaka Zamanı

Yahya Akengin, bu romanında da bazı atlamalar yaparak nesnel zamanı daraltma yoluna gider. Böylece vaka zamanı çok daha az bir süreyi kapsar.

Anlatma Zamanı

Oğuz Dede, olayların gerçekleştiikten sonra aktarıldığı bir romandır.

3.2.4.2.4. Mekân

Açık Mekân

Romanda, olaylar Anadolu'nun bir kasabasında geçmektedir. Kasabanın ismine yer verilmez. Aynı şekilde bağlı olduğu il ya da ilçeye dair de herhangi bir bilgi yoktur. Sadece romanın bir yerinde “şimdiki Yıldız Palas'ın yeri bir meydandı”¹⁵⁶ ifadesi geçer. Cazim Gürbüz, bu cümleden hareketle mekânın yazarın memleketi Bayburt'un bir kasabası olduğu tespitini yapar.¹⁵⁷ Romanın başında kasabanın panoramik bir tasviri yapılır:

“Bir büyük köy sessizliği başlardı bu saatlerde. Dükkân kepenklerini indiren esnaf evine çoktan varmış olurdu. Kahvelerin en ıssız zamanıydı. Lokantalarda tek tük müşteriye rastlanırdı. Onlar da köyden gelip de şehirde işini bitirememiş olanlar, ya da uzun bir yolculuk sırasında yolu buraya düşenlerdi.

Çarşıya çıkıp bir iki mahallenin sokaklarını geçtikten sonra tarlalar başlardı. Ark kenarlarında sıralanan kavakların gün battıktan sonraki ince hışırtısı derinden, sessiz bir türkû gibiydi. Bu türkûye bazen tarlasından, ekin biçmekten dönenlerin uzun havaları karışırdı:

Yaz gelende çıkam yayla senin senin başına

¹⁵⁶ Akengin (2012). a.g.e., 83.

¹⁵⁷ Gürbüz (Mart, 2010). a.g.y.

Kurban olam toprağına taşına...

Bir süre sonra türküler de duyulmaz olur, serin yayla yeli kavakların yapraklarını biraz daha canlı okşamaya başlardı. Birkaç yüz metre ilerledikten sonra da bağların ortasından geçen derenin ninnisi karıştırdı bu sese. Derken cırcır böceklerinin, çekirgelerin, kurbağaların sesleri duyulmaya başlardı. Bu mevsimde bu saatlerde, kasabaya ulaşan ana yoldan geçenler, tabiatın bu doyumsuz müziğini içlerine sindire sindire yürürlerdi.

Kasabanın ışıklarını buradan seyretmenin de ayrı bir güzelliğı vardı. Gitgide karanlığın koynunda kaybolmaya yüz tutan dağlar, kasabanın koruyuculuğunu yapan kale duvarlarını andırırlardı. Bu dağların oylumlarından ara sıra duyulan kaval sesleri, yaz akşamlarını bir rüyaya benzetirdi. Ama herkesin bu güzellikleri fark ettiğı söylenemezdi. Nasıl balıklar denizi bilmeden denizde yaşarlarsa, bazıları da içinde bulundukları çevreyi anlamazlardı.”¹⁵⁸

Romanda ismi geçen bir diğere şehir ise İstanbul’dur. Ancak İstanbul, bir mekân unsuru olarak kullanılmaktan ziyade büyük şehirlerdeki yozlaşmış ahlaki değerlerin simgesi işlevini görür.

Kapalı Mekân

Romanda öne çıkan kapalı mekânlar Mahmut’un evi, kasabadaki ortaokul, Oğuz Dede’nin kunduracı dükkânı ve Hasan’ın kahvesidir. Bu mekânlara ait tasvirler oldukça az ve yüzeyseldir.

İsmi geçen mekânlar arasında en işlevsel olanı Oğuz Dede’nin dükkânıdır. Kasabadaki herkesin uğrak yeri olan dükkân, aynı zamanda derdine derman arayanların Oğuz Dede’ye akıl danıştıkları yerdir. Bilgelik, iyilik, yardımseverlik, dürüstlük gibi erdemlerin mekânıdır. Bu açıdan küçük yaştaki çocuklara kumar oynatan Hasan’ın şer yuvası kahvesinin karşısı konumundadır. Romanın ilerleyen kısmında Hasan ve Mahmut’un dükkâna gelip Oğuz Dede’nin anlattıklarını dinlemesiyle yazar, bu mekânın üstünlüğünü ve birleştirici yönünü vurgular.

3.2.4.3. Tema

Erdem

Oğuz Dede romanının ana teması, insanın ahlakını ve yaşamını iyi değerler üzerine kurması öğretisi şeklinde özetlenebilir. Yardımseverlik, hoşgörü, fedakârlık, dürüstlük,

¹⁵⁸ Akengin (2012). *a.g.e.*, 7-8.

bilgelik, çalışkanlık, sabır gibi kavramlarla ifadesi mümkün olan bu iyi değerlerin hepsi Oğuz Dede karakterinde toplanır.

Çocuk Terbiyesi ve Eğitimi

Yahya Akengin, ilk romanı *Özlem Yokuşları*'nda olduğu gibi *Oğuz Dede* romanında da pedagojik bir meseleyi konu edinir. Çocuk yaşta kumar alışkanlığı edinen Mahmut, Sıtkı ve Naci'yi bu bataklıktan kurtarmak için çaba gösteren Oğuz Dede, aynı esnada çocuk terbiyesi ve eğitimine dair önemli mesajlar verir. Çocuklara şiddet ve cezalandırma yöntemleriyle tahsil terbiye öğretilmesini eleştirir. Bu yöntemlerin hiçbir olumlu sonuç getirmeyeceğini vurgular. Ona göre çocuklar veya gençler birtakım yanlışlara düşseler bile onlara sahip çıkmalıyız. Sabırla ve onları incitmeden doğruyu göstermeliyiz.

Göç Kültürü ve Bozulan Ahlak Yapısı

Romanda değinilen bir değer mesele ise Anadolu'dan büyük şehirlere -özellikle İstanbul'a- yaşanan göçler ve büyük şehirlerdeki yozlaşmış yaşam tarzıyla karşılaşan insanların Anadolu kültürünün saflığından uzaklaşmalarıdır.¹⁵⁹ Bu durum romanda Oğuz Dede'nin sözleriyle okuyucuya aktarılır:

“Şimdi efendiler, kasabadan göç edenler her yıl gelirler, eş dost ve akranlarını ziyaret eder, memleket özlemini giderirler. Mahmut ve arkadaşları yaşında olanlar da şehir hayatına ait öyle çok şeyler anlatırlar ki, buradaki akranlarını adeta büyülerler. Anlattıklarının çoğu gerçek değildir, hayal ürünüdür. Ama onlar da buradaki arkadaşlarının meraklarını iyi bildikleri için kocaman kocaman maceralar anlatırlar. Anlattıklarının büyük bir kısmı da çocukça şeyler değildir. Büyük şehirlerin kenar semtlerinin külhanbeylik örnekleridir. İşte buradakilerle de bir özentidir başlar. Şakalaşmalar edep sınırlarını aşar. Büyüklere olan saygı gitgide azalır. Yani buradaki çocuklar değişir ama bu iyiye doğru bir değişme değil. Bakın işte şuncacık çocuklar kumara bile bulaşabiliyor.”¹⁶⁰

¹⁵⁹ Yahya Akengin'in romanında işlediği köyden kente göç olgusu sosyal bir gerçeklik olarak, tarihçi Erik Jan Zürcher tarafından şu sözlerle anlatılır: “(...) 1950'lerde kırsal kesimden kasaba ve kentlere kitlesel göç başladı. Bir milyonun üstünde insan toprağı terk etti. On yıllık dönemde büyük kentlerin nüfusu her yıl %10 artmıştı. Emek göçü yeni bir olgu değildi. Ancak, göçün biçimi değişmişti. Çünkü eskiden göç eden kişiler, sözelimi yılın bir kısmında Ereğli maden ocaklarında çalıştıkları halde, esas itibarıyla köyde yerleşiktiler. Oysa şimdi kente sürekli kalmak için göç ediliyor ve köye sırf mevsimlik işler için dönülüyordu. Bunlar, yeni gelişen sanayi kollarında iş bulmak için geliyorlardı.” bk. Zürcher (2010). *a.g.e.*, 330.

¹⁶⁰ Akengin (2012). *a.g.e.*, 43.

3.2.5. Sarkaç

*“Yaslanıp gövdesine bir çınarın,
Şarkısına daldım düşen yaprakların
Şehir bir şaraptı damarlarımda
Bariştım olmadı küstüm olmadı”¹⁶¹*

3.2.5.1. Romanın Özeti

Sarkaç romanı, kırk yaşlarında, evli ve iki çocuk annesi Süheyla Hanım’ın son on beş yılda yaşadıklarını konu edinir. Süheyla Hanım, hatıralarını ve hesaplaşmalarını kendi kaleminden okuyucuya aktarır. Hikâyesinin başında, yazmaya annesinin trajik ölümü neticesinde karar verdiğini belirttikten sonra, yaşadıklarını anlatmaya başlar. Geçmişine dair hatırladığı ilk sahne, güneşli bir sabah vaktinde evlerinin bahçesinde otururken hissettiği fırtına öncesi sessizlik havasıdır. Süheyla o zamanlar nişanlı genç bir kızdır. Babası Davut Bey, binbir emekle var ettiği evinin bahçesinde çok sevdiği gülleriyle uğraşmaktadır. Evi ve bahçesi, Davut Bey’in en büyük mutluluk kaynağıdır. Lakin Sâfinaz Hanım, eşiyle aynı duyguları paylaşmaz. Borç batağı içinde debelenen oğlu Doğan’ın ve gelini Tülay’ın da yalvarıp yakarmalarıyla evi müteahhide verip yerine apartman diktirme planları yapar.

Karı koca arasındaki gerginlik gizliden gizliye devam ederken, kiracıları ve aynı zamanda komşuları Şehriban ile Bekir’in oğlu Taner’in sünnet düğününün bahçede yapılmasına karar verilir. Bunu en çok Davut Bey istemektedir. Kendi torununun sünnet düğününü yaparcasına bir hevesle bahçeyi süslemeye başlar. Taner’in sünnet düğününe biri Almanya’da, ötekisi Erzurum’da yaşayan iki amcası da gelir. İki kardeş arasında zihniyet ve yaşam tarzı açısından büyük farklılıklar vardır. Almanya’da yaşayan Necati, öz kültürünü ve değerlerini unutmuş, Avrupa’nın yozlaşmış ahlakına kapılmış bir gurbetçidir. Erzurum’da yaşayan Hayri ise, kardeşinin aksine inançlarına bağlı hatta fazlasıyla muhafazakâr bir yaşam sürmektedir. Bu nedenle iki kardeş sürekli didişip dururlar.

Düğün gecesi Necati, nezaketsiz bir tavırla Davut Bey’in evlerini satın almak istediğini ve bedeli neyse iki katını vereceğini söyler. Duydukları karşısında Davut Bey’in beti benzi atarken, Sâfinaz Hanım bu teklife kayıtsız kalamaz ve evlerin tapusu kendi adına olduğu

¹⁶¹ Akengin (2014). “Bir Akşamdı”. *a.g.e.*, 108-109.

için kocasına hiç haber vermeden satış işlemlerini gerçekleştirir. Karşılığında, evlerin ve bahçenin yerinde yükselen apartmandan sekiz daire ve iki dükkân, bir daire bedeli kadar da nakit para alır.

Bir sabah, Davut Bey yine her zamanki gibi bahçede gülleri ve ağaçlarıyla ilgilenirken evi yıkmak için gelen dozerin gürültüsüyle irkilir. Dozer bahçe duvarını yerle bir etmiştir. Davut Bey, o an Sâfinaz Hanım'ın aklına koyduğunu yaptığını anlar. Evini ve bahçesini kaybetmenin üzüntüsü içinde olduğu yere yığılıp kalır.

Süheyla, babasının ölümünün ardından annesi, ağabeyi ve yengesinden soğumuştur; onlara karşı hep bir mesafesi vardır. Nişanlısı Vedat'la sade bir nikâhla evlenir. Vedat, hariciye memuru olarak çalışmaktadır. Süheyla, eşine bir an evvel yurt dışı görev ataması yaptırıp olan bitenden uzaklaşma isteği duyar.

Yurt dışına gitmeden evvel annesi ve Vedat'la Erzurum'u gezip görme kararı alırlar. Erzurum, Sâfinaz Hanım'ın memleketidir. Süheyla, anne toprağını tanıma, görme merakıyla Erzurum'un tarihi, kültürel ve doğal zenginliklerini keşfe çıkar. Bu yolculukta kendilerine Necati ve Hayri ev sahipliği yaparlar. Bir süre sonra, Bekir de işinden izin alıp onlara katılır. Süheyla bir yandan ana diyarını tüm güzellikleriyle aklına ve gönlüne nakşederken diğer yandan da Necati ve Hayri kardeşler arasındaki fikir ayrılığının sebeplerini bulmaya çalışır.

Vedat'ın ilk tayin yeri Bağdat, ikincisi ise Belgrat'tır. Süheyla, Belgrat'a gitmeden önce, beş on gününü baba diyarı Üsküp'te geçirmeyi ister. Vedat'la Üsküp'e giderler. Süheyla o yerleri daha önceden görmüş, oralarda yaşarmışçasına bir duyguyla Üsküp'ün havasını solur, kardeş insanlarıyla sohbet eder.

Belgrat günlerinde ise Vedat'la arasına girmeye başlayan yabancılaşma ve soğukluk evliliğindeki sorunların ayak sesleridir. Bağdat'ta karısını gölgesinden bile kıskanan Vedat, Belgrat'ta Süheyla'yı umursamaz bir tavır içine girer. Süheyla hamiledir. Bu hassas döneminde hep yalnızdır, eşinin ilgi ve desteğini göremez. Vedat ise zengin olmanın peşindedir. Süheyla, onun mesleğini kötüye kullanarak meşru olmayan yollarla büyük kazançlar sağladığından şüphelenir. Yıllar akıp gider. Süheyla, evliliğinde yalnız kalmaya alışmıştır artık. Kızı Birgül ve oğlu Nedim'in varlığı onu evliliğine ve hayata bağlayan tek

dayanağıdır. Eşi, bambaşka bir insan olmuştur. Vedat'ın para hırsı, yasadışı işlere bulaşması ve çapkınlıkları Süheyla ile şiddetli tartışmalar yaşamasına sebep olur. Karı koca arasına aşılmaz dağlar girmiştir. Vedat'ın diğer tayin yerleri Belçika ve Macaristan'da da aynı durum devam eder. Süheyla Hanım, orta yaşların getirmiş olduğu olgunluk ve tecrübe ile hatıralarını, evliliğini sorgular. Evli fakat erkeksiz bir kadın olmanın yarattığı bunalımları atlatmanın yollarını arar.

Macaristan'da iken Vedat, görevini suistimal ettiği gerekçesiyle açığa alınır. İlk sorgusunun tamamlandığı günlerde Süheyla Hanım, annesinin hastalandığı haberini alır ve oğluyla alelacele Ankara'ya giderler. Sâfinaz Hanım'ın sinirleri çok zayıflamıştır. Doktorlar hastanın tek bırakılmamasını söylerler. Süheyla Hanım, eşinin zor zamanında yanında olmak için Macaristan'a dönmeye mecbur kalır. Annesini ağabeyi, yengesi ve oğlu Nedim'e emanet eder.

Bir gece yarısı sinir krizi tutan Sâfinaz Hanım, apartmanın zemin katındaki diskotekten yükselen müzik sesine daha fazla dayanamaz. Çıldırılmış bir vaziyette mekân sahibi Necati'nin yanına gider, müziği kapatması için yalvarır. Necati, yaşlı kadının yalvarmalarına kulak asmaz. Gençler danslara, eğlencelerine son sürat devam ederler. Sâfinaz Hanım, bu şamataya daha fazla dayanamaz ve o eski huzurlu, sakin evini, Davut Bey'in gülleriyle bezeli bahçesini hatırlayarak feci şekilde can verir. Sâfinaz Hanım, paranın mutluluk getireceği yanılgısına düşmüştür. Maddiyatı, maneviyatta üstün görmüştür. Neticede ise tamahkârlığının kurbanı olur.

Süheyla Hanım, annesinin ölüm hikâyesini oğlu Nedim'den defalarca dinler ve acısını iliklerine kadar hissederek kaleme alır. Annesini kaybettikten sonra Süheyla Hanım'ı o apartmana bağlayan hiçbir şey kalmaz. Küçük bahçesinde Davut Bey'in güllerini yetiştirebileceği bir evde kızı ve oğluyla ömrünün geri kalanını geçirmek üzere apartmanı terk eder.

3.2.5.2. Yapı

3.2.5.2.1. Olay Örgüsü

Sarkaç romanını, romanın başkışısı Süheyla Hanım'ın hatıra defteri şeklinde tanımlamak mümkündür. Süheyla Hanım yaklaşık son beş yılda yaşadıklarını, duygu ve düşünce dünyası ile harmanlayarak kendi kaleminden yazıya döker. Yazmaya annesinin “inanılması güç fakat anlaşılması mümkün ve oldukça düşündürücü akıbeti”¹⁶²nden söz ederek başlar ve hikâyesini başlatmış olduğu yerde bitirir. Romanın kurgusunda kişiler arası çatışmalar ön plana çıkar.

Olay örgüsünü oluşturan metin halkalarının ilki, Davut Bey ve Sâfinaz Hanım arasındaki çatışmadır. Davut Bey, manevi ve geleneksel değerlerin temsilciliğini yapar. Tabiatın insana mutluluk veren güzellikleriyle iç içe yaşama arzusundadır. Sâfinaz Hanım ise sahibi olduğu nimetlerin farkında bile değildir. Çimenler, güller, ağaçlarla bezeli bahçesi, geniş ve ferah evi onun için hiçbir anlam ifade etmez hatta onlardan ilk fırsatta kurtulmaya çalışır. Sâfinaz Hanım'ın gözünde önemli olan maddiyattır. Modern hayatın yanıltıcı gösterişine kapılır. Apartmanların heybeti ve elde edeceği paranın cazibesi karşısında maneviyatın hiçbir hükmü kalmaz. Bu nedenle evinin düzenini, mutlu yuvasını ve eşinin hassasiyetlerini çiğneyip geçer. Sonunda, şehir hayatının insanı nefessiz bırakan uğultusu ve kalabalığı içinde eski huzurunun özlemini duyar, büyük bir pişmanlık yaşar.

Romandaki ikinci metin halkasını, Hayri ve Necati kardeşlerin zihniyet çatışması oluşturur. Hayri doğup büyüdüğü Erzurum'da yaşamını sürdürürken, kardeşi Necati Almanya'ya çalışmaya giden gurbetçi işçilerdendir. Anadolu'nun kırsalından çıkıp, bir Avrupa ülkesinde yaşamaya başlayan Necati, iki kültür arasında bocalar ve zamanla öz kültüründen uzaklaşır. Bu nedenle Hayri, onu “gâvur” olmakla suçlar. Hayri ise dindarlığı yobazlığa vardırarak kadar dar görüşlü bir zihniyet yapısına sahiptir. Necati de ağabeyini “geri kafalık”la itham eder. İkisi arasında tartışma ve küslük hiç eksik olmaz. En ufak meselelerde bile uzlaşamazlar. Söz gelimi, yeğenlerinin sünnet düğününde Necati dansöz oynatmakta ısrar edince, Hayri buna öfkeyle karşı çıkar ve kendilerine yakışanın mevlit okutmak olacağını savunur. Eğlence yapılmasından hoşnut olmaz.

¹⁶² Akengin (2009d). a.g.e., 15.

Olay örgüsünü tamamlayan diğer metin halkalarının temelinde ise Süheyla Hanım ve onun karşısındaki kişi veya kişilerle kurduğu ilişkiler vardır. Bunların içinde, Süheyla Hanım'ın, eşi Vedat Bey'le yaşadığı anlaşmazlık dikkat çeker. Vedat Bey'le nişanlı olduğu zamanlarda mutluluktan ayakları yere basmayan Süheyla Hanım, evliliklerinin ilerleyen yıllarında büyük sorunlarla karşılaşır. Eşiyle aralarındaki değer ve görüş farklılıkları gün yüzüne çıkmaya başlar. Vedat Bey de Sâfinaz Hanım gibi paraya düşkün biridir. Maddiyat uğruna ahlaki değerlerden vazgeçer. Eşinin gerçek yüzünü hamileliğine kadar tanıyamayan Süheyla Hanım için bu durum tam bir hayal kırıklığı olur. Çünkü o da babası gibi maneviyatı ve dürüstlüğü her şeyden üstün tutan bir anlayışa sahiptir. Vedat Bey ile ciddi tartışmalar yaşar ve evlilikleri bitme noktasına gelir.

Süheyla Hanım ve Mürsel Bey arasındaki ilişki ise ahlaki değer çatışmasına romandaki başka bir örnektir. Mürsel Bey, içinde bulunduğu ortamların etkisiyle içi boşalmış bir ahlak anlayışını benimsemiştir. Evlilik, aile, sadakat, namus gibi kavramlar Mürsel Bey nazarında çürümüş ve geçerliliğini yitirmiştir. Bunun içindir ki evli kadınlara bile sarkıntılık etmekte sakınca görmez. Lakin Süheyla Hanım, Mürsel Bey'in flört isteğini sert bir tavırla reddeder. Evliliğinde mutsuz olsa da kocasına ihanet etmeyi hiçbir zaman aklından geçirmez. Mürsel Bey'in hayatında değerini yitiren tüm kavramlar Süheyla Hanım için vazgeçilmezdir. Genç kadının bu beklenmedik tavrı karşısında afallayan Mürsel Bey, yaptığı yanlışın farkına varır ve Süheyla Hanım'dan özür diler.

Süheyla Hanım'ın Sonya ile arasında arkadaşlık ve annelik duygusu üzerine kurulu bir ilişki vardır. Süheyla Hanım, bir kadın ve anne olarak, uzun yıllardır oğlunu göremeyen arkadaşının içinde kopan fırtınaları yürekten anlar ve evladını görebilmesi için Sonya'ya yardımcı olur.

Süheyla Hanım ile Bekir arasındaki ilişki ise iki bölüm şeklinde karşımıza çıkar. Bekir evli olmasına rağmen o zamanlar Vedat ile nişanlı Süheyla'ya karşı gizli bir hoşlanma ve beğeni duyar. Bekir'in duyguları, bir Anadolu çocuğunun şehirli bir kıza beslediği hayranlıktır aslında. Hiçbir zaman Süheyla'ya ulaşamayacağını bilir. Genç kız, Bekir'in ilgisinin farkındadır. Bu duyguların hep masum ve platonik kalacağına emin olduğu için, herhangi bir rahatsızlık duymaz. Birinci karşılaşma böylece son bulur. İkinci bölümde ise Süheyla, evli fakat mutsuz bir kadın olarak Bekir ile yeniden karşılaşır. Yıllar sonra her

ikisi de farklıdır: “Ben artık, o zamanki, kendine güveni tepeden bakma derecesindeki ukala psikolog kız değilim. O ise mahcubiyetle eziklik karşımlı halini epeyce gerilerde bırakmış, ama yine saygılı bir Anadolu beyefendisi.”¹⁶³ Bununa birlikte, Bekir’in Süheyla Hanım’a karşı duyguları hâlâ devam etmektedir. Süheyla Hanım, eşinin ilgisizliğiyle yalnız ve zor günler geçirdiği bir dönemde bir an için Bekir’le yakınlaşma fikrine kapılsa da Mürsel Bey gibi “ten tutkuları”na teslim olmaz. Kadınsal isteklerine karşı direnç göstermeyi başarır.

3.2.5.2.2. Şahıs Kadrosu

Ana Karakterler

Süheyla Hanım

Romanın başkişisidir. Aynı zamanda olayların anlatıcısı konumundadır. Bu sayede okuyucu hem olup bitenleri Süheyla Hanım’ın bakış açısından öğrenir hem de onun duygu ve düşünce dünyasına yakından vâkıf olur. Romanın “şimdi”sinde orta yaşlarında iki çocuk annesi bir kadın olan Süheyla Hanım, hatıralarını anlatmaya genç kızlık yıllarından başlar. Bu süreç boyunca yaşadıklarını bir filozof edasıyla muhakeme eder.

Evin satışa çıkarılması meselesi gündeme gelince, annesinin babasıyla yaşadığı çatışmada mantığı annesinin, gönlü ise babasının tarafındadır. Ne Davut Bey gibi eskiye takılıp çağın gerisinde kalma düşüncesindedir ne de Sâfinaz Hanım gibi eskiyi tamamen silip atacak kadar gözü dönmüş. İkisi arasında denge vazifesi görür. Genç kadının bu tavrı, okuyucuya “devamlılık içinde değişme” mesajı verir.

Süheyla Hanım da babası Davut Bey gibi ince bir ruhu, yüksek bir maneviyatı haiz bir insandır. Onun için önemli olan sevdikleriyle huzurlu ve mutlu bir hayat sürmektir. Maddiyatı hep geri planda tutar. Bu nedenle babasından gizli evi satarak bir anlamda onun ölümüne sebep olan annesine kırgındır. Daima babasının hatıraları ve özlemiyle yaşar.

Kendisini hayal kırıklığına uğratan bir diğer kişi ise eşi Vedat Bey’dir. Eşinin, evin satışında Sâfinaz Hanım’a yardımcı olduğunu, mirasçı olarak hakkına düşen payın hesabını bile yaptığını hamile iken öğrenir. Kocasının bu maddiyatçı ve ikiyüzlü tutumunu bir türlü içine sindiremez.

¹⁶³ Akengin (2009d). a.g.e., 88 .

Süheyla Hanım için ahlaki değerler paradan önce gelir. Çevresindeki insanlara ve tabiata duyarlı bir insandır. Hayatı basit ve sıradan yaşamak ona göre değildir.

Vedat Bey’le aralarındaki zihniyet ve değer farklılıkları zamanla ilişkilerini kopma noktasına getirir. Süheyla Hanım, evliliğinde sevgisizlik ve iletişimsizlik sorunlarıyla baş başa kalır. Yurt dışında yaşamının getirdiği yalnızlığa eşinin ilgisizliği de eklenir. Çocuklarının varlığından aldığı güçle tüm sıkıntılarına katlanmayı başarsa da arada bocaladığını hisseder.

Beynindeki “sarkaç”, birinde “süfli duygular”ın, diğerinde “yüce duygular”ın olduğu iki uç arasında sallanıp durur. Evli fakat yalnız bir kadının yaşadığı buhranla mücadele etmek zorundadır. Hem bedensel hem de ruhsal yönden tatmin olma ihtiyacının ayartıcı çağrıları ile karşılaşır. Her şeye rağmen öz saygısını ve evliliğine sadakatini korur. İnandığı değerlere ihanet etmez. İç dünyasında kopan fırtınaları kimselere anlatmayan Süheyla Hanım duygusallığının yanı sıra güçlü bir karaktere sahiptir.

Davut Bey

Süheyla Hanım’ın babasıdır. Üsküp’te doğar. Harp sebebiyle çok küçük yaşta annesiyle birlikte İstanbul’a göç etmek zorunda kalmışlardır. Süheyla Hanım, hikâyesinin kimi yerlerinde olay akışını keserek babasının hatıra defterinden kesitler aktarır. Okuyucu Davut Bey’in geçmiş yaşantısını bu pasajlardan öğrenir.

Davut Bey doğduğu topraklardan ayrılmanın acısını ve zorluğunu defterindeki şu satırlarla ifade eder: “Ne Balkanlar’ı ne de babamı hatırlıyorum. İkisini de kaybedişimizin ardından, annemin kucağında bir yetim olarak gelmişiz. İstanbul’un cami avlularında geçmiş ilk günlerimiz. Büyüyüp aklım erdikçe, yersiz yurtsuz kalmanın, babasızlıktan daha acı geldiğini düşündüğüm zamanlar olmuştur.”¹⁶⁴

Sâfinaz Hanım’a duyduğu büyük aşkını da hatıra defterinde yazar:

“Artık dünya, adı Sâfinaz olan bir kızıdan ibaretti. Öğrencimdi. Benden on beş yaş küçüktü. Ailesi Doğu Anadolu’dandı ve sert tavırlıydı. Bütün bu güçlükleri aşabilirdim. Fakat en önemlisi, onu üniversiteden koparmak ve yuvamın sultanı

¹⁶⁴ Akengin (2009d). a.g.e., 19.

yapma fikrimdi. Bir hoca olarak ideallerime ve benden beklenenlere ters düşen bu saplantımın ardında, aradaki yaş farkımız olsa gerekti.

Ama âşıktım, Ferhat misali dağları delmeye bile hazırdım...”¹⁶⁵

Davut Bey, uzun yıllar üniversitede tarih hocalığı yapmıştır. Emeklilik günlerini ise her bir köşesinde el emeğinin bulunduğu evinde sükûnet içinde yaşamak ister. Bahar mevsiminde vaktinin büyük çoğunluğunu, evinin bahçesinde yetiştirdiği güller ve ağaçlarla ilgilenerek geçirir.

Bahçesi, Davut Bey için hayat ve mutluluk kaynağıdır. Orada ailesiyle ve dostlarıyla oturup sohbet etmekten büyük keyif alır. Sâfinaz Hanım’ın evi satma fikrini şiddetle reddeder. Bu ev ve bahçe, ona, Üsküp’ün cennet tabiatını ve havasını hatırlatır. Her tarafı yaşanmışlıklarıyla doludur. Davut Bey hiçbir meblağ için bunlardan vazgeçmeye yanaşmaz. Ancak manevi dünyasının hücumu uğramasını engelleyemez. Karısı, kendisine haber vermeden satış işlemini gerçekleştirmiştir. Davut Bey’in hassas kalbi evinin yerle bir oluşunu görmeye dayanamaz. Yaşadığı büyük şaşkınlık ve acı içinde olduğu yere yığılıp kalır.

Sâfinaz Hanım

Süheyla Hanım’ın annesidir. Romanda Davut Bey’in romantizmine ve duyarlılığına karşı maddiyatçı tavrı ile ön plana çıkar. Kocasının aksine sahiplenme duygusundan uzaktır. Yurt ve tarih bilinci zayıf bir tiptir.¹⁶⁶ Müstakil ve yemyeşil bahçeli bir evde oturmanın nimetlerini görmezden gelir. Evi müteahhide verip yerine apartman yaptırmayı kafasına koymuştur. Davut Bey’in duygusal yapısını hiç umursamadan bildiğini okur ve gizlice evi satar. Karşılığında aldığı daireler ve paralarla mutlu olacağını sanır. Lakin bir zaman sonra büyük bir yanılgıya kapıldığını anlar. Bu yanılgısının bedelini, modern hayatın insana nefes alanı bırakmayan gürültüsü ve sıkışıklığı içinde akıl sağlığını yitirerek öder. Parası ve malı onu bu acı sondan kurtaramamıştır. Davut Bey’i ve eski huzurlu hayatını kaybetmenin pişmanlığı ile eşini, bahçesini, Davut Bey’in güllerini sayıklayarak can verir.

¹⁶⁵ Akengin (2009d). a.g.e., 20.

¹⁶⁶ Elibol (Eylül 2003). a.g.m., 37.

Sâfinaz Hanım, kendi istekleri uğruna kalp kırmaktan çekinmeyen bencil bir kadındır. Onun dünyasında manevi değerlere pek yer yoktur. Para hırsı yüzünden aile saadetini feda eder.

Doğan

Süheyla Hanım'ın ağabeyidir. İçki ve kumar alışkanlığı yüzünden yüklü sayılabilecek bir borcun altına girer. Davut Bey, oğlunun bu haline çok üzülür, suçu kendisinde arar. Doğan ise borçlarından kurtulmak için her fırsatta annesine evin satılması fikrini empoze etmeye çalışır. Aslında borcu, evin satılmasını gerektirecek kadar yüksek miktarda değildir. Ancak bu durum varlık içinde yokluk çektiğini düşünen Sâfinaz Hanım için bir bahane olur. Doğan, evin satılması ile istediğine ulaşır. Borçlarını ödese de kötü alışkanlıklarına devam ettiği için bir müddet sonra yine paraya sıkışır ve bu sefer Sâfinaz Hanım'ın bankadaki paralarına göz diker.

Tülay

Doğan'ın eşi, Süheyla Hanım'ın yengesidir. İçten pazarlıklı ve kibirli biridir. Gösterişe düşkün ve şekilci bir kadın olduğu için Davut Bey'le bazı noktalarda anlaşmazlığa düşer. Evin satılması konusunda eşi Doğan gibi, Sâfinaz Hanım'ı alttan alta doldurur.

Vedat Bey

Romanda öncelikle Süheyla Hanım'ın nişanlısı, sonra da eşi olarak varlık gösterir. Nişanlı iken anlayışı, kibar tavırları ve derin düşünceleri ile Süheyla'nın hayranlığını kazanan Vedat, evlendikten sonra bambaşka bir kişiliğe bürünür. Düşünce ve mantık zenginliğinin, maddi zenginlik hayalleriyle yoksullaştığını görmek Süheyla Hanım'ı büyük bir hayal kırıklığına uğratar.

Vedat Bey, hariciye memurudur. Görevi dolayısıyla yurt dışında yaşar. Gittiği ülkelerin diplomatları ve iş adamlarıyla irtibat halindedir. Ancak zaman içerisinde, daha çok para kazanma arzusuyla elindeki yetki ve imkânları kötüye kullanmaya başlar. Yasal olmayan işler yapar. Evine ve eşine karşı ilgisiz davranır. Günlerce eve uğramadığı zamanlar olur. Karısını gurbette yalnız bırakır. Süheyla Hanım, Vedat Bey'in işini kötüye kullanarak illegal bağlantılarla cebini doldurduğunu ve kendisini başka kadınlarla aldattığını sezer. Onu uyarmaya, yaptığıнын yanlış olduğunu anlatmaya çalışır. Tüm çabasına rağmen Vedat

Bey’le iletişim kurmayı başaramaz. Karı koca arasında şiddetli tartışmalar yaşanır. Boşanma gerçekleşmese de evlilikleri kopma noktasına gelmiştir.

Gözü paradan başka hiçbir şey görmeyen Vedat Bey, sonunda yakayı ele verir. Görevini suistimal suçuyla sorguya alınır. Süheyla Hanım, evliliği boyunca yaşadığı sıkıntılara ve yalnızlığa karşın bu zor zamanlarında eşinin yanında olur.

Şehriban

Süheyla Hanımların komşusu ve kiracısıdır. Davut Bey, onu bir kiracı gibi görmekten öte, kızı gibi sever. Şehriban Hanım, samimi ve güler yüzlü bir kadındır. Eşi ve oğluyla orta halli bir hayat sürer.

Bekir

Şehriban’ın kocasıdır. Çalıştığı bankada şefliğe terfi etmiştir. Hayatını kendi kararlarıyla şekillendirememiş olmanın ezikliği içindedir. Erken yaşta Şehriban ile evlendirilmiştir. Özgür bir erkek olarak tek başına hareket edebilme duygusu gönlünde ukde kalmıştır.

Süheyla’ya olan platonik sevdası, bu kuşatılmışlık içinde kendisini gerçekleştirebildiği yegâne sırrıdır. Efendi ve mahcup bir karakteri vardır. Anadolu terbiyesi ile yetiştirilmiştir. Süheyla’yı beğendiğini hiçbir zaman dile getirmez. Genç kız, Bekir’in ilgisini hayranlık dolu bakışlarından anlamıştır. Bu sessiz kalmaya mahkûm, masum duyguların varlığı sadece ikisi tarafından bilinecektir.

Taner

Bekir ve Şehriban’ın oğludur. Davut Bey, Taner’i kendi torunu gibi sahiplenir. Küçük çocuğun sünnet düğünü için büyük bir hevesle ve özenle bahçesini süsler, hazırlıklar yapar. Taner’in sünnet düğünü, Davut Bey ve ailesinin dramatik hikâyesini başlatan olaylara sahne olması açısından romanın kurgusunda önemli rol oynar.

Hayri

Bekir’in ağabeyidir. Yeğeni Taner’in sünnet düğünü için Erzurum’dan kardeşinin yanına gelir. Romanda Hayri karakteri, Süheyla Hanım’ın bakış açısından anlatılır. Süheyla Hanım, Hayri’nin ilkel bir dindarlık havasında olduğu fikrindedir. Ona göre Hayri, sabit

görüşlü biridir. Yaşayış ve düşünce farklılıklarını anlayışla karşılamak yerine peşin hükümler vermeyi tercih eder. Alafranga tavırlarından dolayı kardeşi Necati'yi dinsizlikle yaftalar. Toplumdaki aşırı muhafazakâr ve yeniliklere kapalı, önyargılı kesimin temsilcisidir. Yazar, Hayri karakteri üzerinden “vur deyince öldür” zihniyetindeki insanların eleştirisini yapar.

Necati

Bekir'in diğer ağabeyidir. Uzun zaman önce, Almanya'ya gurbetçi işçi olarak gitmiştir. “Alamancı” neslin giyim kuşamı ve yaşayış tarzı Necati vasıtasıyla karakterize edilir. Çiçekli Alaman fötr şapkası onun tipik aksesuarıdır. Sonradan görme ve gösteriş meraklısı bir adamdır.

Parası olduğu için istediği her şeyi yapabilme hakkına sahip olduğunu sanır. Yakışksız bir tavırla Davut Bey'in evini satın almaya talip olur. Eve biçtikleri fiyatın iki mislini vermeyi teklif ederek, Sâfinaz Hanım'ın aklını çeler. Kurnaz ve paragözdür.

Eğlenmeyi sever fakat eğlenceden tek anladığı davullu zurnalı bar havaları eşliğinde oynamaktır. Doğan'dan satın aldığı dükkânları birleştirerek apartmanın zemin katına açtığı diskotekte her akşam gece yarısına kadar son ses müzikle gençleri eğlendirir. Mekândan yayılan gürültü ve içki kokusunun çevreye verdiği rahatsızlık Necati'nin hiç umurunda değildir. O, kazandığı paraya bakar. İşlettiği Gençlik Bar, sonunda Sâfinaz Hanım'ın çıldırmasına sebep olur.

Romanda Necati karakteri üzerinden toplumuna ve öz kültürüne yabancılaşan, Avrupa'nın ahlaksızlığını matah gören zihniyet eleştirilir.

Numan Hoca

Hayri'nin feyz aldığı hocasıdır. Din ve tasavvuf ehlidir. Süheyla Hanım, Hayri'yi onun eseri olarak gördüğü için başlarda Numan Hoca hakkında olumsuz bir kanaate sahiptir. Ancak kendisiyle görüşükten sonra cana yakın ve makul bir insan olduğunu anlar. Hayri'nin bağınazlığına karşın Numan Hoca'nın açık fikirliliği Süheyla Hanım'ı hem çok şaşırtır hem de mutlu eder. Numan Hoca, Hayri'nin Cumhuriyet'le birlikte “dinimizi

ortadan kaldırmak istemişler...” tarzındaki despotluğunu çürütecek türden açıklamalar yapar.

Bir sonraki görüşmelerinde ise Süheyla Hanım’a kendisinden şöyle söz eder:

“Bizim gibi günahkâr fânilere hayran olmak, aklın işi değildir... Benim sohbetlerime gelen çok olur, bu doğru... Lakin bunu etrafa, ‘Numan Hoca dergâh kurmuş...’ diye yayanlar var... Adımı tövbe hâşâ, “mübarek adam”a çıkaranlar var. Bunun yanı sıra benim, insanların imanına zarar verdiğimi söyleyenler de var. Doğruları söylemek, benim durumumda olanlar için bir mesuliyettir. Ama herkes, dinlediği doğrulardan farklı şeyler alıyorsa ne yapabilirim? O insanları ürkütmek, azarlamak da yakışmaz...”¹⁶⁷

Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere yazar, Numan Hoca ile alışıl gelmiş “hoca” profilinden farklı olarak, idealindeki çağdaş, mutedil ve dini kullanarak rant sağlama çabasından uzak bir din adamı modeli çizer.

İrfan Bey

Vedat Bey’in babasıdır. Sosyalist fikirleri ile dikkat çeker. “Liberal ekonomi dönemi” soygunlarına ve ahlaksızlıklarına ateş püskürür. Bununla birlikte oğlunun karıştığı yolsuzluklardan ya bihaberdir ya da anlamazdan gelir. Vedat’ın hediyesi yeni, lüks bir evde oturur. Bu anlamda konuşmaları ve davranışları arasında tutarsızlıklar vardır.

Mürsel Bey

Vedat Bey’in iş arkadaşıdır. Yakışıklı bir diplomattır. Hiç evlenmemiştir. Bulunduğu ortamlarda tanık olduğu ahlaksızlıklar kendisini evlilik ve aile kavramlarından soğutmuştur. Gençliğinde kurduğu mutlu yuva hayalleri yerle bir olmuştur. Kadınlara güveni yoktur. Aldatılma endişesiyle yaşamaktansa bekâr bir erkek olarak kalmayı ve gözüne kestirdiği her kadınla birlikte olmayı tercih eder. Bu hayat tercihi aslında, çevresindeki çirkinliklere karşı gösterdiği tek yönlü bir isyandır.

Mürsel Bey, evli bir kadın olan Süheyla Hanım’a da sarkıntılık etmekte bir sakınca görmez ancak genç kadının tepkisiyle neye uğradığını şaşırır. Süheyla Hanım’ın dürüstlüğü ve sadakati karşısında yaptığından utanır. “Ten tutkuları... Ruhumdakiler öldükçe onlar

¹⁶⁷ Akengin (2009d). a.g.e., 55.

güçleniyordu... Ve sizin, bana karşı sergilediğiniz direnişle, ruhumdaki eski soylu tutkuların kırıntılarıyla ya da kıvılcımlarıyla yüz yüze gelmiş oldum. Size teşekkür ediyorum. Size bundan sonra saygıların en büyüğü ile bakacağım...”¹⁶⁸ diyerek Süheyla Hanım’dan özür diler.

Sonya

Süheyla Hanım’ın Belçika’da arkadaşlık kurduğu bir hanımdır. Belçika Televizyonu’nun Türkçe Yayınlar Servisi’nde çalışmaktadır. Türkçe dâhil beş dil bilir. Seneler evvel bir Türk’le evlenmiş, bir oğlu olmuştur. Eşinden boşanınca, Türkiye’den de ayrılmak durumunda kalmıştır.¹⁶⁹

Eski eşi, çocuğunu Sonya’ya göstermez. Sonya altı yaşındaki oğlunun özlemi içinde yaşar. Genç kadın, üzüntüsünü ve derdini Süheyla Hanım’la paylaşır. Farklı inanç ve ahlak değerlerine sahip bu iki kadın, söz konusu annelik duygusu olunca ortak bir paydada buluşurlar.

Yardımcı Kişiler

Süheyla Hanım’ın oğlu Nedim ve kızı Birgül; Davut Bey’in dostları Raif Bey, Mirim Süleyman Efendi, Filozof Tahir Bey; Sonya’nın oğlu Orhan ve eski eşi; Süheyla Hanım ve Vedat Bey’in Üsküp gezisinde onları evlerinde misafir eden Naciye Hanım ve Derviş Bey ile tam bir kardeşlik içinde yaşadıkları Makedon komşuları Maika Hanım ve eşi Todor Süheyla Hanım’ın hatıralarında yer alan diğer kişilerdir.

3.2.5.2.3. Zaman

Nesnel Zaman

Sarkaç romanında nesnel zaman aşağı yukarı on beş yıllık bir süreyi kapsar. Süheyla Hanım, hikâyesini nişanlı olduğu genç kızlık yıllarından başlatır; annesinin ölümü ile sonlandırır. Bu kısımda anlatılanlar, Süheyla Hanım’ın geçmiş yaşantısına dairdir. Sâfinaz

¹⁶⁸ Akengin (2009d). a.g.e., 79.

¹⁶⁹“Sonya”, gerçek hayatta karşılık bulan bir karakterdir. Yahya Akengin, Belçika’daki Uluslararası Şiir Bienali’ne konuk olduğu dönemde, kendisiyle yapılan röportajın çevirmenliğini yapan Sonya isimli bir hanımı, birebir yaşam öyküsüyle roman kişilerine dâhil etmiştir. bk. Akengin (2013). a.g.e., 119-120.

Hanım'ın hayatını kaybetmesi ile zaman, romanın “şimdi”sine bağlanır. Romanın “şimdi”sinde Süheyla Hanım orta yaşlarında bir kadındır.

Yazar, kurgusal olarak zamanı sondan başlatma tekniğini kullanır ve romanı başlattığı yerde bitirir. Bu arada olaylar kronolojik düzen içerisinde ilerler. Romanın sonunda ise Süheyla Hanım'ın “artık geleceği görmeye, sisli puslu yollarımın bu dönemecinde hedeflerimi seçmeye başlıyorum”¹⁷⁰ cümlesi ile geleceğe atıf yapılır. Süheyla Hanım, gelecek yıllarını, bahçesinde güller yetiştirebileceği küçük bir evde, kızı ve oğlu ile birlikte geçirecektir.

Romanda olayların hangi yılda başladığına dair bir bilgi yoktur. Nesnel zamana yönelik en belirgin ifade “12 Mart Muhtırası sonrasının günleriydi”¹⁷¹ cümlesidir. O zamanlarda Davut Bey hayattadır. Yazar, dönemin siyasi konjonktürüne dair bakış açısını Davut Bey'in konuşması üzerinden dile getirir. Bu satırların hemen sonrasında, Süheyla Hanım'ın “aradan yıllar geçti. Yine sıkıyönetim var. Bu defa bombalar, sıkıyönetimin gün ortasında, gece ortasında patlamalarını sürdürüp duruyor”¹⁷² ifadeleriyle 1980 Askerî Darbesi'ne işaret edilir. Bu dönem ise Süheyla Hanım'ın Belgrat'tan Ankara'ya geldiği günlere rastlar.

Vaka Zamanı

Yaklaşık on beş yıllık bir süreci kapsayan nesnel zamanda olaylar, vaka zamanında birtakım kesintilerle sunulur. Örneğin, Süheyla Hanım'ın Belgrat'tan Ankara'ya annesini ziyarete gelişinin ardından hemen Belçika'daki günlerine geçiş yapılır. Aradan ne kadarlık bir zaman geçtiği belli değildir. Bunun yanı sıra romanın kimi yerlerinde hatırlamalar ve çağrışımlar aracılığıyla geriye dönüşler yapılır. Böylece kahraman-anlatıcının zamanı öznelştirdiği görülür.

Anlatma Zamanı

Sarkaç romanı, Süheyla Hanım'ın hatıraları şeklinde kurgulandığı için olayların anlatımında sonradan aktarma tekniği kullanılmıştır. Romanda bahsi geçen olaylar ile bunların kaleme alınışı arasındaki süreyi kesin olarak belirtmek güçtür. Ancak Süheyla

¹⁷⁰ Akengin (2009d). a.g.e., 102.

¹⁷¹ Akengin (2009d). a.g.e., 71.

¹⁷² Akengin (2009d). a.g.e., 72-73.

Hanım'ın, annesinin vefatından hemen sonrasında yazmaya karar derdiğini ifade etmesi, bu sürenin kısalığını gösterir niteliktedir.

3.2.5.2.4. Mekân

Açık Mekân

Romanda, yurtiçi ve yurt dışından olmak üzere birçok şehir ismi geçer. Yurtiçi olarak Ankara ve Erzurum, olayların cereyan ettiği yerlerdir. Ankara, Süheyla'nın annesi, babası ve ağabeyi ile yaşadığı şehirdir. Daha sonra yerine büyük bir apartmanın yapılacağı ev ve bahçe Ankara'da yer alır. Romanın akışında şehre dair herhangi bir detaya veya tasvire yer verilmez.

Erzurum ise Sâfinaz Hanım'ın memleketi olarak romanda varlık gösterir. Süheyla burayı “ana diyarı” şeklinde adlandırır. Erzurum'a yaptığı yolculuk esnasında gördüklerini ve hissettiklerini de hatıralarına ekler. Bu anlamda Erzurum, sadece bir mekân adı olmakla kalmaz; yaşanmışlıkların bir parçası olma işlevi kazanır. Romanın bir yerinde, Süheyla Hanım'ın gözünden şehrin canlı bir tasviri yapılır:

“Cadde boyunca sıralanan ağaçların üzerindeki kar örtülerinde bakarak, Erzurum'u, hatıralarımın beyaz bir köşesine yerleştirmek istiyordum. Öğrenciler okullara doğru yürüyorlar. Karlar bir yandan eriyor, saçaklardan akan şırıltılara dönüşüyordu. Dükkan sahipleri radyolarını açıp, hoparlörlerle caddelere de dinletiyorlar. Örüklerini belinden aşağı sarkıtmış bir liseli kız geçiyor önümüzden, onu birkaç metre arayla, heyecanını gizlemekte zorlanan toy delikanlı izliyor. Mesafeli, mesafeli olduğu ölçüde de, damarlara sızan bir aşk başlangıcının geçit resmi ile uğurlanıyorum sanki bu şehirden.”¹⁷³

Yurt dışı mekânları olarak, Süheyla Hanım'ın eşinin görevi dolayısıyla bulunduğu yerler ve babasının memleketi Üsküp romana dâhil edilir. Süheyla Hanım ve Vedat Bey'in bulundukları yabancı şehirler sırasıyla Bağdat, Belgrat, Brüksel, Anwers ve Budapeşte'dir. Buradan hareketle romanın olay örgüsünün geniş bir coğrafyaya yayıldığını söylemek mümkündür. Ancak mekânlar değişse de Süheyla Hanım'ın yalnızlığı ve ruhundaki melankoli var olmaya devam eder.

Davut Bey'in memleketi Üsküp ise “baba diyarı” olması hasebiyle Süheyla Hanım için ayrı bir anlama sahiptir. Süheyla Hanım ile Üsküp arasında ezeli bir aşinalık ve gönül bağı

¹⁷³ Akengin (2009d). a.g.e., 60.

vardır. Üsküp'ün de, Erzurum gibi, bir mekân ismi olmaktan ziyade, mekân-kişi ilişkisine bağlı olarak maneviyatı ve yaşanmışlıkları simgelediğini söylemek mümkündür:

“Ben bu yerleri görmüş, buralarda yaşamış gibiyim. Yüzüme vuran esintisi, gözüme takılan çimenleri ve çiçekleriyle, tanıdık, bildik bir mekânı soluyorum.

Dağların ufkunda şekilden şekle giren beyaz bulutları, önceleri de seyretmiş, her yeni bulut şekline anlamlar ve hikâyeler eklemiş gibiyim. Sakin bir biçimde akıp giden Vardar'ın kıyısında, tam da bu parkta oturmuş, birilerini beklemişim sanki...

(...) Köprüden geçilerek varılan Eski Çarşı'sında gezmiş, dolaşmış, baharat dükkânlarından yayılan rayihalar karışımını ciğerlerime çekmişim. Kırathanelerden yükselen Anadolu türkülerıyla Anadolu hayallerinde de dalmışım. Ben yüzyıllardan beri Üsküplüyüm.” Kurşun kubbeli hanlara inip konan kervanları biliyorum. Onlar babamın duvarlara yerleştirdiği gravürlerden çıkıp buraya gelmişler.”¹⁷⁴

Kapalı Mekân

Romanın kapalı mekânları, Davut Bey ve ailesinin yaşadığı bahçeli, müstakil ev; sonrasında bu evin yerini alacak olan çok daireli büyük bir apartman ve apartmanın giriş katında açılan Gençlik Bar'dır. Bu mekânlar, sembolik değerleri ile ön plana çıkarlar. Davut Bey ve Sâfinaz Hanım'ın yapımında gece gündüz demeden çalıştıkları ev, emekleri, geçmiş günleri, aidiyeti temsil eder. Çiçeklerle bezeli yemyeşil bahçe ise, şehrin beton yığınları arasında tabiatın kucak açtığı cennetten bir köşe gibidir. Huzuru ve gelenekselliği yaşatır. Romanın ilerleyen kısımlarında ev ve bahçe yıkım makinelerinin altında yerle bir edilerek, arazi üzerine heybetli apartmanlar dikilir. Bu aşamadan sonra, tabiatın yerini modernizmin bireyin yaşam alanını daraltan kalabalığı ve keşmekeşi alır. Necati'nin açtığı Gençlik Bar isimli diskotek de modern hayatın yozlaşmış yüzünün tipik bir mekânıdır:

“Apartmanın giriş cephesindeki iki dükkânın birleştirilmesi ile gece âlemlerinin içkili, danslı, gürültülü mekânı olan kısmın kapı üstündeki tabelası da bana bakıyor: “GENÇLİK BAR”

Payına düşen iki dükkânı Doğan ağabeyimden satın alan Necati'nin “ekmek kapısı...” Fırından yeni çıkmış ekmeğin buğulu, mübarek kokusuna karışan, alkollü, tiksindirici kokular burnuma gelir gibi oldu... Gece yaralarına kadar, müzik diye yaygarası yapılan o gürültülerden, dut ağacının dalları da ürkmüş ve büzülmüşler. GENÇLİK BAR bana bakıyor, ben ona...

¹⁷⁴ Akengin (2009d). a.g.e., 60.

Alamancı Necati'yi karşıma alıp, yakasını silkelemek geçiyor içimden... “Hangi bar, Necati, söyle bana hangi bar? Erzurum’da seyrederken tüylerimi diken diken eden, yüreğimi şaha kaldıran o yiğitlik, mertlik, temizlik dolu dansı ‘ata barı’nın diyarında yetişen sen, o yürüten, yürüdükçe yüce dağ silsilelerini andıran bar oyuncularından, nasıl bu kadar yozlaşarak, yabancılaşarak uzak düşebildin? Taner’in sünnet düğününde senin acemice bar tutuşunda bile bir soyluluk vardı, ya şu “Gençlik Bar” neyin nesi?...”¹⁷⁵

3.2.5.3. Tema

Maneviyat

Sarkaç romanının ana teması, modern hayatın getirilerinden biri olarak, maddiyatı hayatının merkezi haline getiren bireyin manevi değerleri yok sayışının eleştirisidir. Sâfinaz Hanım, parayı eşinin mutluluğuna ve yuvasının huzuruna tercih ederek modernizmin vahşi çarkları arasında ezilmeye mahkûm olur.

Yazar, maneviyatı tabiat ve hatıralarla bütünleşir. Davut Bey için mutluluğun kaynağı bahçesi, içindeki küçük havuz, yemyeşil çimenler, ağaçlar ve gülleridir. Evinin ve bahçesinin varlığında çocuk yaşta terk etmek zorunda kaldığı Rumeli’nin kokusunu, yakınlığını bulur. Sâfinaz hanım ise evi köhne bir konak, bahçeyi ise bir tutam yeşillik olarak görür. “Bir tutam yeşillik için varlık içinde yokluk çekmek niye”¹⁷⁶ diyerek eşinin manevi dünyasını maddiyata kurban eder. Ancak romanın sonunda Sâfinaz Hanım’ın trajik ölümü, maddiyatın hiçbir zaman maneviyatın yerini dolduramayacağını göstergesi olur. Paranın geçiciliği ve acizliği karşısında duyguların önemi ve yüceliği vurgulanır.

Toplumsal Ayırışma

Yahya Akengin, bu romanında Hayri ve Necati kardeşler üzerinden Türk toplumundaki ayırışmayı gözler önüne serer. Hayri ve Necati aynı kandan, aynı candan gelmelerine rağmen birbirlerine düşmanlık duyacak kadar zıt hayat tarzına sahiplerdir. Hayri, “yobazlığa” varan dindarlığı, Necati ise “gâvurluğa” varan Avrupalılığı ile dikkat çeker. Her ikisinin de toplumda karşılık bulduğu kesimler vardır. Süheyla, romanın bir yerinde bu kutuplaşmanın tahlilini ve eleştirisini şu şekilde yapar:

¹⁷⁵ Akengin (2009d). a.g.e., 57.

¹⁷⁶ Akengin (2009d). a.g.e., 21.

“Toplumların sancılı dönemlerinin ardından gelen düzen, görünürde sakindir, oturmuştur. Düzenleyici otorite güçlüdür. Ama toplumun hücrelerinde arayış ve aranırlar sürüp gider. Bu hal, sancısını dışa vurma yollarını değiştirir. Toplum yargıları içten içe kaynaşıp durur. Bir bütünlükten uzaktır. Çünkü toplum, yeniden millet olma sürecindedir.

Bu arada bireyler de, kendilerinin var olma yoklamalarını yaparlar. Sıradanlığı geçen genel kitleye karşı “ben varım” demek, Numan Hoca’nın ifadesiyle “dikkat toplamak” isterler. Bu merhalede Necati, genel geçer çizginin dışına taşar ve “Gâvur Necati” lakabıyla anılmaktan sinsice bir zevk duyar. Bu lakapla, gerçek anlamından ziyade, “yiğit, lakabıyla anılır” esprisi saklıdır. Bu statüyü korumak için de, aykırılıkların gününe ve zamanına göre ayarlamak gerekir.

Hayri ise, başka aşırılıklara vurmakta bulur çareyi. “Molla Hayri” diye adlandırılmakla bir iç tatmine ulaşmıştır. Bunun sürüp gitmesi de, kraldan fazla kralcı, yani molladan daha mollacı bir çizgide görünmekle olur.

İkisinin beslenme kaynağı da genel cehalettir. Cehaletini bilmeyen, bilse de reddeden cehalet...

Ve yine Numan Hoca’nın ifadesiyle; “Bu cemiyet ne yazık ki her ikisine de yüz vermekte, göz kırpmaktadır.”¹⁷⁷

Dünyanın Faniliği ve Ölüm Gerçeği

Romanda kimi zaman felsefi konulara da değinilmiştir. Yazar, hayat-insan-ölüm üçgeni hakkındaki görüşlerini Raif Bey’in Süheyla’ya söylediği şu sözler vasıtasıyla okuyucuya aktarır:

“Her birimiz, hayat çarkının yel değirmeni gibi dönmesi için estirilmiş rüzgârlarız. Hayat bir uğultu, cemiyet ise, uğultular toplamından ibaret bir fırtınadır. Baban uğultuları terk edip sessizlik sonsuzluğuyla bütünleşti kızım. Şu an senin genç, hassas kalbinde kımıldayıp duran derin acılar da aynı rüzgârın uğultusunun bir tonudur. Diyeceğim, o rüzgârın tonları o kadar çeşitlidir ki... Çok mutlu günlerinde esen o dur -ki hep öyle olmanı diliyorum...- Acılı zamanların sesi gibi savrulup yankılanan odur... Davut Bey kardeşimin rüzgârının uğultusundan, bu kubbede senin gibi bir hoş seda kaldığı için, ruhu bir kere daha mutludur.”¹⁷⁸

Ruhsal Bunalım

Süheyla Hanım ve Vedat Bey’in evliliğinde bir süre sonra kendisini gösteren yabancılaşma ve sevgisizlik karı koca arasındaki iletişimi kopma noktasına getirir. Vedat’ın görevi

¹⁷⁷ Akengin (2009d). a.g.e., 58-59.

¹⁷⁸ Akengin (2009d). a.g.e., 35.

dolayısıyla yurt dışında gurbet hayatı yaşayan Süheyla Hanım, eşinin de kendisinden uzaklaşmasıyla yalnızlaşır ve bu yalnızlık onu ruhsal bunalıma sürükler:

“Ben artık bunalımdayım ve psikoloji eğitimi almış, olgun yaşa gelmiş bir kadın, bir anne olarak, bu halime yol açan sebepler ve olayları ince eleklerden geçirme çabalarımı yoğunlaştırıyorum. Artık evli fakat erkeksiz bir kadın olduğumu, bütün çıplaklığı ile hissediyorum. Böyle de yaşayabilirim noktasında kararlar alıyorum. Çocuklarımın varlığı bu kararı bir hayat tarzı olarak içime sindirmem için bana güç veriyor. Ama yine de savunma çizgisini aşıp, olayların üstüne bu kararlılıkla yürüyemediğimi görüyorum. Yalpaladığının farkındayım.”¹⁷⁹

Annelik Duygusu

Romanda yer verilen temalardan bir diğeri, annelik duygusudur. Süheyla Hanım, çocukları doğduktan sonra dünyadaki en büyük sevginin evlat sevgisi olduğunu anlamıştır. Anneliğin verdiği sorumluluk ve güçle yaşadığı sıkıntılara göğüs gerer:

“Hiçbir sevgi, evlat sevgisi ile tanışmadan büyük iddialarda bulunmamalı.

Kocamla olan bütün bağlarımın kopma aşamasına geldiği bir noktada, eğer oğlum Nedim’le kızım Birgül’e olan sonsuz sevgiden kaynaklanan katlanma duygusu olmasa, bütün dünyaya, bütün insanlara kafa tutar, her köprüyü havaya uçurabilirim. İsyanlarımla beslenen başıboş özgürlük tutkusu, çocuklarımın varlığıyla gönüllü, sevimli bir esarete dönüşebiliyor. Bununla beraber, köpüre köpüre kıyıya varınca kayalara çarparak geri dönen dalgalar gibi bir iç dünyamız var. Kayalar, önüne set çekiyor diye, kıyılara hücum etmekten bir türlü vazgeçmeyen, yılmayan, uslanmayan dalgaların kol gezdiği derinliklerimiz var. Denizler taşmaz diye de bir garantimiz yok.”¹⁸⁰

Süheyla Hanım’ın Belçika’da arkadaşlık ettiği Sonya da anne kimliğiyle ön plana çıkar. Sonya, eski eşinin kendisine göstermediği oğlunun hasretiyle yanıp tutuşur. En büyük arzusu evladına kavuşmaktır.

¹⁷⁹ Akengin (2009d). a.g.e., 87.

¹⁸⁰ Akengin (2009d). **a.g.e.**, 80-81.

3.2.6. Aşka Verilmiş Muhtıra

*“Dağıttı bahçeleri bir çırpıda kader
Kimine dikenler kimine güller düştü
Müjdelere sunarken sevgiliye cemreler
Benim gönlüme sararmış eylüller düştü.”¹⁸¹*

3.2.6.1. Romanın Özeti

Roman, bir aşk hikâyesi etrafında, 12 Mart Muhtırası günlerini¹⁸², 1980 Askerî Darbesine varan “sağ-sol” çatışmalarını¹⁸³, 2000’li yılların başlarına kadarki gelişmeleri ve bunların hem toplumsal hayat hem de bireylerin dünyasındaki yansımalarını konu edinir.

¹⁸¹ Akengin (2014). “Baharla Gelen”. *a.g.e.*, 57.

¹⁸²“Türkiye 1970 yılı başlarında birçok bakımdan sıkıntılarla karşı karşıyaydı. 1969 seçimlerinden Adalet Partisi (AP) büyük oy oranıyla tek başına iktidar olarak çıkmasına rağmen, Demokrat Partililerin (DP) siyasal haklarının geri verilmesi meselesi nedeniyle, partiden büyük kopmalar olmuştu. Bu bölünme, hükümetin Meclis’teki gücünü zayıflatmıştı. Hükümet bunalımından başka, 1965 yılında başlayan öğrenci olayları, 1970’li yıllara gelindiğinde şekil değiştirerek, silahlı eylemler yapan gerilla hareketlerine dönüşmüştü. Haziran 1970’te işçiler tarafından sendikalar için hazırlanan yasa tasarısına tepki amacıyla gerçekleştirilen eylemler de, toplumsal huzursuzluğun bir başka boyutunu yansıtmaktaydı. Türk Silahlı Kuvvetleri ise huzursuzluğun giderilmesi için reform taleplerini 1970’lerin başından itibaren yüksek sesle ifade etmeye başlamıştı.

(...) 12 Mart 1971’de kuvvet komutanları, Cumhurbaşkanı ve Meclis Başkanlarına bir muhtıra verdi. Muhtırada komutanlar, memlekette meydana gelen anarşi, ekonomik ve sosyal huzursuzluklardan parlamentoyu ve hükümeti sorumlu tutuyor, anarşiyi ortadan kaldıracı, reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin kurulmasını istiyorlardı. Muhtıraya göre, bu talepler yerine getirilmediği takdirde Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine verdiği bir yetki ile idareyi doğrudan doğruya kendi üzerine alacaktı.” Muhtıranın üzerine dönemin başbakanı Süleyman Demirel istifa etti. Hükümet kurma görevi 19 Mart’ta Nihat Erim’e verildi. bk. Sarı, M. (2014). “İki Askeri Müdahale Arasında Türkiye (1970-1980)”, S. Beyoğlu ve A. Satan. (Editörler). *Modern Türkiye Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınevi., 313-315.

¹⁸³“1970’li yılların sonuna gelindiğinde, siyasi çıkmaza giren Türkiye’de asayiş tamamen yok olmuştu. Türkiye’nin 1976’dan sonra iç savaş koşullarını, 1978’den sonra da iç savaş ortamını yaşadığı gerçeği ortadadır. 1979’dan itibaren, artık tanınmış kişiler de öldürülmeye başlanmıştı. (...) Bunların dışında yetkililer, asayiş sağlamakta da yetersiz kalmışlardı. Bütün mahalleler, özellikle de gecekondu, siyasi grupların elindeydi ve mahalleleri, kurtarılmış bölge olarak ilan etmekteydiler.

Bu ortam içinde, ordunun yönetime el koyma hazırlıkları 1979 sonlarında başlamıştı. (...) Siyasi çıkmaza, ekonomik buhrana ve asayişsizlik ortamına giren Türkiye’de ordu, 12 Eylül 1980’de yönetime el koydu.” bk. Sarı (2014). *a.g.y.*, 325-326.; Tarihçi Bülent Tanör, üç yıl kadar süren (1980-1983) askerî rejim zamanında askıya alınan hak ve özgürlükleri şu satırlarla özetler: “12 Eylül askerî rejim altında MGK karar, yasa ve bildirileri ile, sıkıyönetim komutanlıkları kararları eliyle kamu özgürlükleri ve temel haklar da kısıntıya uğramıştır. Basın organları zor koşullar altında ve çok zaman da kendi kendini sansür ederek çalışmak zorunda kalmışlardır. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri izne bağlanmıştır. Dernek faaliyetlerine de önemli kısıtlamalar getirilmiştir. İşçi hakları ve özellikle sendikal faaliyet özgürlüğü ile grev hakkı da aynı sonuçlarla karşılaşılmıştır.

(...) Kişi hakları alanında en çok zarar görenlerin başında yaşama hakkı ve kişi dokunulmazlığı gelmiştir. 1964’ten beri normal dönemlerde uygulamadan düşmüş olan idam cezaları uygulanmaya başlamıştır. Yargısız infazlar ve işkence iddiaları ve hatta olguları yaygınlaşmıştır. Kişi güvenliği de 90 güne kadar uzatılan gözaltı süreleri nedeniyle ortadan kalkmıştır. Yargı yoluna başvuru hakları kısıldığından, hatta 3

Silahlı Kuvvetler'in 1971'de verdiği "Muhtıra", sadece dönemin siyasetine değil romandaki Selim-Seher aşkına da indirilmiş bir darbedir. Selim'in babası, gizli bir sol örgüte mensup olmak suçuyla hapse atılmıştır. Selim, olan bitenin şaşkınlığı ve üzüntüsü içindeyken, Seher'in babası Yarbey Nevzat Bey'in "bir vatan haininin oğluna verecek kızım yok benim..."¹⁸⁴ restiyle tamamen yıkılır. Gönlündeki onulmaz yaralarla, annesi ve kız kardeşini de yanına alarak kasabayı terk eder ve Ankara'ya taşınır. Bahadır Bey'in avukatlık bürosunda ortak olarak çalışmaya başlar. Bahadır Bey kadar tecrübeli bir avukat olmadığı için, daha çok, ufak çaplı davaları takip eder.

Günler, yaşadığı kalp kırıklığının acısı ve Seher'in özlemi ile gelip geçmektedir. Bir süre sonra Selim'in babası Faruk Hoca serbest kalır. Öğretmenlikten emekliye ayrılarak oğlunun yanına yerleşir. Emekli maaşı ile bir iş kurup ticarete atılma niyetindedir. Bu arada eşi Halime Hanım'la, Selim'i evlendirme planları da yapmaktadırlar. Selim de hem Ankara'da bir düzen tutturabilmek hem de Seher'in yokluğunu biraz olsun untabilmek için evlilik düşüncesine sıcak bakar. Yapacağı evlilik, aşk değil mantık evliliği olacaktır. Aklına ve mantığına en uygun eş adayı ise Bahadır Bey'in kızı Âkile'dir. Ancak, Âkile ile ilgili birtakım çekinceleri de yok değildir. Bunların başında babası Bahadır Bey ile aralarındaki düşünce farklılığı gelir. Bahadır Bey, düşünce yapısı olarak sağ görüşe yakın birisidir. Selim ise 12 Mart Muhtırasını sol çizgiden değerlendirir. Bu nedenle iki meslektaş arasında gizli bir gerginlik vardır. Selim'in diğer bir çekincesi ise, Âkile'nin kendini beğenmiş ve umursamaz tavırlarıdır. Selim, bu akıl ve duygu karmaşasından bunaldığı günlerden birinde, ara sıra uğradığı Sanat Severler Derneğine gidip Ressam Şengül'ün sohbetinde tüm dertlerini unutmak ister. O akşam, sokağa çıkma yasağı başlamadan evvel Şengül Hanım, Selim'i gizli bir toplantıya götürür. Kendilerini "devrimci" olarak niteleyen birtakım insanların katıldığı toplantı asker ve polis tarafından basılır. Selim'le birlikte babası da tekrar tutuklanır ve baba oğul bir müddet hapis yatarlar.

Selim'in hapis yattığı günlerde Seher, onu bulmak ve incinen kalbini yeniden kazanmak için babasından habersiz Ankara'ya gider. Büronun kapısını çaldığında karşısına Âkile

yıldan az hapis cezaları için temyiz hakkı kaldırıldığından, hak arama özgürlüğü ile adil yargılanma ilkelerinden uzaklaşmış, hak ihlalleri iyice yaptırımsız kalmıştır." bk. Tanör, B. (1997). "Siyasal Tarih (1980-1985)", S. Akşin. (Editör). *Türkiye Tarihi 5-Bugünkü Türkiye 1980-1995*. (İkinci baskı). İstanbul: Cem Yayınevi., 35.

¹⁸⁴ Akengin Y. (2009e). *Aşka Verilmiş Muhtıra*. (Üçüncü baskı). Ankara: Akçağ Yay., 20.

çıkar ve Selim'in tutuklandığını söyler. Seher, Selim'e iletmesi için genç kıza bir mektup bırakır. Âkile, mektubu Selim'e göstermez.

Aradan yıllar geçer. Seher, yaşadığı tatsız bir olaydan sonra Hollanda'ya yerleşmiş, orada iş sahibi bir Türk'le evlenmiştir. Selim ise hapisten çıktıktan sonra ani bir kararla askere gidip, Kıbrıs çıkartmasında harekâta katılan kadroda yer almıştır. Askerlik dönüşünde, Âkile ile evlenir. Seher'in mektubunu çok sonraları, tesadüf eseri bulur. Mektubu okuyunca allak bullak olur. Seher kadar cesaretli davranamadığı için kendisini suçlar ama artık geçmişin telafisini yapmak için de çok geçtir. 12 Mart Muhtırası bu aşkın ayrılık hükmünü çoktan vermiştir.

Muhtıra sonrası yeniden milli iradeye dönen ülke siyasetinde sular durulmaz. Süleyman Demirel, Alparslan Türkeş ve Bülent Ecevit liderliğinde, 'sağ görüş-sol görüş' ya da 'ölkücü görüş-devrimci görüş' atışmaları devam etmektedir. Koalisyon hükümetleri, yönetimi birlikte sürdürmeyi başaramazlar ve her seçimde daha çok yükselen tansiyon yerini silahlı çatışmalara bırakır.

Artık orta yaşlarındaki bir aile babası olan Selim Bey, Bahadır Bey ve onun yakın arkadaşı Dünder Bey'in de etkisiyle ülke meselelerine farklı bir açıdan bakmaya başlar. "Türkeşçiler" kontenjanına katılır. Âlim Güngör takma adıyla gazetenin birinde köşe yazıları yazar. Bir yazısında dönemin başbakanı Bülent Ecevit'e hakareten dolayı cezaevine gönderilir. 1980 Askerî Darbesinde de yine hapse atılanlar arasındadır. Ülkenin sürüklendiği kaosu bitirip yeniden demokrasi düzenine geçiş sözünü veren askerî yönetim, bir süre sonra yerini sivillere bırakır. Selim Bey, serbest kalır. Oğlu Burak'tan sonra ikinci çocuğu Bilge dünyaya gelir. Kayınpederi Bahadır Bey vefat eder. Babası Faruk Hoca'da ölüm döşğinde, yorucu bir hayatın nihayete kavuşmasını beklemektedir. Âkile ile evliliği şiddetli fırtınalardan sonra etrafı saran dinginlik sessizliğinde yolculuğunu sürdüren bir gemi gibidir. Açılan gediklerden çok su olmasına rağmen kendini batmaktan kurtarabilmiştir.

Seher Hanım ise yâd ellerde geçen uzun yılların ardından ülkeye tarih profesörü olarak döner. Ankara'da bir üniversitede göre alarak, iki binli yılların Türkiye'sini yaşamaya başlar. Ülkenin entelektüel havasını solumak için düzenlenen toplantı, konferans ve seminerleri yakından takip eder. Âlim Güngör tarafından düzenlenen "Tanıklarla

Konferans” etkinliğinde, konuşmacı kürsüsünde oturan Selim Bey’le karşılaşırlar. Konferans bitiminde Selim Bey, Seher Hanım’ı bulur ve ondan telefon numarasını alır. İkili, Pirinç Han’da buluşup, ağarmış saçlarının çardağında çay içerler. Sohbet esnasında Seher Hanım, Selim Bey’in, Başbakan Erdoğan’a yazmış olduğu mektubu baştan sona okur.

Gitmek üzere hanın kapısından çıkarlarken Seher Hanım, yıllardır içini bir kurt gibi kemiren soruyu sorar: “Bir mektup bırakmıştım, eline geçmiş miydi?”¹⁸⁵ Selim Bey, yıllardır sakladığı sararmış mektubu cebinden çıkarır ve çok zaman sonra bir rastlantı sonucu bulduğunu söyler. 2005 yılının hüznü eylül rüzgârında her ikisi de suskun, birbirlerine veda ederler.

3.2.6.2. Yapı

3.2.6.2.1. Olay Örgüsü

Aşka Verilmiş Muhtıra romanının olay örgüsü üç temel çatışma üzerine kurulmuştur. Türkiye’nin yakın tarihinde yaşanan siyasi gelişmelerin bireylerin hayatlarındaki etkilerine yer veren romanda ilk olarak, ideolojik çatışma ön plandadır. 1960’lı yılların sonlarına doğru ülkede baş gösteren fikir ayrılıkları, günden güne derinleşerek toplumun “sağ görüş” ve “sol görüş” etrafında kutuplaşmasına neden olur. 1971-2005 yılları arasını konu edinen romanın kurgusunda da kişiler arasındaki ilişkiler, kişilerin hayat görüşleri veya kaderleri bu kutuplaşmaya göre şekillenir. 12 Mart Muhtırası günlerinde, ordu mensubu olan Seher’in babası Nevzat Bey, Selim’in babasını anarşist ve vatan haini olmakla itham eder ve bu çatışma, Selim-Seher aşkının celladı olur.

Selim’in, Bahadır Bey ve Dünder Bey’le aralarındaki görüş ayrılıkları ise sonradan mutabakata dönüşür. Bahadır Bey ve Dünder Bey’in komünist sistemin ülkenin bekası açısından tehlike taşıdığını belirten yorumları, Selim’in fikirlerinin değişmesine ve “sol damdan sağ dama” geçmesine vesile olur. Artık “milliyetçi” kadroda yer alan Selim Bey, bu sefer de karısı ve kız kardeşi ile fikir çatışması yaşar. Âkile ve Esmâ, karşıt fikirdekileri “faşist” ve “satılmış”, karşıtları ise onları “anarşist” ve “hain” olarak görürler. Dünya

¹⁸⁵ Akengin (2009e). a.g.e., 174.

görüşlerindeki ayrılıklar, aynı evi hatta yatağı paylaşan ya da aynı kandan olan insanlar arasında bile tehlikeli sonuçlar doğurabilecek kadar derindir.

Romandaki ikinci çatışma, isteklerine ve beklentilerine karşı hayatın getirdiklerinin, Selim'in iç dünyasında yarattığı çatışmadır. Bunu 'gerçek'-'hayal' çatışması olarak adlandırmak da mümkündür. Selim, hayatının tek aşkı Seher ile evlenme hayalleri kurarken, yaşanan gerçeklerin sevdiği kadını elinden almasına mâni olamaz. Yarbey Nevzat Bey'in, kendisini "bir vatan haininin oğlu" diye yaftalaması onurunu incitir ve Seher'e bir veda mektubu yazarak kasabadan ayrılır. Gönünde ve hayallerinde Seher'in aşkı hüküm sürmesine rağmen kırılan gururunu bir kenara bırakıp genç kızı bir daha arayıp sormaz. Artık Selim için aşk defteri kapanmıştır. Âkile ile mantık evliliği yaparak, hayat karşısındaki yenilgisini tescillemiş olur.

Kurgusal yapıyı oluşturan diğer bir olay halkası ise iki kadın arasındaki çatışmadan doğar. Bu çatışmanın temelinde Seher ve Âkile'nin arasındaki kadınsal kıskançlık vardır. Seher, kendisini terk eden Selim'i bulup, tüm yaşananlara rağmen onu çok sevdiğini söyleyerek âşık olduğu adamın gönünü almak için avukatlık bürosunun kapısını çaldığında Âkile ile karşılaşır. İki genç kız da birbirlerini soğuk ve gergin bakışlarla süzerler. Açıkça konuşulan bir şey olmasa da ortamdaki kıskançlık kendisini hissettirir. Seher, Selim'e vermesi için Âkile'ye bir mektup bırakır. Ancak Âkile, mektubu bürodaki kasanın içine saklayarak ne Seher'in geldiğinden ne de mektuptan Selim'e bahseder. Bu olay, Selim ve Seher'in aşk macerasında, Yarbey Nevzat Bey'in restinden sonraki ikinci kırılma noktasıdır.

Yazar, olayların akışını roman kişilerinin düşünce dünyaları ile harmanlayarak kurguya daha geniş bir boyut kazandırır.

3.2.6.2.2. Şahıs Kadrosu

Ana Karakterler

Selim Güngörmüş

Roman başkişisidir. 12 Mart Muhtırası günlerinde üniversiteden yeni mezun olmuştur. Kasabadaki aile dostlarının yanında avukatlık stajı yapmaktadır. 12 Mart günü sadece ülke gündemine değil, Selim'in hayatına da bomba gibi düşmüştür. Aynı kasabada oturduğu ve

aynı üniversitede okuduğu Seher’le yaşadığı büyük aşk, evlilik yolundayken hüsrarla sonuçlanır. Selim, yıkılan hayalleri ve ayrılık acısı ile kasabayı terk ederek Ankara’ya yerleşir.

Selim, hayattan umduğunu bulamamış ve onun kendisine sunduklarına razı olmuş birisidir. Her an Seher’in hasretiyle yaşamasına rağmen sevdiği kadınla yeniden bir araya gelmek için herhangi bir çabası olmaz. Kaderinin getirdikleri karşısında edilgin kalır. Kalp kırıklığı ve Seher’le yaşayamadıkları daima içinde bir ukde olarak kalacaktır. Artık aşk ve mutluluk üzerine kurulacak bir yuva kendisi için mümkün değildir. Aklına ve mantığına uygun gördüğü Âkile ile evlilik yapar. Bu evlilikten iki çocuk sahibi olur.

Selim’in yer yer romantikliğe varan bir duygusallığı vardır. Talihsizliğini kimi zaman *Mai ve Siyah*’ın Ahmet Cemil’i, kimi zaman ise *Kıralık Konak*’ın Hakkı Celis’i ile özdeşleştirir.

Üniversitede hukuk okumasıyla birlikte, edebiyata, müziğe ve politika gibi farklı alanlara da ilgisi vardır. Daha çok siyasi fikirleri ile ön plana çıkar. 12 Mart sonrasını takip eden zamanlarda babasının da etkisiyle sol çizgide yer alsa da bunu hiçbir zaman bir fanatıklık hâline getirmez. Ülkede olup bitenlere karşı sağduyu ve sorgulama ile yaklaşır. Millî-manevi değerlere bağlı, vatansever biridir. Vatanın ve milletin refahı için bedel ödemekten kaçınmaz.

Düşüncelerin silah olarak kullanıldığı, ideoloji uğruna kan döküldüğü bir döneme tanıklık eden Selim, bu çatışmayı Türkiye’nin parçalanması için oynanan kirli bir oyun olarak görür. Zaman içerisinde sol görüşten ayrılarak milliyetçi cepheye katılır. Batı emperyalizmine şiddetle karşı çıkar. Komünist sistemin ise devleti Rusya’nın bir uydusu yapacağı yapacağını savunur. Ülkücü hareketin güçlenmesi ve yükselmesi için fikrî zeminde çalışmalar yapar. Ankara’daki aydın çevreyi tanıyan ve o çevre tarafından tanınan bir insandır. Gazete yazıları, düzenlediği ve katıldığı konferanslarla ülkenin geleceği için doğru olduğuna inandığı değerleri paylaşır.

Selim karakteri, benimsediği ilke ve görüşler açısından yazar Yahya Akengin’in romandaki gölgesi gibidir. Millî duyguları ve hassasiyeti yüksek bir yazar olan Yahya Akengin, Türkiye’nin yakın siyasi geçmişe dair değerlendirmelerini Selim aracılığıyla okuyucunun takdirine sunar. Romanın sonunda Selim’in dönemin başbakanına yazdığı mektup da 2000’li yıllar Türkiye’sine dair ciddi eleştiriler içermesi ile dikkat çeker.

Faruk Güngörmüş

Selim'in babasıdır. Uzun yıllardır öğretmenlik yaptığı kasabada, aynı zamanda öğretmenler sendikasının başkanıdır. Sendika başkanlığı sırasında meşru faaliyetlerin dışına çıkmamasına rağmen, 12 Mart sonrasında, "Halk Kurtuluş Ordusu" adında illegal bir sol örgütle bağlantısı olmakla suçlanır ve hapse atılır. Faruk Hoca suçsuzluğunu ailesi dışında kimseye anlatamaz. Seher'in babası Nevzat Bey, kendisi için "vatan haini" yakıştırmaları yapar. Hâlbuki Selim'e göre babası tam bir vatanperverdir. Selim, memleket ve millet sevgisini babasından öğrenmiştir.

Faruk Hoca, cezaevinden çıktıktan sonra kasabasına bir daha dönmez. Emeklilik işlemlerini tamamlatarak oğlunun yanına, Ankara'ya yerleşir. Mesleğinden incinmiş bir gururla ayrılmanın; kasabasından, öğrencilerinden, dostlarından uzak kalmanın acısını kalbine gömerek, yeni bir düzen kurmaya çabalar.

Köy çocuğudur. Köy Enstitüsü'nde okumuştur. Sol çizgide yer almasının alt yapısını şu sözleriyle açıklar:

"Bir köy çocuğuydum. Köy Enstitüsü'nde okudum. Memleketçiydik, halkçıydık. Kuvayı Milliye ruhu taşıyorduk. Ama memleketin de, halkın durumu da kötüydü. Okula gelen çocukların benim yüreğimde sızlardı çıplak ayakları... Belki de aşıktan sararan benizleri, benim gözlerim önünde geçit resmi yaparlardı. Kış ortasında yiyecek, yakacak sıkıntısı çeken evleri ben biliyordum. İsyancılar benim içimde büyüyordu. İsyanlarda yaşıyordum. Memleketin ve halkın bu haline parmak basanlara da "solcu" deniliyordu. Ben de ne yapalım, öyleyse öyledir, derlerse desinler noktasına geliyordum..."¹⁸⁶

Ancak onun "sol" anlayışını Bolşeviklik, komünizm, Sovyetçilik gibi kavramlarla yan yana getirmek pek mümkün değildir. Nitekim bu ideolojilerin varlığından, atıldığı Mamak zindanında haberi olur.

Emeklilik ikramiyesiyle yeni bir iş kurmayı planlayan Faruk Hoca, kapitalist düzenin bir parçası olmaktan içten içe rahatsızlık duysa da ticarete atılma fikri, aklının bir köşesinde. Konuyla ilgili danıştığı Selim'in "insanlık, birbirini parlatan iki sistemin arasında sıkışıp duruyor... Görünür dünyada üçüncü bir sistem yok... Sürekli içini dinleyip durarak can sıkıntıları ve geçim derdi ile boğuşmaktansa, şimdilik o değirmene

¹⁸⁶ Akengin (2009e). a.g.e., 49.

gönülsüz su taşıyanlardan almak daha iyidir...”¹⁸⁷ tavsiyesi üzerine beyaz eşya bayiliği işine atılır.

İlerleyen zamanlarda hayat nehri çok daha farklı bir yöne akar. Hacı bayram Cami’ne gitmeye başlar. Hacı bayram cemaatinden dostlar edinir. Necmettin Hoca’nın partisine kayıt yaptırır. Kapitalizm ve komünizmden kaçmanın yolunu dini duyarlılıklara sığınmakta bulur. Ancak karşılaştığı yine hayal kırıklığı olur. Din adına sergilenen türlü istismarlara tanık olan Faruk Hoca, bu üçüncü yolun da doğrulardan uzaklaştığının farkına varır.

Halime Güngörmüş

Selim’in annesidir. Eşinin mesleği dolayısıyla birçok köy, kasaba ve il gezip dolaşmıştır. Bir öğretmen eşi olmanın artılarına sahip, görmüş geçirmiş bir kadındır. Önce eşini, bir zaman sonra da oğlunu demir parmaklıklar ardında görmenin üzüntüsüne metanetle dayanmasını bilmiştir. Yaşadığı sıkıntılar Halime Hanım’ı dine yöneltmiş, dinî duygularının kuvvetlenmesine aracı olmuştur.

Esmâ Güngörmüş

Selim’in kız kardeşidir. Çocuk yaşlarında babasını ve ağabeyini hapis yatarlarken gördüğü günler, kendisinde travmatik izler bırakmıştır. Üniversite yıllarında, marjinal görünme hevesiyle asiliklere yönelir. Arkadaş çevresinin de etkisiyle, anarşist gruplara ve eylemlere katılır. Karşıt zihniyeti faşistlikle suçlar. Milliyetçi cephede yer alan Selim’le zaman zaman fikir çatışmaları yaşarlar.

Turan Bey

Selim’in kasabadayken yanında stajyerlik yaptığı avukattır. Aynı zamanda Selim’lerin aile dostudur. Kasabada sevilen bir insandır. Selim’in Ankara’da iş bulmasına yardımcı olmuş, arkadaşı Bahadır Bey’in yanında çalışmasına aracılık etmiştir.

¹⁸⁷ Akengin (2009e). a.g.e., 72.

Seher

Selim'in tek aşkıdır. Kumral, dalgalı saçlı, dikkat çekici güzelliği olan bir kızdır. İstanbul'da üniversitenin tarih bölümünde okumuş, Selim'le aynı yıl mezun olmuştur. Okulu bitince kasabadan biraz uzak bir ilçede öğretmenliğe başlar.

Büyük bir aşkla sevdiği Selim'i kaybetmek istemez. Babasının tüm katılığına rağmen Selim'le görüşmek için elinden geleni yapar. Onun kırılan kalbini tekrar kazanmak adına 12 Mart'ın sıkıyönetiminde hiç bilmediği bir şehir olan Ankara'ya gitmeyi bile göze alır.

Seher, Selim gibi hemen pes etme yolunu seçmez, aşkının peşinden koşar. Her genç kızın gösteremeyeceği bir cesaret ve özgüvenle sınırları zorlar ancak Selim'e ulaşamaz. Onun okuması için bir mektup bırakır ve cevap gelir umuduyla beklemeye başlar. Aradan uzun zaman geçse de, sevdiği adamdan bir karşılık veya haber alamaz. Bu arada yaşadığı tatsız bir olay üzerine herkesten kaçarcasına yurt dışına gider. Hollanda'ya yerleşir ve orada bir Türk'le evlenir. Onun evliliği de Selim'inki gibi bir mantık evliliği olmaktan öteye geçmez.

Hollanda'da iken tarih alanında akademik çalışmalara yönelmeye karar verir. Yüksek lisans ve doktorasını tamamlayıp profesörlük unvanını kazanır. Yaralı bir yürekle, kanadı kırık bir göçmen kuş gibi gurbete çıkan Seher, yıllarını çocuklarını büyütmekle ve akademik çalışmalarıyla doldurur. Çocuklarını evlendirdikten sonra yurda döner ve Ankara'da bir üniversitede ders vermeye başlar.

Orta yaşlarında evli ve evlat sahibi bir kadın olarak Selim'in karşısına çıktığında yüreği yaşanmamışlıkların acısıyla sızlar. Bıraktığı mektubun Selim'in eline çok sonradan geçtiğini öğrenince gözlerinden belli belirsiz hüznün bulutları geçer ve içinde suskunluklar biriktirerek, Selim Bey'e dostane veda eder.

Nevzat Bey

Seher'in babasıdır. Çay ilçesinin askerlik şubesinin başkanı olarak görev yapar. Rütbesi yarbaydır. Otoriter ve önyargılı bir insandır. 12 Mart Muhtırası sonrası gösterdiği suçlayıcı tavırla kızının ve Selim'in mutluluğuna engel olmuştur.

Âkile

Bahadır Bey'in kızı ve Selim'in de karısıdır. Selim'in Ankara'ya yerleştiği yılın sonunda okuduğu üniversitenin hukuk bölümünden mezun olur. Babasının bürosunda çalışmaya başlar.

Beyaz tenli, saçlarının ve gözlerinin rengi kömür karası, ortalama güzelliğe sahip bir kızdır. Ses tonu, yüz ifadesi, bakışları bir izlenim uyandırmaktan uzaktır. Tek umursadığı lüks bir yaşam olan Âkile, tam bir şehirli kız görünümü çizer. Babasının ortağı taşralı Selim'e mesafeli durur ve üstten bakar. Selim ise Âkile'yi bir eş adayı olarak hep aklında tutar. Bunun nedeni genç kıza karşı beslediği yoğun hisler değil Âkile'nin artıları cetvelinde toplanan maddi güçtür.

Birkaç yıl sonra Selim ve Âkile evlenirler. Selim, evliliğini “uzun süreli ateşkeslerle sürüp giden bir sessiz savaşa”¹⁸⁸ benzetir. Nitekim Âkile ile hem siyasi görüş hem de hayata bakış noktasında ciddi ayrılıklar ve çatışmalar yaşarlar. Bu durum birbirlerine yabancılaşmaya kadar varır. Selim Bey, bir dönem Âkile'den boşanmayı bile düşünür. Âkile'nin muhalifliğinin nedeni şu satırlarda saklıdır:

“Âkile'nin “Karaoğlan” sempatizanlığına gelince... İşte o noktada farklı bir çizgiye rastlanıyordu. Entelektüel çizgide görünmek, burjuva sosyetesinin dudak büktüğü değerleri temsil edenlerle aynı safta bulunmamaya özen göstermek gibi, ideolojik değil de sosyolojik bir konumda yer almak adına “solcu” bilinmeyi tercih edenler meselesi vardı. Selim'e göre Âkile de, gerek üniversite yıllarından, gerek sosyal çevresinden hissettiği sessiz baskıya karşı durmamayı yeğliyordu. Bunun yanı sıra, kocasıyla aynı düşünce çizgisinde olmayı galiba bir teslimiyet sayıyordu. Çünkü gelenekli karı-koca ilişkilerinin dışında bir evlilik görüntüsü vererek “ben de varım...” demesi lazımdı.”¹⁸⁹

1980 Askerî Darbesi günlerinde Selim Bey cezaevindeyken, Bahadır Bey hayli konuşmalardan sonra kızını sol çizgiden uzaklaştırır. Âkile, Selim Bey'in romantik mutluluk düşlerinin kadını değildir; fakat hayat arkadaşı ve iki çocuğunun annesi olarak daima saygı duyacağı, değer vereceği biri olacaktır.

¹⁸⁸ Akengin (2009e). a.g.e., 68.

¹⁸⁹ Akengin (2009e). a.g.e., 103.

Bahadır Bey

Selim'in avukatlık bürosundaki ortağıdır. Orta yaşlı, kıdemli bir avukattır. Selim, Bahadır Bey'in yazıhanesinde kendisini bir ortaktan ziyade bir sığıntı gibi hisseder. Bahadır Bey'in tepeden bakışları, hakkı olduğuna inandığı ücretin çok daha azını ödemesi, ödemeleri geciktirmesi canını sıkırsa da, Ankara'da belli bir düzen tutturması için ortağının bu tavırlarını görmezden gelir.

Bahadır Bey, sağ görüşlü bir insandır. Selim'in babasının sol örgüt mensubu olma zannıyla bir süre tutuklu kalması nedeniyle genç ortağına hep bir şüphe ile yaklaşır. Zaman zaman iki ortak arasında ülke siyasetine dair sert diyaloglar geçer. 12 Mart Muhtırası üzerine yaptıkları konuşmalarda Selim, darbe mantığına anlam veremezken, Bahadır Bey komünizm tehlikesine dikkat çeker.

Her ne kadar görüş farklılıkları yaşasalar da, Selim "devrimci" bir toplantıda basılıp tutuklandığında, avukatlığını Bahadır Bey üstlenir ve o günlerde başlayan yakınlaşma Selim'in sağ cepheye geçmesiyle daha da pekişir. Bahadır Bey, kızı Âkile'yi Selim'le evlendirir. Ancak Selim'in hayatında bir kayınpederden ziyade bir dost olarak kalmaya devam eder. Zaman iki binli yıllara ulaşmak için hızla akıp giderken hayata gözlerini yumar.

Dündar Bey

Bahadır Bey'in yakın dostlarından biridir. Akıllı, bilgili ve erdemli bir insandır. 27 Mayıs İhtilali'nin komite üyeleri arasında yer almasına rağmen 12 Mart'ı doğrudan tasvip eden bir tavır içinde değildir. Antikomünist yorumları ve analizleri ile Selim'in dikkatini çeker. Onun anlattıkları Selim'in aklını iyice karıştırır. Dündar Bey'in güven verici ve kararlı bir duruşu vardır. Selim hapse atıldığında ona sahip çıkması için Bahadır Bey'i teşvik eder. Selim'in serbest kalması için kendisi de elinden gelen çabayı gösterir. Dündar Bey, bu genç avukatta sağlam yanlar görmüştür ve o zamanlar düşünce yapısı kendisine yakın olmayan Selim'i kaybetmeyi değil kazanmayı amaçlamıştır. Bu hususta başarılı da olur.

Dündar Bey'in yaklaşımları tipik asker mantalitesiyle birebir örtüşmez. Onun askerliği kadar fikir adamlığı da vardır. Bahadır Bey'le bir sohbetinde düşüncelerini şu sözlerle ifade eder:

“Bakın dostum, siz, ülkemizin güzide illerinden birisi olan Diyarbakırlısınız. Diyarbakır’ı Türkiye’den koparılmış hayali bir devletin başkenti olarak düşünenler var. Kurmay mantığımla benim de sizden şüphelenmem gerekir. Oysa biliyorum ki siz bir Ziya Gökalp’in, bir Süleyman Nazif’in günümüze yansıyan çehresisiniz... Sıkıyönetimler de önce kurmaylık gözlüklerini kullanırlar. Her şüphe, karşı yamaçtaki çalılıkların arkasına saklanmış bir düşman askeri gibidir. O bakımdan her an ateşe hazır olmayı gerektirir. Şüpheler yerlerini gerekçelere bırakıncaya kadar kuruların yanında yaşların da yanması kaçınılmazdır. Bu 12 Mart Muhtırası’na her ne kadar “müdahale” diyorsak da, bu aslında bir ihtilalin ta kendisidir. Ordu içindeki ihtilalci sol dalgayı durdurmak için yapılmış bir ihtilaldir bu... Eğer o genç solcu subayların ihtilalci dalgası durdurulmamış olsaydı şimdi belki de sen ve ben, bu genç avukatla babasının bulunduğu koşullarda olabilirdik... Şimdi, biz en azından, duygularımızın ağırlık kazandığı olumlu kanaatlerimizden yola çıkarak bu genç adama el uzatsak ne kaybederiz?”¹⁹⁰

Dündar Bey babacan halleri ile etrafında sayılan, sevilen biri olmuştur. Esrarengiz bir trafik kazası sonucunda ölümü herkesi derinden üzmüş ve akıllarda soru işareti bırakmıştır.

Ressam Şengül Hanım

Selim’in Sanat Sevenler Derneğinde tanıştığı bir hanımdır. Orta yaşa yakın, şık giyimli, şuh ve kim zaman uçuk tavırlı bir kadındır. Derneğin lokalinde hep aynı koltuğa oturarak viskisini içer ve oradaki diğer insanlarla sohbet eder. Bu sohbetler, sıkıyönetim ortamından entelektüel yakınmalar üzerinedir. Şengül Hanım, bohem hayatını devrimci nidalarla renklendirir. Marksist ve komünist sistemin savunucularındandır. Ona göre milliyet ve milliyetçilik kavramları ile faşizmin hiçbir farkı yoktur. Sovyet Rusya’nın farklı ulusları tek çatı altında toplayarak onlara ağabeylik ettiğine inanır ve aynı sistemi Türkiye’ye getirmek isteyen birtakım gizemli adamlarla toplantılar yapar.

Dul bir kadın olan Şengül Hanım, hafifmeşrep hâlleri ile Selim’in aklına bedensel hazları getirir. Erkeksi dürtülerini harekete geçirir. İkili birçok kereler teklifsiz sohbetlerde bulunmuştur. Selim her seferinde bu sohbetleri, Şengül’ün evinde veya atölyesinde sonlandırma hayalleri kurmuştur. Yine içki ve baştan çıkarıcı bakışların eşliğindeki bir sohbet akşamında, Şengül Hanım Selim’i bir toplantıya götürür. Konuşmalarda komünizm ve Sovyet Rusya propagandası hüküm sürer. Toplantı esnasında baskın yapan polisler tarafından tutuklanan Şengül Hanım ve Selim hapse gönderilir. Selim, Bahadır ve Dündar Bey’lerin yardımları sonucu serbest kalır. Şengül Hanım ise aftan yararlanarak dışarıya

¹⁹⁰ Akengin (2009e). a.g.e., 45.

çıkar. Sonraki karşılaşmalarında Selim, Şengül Hanım'ın kendisine kin ve düşmanlıkla baktığını görür. Selim'i de "satılmışlar" ya da "kendisini satanlar" güruhuna dâhil etmiştir. Şengül Hanım'daki aykırı olma çabası romanda şu satırlarla anlatılır:

"Şengül de biraz açılmış, genç kızlık günlerindeki aşkından söz etmişti. Ama sonunda ihanete uğramıştı. Her şeyini verdiği o sevdiği genç, günün birinde kendisini terk edip gitmişti. Artık bu toplumun bir genç kızda aradığı en önemli değerini yitirmişti. O yüzden, isyanlarının izinden yürüyerek, "devrimcilik" yolunu seçmişti. Eğer o düzen gelirse, toplum içerisinde, kaybettiğinin ezikliğini duymadan "özgürce" yaşamak olağan karşılanacaktı."¹⁹¹

Âlim Güngör

Selim Bey'in gazete ve dergilere yazdığı yazılarında kullandığı takma addır. Âlim Güngör'ün, dönemin başkanı Bülent Ecevit'e muhalif olarak kaleme aldığı makaleleri büyük ses getirir. Bir yazısında başbakana hakaretten dolayı hakkında ceza davası açılır. Çalıştığı gazetenin yazı işleri, Âlim Güngör'ün gerçek kimliğini ele vermek istemez. Lakin makalenin sahibi bunu içine sindiremeyip ortaya çıkar. Selim Bey, savcılığa ifade verir. Mahkemesi devam etmek üzere serbest bırakılsa da deşifre olmasıyla birlikte bir süre özgürlüğünü ağır tehditler altında yaşar.

Gülben

Bir dönem Seher'le ev arkadaşlığı yaparlar. Seher gibi Gülben de öğretmendir. Erkeklerle karşı zaafi ve tasvip görmeyecek davranışları nedeniyle tüm memlekete yayılan bir skandala sebebiyet verir. Seher de onunla aynı evi paylaştığı için bu çirkin olaya adı karışır. Yaşadığı travmayı kolay atlatamayan Seher, büyük bir şaşkınlık ve utanç içinde ülkeyi terk ederek yurtdışına yerleşir.

Selahattin Bey

Doğan Oteli'nin sahibidir. Selim Bey'le bir mahkeme dolayısıyla tanışırlar ve kısa zamanda dost olurlar. Birbirlerine özel hayatlarını ve sırlarını anlatırlar. Selahattin Bey, Selim'in hüsrana uğramış aşk hikâyesinden haberdardır. Seher'den haber alabilmesi için ona yardımcı olur.

¹⁹¹ Akengin (2009e). a.g.e., 93.

Galip Bey

Gazetelerden birinde köşe yazarıdır. Bahadır Bey'in adını "sohbet akademisi" koyduğu fikir alışverişi toplantılarının katılımcıları arasındadır. Rahmetli Dünder Bey'in fikirlerinin en ateşli temsilcilerinden biridir. Türkiye'yi Marksist bir sisteme çekmeye çalışanlara şiddetle karşı çıkar. "Ne Amerika ne Rusya bağımsız Türkiye" görüşünü kendine ilke edinmiştir.

Namık Bey

1980 Askerî Darbesi'nde içeri atılanlar arasındadır. Suçu ülkücü gençleri teşvik edici ve yönlendirici faaliyetlerde bulunma olarak belirlenmiştir. Eski müsteşardır. Selim Bey'le Mamak Cezaevi'nde arkadaş olurlar, uzun sohbetler ederler. Türküler, edebiyat ve şiir dolu bu sohbetlerinde hem geçmişin muhasebesi yapılır hem de geleceğe dair yeni düşünceler keşfedilir.

"Bir gün bir yerlere gelirim Necip Fazıl'ın şiirlerini sevenlerle Nazım Hikmet'in şiirlerini sevenleri barıştırmamın yollarını arayacağım; dolayısıyla gençliğin ortak paydalarını zenginleştirmeye çalışacağım..."¹⁹² Hapisteyken Selim'e söylediği bu sözler, Namık Bey'in gelecekteki en büyük emelinin ifadesidir. İlerleyen yıllarda bakan koltuğuna oturunca söylediklerini uygulamaya koysa da bu uzlaştırma çabası uzun soluklu olmaz. Çünkü her iki cephenin de desteğini almak yerine tepkisini çeker.

Prens Sebahattin'in Kızı

Selim Bey kendisiyle Doğan Oteli'nde Selahattin Bey vasıtası ile tanışır. Ankara'ya altmış beş yaşını dolduran yoksullara aylık bağlanması kanunundan faydalanmak için gelmiştir. Babası Prens Sebahattin üzerine kısa bir sohbetleri olur. Selim, kadının vakar ve metanetinden oldukça etkilenir.

Yoksul fakat asil bir görünüşü vardır. Bakışı, duruşu, edası ile soyluluğunu hissettirir. Yaşına göre dinç ve sağlıklı görünür. Ancak yüzündeki keder, insanı tarihine sahip çıkamamanın mahcubiyeti ile karşı karşıya bırakır. Selim, kadının çocukluk günlerindeki

¹⁹² Akengin (2009e). a.g.e., 126.

zenginliğini ve bir de şimdiki yaşantısını düşünür. Aslında yaşayan bir tarih olan kadının bu düşkün hâli karşısında derin bir iç geçirir.

Yardımcı Kişiler

Kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip romanda, Faruk Bey'in Köy Enstitüsü yıllarındaki aşkı Güllü, hapishanede asayiş sağlamla görevli öğrencisi Yüzbaşı Yücel; Selim'in oğlu Burak ve kızı Bilge; Esma'nın üniversite arkadaşları Murat ve Taner ile "Tanıklarla Konferans" etkinliğinin konuşmacıları Latif Ballıgil, Nuro! Başaranlar, Teknisyen Arif Bey, Veli Bey ve Ahmet Hafizoğlu yardımcı kişiler arasında yer alır.

3.2.6.2.3. Zaman

Nesnel Zaman

Aşka Verilmiş Muhtıra romanında olaylar 1971 yılının sonbaharında başlar; 2005 yılının sonbaharında son bulur. Buna göre nesnel zaman otuz dört yıllık geniş bir zaman dilimini kapsar. Zaman, gerçekçi bir yaklaşımla ele alınmıştır. Yazar, dış zamanda olup bitenleri kurgusal hikâye ile bütünleştirerek, Türkiye'nin yakın tarihini edebiyat sahasına taşır.

Vaka zamanı

Romanda nesnel zaman otuz yılı aşkın olmasına rağmen olaylar bu sürenin her günü ve saatinde geçmez. Yazar, nesnel zamanda tasarruflar yaparak, bazı atlamalarla olayları aktarır. Bununla birlikte kimi yerlerde de geriye dönüşler vasıtasıyla hem kronolojik akışın tekdüzeliğini bozar hem de nesnel zamanı genişletme yoluna gider. Örneğin; romanın "şimdi"sinde olaylar 1971 sonbaharında başlar ancak Selim'in hatırlamalarıyla 12 Mart gününe dönüş yapılır ve muhtıranın ilan edildiği anlar Selim'in gözünden okuyucuya aktarılır:

"Avukatlık stajı bitmek üzereydi. Kasabanın sevilen avukatı, aile dostu, yanında stajyer olduğu Turan Bey, onu komşu il Kütahya'daki bir dava ile ilgili iş için gönderiyordu.

Tipi vardı, yollar zor geçit veriyordu. Otobüs büyük bir mücadele vererek ilerlemeye çalışıyordu. Gecedan devrilen telgraf direkleri görülüyordu. Yan yatmış kamyonlara rastlanıyordu. Ama Selim'in yüreğinin orta yerinde Seher'in tahtı, karşılıklı aşkın metanetiyle duruyordu. Dün yine mektubu gelmişti. Cebinden çıkarıp okudu bir kere daha. Beyaz kâğıt üzerindeki satırlar, karlı havada yollara düşmüş otobüsler gibiydi. O yüzden şimdi otobüsün içi bir kere daha ısınıyordu.

Kar fırtınasıyla g re en  u puslu tepelerin arkasında yeşil bahçeler uzanıyordu sanki...       Selim'in bakışları hep ötelere çevriliydi.

Otobüs yolcuları bir anda dikkat kesilmişti. Nefeslerini tutarcasına sessiz, bakışlarını  of r n ensesine  ivilemi  gibiydiler. Selim, kar beyazı bir d          uyanırcasına bir hareketiyle mektubu cebine yerleştirdi. Anla ılmı tı, haberler ba lıyordu radyoda, içinden “ u bizim insanlarımız ne kadar çok haber meraklısıdır böyle...” dedi.

Derken... Derken, bu haberlerin öyle her g nk ler gibi olmadığı anlaşıldı.

Radyoda Silahlı Kuvvetler'in bildirisi okunuyordu, heyecanlı, tok bir sesle.

Hükümet istifa etmeliydi. Yerine reformcu yeni bir h k met kurulmalıydı.”¹⁹³

Anlatma Zamanı

A ka Verilmiş Muhtıra romanında nesnel zaman 1971-2005 yılları; romanın yazıldığı zaman ise bu süreçten birkaç yıl sonradır. Nesnel zaman ile anlatma zamanı arasındaki süre kesin çizgilerle belli olmamakla birlikte, yazarın kullandığı dil ve anlatımdan olayların ileriki bir tarihte aktarıldığı anlaşılmaktadır.

3.2.6.2.4. Mekân

Açık Mekân

Romanda  n plana çıkan açık mekânlar, Ankara  ehri ve G ng rm   ailesinin 12 Mart Muhtırası  ncesi yaşadığı kasabadır. Kasabanın adı ve hangi il sınırları içinde bulunduğuna dair bilgi yoktur. Bununla birlikte çocukluğunun, ilk gençliğinin ve tek a kının mutlu günlerini ge irdi ı yer olması açısından Selim'in maneviyatında büyük bir değere sahiptir. Romanın başlangıcında kasaba ile Ankara'nın karşılaştırılması  u şekilde yapılır:

“Caddenin sesleri ona çocukluğunun kasabasını hatırlatıyordu. Tıpkı o zamanlardaki gibi, d kk nlardan radyoların ezgileri yansıyor. Ama o kasabada insanların  ehrelerinde böyle tedirginlikler, hareketlerinde böylesi tela lar pek olmazdı.  u akıp giden kalabalıklar içinde birbirleriyle selamla anlara rastlanmıyor, herkes kendi dünyasında ama dikkatli ve her an tetikte bir tavır içerisinde kimi a a ı kimi yukarı geçip gidiyordu.

Bazı sokak ba larındaki seyyar satıcıların  a rı maları ile güneşin ışınlarından başka a ına bir şey yok gibiydi. Selim'in i  âleminde kasaba manzaraları ile büyük  ehrin halleri birbirine karı ıp duruyordu.”¹⁹⁴

¹⁹³ Akengin (2009e). a.g.e., 12-13.

Ankara, mekân unsuru olmasının yanı sıra ülke siyasetinin merkezi olması sebebiyle romanın muhtevasını ve kurgusunu tamamlayıcı bir nitelik taşır. Selim, yoğun siyasi gündemin nabzını bizzat Ankara'dan tutar ve toplumun o yıllarda maruz kaldığı sıkıntılara en yakın yerden şahit olur.

Selim'in hayatında Ankara ile yeni bir sayfa açılır. Bu şehir onun için mutlu zamanların bittiği ve hayat mücadelesinin başladığı yerdir. Selim, büyük şehirde bir düzen kurma ve kendi ayakları üzerinden durma çabası verir. Yazar, Selim'in hikâyesinin işleyişine yer yer Ankara tasvirleri de serpiştirir:

“Ankara’ya yılın ilk kar yağdığı günün öğleden sonrası, uğranılan ilk saldırıyı püskürtmek için güneş ışınlarının dört koldan kuşatması başlamıştı. Anafartalar Caddesi cıvı cıvıldı. Saçaklardan dökülen kar suları, kaldırımlarda eriyenlerle buluşuyor, telaşlı kalabalıkların adımları arasında süzülerek, yokuş aşağı çağlayan ince derecikleri andırıyordu.”¹⁹⁵

“Güneş, Gençlik Parkı’ndan son ışıklarını da toplayıp lacivert bohçasına yerleştirdikten sonra gazinoların gişe önleri hareketlenmeye başladı. Gölün öbür yakasındaki Lunapark Gazinosu, biraz sonra başlayacak programındaki sanatçıların anonsunu yapıyordu. Göl Gazinosu, Japon Bahçesi, Yazar Aile Bahçesi aynı şekilde yıldız sanatçılarını duyuyorlardı. Işık oyunlarının bir şehriğin görüntüsü sergilediği gölde kayıklarla dolaşan insanlar mutlu görünüyorlardı.”¹⁹⁶

“Ankara’nın sonbaharlarındaki telaşı, kaldırımlarda seken yaprak hışırtılarıyla sesli bir sükûnete dönüşür. Bulvarlardaki çınarlar, akasyalar, at-kestaneleri, salıverdikleri yaprakları ile beton yığınlarının egemenliğini püskürtmek için hücumla geçmiş gibi olur. Ankara, bozkırın ortasında, kişilik mücadelesi veren, kimlik edinme telaşına düşmüş bir şehirdi.”¹⁹⁷

Zafer Çarşısı, Ulus, Gençlik Parkı, Kızılay, Samanpazarı, Keçiören, Çıkırıkçılar Yokuşu gibi Ankara’yı Ankara yapan semtler romanda ismi geçen mekânlar arasındadır. Bunların dışında, Ankara Kalesi, Selim’in buhranlı anlarında nefes aldığı, hayata ve şehre meydan okuduğu yer olarak dikkat çeker.

Selim’in üniversite yıllarının geçtiği yer olarak İstanbul, askerlik yaptığı Isparta ve Kıbrıs; Seher Hanım’ın uzun yıllar yaşadığı Hollanda romanın diğer açık mekânlarıdır.

¹⁹⁴ Akengin (2009e). a.g.e., 8.

¹⁹⁵ Akengin (2009e). a.g.e., 7.

¹⁹⁶ Akengin (2009e). a.g.e., 59-60.

¹⁹⁷ Akengin (2009e). a.g.e., 87.

Kapalı Mekân

Romadaki başlıca kapalı mekânlar, Selim ve ailesinin Keçiören’de oturdukları apartman dairesi, avukatlık bürosu, Tuna Caddesi’nin girişindeki Sanat Sevenler Derneği¹⁹⁸, Doğan Oteli ve Mamak Askeri Cezaevi’dir. Bu mekânlara sadece isim olarak yer verilir. Romanda kapalı mekân tasviri yoktur.

3.2.6.3. Tema

Politik Temalar

12 Mart Günleri

12 Mart, romanın ana temasını oluşturur. Muhtıra, sadece dönemin hükümetini devirmekle kalmaz, birbiriyle bütünleşmiş iki kalbi de ayırarak Selim ve Seher’in evlilik hayallerinin yıkılmasına sebep olur.

12 Mart günleri acı ve korkularla dolu bir dönem olarak işlenir. Topluma egemen tatsızlık, bireylerin iç dünyalarına da yansır: “Acılarla ne çok dost olmuşuz diye içinden geçirdi Faruk Hoca... Gözleri dolup taşacak diye endişelendi, bakışlarını Selim’den uzaklara kaydırıldı.”¹⁹⁹

Sıkıyönetim, bireylerin hak ve özgürlüklerin başında bir cellat gibi beklemektedir. İnsanlar, sokağa çıkmaktan hatta evlerinin perdelerini aralamaktan bile çekinir hâle gelirler. Sokaklarda patlayan bombalar, ateşlenen silahlarla kardeş kanı akıtılır. Hapse atılanların zindanlarda gördüğü işkenceler fısıltılar şeklinde şehirlere yayılır. Ülkenin genelinde kaos ve endişe hâkimdir.

Siyasi Kutuplaşmalar

12 Mart Muhtırasının ardından Nihat Erim’in başbakanlığında kurulan teknokratlar hükümeti, 1973’te yerini millî iradeye bırakır. Seçimlerde Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit liderliğindeki yarış, gittikçe derinleşen bir kutuplaşma ve çatışmanın ayak sesleridir.

¹⁹⁸ Tuna Caddesi’ndeki Sanat Sevenler Derneği, yazarın hayatından bir kesit olarak romanda yer alır. Derneğin lokali, Yahya Akengin’in, Ankara’ya tayin olduktan sonra ziyaret ettiği mekânlardan birisidir. bk. Akengin (2013). a.g.e., 165.

¹⁹⁹ Akengin (2009e). a.g.e., 60.

Aynı günlerde yurt dışı sürgününden dönen Necmettin Erbakan da yeni bir parti kurmaktadır. Art arda yapılan seçimlerde koalisyon hükümetleri ya oluşturulma aşamasında sekteye uğrar ya da ülkeyi uyum içinde yönetmeyi beceremezler.

Siyasi belirsizlik ve gerginlikler sokağa da yansır. “Sağ görüş” ve “sol görüş” şeklinde iki kutba ayrılan taraflar, birbirlerini “satılmışlar” ve “hainler” diye suçlar. Yaşanan siyasi gelişmelere bağlı olarak ülkücü hareket, devrimci cepheyle kanlı bir savaş içine girer. Bir tarafta “kahrolsun faşizm” sloganları atılırken, diğer tarafta Türkiye’yi komünist rejime sürüklemekle hedeflenenin, Rus emperyalizmine boyun eğmek olduğu tezi işlenir. Romanda bu ideolojik ayrışmanın bireylerin iş hayatlarında, evlerinde, arkadaşlıklarında, iç dünyalarında yarattığı sarsıcı etkilere ayrıntılı bir şekilde yer verilir.

12 Eylül Darbesi

“Sonuçta kardeş kavgasına dur diyen bir düdük çalmış, ordu yönetime el koymuştu.

Bu genel manzaranın yanı sıra, yapılan tutuklamalar, entelektüellerin her birinin kendi cephesinden yorumları ve kaygıları, yurt çapında sıkıyönetim uygulanması, yurt dışına kaçanlar, alttan alta homurdanmalar, kısaca, artısı ve eksisiyle her şey, yeni bir dönemin başladığını göstermeye yetiyordu. Bir devrin kapandığı, yeni bir sayfanın açıldığı belli oluyordu.

Ülkenin sürüklendiği kaosu bitirip yeniden demokrasi düzenine geçiş sözünü veren askeri yönetim, “denge” gözetme kaygısı ile karşıt kamplardan her siyasiyi tutuklamış, uzantıları saydığı herkesi içeri tıkmıştı. İdeoloji odakları arasında da hiçbir ayırım gözetmeksizin, tümünü aynı kefeyle koyarak “sanık” etiketini yapıştırıp sıkıyönetim savcılıklarına havale etmişti.”²⁰⁰

12 Eylül Darbesi’ni bu satırlarla romanında işleyen Yahya Akengin, bazı sorular da sorar:

“Bu arada sayısız tartışma konularından ikisi ön plana çıkıyordu. Ordu neden Ecevit’in partisi iktidardayken değil de Demirel’in hükümeti iş başındayken müdahaleyi tercih etmişti?

İkincisi, hiçbir yabancı ideolojiye hizmet etmeyip, dış odaklarla herhangi bir bağlantısı olmayan, komünizm tehlikesine karşı mücadele veren siyasiler ve gençler, neden diğerleri ile aynı görülüp cezalandırılmıştı?”²⁰¹

²⁰⁰ Akengin (2009e). a.g.e., 123-124.

²⁰¹ Akengin (2009e). a.g.e., 124.

Bir darbeler tarihi romanı olan *Aşka Verilmiş Muhtıra*'da yazarın vermek istediği mesaj şu cümlede saklıdır: “Her şey Türkiye ve Türk milleti üzerine oynanan büyük bir oyundan ibaretmiş.”²⁰²

“Milletimizi parçalamak isteyen Avrupalılar, özellikle İngilizler, bu fitne tohumlarını yüz elli yıl önce ekmeye başladılar. Bölgeye misyoner orduları gönderdiler. Raporlar hazırlayıp arşivlerine yerleştirdiler. Bazı farklılıklarımızı yumuşak karnımız olarak kullanma stratejileri geliştirdiler. Zaman zaman isyanlar çıkarttirdılar. Şimdi tekrar aynı düğmeye basmış bulunuyorlar.

Ben buradan devletimizi sadece uyarmıyor, yalvarıyorum. Bu yangın büyümeden söndürülsün... Bin yıldır aynı vatanda, aynı kibleye yönelenler gerçeği unutulmasın...”²⁰³

2000’li yıllar

Yazar, romanında 2000’li yıllara dair düşüncelerini, romanın başkişisi Selim’in şu sözleri üzerinden dile getirilir:

“İki binli yılların nasıl olacağını şimdiden kestirmek çok da zor değil... İki binli yılların kan ve barut kokusunu şimdiden burnumda hissediyorum ben. Yıkılması için ömrümüzü harcadığımız bir süper güç ortadan çekildi. Şimdi tek süper gücün kucağına düşen bir dünya olacaktır iki binli yıllar...”²⁰⁴

Yine Selim tarafından okunan “İkibine Doğru” başlıklı şiirin de özellikle ilk ve son kıtası oldukça dikkat çekicidir:

“Okyanuslara, kuytulara ve üstüne bulutların,
Yüklemiş gülüşlerini imparator iblis
Alnında barış yazılı bombalarla tabutların,
Diplomat çantalarında yoğun bir sis
Karışır hava raporları ile bazen,
Birbirlerine alın yazıları insanların
Çağın tacını giyen gizli kralların,
Gelir alkışları Orta Çağ mahzenlerinden.

²⁰² Akengin (2009e). a.g.e., 137

²⁰³ Akengin (2009e). a.g.e., 138-139.

²⁰⁴ Akengin (2009e). a.g.e., 143.

(...)

Şimdi hülyalı atlaslarımda kervanlar çözüldü,

Bütün ümitler İki bin'e ertelidir şimdi

İki bin'e kan ve gözyaşları nakledildi,

Mirasyedi bir dünyanın önüne,

Bir veresiye defteridir açıldı,

Bütün günahlar oraya yazıldı,

Bilmedik ki önce aşklar bozuldu...”²⁰⁵

Bireysel Temalar

Aşk

“Aşka Verilmiş Muhtıra” başlığından da anlaşacağı üzere, romanın ana temalarından bir diğeri de aşktır. Aşk, yazarın önceki romanlarında olduğu gibi bu romanında da hüsrana ve ayrılıkla sonuçlanır. Kalpleri birbiri için çarpan iki genç âşık, Selim ve Seher, evlilik ve birlikte mutlu bir hayat hayalleri kurarlarken kader kötü sürprizlerle karşılarına çıkar. Bu aşkın yazısında yarım kalanlar, özlem, bekleyiş ve pişmanlıklar vardır.

İletişimsizlik ve Yabancılaşma

Ülkede yaşanan sıkıyönetim baskıları ve siyasi gerilimler, bireylerin ilişkilerini ve birbirlerine bakış açılarını da etkiler. İdeoloji farklılıkları eşler, kardeşler, ebeveyn-çocuk arasında bile derin uçurumlar yaratır. Artık hayat görüşleri siyah ve beyaz kadar keskin şekilde ayrılan bireyler, birbirlerini tanıyamaz ve diyalog kuramaz hâle gelirler.

İletişimsizlik ve yabancılaşma teması, romanda özellikle Selim Bey'in evliliği üzerinden işlenir. Karısı Âkile ile resmiyette birleştirdikleri hayatlarını, gerçekte bir türlü birleştiremeyen Selim Bey, bir akşam masa başında düşündükleriyle iç dünyasında bu durumun muhakemesini yapar:

“Evet, şimdi huzuru özlüyordu. Keşke karısı ile başka tartışmaları, daha farklı anlaşmazlık konuları olsaydı diye geçirdi içinden. Sonuçta sarılıp koklaşarak

²⁰⁵ Akengin (2009e). a.g.e., 143-145.

uyuyabilir, birçok şeyi atabilirlerdi. Ama aynı yastıkta iki ayrı dünya görüşü ne derece barınır, uyum sağlayabilirdi?.. Bu düpedüz birbirine yabancılıktı, yabancılaşmaydı. Yoksa Âkile kendisini sevmiyor da tepkisini siyasi kalıplar içinde mi dışa vurmuş oluyordu? Ama şu da vardı: Âkile babasıyla da farklı görüşler taşıdıkları halde babasına düşküncü. Onunla bazen tartışıyorlar, sonunda birinden biri öbürünün yanağına bir şefkat öpücüğü kondurarak noktalayabiliyorlardı. Acaba böyle anlarda bu tür bir yaklaşımı Âkile kocasına da gösteremez miydi? “Yoksa ben mi öyle yapmalıyım?” diye sordu içinden. Bir süre sonra masa başında uyuyakaldı.”²⁰⁶

²⁰⁶ Akengin (2009e). a.g.e., 109.

3.2.7. Karınca Düşü

*“Al perdelerinden kuşkudadır pancurlar
Unutulmuş bir hal dili aramızda
Türbe olmuş destanlara gönlüm öyle yıkılmış
Dinledim karanlığı evlerle yıldızlarla,
Bilmem kaç anne saçlarını yolmuş,
Şehitler kabri dağlara karşı;
Oğul oğul tek mil verir toprağa
Derdi yok, şimdilik hudutların, kurşunlar,
Mihnetle yeşeren bağlara karşı”²⁰⁷*

3.2.7.1. Romanın Özeti

Karınca Düşü, Fazıl Bey’in ütopyasını gerçekleştirmek için verdiği mücadeleyi konu edinir. Fazıl Bey, terörle mücadelede gencecik vatan evlatlarının şehit düşmesini kabullenemez. Gençlerimize yakışanın, teröristlerin hain tuzaklarıyla değil, gerektiğinde onurlu savaşlarda, cephe çarpışmalarında kahramanlık ve şehitlik mertebesine ulaşmak olduğunu savunur. Amacı, çocukları yerine dağlarda teröristlere karşı göğsünü siper edecek, yaşı ellinin üzerinde, gücü yerinde, yiğit binlerce babadan bir “Gönüllü Babalar” ordusu meydana getirmektir. Bunun için Anadolu’yu diyar diyar dolaşmaya başlar. Gittiği şehirlerde, “Şehit Aileleri Dernekleri” ile iletişime geçerek, projesini anlatır. Fazıl Bey’in çağrısına, ülkenin dört bir yanından binlerce kişi, “ben de varım” der. Fazıl Bey bir yandan yolculuğuna ve temaslarına devam ederken diğer yandan katılımcılarla mail aracılığıyla irtibat halinde kalıp projesinin organizasyon sürecini başarıyla yürütür.

Görüşmelerine kısa bir ara verip, Kars’taki avukatlık bürosuna döndüğü zaman ortağı Feramuz’la birlikte silahlı iki kişinin saldırısına uğrarlar. İkisi de yaralanır. Terör yandaşları, bölge halkını teröristlerin kurduğu tuzaklara düşmemeleri yönünde uyardığı ve bilinçlendirdiği için Fazıl Bey’i hedef seçmişlerdir. Bu olay üzerine Fazıl Bey korkup sinmek yerine, iyileşince mücadelesine kaldığı yerden devam eder. Projenin ilk somut adımı, Erzurum’da yapılan toplantıda atılır. Genel katılımcı “Gönüllü Baba” sayısı kırk bini aşmaktadır. Bunları temsilen Erzurum’a kırktan fazla gönüllü gelir.

Fazıl Bey, Milli Mücadele döneminde istediğini elde edemeyen emperyalist güçlerin, yıllar sonra bu kez bölücü terör örgütünü sahneye koyarak ülkenin bütünlüğüne kastettiklerini

²⁰⁷ Akengin (2014). “Hilâlsiz Kalmasın Hudutlar”. *a.g.e.*, 212-213.

düşünmektedir. Erzurum Kongresi'nin Milli Mücadele'yi ateşleyici olmasından ilhamla, projenin ilk büyük görüşmesini Erzurum'da yapmaya karar vermiştir.

İki günlük yoğun bir mesaiden sonra “Gönüllü Babalar”ın özgeçmişleri, sağlık raporları, iletişim bilgileri ve müracaat beyanları tasnif edilerek klasörlere yerleştirilir. Bu aşamadan itibaren devlet destekli ve resmi yollarla ilerlemenin doğru olacağı fikrinde buluşan temsilciler, gönüllülerin dağa intikalleri ve lojistik destek için yetkili makamlara iletecekleri bir müracaat dilekçesi kaleme alırlar. Dilekçe temsilcilerin hepsi tarafından tek tek imzalanır.

Fazıl Bey ve yoldaşları bu işlerle meşgul olurken, toplandıkları otelde kalan iki esrarengiz kişi kendilerini göz hapsine almıştır. Üçüncü günün gece yarısı herkes uykudayken otelin çevresi polisler tarafından sarılır. Fazıl Bey ve temsilciler, uykularından uyandırılarak apar topar emniyete götürülür. Tüm bilgisayarlara ve yazılı belgelere de el konulmuştur. Aylar sonra hazırlanan iddianamede darbe yapmak amacıyla örgüt kurmak suçuyla itham edilirler. İki yıl süren tutukluluk ve yargılama sürecinin ardından tahliye kararı çıkar.

Fazıl Bey'in devletin bekası ve vatan topraklarının parçalanmaması uğruna oğulları yerine dağlarda teröristlerle çarpışmaya hazır babalarla verdiği bu mücadele, devlete isyan ve ihanet damgası ile sonuçlanır. Düş, gerçeğe dönüşmemiştir. Fakat Fazıl Bey, başarıya ulaşamasa da bu yolda savaşmanın gururunu yaşar. İçindeki vatan aşkına zerrece zeval gelmemiştir. Hapisten çıktığı gün yurduna şu sözlerle seslenir ve böylece roman son bulur:

“Dünyamızın üstünde bütün ruhlar uyurken
Dünyada senin âşıkın olmak ne güzel şey”²⁰⁸

3.2.7.2. Yapı

3.2.7.2.1. Olay Örgüsü

Karınca Düşü romanında olay örgüsü kişiler arasındaki çatışmalar üzerine kurulu değildir. Bir ütopyayı konu edinen romanda olay örgüsünün birimleri, Fazıl Bey'in ütopyasını gerçekleştirmek amacıyla çıktığı yolculuktan oluşur. Bu yolculuğun her bir durağı kendi içinde barındırdığı kişi ve hikâyelerle okuyucuya farklı kesitler sunan birer metin

²⁰⁸ Akengin (2016). a.g.e., 152.

halkasıdır. Romanın kurgusal yapısı, metin halkalarının ana tema etrafında birleştirmesiyle bütünlük kazanır. Bununla birlikte yazar, siyasetin güncel meselelerini tarihin gerçekleriyle harmanlayıp olayların akışı içine yerleştirerek romana derinlik kazandırmıştır.

3.2.7.2.2. Şahıs Kadrosu

Ana Karakterler

Fazıl Bey

Romanın başkişisidir. Avukatlık yapar. Memleketi Kars'ta bir avukatlık bürosu vardır. Eşi ve çocukları İstanbul'da yaşarlarken, kendisi gönülden bağlı olduğu memleketinden uzak kalmak istemediği için mesleğini Kars'ta icra etmeyi tercih etmiştir.

Fazıl Bey, ülke sorunlarına son derece duyarlı biridir. Yüreğinde kocaman bir vatan ve millet sevgisi vardır. Son yıllarda ciddi bir sorun haline gelen terör saldırılarında, genç yaştaki askerlerin şehit düşmeleri kendisini derinden yaralamaktadır. Türk ordusunun, teröristlerin hain tuzaklarına değil şanlı savaşlarda göğüs göğüse çarpışmalara layık olduğu inancındadır. Bu nedenle, uzun zamandır düşlediği emelini hayata geçirmek için harekete geçmeye karar verir. Amacı oğulları yerine teröristlerle mücadele etmeye hazır babalardan bir “gönüllüler ordusu” kurmaktır. Şehir şehir dolaşarak projesini binlerce kişiyle paylaşır.

Fazıl Bey yolculuğu esnasında coşkusunu ve ümidini bir an bile yitirmez. Başarıya ulaşmasa dahi bu kutlu yolda emek harcamanın gururunu ve vatan toprağı uğruna şehit olma özlemini daima kalbinde taşıyacaktır.

Bu toprakların ne zorlu mücadelelerle ve ağır bedellerle kazanıldığının bilincindedir. Gittiği her şehirde, tarihten ayrı bir kahramanlık hikâyesi görür. Bilgi birikimi ve hayat tecrübesi fazla biri olan Fazıl Bey, milli kültürel değerlerine bağlı bir aydın profili çizer. Tarihin yanı sıra edebiyata ve müziğe de ilgisi vardır. Pek çok şiiri ezbere bilir. Maneviyatını türkülerle ifade eder.

Fazıl Bey'in manevi dünyasında yaşanmışlıkların kıymeti çok büyüktür. Çocukluk anılarını, üniversite yıllarındaki hatıralarını, 1980 Askeri Darbesinde gördüğü işkenceleri ve o yıllarda tutkuyla âşık olduğu sevgilisi Aysel'i daima aklının ve kalbinin bir köşesinde

tutar. Vahide Hanım’la evlidir. Eşini sever ve ona karşı hep saygılıdır. Bununla birlikte ömrü boyunca âşık olduğu tek kadın Aysel kalacaktır.

Fazıl Bey, “Gönüllü Babalar” ütopyası ile imkânsızlıkları imkâna çevirmeyi zorlar. Emelinin ve hedeflerinin peşinden gider. Fakat uğraşlarının sonu hüsrân olur. Neticede oynanan çirkin oyunun büyüklüğü karşısında kendi âcizliğini görse de içindeki vatan aşkı bir nebze olsun azalmamıştır.

Kemalettin Bey

Fazıl Bey’in üniversiteden arkadaşıdır. Kemah’ta okul müdürü olarak görev yapar. Fazıl Bey gibi kültürlü, hoş sohbet, vatanına milletine yürekten bağlı bir insandır. Fazıl Bey’in projesini paylaştığı ilk kişilerdendir. Kemah’taki sohbetlerinde dostunun anlattıklarına sonuna kadar hak veren Kemalettin Bey, şehit babalarından kurulması planlanan bu gönüllü ordunun seve seve destekçisi ve katılımcısı olur.

Feramuz

Fazıl Bey’in büro ortağı, genç bir avukattır. Fazıl Bey, yolculuğa çıkmadan evvel işleri ve büroyu ona emanet etmiştir. Çalışkan, dürüst, dinamik bir gençtir. “Gönüllü Babalar” projesinin yardımcılarında biridir.

Karabey

Şehit babasıdır. Elli beş yaşındadır. Erzurum’daki Alaca Köyü’nde yaşar. Fazıl Bey, projesini anlatmak üzere Erzurum Şehit Aileleri Derneği Başkanı ile kendisini ziyaret eder. Karabey’in iki oğlu daha vardır. Yüreği yaralı baba Karabey, başka yüreklerin de yanmaması için gönüllü olmayı kabul eder. Fazıl Bey’in ütopyası ufak da olsa acısına merhem olur.

Halis Huycagüzel

Fazıl Bey’in eski dostlarından biridir. Ankara’da inşaat taşeronluğu yapmaktadır. 1980 Askeri Darbesinin ardından, Fazıl Bey’le atıldıkları zindanda işkence ve dert ortağı olmuşlardır. Yıllar sonra, ikili Halis Bey’in Gölbaşı’ndaki evinde bir araya gelir.

Halis Bey, 28 Şubat Askeri Vesayeti diye geçen yıllarda, Kara Harp Okulu sınavlarını kazanan oğlunun kayıt yaptıracağı günü heyecan ve şevkle beklerken, evine gelen sivil giyimli subayların takındıkları tavra içerleyerek, oğlunu okula göndermekten vazgeçer. Ordu mensuplarının ve yönetim kademelerinin her türlü dini unsuru, kendilerine ve Cumhuriyet'e tehdit olarak görmelerini Halis Bey bir türlü kabullenemez. İnançların ve vicdanın ayrımcılık malzemesi yapılmasına şiddetle karşı çıkar.

İşgal yıllarında memleketi Bayburt'tan Çorum'a göç etmiş bir ailede büyümüştür. Hafızası aile büyüklerinden dinlediği seferberlik hikâyeleri ile doludur. O da Fazıl Bey gibi vatan aşkıyla yanıp tutuşan bir yurtseverdir ve ordunun müdafaası için işini gücünü, düzenini bırakıp "Gönüllü Babalar" projesine katılır.

Albay Çoban

Adı Dursun'dur. Emekli albaydır. Doğu Karadeniz yaylalarında kurduğu dağ evinde yaşar, çobanlık yapar. Çobanlık yaptığı yaylalarda doğup büyümüştür. Ailesinin İstanbul'a göç etmesiyle hasret kaldığı diyarlara tekrar kavuşmuştur.

Kepeneği dışında, görünüşünde bir dağ insanı havası verecek hiçbir farklılık yoktur. Günlük tıraşını olan, temiz giyimli, bakımlı biridir. Dingin yüzünde görmüş geçirmiş insanlara has bir anlam ve bilgelik vardır. Aradığı huzuru tabiatın kucağında yakalamıştır. Geçmiş hayatına dair sorulara cevap vermekten hoşlanmaz. Ketumdur. İçini açtığı ilk kişi Fazıl Bey'dir.

Albay Çoban, bir şehit babasıdır. Biricik oğlunu bölücü terör örgütünün hain pusularının birinde kaybetmiştir. Karısı, oğlunun yokluğuna daha fazla direnemeyip teselliye Rahman'a teslim olmakta bulmuştur. Dursun Albay ise yaşadığı acılardan sonra yaylaya yerleşip çobanlık yapmaya karar vermiştir.

Yaylada sadece çobanlık yapmaz. Aynı zamanda küçük bir mandıra sahibidir. Bu işten sağladığı gelir ve emekli maaşının bir kısmıyla hem öğrencilere burs verir hem de yoksul bir ailenin geçimine yardımcı olur. Fazıl Bey, ütopyasını anlatınca, Albay çoban tüm kalbi ve içtenliğiyle, bu yola baş koymayı kabul eder.

Enver

Toros Dağları'nın tepe noktalarındaki vadide yer alan küçük bir Yörük kasabasında yaşar. Aslen Özbekistan Türklerindendir. Ataları Bolşevik İhtilali'nden sonra Çukurova'ya yerleşmişlerdir. Bilge tavırlarıyla kasabadaki hemen herkesin saygısını kazanmıştır. “Türk Birliği” idealini benimsemiştir. Görüşlerini şu şekilde ifade eder:

“Arkadaşlar, bütün Türk dünyasını gezip dolaşmış biri olarak söylüyorum: Eğer Türkiye toprak bütünlüğünden, üniter devlet yapısından küçük bir ödün verirse, bu bütün Türk dünyasında açılmış bir kara deliğe benzer. Çünkü “Türk Birliği” denince, Afganistan’dan, Balkanlardan, Sibiry’a’dan, Kafkaslardan, Kerkük’e kadar akla ilk gelen ülke Türkiye’dir. Kendi birliğini sağlamakta zaafa düşen Türkiye’nin “Türk Birliği” kavramına indirmiş olacağı darbeyi bu açıdan düşünmek gerekiyor. “Türk Birliği” derken de devletlerin vatanların birleştirilmesi gibi bir hayale de kapılmıyorum. Alabildiğine gerçekçi olmayı ihmal etmiyorum. Farklı egemenlikler, farklı bayraklar altında bulunmuş olmanın, kültür birliğimizi devam ettirmeye engel olmadığını düşünüyorum.”²⁰⁹

Türk milletinin bekası için her şeyi göze almaya hazır olan Enver, “Gönüllü Babalar” ordusunu toplamak hedefine canla başla hizmet edeceğine söz verir.

Hulusi

Sivas Şehit Aileleri Derneği başkanıdır. Astsubaylıktan emekli olmuştur. Torunu Orhan, kendisine şehit evladının en değerli yadigârıdır. Onun, vatani görevini babası gibi hainlerin pusularında değil, adı sanı belli olan düşmanların karşısında yapması için Fazıl Bey’in çağrısına kulak verir.

Aysel

Fazıl Bey’in üniversite yıllarındaki eski sevgilisidir. Fazıl Bey, 1980 Darbesi günlerinde cezaevine gönderilince bir daha görüşemezler. Aşkları ayrılıkla sonuçlanır. Her ikisi de başkalarıyla evlenir.

Aysel Hanım, Ziya Bey ile evlidir. İki çocuk sahibidir. İstanbul’da avukatlık yapmaktadır. Adresini ortak arkadaşları Kemalettin’den alan Fazıl Bey, yıllar sonra Aysel’i ziyarete gider. Aysel’in varlığında yaşanacakların gölgesini, eski Fazıl’ı arar. Kalbindeki Aysel aşkı hiçbir zaman sönmeyecektir. Aşk, bitmek bilmeyen bir hasrete dönüşmüştür.

²⁰⁹ Akengin (2016). a.g.e., 80.

Romanda, Fazıl Bey'in duyguları tüm açıklığıyla okuyucuya aktarılırken, Aysel'in yaşadıkları ve hisleri hakkında bilgi verilmez. Aysel karakteri edilgen konumda kalır. İşlevi, Fazıl Bey'in duygu dünyasını ön plana çıkarmaktır.

Ziya Bey

Aysel Hanım'ın eşidir. Mühendislik ve müteahhitlik yapar. Fazıl Bey'in deyimiyle “etnik ayrımcı” bir partinin mensubudur. Aslında Ziya Bey, kişisel olarak bölünme ve ayrılma fikrine karşı çıkar. Ancak hem Doğu Anadolu'da bir aşirete bağlı olduğu için hem de işleri dolayısıyla partiden ayrılmaya cesaret edemez. Fazıl Bey'in kendisine yönelttiği “günün birinde Ziya Bey'in olmasa bile içinde yer aldığı etnikçi partinin hedefi gerçekleşir, Türk-Kürt ayrışmasının eşğine gelirse, sizin çocuklarınızın yeri neresi olabilir? Eşğin içi mi, dışı mı, üstü mü? Ve tabii ki onlar gibi milyonlarca çocuğumuzun yeri?”²¹⁰ soruları karşısında düşünceleri ve vicdanında muhakemeye giden Ziya Bey, partisi ile bağlarını koparma kararı alır. “Sağlık durumu” gerekçesiyle istifa eder. Bu gelişme birtakım insanların hoşuna gitmemiştir. Ziya Bey kaçırılır. Kaçıran kişiler, Aysel Hanım'dan bir milyon lira isterler. Aysel Hanım, eşinin bu geç kalmış kararından dolayı memnun fakat akıbeti hakkında endişeli, istenilen meblağı toparlamaya çalışır.

Yardımcı Kişiler

Fazıl Bey'in karısı Vahide Hanım, kızı Nilüfer ve oğlu Bahadır; ziyaret edilen şehirlerdeki Şehit Aileleri Derneği başkanları; Fazıl Bey'i Toroslara davet eden arkadaşı Suat Bey; Halis Huycagüzel'in evindeki sohbetin davetlileri Gazeteci Selim, Doktor Nevzat, Ankara Barosu Yönetim Kurulu üyesi Fikri Bey, Fazıl Bey'e muhalif bir ses olarak dikkat çeken Zihni Bey ve son olarak Erzurum'daki otelin iki esrarengiz ve şüphe çeken müşterisi romanın yardımcı kişileri arasında yer alır.

3.2.7.2.3. Zaman

Nesnel Zaman

Roman, Fazıl Bey'in “Gönüllü Babalar” projesini anlatmak amacıyla şehit babası Karabey'i ziyaret etmek üzere Erzurum'a gitmesiyle başlar. Projenin ilk somut adımı ise yine Erzurum'da yapılan temsilciler toplantısı ile atılır. Aradaki hazırlık süreci bir yıldır.

²¹⁰ Akengin (2016). a.g.e., 58.

Toplantı temmuz ayında düzenlenir ve üç gün iki gece sürer. İkinci gecenin gece yarısında Fazıl Bey ve arkadaşları polis tarafından gözaltına alınır. Tutukluluk halleri ve yargılamalar iki yıl sürdükten sonra tahliye kararı çıkar. Fazıl Bey'in cezaevinden çıkması ile roman sona erer. Buna göre romandaki nesnel zamanın üç yıl olduğunu söylemek mümkündür.

2016 yılında okuyucu ile buluşan *Karınca Düşü* romanında yazar, Türkiye'nin son birkaç yılına dair güncel meselelerine değinmektedir. Olaylar, 2000'li yıllarda geçmektedir. Romanın kurgusal hikâyesi ile yazıldığı dönemin siyasi ve sosyal şartları arasında sıkı bir ilişki vardır.

Vaka Zamanı

Romanda nesnel zamanın tamamı kullanılmaz. Üç yıllık zaman dilimi, kimi yerlerde atlamalar yaparak veya özetlemeye gidilerek daraltılır. Bununla birlikte, birtakım çağrışımlar vesilesiyle Fazıl Bey'in düşünce dünyasında anılarına ve Milli Mücadele yıllarına yaptığı yolculuklar, vaka zamanını geniş bir boyuta taşır.

Anlatma Zamanı

Önceki altı romanı gibi, *Karınca Düşü*'nde de yazarın olayları yaşanırken değil, sonradan yazıya döktüğünü söylemek mümkündür. Romanda işlenen meselelerden hareketle, olayların yaşanma zamanı ile anlatma zamanı arasındaki sürenin on yıldan az olduğu varsayılabilir.

3.2.7.2.4. Mekân

Açık Mekân

Fazıl Bey, kurduğu düşü şehit babalarına anlatmak üzere birçok şehri ziyaret eder. Erzurum, Erzincan-Kemah, Sivas, Kayseri, Ankara-Gölbaşı, İstanbul, Antalya-Toros Dağları, Trabzon, Kars, İzmir vs. gibi şehirler bu yolculuğun durakları arasındadır. Bu bağlamda, romanda, mekân unsurunun işlenen tema ile ilişkili olarak oldukça geniş bir şekilde kullanıldığı görülür. Şehirlerden bazıları sadece isim olarak geçerken, bazıları ise tarihi ve kültürel değerleriyle varlık göstererek romanın muhtevasını zenginleştirir.

Romanda şehirlerin yanı sıra köyler, kasabalar, yayla ve çayırlar da mekân olarak kullanılır. Canlı mekân tasvirleri ile Anadolu tabiatının güzellikleri okuyucuya aktarılır.

Kapalı Mekân

Romanda bahsi geçen kapalı mekânlardan ilki, Fazıl Bey'in dostu Halis Huycagüzel'in Gölbaşı dolaylarındaki evidir. Fazıl Bey, Ankara'ya geldiğinde Halis Bey, uzun zamandır görmediği arkadaşını evine yemeğe davet eder. Bahçeye kurulan sofrada Halis Bey'in bazı dostları, Fazıl Bey ve onun arkadaşı Fikri Bey'den müteşekkil misafirler koyu bir sohbete dalarlar.

Fazıl Bey'in Kars'taki avukatlık bürosu, İstanbul'da ailesiyle birlikte yaşadığı ev, Erzurum'da gerçekleştirilen toplantının düzenlendiği otel ve son olarak toplantıya katılan temsilcilerin iki yıl tutuklu kaldıkları cezaevi romandaki diğer kapalı mekânlardır.

3.2.7.3. Tema

Aşk

Vatan Aşkı

Romanın ana teması, vatan aşkı ve milli bütünlük için verilen mücadeledir. Tema, güncel bir mesele olan terör sorunu üzerinden ele alınır. Fazıl Bey, Türk ordusunun genç neferlerinin, teröristlerin haince planlanmış saldırılarında yitip gitmesini kabullenemez. Anaların daha fazla evlat acısı yaşamamaları için bu gidişata bir 'dur' demek ister. Uğruna kendi canını hiç düşünmeden feda edecek kadar yurdunu çok sevmektedir. Kalbi şehit olma özlemiyle doludur. Bu nedenle "Gönüllü Babalar" projesinin hem mimarı hem de ilk kutlu yolcusu olur.

Sevgiliye Duyulan Aşk

Romanda vatan aşkının yanı sıra sevgiliye duyulan aşk da konu edilmiştir. Fazıl Bey, üniversite yıllarında tanışıp âşık olduğu Aysel'le ayrıldıktan sonra eski sevgilisini bir daha hiç görme şansı bulamaz. Her ikisi de başkalarıyla evlilik yaparlar. Buna rağmen Fazıl Bey'in Aysel'e olan aşkı ve özlemi kalbinin bir köşesinde hala varlığını sürdürür. Yıllar

sonra Aysel'i ziyaret etmeye gittiğinde çocuksu bir sevince ve heyecana kapılır. Çünkü Fazıl Bey, âşık olduğu kadınla değil aslında kendi “ben” i ile karşılaşacaktır:

“Şimdi avucunda tuttuğu adresle Sirkeci kaldırımlarını adımlıyordu. Adreste yazılı iş hanının giriş kapısı önünde durdu, biraz bekledi. Asansöre binerken oldukça duygu yüklü haldeydi. Asansörün bu yükü taşımayacağı gibi bir ruh haline bürünmüştü. Neredeyse çocuklaşmıştı. Öylesine bir çocukluk hali ki yaşamışlıklar hanesi boş, yaşanacaklar sütunu dolu doluydu. Şu anda Aysel’e doğru yaklaşması, işte o yaşanacaklar sütunları dolu dolu olan Fazıl’a yaklaşmak oluyordu. Kerem’in Aslı’yı değil, aslını aramak için yollara düştüğü söylenirdi. Şu anda Fazıl da Aysel’i değil, yıllar önceki kendisini arıyordu. Ondan dolayıdır ki bazıları, aşkların üstü kazırırsa altından kocaman bir bencillik çıkar gibi sözler etmişler. Ancak bu bencillik kötü bir şey sayılmamalıydı. Çünkü âşıklar arasında bu karşılıklı olsa gerekti. İşte o bencilliktir ki kendisindeki aşkı en büyük sayar. En tutkulu, en ateşli aşk kendi aşkıdır. İnsanlarda anılardaki aşklarını düşünürken işte o zamanlarına, o ruh hallerine dönerler ve yine kendilerini aramaya çıkarlar. Hüzün, düş kırıklığı, kıvanç duymak, var olduğunu hissetmek gibi karmaşık, yer yer çelişik bir ruh haliydi bu. Biraz sonra açtığı kapıdan içeri girince onu masasında görürken eski duygulu haliyle yine kendisini görmüş olacaktı. Yani eski Fazıl’ı...”²¹¹

Yazar, romanın bir yerinde, aşkın zamanla geçirdiği dönüşüme de değinmiştir:

“Fazıl Bey yine derin düşüncelere yelken açıyordu. “Şefkat” diyordu içinden. Herhalde aşkın da büründüğü son hal şefkat olmalıydı. Aşk, şimdi eski sevgilinin birkaç damla gözyaşıyla seyrini sürdürüyor, varlığını koruyordu. Aşk şimdi sadece hatıralarda, uçup gitmiş güzel zamanların masadaki çay bardaklarına yansıyan bir izdüşümüydü. Eski sevgilinin, tehlikedeki kocası için döktüğü gözyaşlarını seyrederken de “ben varım” diyen, evlat kaygısıyla içi kavrulan bu eski göz ağrısının acısına ortak olabilmek de dâhildi aşka... İnsanın çok isteyip de yaşayamadıklarının ortak bir duygu halinde buluşturmasıydı iki insanı. Şu anda olduğu gibi kimlik ve nitelik değiştirebiliyormuş... Ama yine de hep vardı aşk.”²¹²

Ütopya

Fazıl Bey, vatan topraklarında baş gösteren terör tehdidine karşı “Gönüllü Babalar” diye adlandırdığı ütopyasını gerçekleştirmek arzusuyla yanıp tutuşur. Yurdun dört bir yanını dolaşarak coşkuyla ve inançla projesini anlatır. Fazıl Bey’in ütopyası romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Eli silah tutmasını bilen, inançlı, genç yavruları için ölmeyi peşinen kabul eden, dağ başlarında, kayalıklar arasında, mağaralarda, ormanların kuytularında mekân tutan babalar olmalıydı, bulunmalıydı, örgütlenmeliydi, teröriste anladığı yöntemle,

²¹¹ Akengin (2016). a.g.e., 50.

²¹² Akengin (2016). a.g.e., 119.

anladığı dilden karşılığı onlar vermeliydi. Üç beş genç evlat yerine, beş on baba ölebilmeliydi.”²¹³

Fazıl Bey, kurduğu bu düşünle imkânsızlıklara meydan okumaktadır.

Tarihi-Kültürel Motifler ve Şahıslar

Kitap, Türk tarihi ve Türk kültürünün önemli değerlerinden anekdotlarla bezelidir. Romanda “dün” ve “bugün” iç içedir. Yazar, sömürgeci devletlerin tarih boyunca farklı yöntemler ve taşeron örgütlenmeler kullanarak Türkiye Devleti’ni parçalama planları yaptığı tezini savunur. Geçmişte Yunan, Rum, Ermeni ve Bulgar çeteleriyle ve ayaklanmalarıyla yapılmak istenen şimdi de Kürt halkı ve neye hizmet ettiği belli olmayan terör örgütleri üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle Yahya Akengin, romanında sürekli Millî Mücadele yıllarında yaşananları, Mustafa Kemal önderliğindeki Türk halkının kahramanlıklarını hatırlatarak tarihin tekerrür etmemesi için etnik ayrımcılığa müsaade edilmemesi gerektiğini vurgular. Erzincanlı Halet Bey, Sivaslı Mehralı Bey, Seyit Onbaşı, Mustafa Kemal, Kazım Karabekir ve Ali Fuat Paşalar romanda yiğitlikleri ve hikâyeleriyle yer alan tarihi şahıslardır.

Bununla birlikte yazarın, hikâyesini işlerken Anadolu insanının kültürüne ve inançlarına dair motiflere sıklıkla başvurduğu görülür. Türküler; Âşık Veysel, Elmalılı Hamdi gibi Anadolu’nun maneviyatını kucaklamış şahsiyetler; “Sakarya Türküsü”, “Çoban Çeşmesi” ve “26 Ağustos 1922” şiirlerinden mısralar romana zenginlik katan kültürel değerler arasındadır.

²¹³ Akengin (2016). a.g.e., 13.

4. DİL VE ANLATIM

“Roman dili, romancının sanatkârca bir görüşle, kendine özgü bir biçimde, tamamiyle şahsî tasarruflarıyla ürettiği bir dildir. Romancı, sıradan dil unsurlarına hayat vermeli, kanatlandırmalı, onu zengin çağrışım ve imgelerle doldurmalı, dili adeta yeniden üretmelidir.”²¹⁴

Edebiyatı bir “estetik ve dil şöleni”²¹⁵ olarak gören Yahya Akengin, romanlarında özgün ve konuşma dilinin üstünde, edebî bir dil yaratır. Sade, akıcı ve canlı bir Türkçe ile yazar. Anlaşılmaz, eski veya uydurma kelimelere yönelmez. Romanlarının tümünde anlam kargaşasından uzak, okuyucuyu daha ilk sayfadan kurgu dünyasının içine çeken bir dil ve anlatım vardır.

Yazarın Türklük ve millî değerlerle ilgili hassasiyetlerinin, romanlarındaki kelime kadrosuna yansıdığını söylemek mümkündür. Özellikle fikrî konu ve konuşmaların ön planda olduğu bölümlerde, *Türk Birliği*, *Türklük*, *milliyetçilik*, *millî benlik*, *vatan sevgisi* vb. ifadelerle yer verilir. Bununla birlikte, seferberlik yıllarına ve Türkiye’nin yakın siyasi geçmişine göndermeler yaptığı için *Milli Mücadele*, *muhacir*, *harp*, *cephe*; *sıkıyönetim*, *darbe*, *Marksizm*, *komünizm*, *faşizm* gibi kelime ve kelime grupları da Yahya Akengin’in roman dilinin dikkat çeken kullanımlarıdır.

Yahya Akengin, halka yönelik bir roman dili oluşturmaya itina eder. Anadolu halkı arasında söylenegelen *alaftar-alaftar*, *kargış*, *şavk-şavkımak*²¹⁶ gibi kelimeler; “*asker ocağı mekteptir*”, “*gel tezkere gel...*” vb. deyişler; halk nazarında hürmet sahibi *Karacaoğlu*, *Yunus Emre*, *Aşık Veysel* gibi şahsiyetler romanlarında varlık gösterir.

Yazar, noktalama işaretlerini kullanmaya ve Türkçe yazım kurallarına önem verir. Özellikle vurgulamak istediği ifadeleri veya kinayeli sözleri tırnak içine alır:

“Ülkenin sürüklendiği kaosu bitirip yeniden demokrasi düzenine geçiş sözünü veren askerî yönetim, “denge” gözetme kaygısı ile karşıt kamplardan her siyasiyi tutuklamış, uzantıları saydığı herkesi içeri tıkmıştı. İdeoloji odakları arasında da hiçbir ayrım gözetmeksizin,

²¹⁴Çetin (2013). a.g.e., 257.

²¹⁵ 23 Mayıs 2017 tarihli görüşmeden alıntıdır.

²¹⁶“*alaftar* [alaftar]: Her çeşit hububat satıcısı, zahireci.” bk. TDK. (1963). *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I*. Ankara: TTK Basımevi., 185.; “*kargış*: ilenç, beddua.” bk. TDK. (1975). *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü VIII*. Ankara: TTK Basımevi., 2660.; “*şavk*: ışıık, aydınlık.” bk. TDK. (1978). *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü X*. Ankara: TTK Basımevi., 3753.

tümünü aynı kefeye koyarak “sanık” etiketini yapıştırıp sıkıyönetim savcılıklarına havale etmişti.” (A.V.M., 124)

“Demek şimdi “hayırsever iş adamı” olmuştu. Bir lise, bir de sağlık ocağı yaptırıyordu memleketine. Hemşerileri “onunla gurur duyuyordu...” (A.V.M., 131)

Cümleler genelde kurallı yüklem cümleleri olmakla beraber, anlatımdaki tekdüzeliği engellemek adına yer yer devrik ve eksilteli cümle yapılarına da başvurulduğu görülür.

“... Bentlerden aşağıdaki kısımlarda çayırıların altından, yarların dibinden baş gösteren cılız sızıntılar, Kaynar Deresi’nin yatağını hiçbir zaman susuz bırakmazdı. Ama bu, harareten kavrulan bir su olurdu. O haliyle; “yâr”e kavuşmak için dağı delmeye başlayan, “şu bücür halinle mi?” diye sorulduğunda, “dağı yarıp sevdiğime kavuşamazsam da, yolunda ölürüm ya...” cevabını veren karınca misali bir su olurdu. Suyu hasretini söyleyen bir su... En azından, Şeref Bey’in hatıralarında böyleydi bu.” (Y.D., 23)

Sanatçı, romanlarında uydurma kelimeler, argo, küfür ve ayıp sözler gibi dil sapmalarına, roman dili için zaaf teşkil eden parantez içi cümle ve ifadelere yer vermez. Türkçeyi güzel ve doğru kullanma gayreti içindedir.²¹⁷

Yazar, Türkçenin zenginliklerinden yararlanmayı ihmal etmez. Romanlarındaki dil; deyim ve atasözlerini, ikilemeleri, yöresel söyleyişe ait ifadeleri de barındırır. Söz konusu dil unsurlarının romanlardaki kullanımlarına bazı örnekler şu şekildedir:²¹⁸

Deyimlere örnekler:

“... Ama Mustafa’nın içine kurt düştü. Babasının verdiği kararlardan dönmeyeceğini bilirdi. Kendisine köyün yolu görünüyordu.” (Ö.Y., 45)

“Kahveci sonunda öyle bir söz etti ki, Alaftar Osman Efendi’nin eli ayağı titremeye başladı.” (O. D., 24)

“Bu ıssız yerde edindiği dost ve yardımcısı Çoban Selim’in sözleri, Şeref Bey’in eski bir yarasını deşmişti.” (Y.D., 59)

²¹⁷ Yahya Akengin’in romanlarındaki dil sapmalarını incelerken Nurullah Çetin’in *Roman Çözümleme Yöntemi* adlı kitabını esas aldık. Dil sapmaları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Çetin (2013). *a.g.e.*, 263-271.

²¹⁸ Yahya Akengin’in romanlarındaki dil unsurlarını incelerken Nurullah Çetin’in *Roman Çözümleme Yöntemi* adlı kitabını esas aldık. Dil unsurları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Çetin (2013). *a.g.e.*, 257-263.

“Fazıl Bey durumu kavramıştı. Bu gençleri daha fazla konuşturmanın bir anlamı yoktu. Şimdi ya kalplerini kırmadan başından savmalıydı ya da ayaklarının biraz yere basması için ilgilenmeye devam etmeliydi.” (K.D., 104)

Atasözüne örnek:

“Oğuz Dede, Osman Efendi’yi Naci’nin ardından göndermek için çok uğraştı. Fakat o buna yanaşmadı. “Gitsin burnu sürtsün” dedi. “Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkânıdır.” (O.D., 117)

İkilemelere örnekler:

“Anafartalar Caddesi cıvı cıvıldı.” (A.V.M., 7)

“Öte yandan, babamın bahçemize olan tutkunluğunu düşündükçe de korktuğum fırtınanın er geç kopacağını seziyordum.” (Sç., 19)

“Hüzünlü söyleyişlerle çın çın öten ince sesler...” (D.A. 34)

“Evet, önce gücü kuvveti yerinde, olgun babalar talip olmalıydı şehitliğe...” (K.D.,)

Yöresel sözlere örnekler:

“ –Yanlış anlama sakın! Dükkân senindir gardaşım, ne istersen alabilirsin. Ama ben Ömer’i liseye miseye göndermiyorum. İşimize baksın, para kazansın.” (D.A., 12)

“ –Düşman çekilmiş, memleketinize dönüyorsunuz. Akşam muhtardan duydum. “Uruslar geri çekilmişler. Muhacirler yerlerine yurtlarına gidebilecekler artık” dedi muhtar.” (O.D., 69)

Cemil Meriç’in, bir yazısında Attila İlhan için kullandığı “çapkın üslup”²¹⁹ nitelendirmesini çok beğendiğini ifade eden Yahya Akengin, romanlarında bu tarz bir üslup yaratmanın peşindedir. Ona göre “çapkın üslup”, monotonlukta kalmayandır, geçişler yapabildir. Anlatımda hareketlilik ve çeşitliliktir.²²⁰ Bunun içindir ki, romanlarında tek bir üslup türüne bağlı kalmaz. Konu içinde, olay içinde olaylar anlatmayı sever. Tarihte yaşanmış gerçeklerden söz ederken bir tarih anlatıcısı tavrı takınır; bilgiler ve fikirlerini aktarırken düşünce üslubuna, roman kişilerinin ruhsal durumlarını tasvir

²¹⁹Cemil Meriç’in, Attila İlhan’ın *Hangi Batı* kitabı için kullandığı cümle tam olarak şöyledir: “Çapkın, çakırkeyif, derbeder bir üslup. Şımarık, atak, serazad bir zekâ. Kızdırdığı zaman bile sevimli. Kitabı gülerek kapıyorum, yarı sarhoş, yarı mutlu, yarı doymuş, yan aç.” bk. Meriç, C. (2013). *Umrandan Uygurlığa*. (Yirminci baskı). İstanbul: İletişim Yay., 24.

²²⁰ 23 Mayıs 2017 tarihli görüşmeden alıntıdır.

ederken ise mecazî ve duygusal bir üsluba yer verir. Söz konusu üslup türlerinin romanlardaki kullanımlarına örnekler şu şekildedir:²²¹

Tarihî hikâyelerin ve kahramanlıkların anlatıldığı bölümlerden bir kesit:

“Birinci Dünya Savaşı’nda Doğu cephesinde Ruslara karşı savaşmış, esir düşmüştü. Atıldığı zindanda, kafesteki aslan gibi dönüp dururdu. Ayaklarına da zincir vurulmuştu. Buna rağmen oradan kaçabilmenin yollarını düşünmekten bir an bile geri kalmazdı. Kaçabilmesine en büyük engel ayaklarındaki zincirdi. Gözü kara bir Karapapak Türküydü. Son çaresi, ayağındaki zincirden kurtulabilmek için topuk kemiklerini keserek düzleştirebilmektir. O acıyı da göze aldı ve uğraşa uğraşa topuk kemiklerini kesip o çıkıntılardan kurtularak zinciri atabilmişti. Sonrası zindandan kaçış planını uygulamaktı. Ne yapmış nasıl etmişse başarmış, kan revan içinde çaputlara sarılı ayaklarıyla yine ordu saflarına katılmıştı. Milislerimizin başında albay rütbesi ile yolu Yemen’e kadar uzanmıştı. Orada şehit düştüğü zaman geride Rüştü isimli bir çocuğu vardır. Sivas’ın yakınlarında kendi adını taşıyan bir konak bulunmaktadır: Mehralı Bey Konağı. Yemen üzerine yakılmış ağaçların en içli, en dokunaklılarından biri de Mehralı Bey adına olandır.” (K.D., 25-26)

Düşünce üslubuna örnek:

“Hiçbir insanın darağacına gitmesini istememek, başlı başına bir insanlık duygusudur. Bu böyle olmakla birlikte, bir ülkenin geleceği, bir milletin bekası uğruna kellerin alınması da apayrı bir gerçektir. Osmanoğulları, devletin bölünmezliği uğruna kendi ciğerlerini kendi elleriyle sökmüşlerdir. Bir fitne çıkıp da binlerce insanın canına mal olacağına, evlatlarını, karındaşlarını feda etmişlerdir. Fedakârlıkların en acısıdır bu...” (A.V.M., 64)

Mecazî ve duygusal üsluba örnek:

“Kocamla olan bütün bağlarımın kopma aşamasına geldiği bir noktada, eğer oğlum Nedim’le kızım Birgül’e olan sonsuz sevgiden kaynaklanan katlanma duygusu olmasa, bütün dünyaya, bütün insanlara kafa tutar, her köprüyü havaya uçurabilirim. İsyanlarımla beslenen başıboş özgürlük tutkusu, çocuklarımla varlığıyla gönüllü, sevimli bir esarete dönüşebiliyor. Bununla beraber, köpüre köpüre kıyıya varınca kayalara çarparak geri dönen dalgalar gibi bir iç dünyamız var. Kayalar, önüne set çekiyor diye, kıyıya hücum etmekten bir türlü vazgeçmeyen, yılmayan, uslanmayan dalgaların kol gezdiği derinliklerimiz var. Denizler taşmaz diye de bir garantimiz yok.” (Sç., 81)

Yahya Akengin, *Özlem Yokuşları*, *Dönüş Acıları*, *Yaralı Dağlar*, *Aşka Verilmiş Muhtıra* ve *Karınca Düşü* romanlarını hâkim anlatıcı bakış açısı ile; *Sarkaç* romanını kahraman anlatıcı bakış açısı ile; *Oğuz Dede* romanını ise hâkim anlatıcı ve kahraman anlatıcı bakış

²²¹ Yahya Akengin’in romanlarındaki üslubu incelerken Nurullah Çetin’in *Roman Çözümleme Yöntemi* adlı kitabını esas aldık. Üslup türleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Çetin (2013). *a.g.e.*, 271-299.

açılarını iç içe kullanarak kaleme almıştır. Söz konusu anlatıcı bakış açılarının romanlardaki kullanımlarına örnekler şu şekildedir:²²²

Hâkim anlatıcı bakış açısına örnek:

“Dışarıya servis yapan bir çay ocağının önünde oturup kahvelerini ısmarladılar.

Otogarın telaşlı, aceleci gelip gidenlerinin yüzlerinden tatil hikâyeleri yansıyor. Fazıl Bey, o hikâyeleri okumaya yöneliyor, kurgular yapıyor, bu çehrelerin arka planına inmeye çalışıyor. Yolcuların kılık kıyafetlerinden, yaşlarından, yüz ifadelerinden, sevinçli ya da telaşlı hallerinden, durgun veya dalgın görünmelerinden arka plan sahneleri çıkarıyor. Bütün bunlar saniyelerle ifade edilecek kısa zaman parçacıkları içerisinde cereyan ediyordu. Ne bunlar Suat’la olan sohbetine engel olabiliyor, ne de sürdürmekte oldukları sohbet bu zaman zerrelerine dalışları aksatabiliyordu.” (K.D., 64)

Kahraman anlatıcı bakış açısına örnek:

“Aramızdaki sessizliği Şehriban’ın tepsisinde gülerek gelmekte olan çaylarla, yanındaki oğlu Taner’in sevimli mahmur bakışları bozdu. O an dikkat ettim, Taner’in gözleri babasının gözlerinin tıpkısıydı. Mahcup, sempatik, beyefendi kiracımız Bekir’in, zaman zaman üzerimde hissettiğim hayranlık dolu bakışlarını düşünmeye başladım.” (Sç., 21)

Sarkaç romanında anlatıcılık görevini başkışı Süheyla Hanım üstlenir; olaylar ve diğer roman kişilerinin hâl ve davranışları Süheyla Hanım’ın bakış açısıyla okuyucuya aktarılır.²²³

Oğuz Dede romanında ise “Oğuz Dede Anlatıyor” bölümüne kadar, olaylar hâkim anlatıcı bakış açısıyla yazılmıştır. “Oğuz Dede Anlatıyor” bölümünde, roman kişilerinden Oğuz Dede yaşamöyküsünü anlatmaya başlar. Böylece hâkim bakış anlatma işini, kahraman anlatıcı üstlenir ve romanın sonuna kadar devam ettirir.²²⁴

Yahya Akengin, romanlarında tasvir, mektup, geriye dönüş, montaj, diyalog, iç monolog gibi anlatım tekniklerini kullanır. Söz konusu anlatım tekniklerinin romanlardaki kullanımların örnekler şu şekildedir:²²⁵

Tasvir tekniğine örnek:

²²² Yahya Akengin’in romanlarındaki anlatıcı bakış açılarını incelerken Şerif Aktaş’ın *Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili* adlı kitabını esas aldık. Anlatıcı bakış açıları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Aktaş (2013). *a.g.e.*, 70-93.

²²³ Yahya Akengin, kahraman anlatıcı bakış açısıyla yazdığı tek romanı *Sarkaç*’ı yazarken, Yakup Kadri’nin *Hep O Şarkı* romanındaki anlatım tarzından etkilendiğini söyler.

²²⁴ “Mahmut Düşünmeye Başlıyor”, “Orhan Duyurmak İstiyor”, “Günler Geçip Giderken” bölümleri hariç. Bu bölümlerde hâkim anlatıcı bakış açısına dönülür.

²²⁵ Yahya Akengin’in romanlarındaki anlatım tekniklerini incelerken Mehmet Tekin’in *Roman Sanatı I* adlı kitabını esas aldık. Anlatım teknikleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Tekin (2014). *a.g.e.*, 201-301.

“Kasabayı güney yamaçlardaki patikalardan çıktıktan sonra yine köylere açılan patikalar başlıyordu. Bunlara stabilize veya toprak köy yolu demek de pek uygun düşmezdi. Ancak Kemah’ı tanıdıkça çekici kılan da bu yollardı. Okul müdürü Kemalettin de bu çekiciliğe kapılmış, böyle bir yolun kıyısındaki tümseği eşerek oraya kulübemsi bir yapı kondurmuştu. İçine birkaç iskemle, sehnavari bir masa, bir de eski şezlong yerleştirmişti. Bir köşesinde de duvarımsı yükseltinin ortasına oyulmuş çay ocağı vardı. Buranın ilgi çekiciliği, medenibir insanın bazen tercih ettiği ilkelikten ileri geliyordu. Buna belki sadelik ve doğallık da denebilirdi. Burada çaylar çalı çırpı ile kapatılmış kulübe içinde içilirdi. Kışın pek gelinmezdi. Müdür Kemalettin bazen de tek başına kaçamak yapar, eski bir şezlongda gündüz uykusu keyfi yaşardı.” (K.D., 18)

Yahya Akengin’in romanlarında kişilerin dış görünüşüne dair tasvirlerden ziyade mekân ve tabiat tasvirleri ön plana çıkar. Yazar, kimi zaman kişilerin ruhsal tasvirlerine de yer verir. Tasvirler, ayrıntılı değildir. Kesin ve etkileyicidir.

Mektup tekniğine örnek:

Yahya Akengin, mektup tekniğini roman genelinde yer yer kullanılır.

“Sevgili Selim, seni bulmak için Ankara’ya geldim. Kötü haberi öğrendim ve bir kere daha yıkıldım.

Senin bana yazdığın o elveda mektubun bir masumu, bir sevgi mazlumunu cezalandırmaktan başka bir şey değildi. Eğer gücüm gönlüme yetseydi, senin gibi ben de kapatabilirdim o sayfayı.

(...)

Seninle benim ortak olmayan hayallerimiz, rüyalarımız yok... Rüzgârlar benden sana, senden bana esmenin dışında bir yön tanımadılar. Aynı ezgilerle büyüttük sevdamızı. Aynı hüznüleri sevdik.

Sevgimizi yaban, hoyrat fırtınaların önünde süründürmeyelim diyorum...

Bundan sonra benim hareket imkânlarımın, şartlar ne olursa olsun, senin iradeni harekete geçirmen kadar geniş olamayacağını anlayacağına inanıyorum... Her gün çoğalan sevgilerimle...

Seher.” (A.V.M., 79-80)

Aşka Verilmiş Muhtıra romanında Seher’in Selim’e geç ulaşan mektubu romanın kurgusunda önemli bir rol oynar.

Geriye dönüş tekniğine örnek:

Yazar, roman kişilerinin geçmiş yaşantıları hakkında okuyucuyu bilgilendirmek için geriye dönüş tekniğinden yararlanır. Geriye dönüşlerle verilen bilgiler, kahramanların olaylara tepkilerini, duygu ve davranışlarını anlamlandırmada okuyucunun en büyük yardımcılarıdır. Yahya Akengin’in romanlarının hepsinde geriye dönüş tekniğinin

kullanıldığını görmek mümkündür. Örneğin; Dönüş Acıları romanında, İsa Bey'in oğlunun ölümü ve yaşadığı evlat acısı geriye dönüş tekniği ile anlatılmıştır.²²⁶

Montaj tekniğine örnek:

Yazar romanlarında Türk Sanat Mûsikîsinden bestelere, Anadolu ve Rumeli türkülerine;

“Babam, belki de zamanından önce sayılabilecek bir hareketle, pikaba ilk plağı koymuştu bile...”

Maya dağdan kalkan kazlar

Ak topuklu beyaz kızlar...

Rumeli'nin bu hareketli, hareketli olduğu kadar da hüznülere ve sıla duygusunun dumanlı ufuklarına doğru alıp götüren türküleri, hayatımın daha sonraki yıllarında, daha bilinçli yaklaşımlarla her dinleyişimde, bir başka yer tutmuştur içimde. Hele o coğrafyayı gezip dolaştıkça...” (Sç., 27)

Karacaoğlan, Âşık Veysel, Çıldırılı Âşık Şenlik, Âşık İsmail Daimî gibi ozanların sazından kopup gelen sözlere;

“Yaklaştığı Sivrialan köyünden Veysel'in sesini duyar gibiydi:

Karnın yardım kazmayınan belinen

Yüzün yırttım tırnağınan elinen

Gene karşıladı beni gülünen

Benim sadık yârim kara topraktır

Akşam güneşi batarken, ayrıldığı Sivrialan köyündne Veysel'in canlı hatırlarıyla dönüyordu. Fazıl Bey'in projesini paylaştığı üç orta yaşlı babadan üçünün de gözlerindeki parıltı, yolunu aydınlatıyor gibiydi.” (K.D., 72)

Fuzûlî, Tevfik Fikret, Ömer Bedrettin Uşaklı, Yahya Kemal, Cahit Sıtkı Tarancı, Cahit Külebi gibi şairlerin şiirlerinden mısralara yer verir:

“Babamın dostlarıyla birlikte şiir üzerine sohbetlerinden bazı mısralar aklımda yer etmişti. Kerbela ziyaretimizden sonra, oradaki kabri, yol açılması dolayısıyla kaldırılıp, kemikleri bir beton kulübeye nakledilen Fuzûlî'nin mısralarıyla, Bağdat'a veda ediyorduk:

Fuzûlî ayrı düştün yârdan sabretmeye yer yok

Düşüp sahraya efgan edelim sen ayrı ben ayrı” (Sç., 65)

²²⁶ Bahsi geçen bölüm için bk. Akengin (2009b). a.g.e., 111-119.

“Bu defa garsonun “çayınızı tazeleyelim mi abi?” sorusuna, “az şekerli bir kahve istiyorum evladım” cevabını verdi ve kendisi de Doğu Karadeniz yaylaları yolculuğuna lale bahçelerinden açılmaya başladı. Ne demişti İstanbul sevdalısı şair:

Yürü hür maviliğin bittiği son hadde kadar

İnsan âlemde hayal ettiği müddetçe yaşar...” (K.D., 86)

Muhtevayı tamamlayıcı nitelikteki bu dış metinler, hem anlatımda monotonluğu engeller hem de romanlara anlam ve duygu zenginliği katar. Yazar, genellikle metinlerin orijinalliklerini bozmadan romanlarına dâhil eder. Buna tek istisnâ örnek, divan şairi Hayâlî’nin “bilmezler” redifli gazelinde geçen “O mâhiler ki deryâ içredir, deryâyı bilmezler”²²⁷ mısrasını sadeleştirerek “O balıklar ki derya içindedirler, deryayı bilmezler...” şeklinde kullanmasıdır.²²⁸

Yahya Akengin, romanlarında başka şairlerin şiirlerine yer vermenin yanı sıra kendi şiirlerinden de alıntı yapmıştır. Akengin’in *Eylül Kuşatması* kitabında kaleme aldığı “İkibin’e Doğru” başlıklı şiiri²²⁹, *Aşka Verilmiş Muhtıra* romanında, Selim tarafından baştan sona okunur.²³⁰

Diyalog tekniğine örnek:

“Köylerinden İstanbul’da bulunan Temel ağabeyin adresini öğrenecekler, gidince onu bulacaklardı. Ama önce para bulmalıydılar. Halil şöyle dedi:

-- Ben amcama gidip diyeceğim ki; babam senden elli lira borç istedi. Parayı alınca biz o gün hemen kaçarsınız. Babam da sonradan amcama öder.

-- Olmaz, dedi Mustafa. Hem yalancı derler bize, hem dolandırıcı. Bak Halil, ben de diyorum ki şu dağın ardında odun kesip taşıyan yabancılar var ya...

Halil merakla:

-- Eee, Mustafa?

-- İşte onlar bizim gibilere günde üç lira verip çalıştırıyorlar.

Halil sordu:

-- Koyunları ne yapacağız?

Mustafa:

-- Koyunları da oralara götürürüz, yakınımızda otlarken biz de odun çekeriz.

²²⁷ Tarlan, A.N. (Hazırlayan). (1992). *Hayâlî Divanı*. Ankara: Akçağ Yay., 107.

²²⁸ Akengin (2009d). a.g.e., 83.

²²⁹ Akengin Y. (2001). *Eylül Kuşatması*. Ankara: TÜRDAV Yay., 11-13.

²³⁰ Akengin (2009e). a.g.e., 143-145.

Halil:

-- Kabul ederler mi?

Mustafa:

-- *Ara sıra koyunların yanına gidip geldiğimiz için bize de biraz eksik verirler. Günde iki lira verseler olur. On beş gün çalışsak, otuzar lira biriktiririz. Temel ağabey de buradan otuz lira ile gidiyor İstanbul'a.*” (Ö.Y., 26-27)

İç monolog tekniğine örnek:

“O eski zaman türküsünün taşıdığı bardak, aynı zamanda kırılmış... Parçaları birilerinin ellerini kanatabilecek bir kristal miyim ben?.. “Yo; o kadar da harcama kendini, bir bütünlüğe ulaştıramadığın felsefe kırıntılarınla...” İçindeki sessizliğin sesine bu cevabı verdikten sonra adımlarını biraz daha hızlandırdı. İyi ama nereye? Sen tut, elli beşinden sonra, hem de emekli olduğun gün, karına kızıp evini terk et...

Kendi kararını kendi yargılıyor.

Hüküm: Dudaklarında bir buruk gülüş. Sonra bu gülüşün içten içe tahlili: Hiç beklemediği anda azarlanan bir çocuğun dudak çevresinde beliren kıvrımlardan sonra kahırlanması ve ağlamaya hazırlanması gibi bir gülüş.” (Y.D., 8)

Romanlarında Türkçenin dil ve gramer zenginliklerinden, klasik ve modern anlatım tekniklerinden geniş ölçüde yararlanan Yahya Akengin, bu çeşitliliğin bir anlam dağınıklığına veya kargaşasına yol açmasına izin vermez. Yazarın roman anlayışında “az sözle çok şey anlatma, özü yakalama” ilkesi vardır.²³¹ Bu doğrultuda, yoğun bir anlatım tarzını benimser.

²³¹ Akengin (2009d). a.g.m., 10.

5. SONUÇ

Bu çalışmada, Yahya Akengin'in romanları *yapı* ve *tema* başlıkları altında incelenerek, yazarın romancı kimliği tanıtılmıştır. Yahya Akengin, romanlarını seksenli yıllarda yazmaya başlamıştır. Bu bakımdan 1980 ve sonrası Türk romanının temsilcileri arasında yer almaktadır. 1981-2016 yılları arasında yedi roman kaleme alan yazar, 1980 sonrası Türk romanında, geçmişin birikimlerinden ve dönemin yeniliklerinden beslenmeyi ihmal etmeksizin, kendine özgü bir yazar duruşu sergiler.

1980 ve sonrası, Türk romanı için önceki dönemlere göre bireysel-bağımsız anlayışların daha fazla öne çıktığı, içerik ve anlatım açısından çeşitliliğin arttığı bir dönem olur. 1980 yılının ikinci yarısında ülke siyasetinde yaşanan gelişmeler sonucunda kimi yazarlar, apolitik bir tavır takınarak romanlarında siyaset dışı konuları işlerken; kimi yazarlar ise siyasi fikirlerini eserlerinde yansıtmaya devam etmişlerdir. Bu ayrımında, Yahya Akengin'i ikinci gruba dâhil edebiliriz. Yazar, edebiyatı siyasetin büsbütün dışında görmez ve romanlarında Türkiye'nin yakın geçmişine ait ideolojik olayları, kendisini yakın bulduğu siyasi cepheden değerlendirir.

Yahya Akengin, milliyetçi görüşe sahiptir. Milli kültürel değerlerin ve milli bilincin korunup yaşatılması hususunda hassasiyetleri olan bir yazardır. Milli ve dinî kutsallar, halk kültürü, geleneksel motifler; şehirleri, kasabaları, köyleri ve insanlarıyla bütün Anadolu coğrafyası romanlarının vazgeçilmez unsurlarıdır. Akengin, bunları işlerken tarih ve müzikten, özellikle türkülerden, sıklıkla yararlanır. Romanlarının hepsinde Türk tarihinin acılarıyla ve kahramanlıklarla dolu gerçekleri, bugünün meseleleriyle bağlantılı olarak yer alır. Böylece yazar, *dün* ve *bugün* sentezine ulaşır, *geçmiş* üzerinden *şimdinin* okumasını ve sorgulamasını yapar.

Yazarın Türklüğü yücelten yaklaşımları da oldukça dikkat çekicidir. Yahya Akengin, bu yüceltmeyi daha çok roman kişileri üzerinden yapar. Aşka Verilmiş Muhtıra romanındaki Selim Bey veya Karınca Düşü'ndeki Fazıl Bey, Türk milliyetçisi bir aydın profili çizerler ve her ikisi de idealize edilmiş karakterlerdir. Özlem Yokuşları romanındaki Mustafa da milli terbiye süzgecinden geçmiş, Türk olmanın getirdiği faziletlerle donanmış bir aydın olarak yetişir.

Yahya Akengin, romanlarında zaman zaman Türk dünyasına da göndermelerde bulunur. Roman kişileri, Türk Birliği'ni vurgulayan konuşmalar yapar.

Günümüz romancıları arasında postmodern roman ve kurmaca gerçeklik anlayışının giderek yaygınlaştığı görülür. Yahya Akengin, bu akıma uzak bir roman anlayışına sahiptir. Eserlerinde kurmacaya değil nesnel gerçekliğe dayalı bir gerçeklik anlayışını benimser. Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve çağdaşı romancıları örnek alır. Milli Edebiyat dönemi romanının zevk ve eğilimlerini bugüne taşıyarak yeniden canlandırma gayretindedir.

Yahya Akengin'in 1980 sonrası romanında ön plana çıkan cinsellik olgusuna da mesafeli durduğunu söylemek mümkündür. Özlem Yokuşları ve Oğuz Dede romanları haricindeki beş romanda da aşk teması vardır; fakat bu aşklar duygu boyutunda kalır. Ömer-Selda, Seher-Selim, Şeref-Münire ve Fazıl-Aysel aşklarının akıbetleri hep ayrılıktır. Kavuşma yoktur belki ama aşk duygusu yüceltilir.

Yahya Akengin, hem içinde yaşadığı devrin ve toplumun şartlarını, hem de insanoğluna ait duygu ve değerler dünyasını konu edinir. Onun romanlarında her şey zıttı ile varlık bulur. Yalnızlık ile kalabalık, iyilik ile kötülük, keder ile sevinç hep iç içedir. Bununla birlikte, romanlardaki hâkim duygu, şiirlerinde olduğu gibi, hüzündür. Roman kahramanları mutluluk, huzur ya da aydınlık günler arayışındalardır.

Yahya Akengin'in romanlarında *mekân*, tabiatla özdeşleşir. Anadolu'nun dört bir köşesindeki tabiat manzaraları, şehir ve köy tasvirleri kahramanların başından geçenlere eşlik ederler. Ayrıca roman kişilerinin bazı karakteristik özellikleri veya psikolojik durumları mekân üzerinden ortaya konulur. *Zaman* ise *geçmiş* ile *şimdiyi* ve *gerçek* ile *kurguyu* bütünleştirir. Yazar, zamanın kurgusunda kronolojiden ziyade karmaşık bir yapı kullanmayı tercih eder. Geriye dönüşlerle veya nadiren de olsa ileri atlamalarla yıllar, aylar ve günler arasında geçişler yapar.

Yahya Akengin, romanlarında iç monolog, montaj, leitmotiv gibi modern anlatım tekniklerini de uygular. Edebî ya da edebiyat dışı metinlerden alıntılarla, romanlarının her birinde metinler arası bağlantılar kurarak anlatımı zenginleştirir ve yeknesaklıktan kurtarır. Romanlarındaki dil, konuşulan, canlı ve akıcı Türkçedir.

KAYNAKLAR

Yazarın Kendi Eserleri:

Akengin Y. (1969). *İstesem*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Akengin Y. (1977). *Çağ Sürgünü*. Ankara: Hisar Yay.

Akengin Y. (1996). *Siyasetâme ya da Bir Seçim Hikâyesi*. (Birinci baskı). Ankara: Bilgi-tek Yayıncılık.

Akengin Y. (2001). *Eylül Kuşatması*. Ankara: TÜRDAV Yay.

Akengin Y. (2009a). *Özlem Yokuşları*. Ankara: Akçağ Yay.

Akengin Y. (2009b). *Dönüş Acıları*. (Dördüncü baskı). Ankara: Akçağ Yay.

Akengin Y. (2009c). *Yaralı Dağlar*. (Üçüncü baskı). Ankara: Akçağ Yay.

Akengin Y. (2009d). *Sarkaç*. (Üçüncü baskı). Ankara: Akçağ Yay.

Akengin Y. (2009e). *Aşka Verilmiş Muhtıra*. (Üçüncü baskı). Ankara: Akçağ Yay.

Akengin Y. (2012). *Oğuz Dede*. (Altıncı baskı). Ankara: Akçağ Yay.

Akengin Y. (2013). *Bir Semaverlik Muhabbet*. (İkinci baskı). Ankara: Akçağ Yay.

Akengin Y. (2014). *Kırk Yıldan Şiirler*. (İkinci baskı). Ankara: Akçağ Yay.

Akengin Y. (2015). *Gece Yarısı Yazıları*. (Birinci baskı). Ankara: Akçağ Yay.

Akengin Y. (2016). *Karınca Düşü*. (Birinci baskı). Ankara: Akçağ Yay.

Yazarla İlgili Çalışmalar:

Aktaş, Ş. (1988). “Yahya Akengin’in Yaralı Dağlar’ı”. *Türk Edebiyatı*, (177), 71-72.

Dönmez, İ. (Eylül 2003). “Yahya Akengin’in Eserleri ve Dünyasına Bir Yolculuk”. *Türk Edebiyatı*, (359), 38-40.

Elibol, S. (Eylül 2003). “Tezli Roman ve Yahya Akengin’in Sarkaç’ı”. *Türk Edebiyatı*, (359), 37.

Gürbüz C. (Mart, 2010). “Yahya Akengin’in Romanları Üzerine”. Bayburt Postası. Web: <http://www.bayburtpostasi.com.tr/yahya-akenginin-romanlari-ustune-makale,2357.html> adresinden 14 Mayıs 2017’de alınmıştır.

Hastaoğlu, B. (2010). “Yahya Akengin’in Hayatı, Şiirleri ve Sanatı Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Işık, İ. (2004). *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi I*. (Genişletilmiş üçüncü baskı). Ankara: Elvan Yay.

Kabaklı, A. (2008). “Yahya Akengin”. *Türk Edebiyatı IV*. (On dördüncü baskı). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yay.

Özbay, H. (1983). “Yahya Akengin’in Görüşleri”. *Türk Edebiyatı*, (120), 46-47.

Özdemir A. (Eylül 2003). “Geniş Zamanların, Çoğulların Şairi Yahya Akengin”. *Türk Edebiyatı*, (359), 35-36.

Yalçın, M. (Editör). (2001). *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi I*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Yalçın N. (Aralık 1985). “Dönüş Acıları Romanının Düşündürdükleri”. *Türk Dili*, (408), 423-426.

Yardım, M.N. (2003, Eylül). “Şair Yahya Akengin’le Konuşma: “Divan Edebiyatı Yeni Meş’aleler Tutuşturacaktır”. *Türk Edebiyatı*, (359), 28-34.

Yararlanılan Diğer Kaynaklar:

Aktaş, Ş. (2013). *Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yay.

Aytaç, G. (1999). *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*. (İkinci baskı). Ankara: Gündoğan Yay.

Çetin, N. (2013). *Roman Çözümleme Yöntemi*. (On üçüncü baskı). Ankara: Öncü Kitap.

Meriç, C. (2013). *Umrandan Uygarlığa*. (Yirminci baskı). İstanbul: İletişim Yay.

Moran, B. (2012). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3*. (On beşinci baskı). İstanbul: İletişim Yay.

Narlı, M. (2012). *Roman Ne Anlatır? (1920-2000)*. (Üçüncü baskı). Ankara: Akçağ Yay.

Okur, E. (2002). “Çok Partili Demokrasi Dönemi Türk Romanı.” *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, (65/66/67), 74-88.

- Sarı, M. (2014). “İki Askeri Müdahale Arasında Türkiye (1970-1980)”, S. Beyoğlu ve A. Satan. (Editörler). **Modern Türkiye Tarihi**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınevi., 313-327.
- Tanör, B. (1997). “Siyasal Tarih (1980-1985)”, S. Akşin. (Editör). **Türkiye Tarihi 5-Bugünkü Türkiye 1980-1995**. (İkinci baskı). İstanbul: Cem Yayınevi., 23-157.
- Tarlan, A.N. (Hazırlayan). (1992). **Hayâlî Divanı**. Ankara: Akçağ Yay.
- TDK. (1963). *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I*. Ankara: TTK Basımevi.
- TDK. (1975). *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü VIII*. Ankara: TTK Basımevi.
- TDK. (1978). *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü X*. Ankara: TTK Basımevi.
- TDK. (2012). *Yazım Kılavuzu*. (Yirmi yedinci baskı). Ankara: TDK Yay.
- Tekin, M. (2014). **Roman Sanatı I**. (On ikinci baskı). İstanbul: Ötüken Yay.
- Toz, H. (1998). “Geçmişten Günümüze Köprü: Hisar Dergisi ve Hisarcılar”. **Türk Yurdu**, (132), 62-69.
- Uğur, V. (2013). **1980 Sonrası Türkiye’de Popüler Roman**. İstanbul: Koç Üniversitesi Yay.
- Yalçın, A. (2011). **Çağdaş Türk Romanı (1946-200)**. (Üçüncü baskı). Ankara: Akçağ Yay.
- Zürcher, E.J. (2010). **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**. (Çeviren Yasemin Saner). (Yirmi beşinci baskı). İstanbul: İletişim Yay.

EKLER

23.05.2017

Değerli yazar Yahya Akengin'e göstermiş olduğu yakınlık ve yol göstericiliği münasebetiyle sonsuz saygılarımızla teşekkür ediyoruz.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : KOZLU, Zeynep Gözde
Uyruğu : Türk vatandaşı.
Doğum tarihi ve yeri : 31.05.1991 – Ağrı.
Medeni hali : Bekâr
Telefon : 5071049826
e-posta : zeynepp.gozde@gmail.com; gozdekozlu@gazi.edu.tr

Eğitim

Derece	Okul	Mezuniyet yılı
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi	Devam Ediyor
Lisans	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi	2014
Lise	İzmir Anadolu Öğretmen Lisesi	2009

İş Deneyimi

Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2014- devam ediyor	Gazi Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dili

İngilizce

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

